

BÜYÜMEK İÇİN ÖZGÜRLÜK

İbrahim DURSUN

Beta

Yayın No : 2163

İşletme-Ekonomi Dizisi : 336

1. Bası – Ağustos 2009 – İSTANBUL

ISBN 978 - 605 - 377 - 081 – 7

Copyright© Bu kitabın bu basısı için Türkiye'deki yayın hakları BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.'ye aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Dizgi : Beta Basım A.Ş.

Baskı - Cilt : Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 13723)
Taksim Cad. Yoğurtcu Faik Sok. No: 3 Taksim/Beyoğlu
(0-212) 249 40 60

Kapak Tasarım : Gülgonca Çarpık

Beta BASIM YAYIM DAĞITIM A.Ş.
Himaye-i Etfal Sokak Talas Han No. 13-15
Cağaloğlu - İSTANBUL

Tel : (0-212) 511 54 32 - 519 01 77

Fax: (0-212) 513 87 05 - 511 36 50

www.betayayincilik.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK FAALİYETİN
ÖRGÜTLENME BİÇİMİ**

1.1. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI	2
1.2. ÖZGÜRLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI	8
1.2.1. <i>Negatif Özgürlükler ve Pozitif Özgürlükler Ayırımı</i>	9
1.2.1.1. Negatif Özgürlükler	11
1.2.1.2. Pozitif Özgürlükler	13
1.2.2. <i>Siyasal Özgürlükler, Sosyal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler Ayırımı</i>	16
1.2.2.1. Siyasal Özgürlükler	18
1.2.2.2. Sosyal Özgürlükler	20
1.2.2.3. Ekonomik Özgürlükler	23
1.3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE DİĞER ÖZGÜRLÜK TÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	25
1.3.1. <i>Ekonomik Özgürlükler İle Siyasal Özgürlükler Arasındaki İlişki</i>	26
1.3.2. <i>Ekonomik Özgürlükler İle Sosyal Özgürlükler Arasındaki İlişki</i>	28
1.4. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK DÜZEN TİPLERİ	29
1.4.1. <i>Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzen Tipi</i>	30
1.4.1.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı	31
1.4.1.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi	32
1.4.1.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış	34

1.4.1.3.1. Anarko-Kapitalist Anlayışın Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri---	37
1.4.1.3.2. Minimal Devlet Anlayışının Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri---	38
1.4.1.3.3. Sınırlı-Sorumlu Devlet Anlayışının Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri -----	39
1.4.2. Merkezi Planlamayı Temel Alan Ekonomik Düzen Tipi -	42
1.4.2.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı-----	44
1.4.2.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi-----	46
1.4.2.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış-----	47
1.4.3. Ara Düzen Tipleri -----	48
1.4.3.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı-----	49
1.4.3.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi-----	51
1.4.3.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış-----	52
1.4.3.3.1. Keynesyen Anlayışın Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri---	53
1.4.3.3.2. Aşırı Müdahaleci Sosyal Refah Devleti Anlayışının Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri---	53

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME AÇISINDAN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖNEMİ

2.1. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KALKINMA KAVRAMLARI -----	58
2.1.1. <i>Ekonomik Büyüme</i> -----	59
2.1.2. <i>Ekonomik Kalkınma</i> -----	61
2.2. EKONOMİK BÜYÜME KONUSUNDAKİ TEORİK YAKLAŞIMLAR -----	62
2.2.1. <i>Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzendeki Ekonomik Büyüme</i> -----	63
2.2.1.1. Klasik Teori Öncesinde Ekonomik Büyüme-----	63

2.2.1.2. Klasik Teoride Ekonomik Büyüme -----	64
2.2.1.3. Neo-klasik Teoride Ekonomik Büyüme -----	66
2.2.1.4. Yeni Büyüme Modelleri -----	69
2.2.2. <i>Planlamayı Temel Alan Ekonomik Düzendeki Ekonomik Büyüme</i> -----	72
2.2.2.1. Merkezi Planlamaya Dayalı Sosyalist Teoride Ekonomik Büyüme Modeli -----	72
2.2.2.2. Keynesyen Teoride Büyüme ve Harrod-Domar Büyüme Modeli -----	73
2.3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN BÜYÜMENİN TEMEL DİNAMİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ -----	76
2.3.1. <i>Çalışma Arzusu Üzerindeki Etkisi</i> -----	78
2.3.2. <i>Tasarruf Arzusu Üzerindeki Etkisi</i> -----	79
2.3.3. <i>Yatırım Arzusu Üzerindeki Etkisi</i> -----	80
2.3.4. <i>Teknoloji Geliştirme Arzusu Üzerindeki Etkisi</i> -----	81
2.4. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİ ORTAYA KOYMAYA YÖNELİK İNDEKSLER -----	82
2.4.1. <i>Ekonomik Özgürlükler İndekslerinin Altyapı Hazırlıkları</i> -----	83
2.4.2. <i>Fraser Institute'ün Ekonomik Özgürlükler İndeksleri</i> -----	85
2.4.3. <i>Heritage Foundation'ın Ekonomik Özgürlükler İndeksi</i> -----	96
2.4.4. <i>Freedom House'un Ekonomik Özgürlükler İndeksi</i> -----	99
2.4.5. <i>Fraser Institute, Heritage Foundation ve Freedom House'un Ekonomik Özgürlükler Kriterlerinin Genel Değerlendirmesi</i> -----	100
2.4.6. <i>Ekonomik Özgürlüklerin Önemini Vurgulamak Amacıyla Yapılan Karşılaştırmalar</i> -----	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

(ÜLKE ÖRNEKLERİ)

3.1. KONUyla İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR-----	109
3.2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK BÜYÜME SÜRECİNE YÖNELİK ÜLKE ÖRNEKLERİ-----	112
3.2.1. <i>Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzene Sahip Ülkeler</i> --	113
3.2.1.1. Gelişmiş Ülkeler -----	113
3.2.1.1.1. Japonya-----	114
3.2.1.1.2. İngiltere -----	119
3.2.1.1.3. Almanya -----	123
3.2.1.1.4. Amerika Birleşik Devletleri -----	128
3.2.1.2. Yeni Gelişmiş Ülkeler -----	133
3.2.1.2.1. Yeni Zelanda -----	133
3.2.1.2.2. Hong Kong -----	137
3.2.1.2.3. Singapur-----	141
3.2.1.3. Gelişmekte Olan Ülkeler-----	145
3.2.1.3.1. Şili -----	146
3.2.1.3.2. Malezya-----	150
3.2.1.3.3. Türkiye -----	154
3.2.2. <i>Geçiş Sürecindeki Ülkeler</i> -----	160
3.2.2.1. Rusya-----	160
3.2.2.2. Ukrayna -----	165
3.2.2.3. Bulgaristan-----	170
3.2.2.4. Çin-----	174
3.2.3. <i>Ülkelere Yönelik Genel Değerlendirme</i> -----	179
SONUÇ-----	185
KAYNAKLAR-----	193

ÖNSÖZ

Önsöze, bu kitabın Prof.Dr. Fevzi Devrim danışmanlığında yürütölüp 2002 yılında savunulan doktora tezimin (neredeyse) tıpkıbasımı olduğunu belirterek başlamak uygun olacak. Prof.Dr. Coşkun Can Aktan'ın önerisi ve Prof.Dr. Ahmet Kemal Çelebi'nin, Prof.Dr. Atilla Yayla'nın ciddi katkıları ve yönlendirmeleri ile çalıştığım bu konuyu uzun yıllar kitap haline getirmeyi arzu ettim. Ancak burada aktarılması çok da uygun olmayacak bazı etkenler bunu dilenen şekliyle mümkün kılmadı. Aradan geçen bunca süre sonra en azından şimdilik tıpkıbasım yaparak konuyla ilgilenenlere veya okuduktan sonra ilgilenmeye başlayacaklara küçük de olsa bir katkı sağlayacağı da umularak baskı kararı alındı. Ancak kitabın kapsamından tezde yapılan ampirik çalışma çıkarıldı. Bu vesileyle tezin yazımı aşamasında akademik camianın çok daha iyi anlayacağı sıkıntıları benimle paylaşan hatta benimle birlikte yüklenen eşime teşekkürü de öncelemek uygun olacaktır.

Ekonomik büyümenin sağlanması, tarih süreci içinde bütün devletlerin ve sistemlerin öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için, mevcut ekonomik modeller içinde farklı stratejiler geliştirilmiştir. Klasik liberal iktisadi düşünce, büyümenin, piyasa ekonomisi şartlarının işlemesi kaydıyla, kendiliğinden gelişen bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle, bu süreçte devletin yapması gereken, sadece, büyümenin sağlanabilmesi için gerekli şartları özel sektöre yönelik olarak hazırlamaktır. Bu düzende devletin temel görevi, mülkiyet haklarını güvence altına alacak ve sözleşmelere uyulmasını sağlayacak hukuki çerçeveyi oluşturmaktır. Böyle bir işleyiş içinde ekonomik büyüme, bazı temel alanların dışında, devletin her hangi bir müdahalesine gerek duyulmaksızın, rasyonel bireysel tercihler aracılığıyla kendiliğinden gerçekleşecektir. Bu düşünce akımının karşı kutbunda ise, ekonomik büyümenin kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini; kaynakların bireyler tarafından rasyonel kullanılamayacağını ve mutlaka merkezi bir plan dahilinde yönlendirilmeleri gerektiğini ifade eden sosyalist düşünce akımı yer almaktadır. Bu düşünceye göre ekonomik büyüme, merkezi planlar aracılığıyla devlet tarafından bizzat sağlanacaktır.

Bu iki kutup arasında yer alan ve her iki düşünce akımının temel kabul ve kavramlarını bünyesinde barındıran bir düşünce akımı daha mevcuttur: Bu da

Keynesyen iktisadi düşünce akımıdır. Özellikle dengelerin bütünüyle bozulduğu ve çok ciddi ekonomik ve sosyal problemlerin doğduğu İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygın bir uygulama alanı bulan Keynesyen iktisadi düşünce, esas itibarıyla piyasa ekonomisi anlayışını benimsemiş; ancak piyasa ekonomisinin temel zaafı sonucu ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi ve daha dengeli ve yeterli bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için mutlaka planlı bir kamu politikası yürütülmesi gerektiğini vurgular. Diğer bir ifadeyle Keynesyen düşünce, kamu sektörü için emredici ve zorunlu, özel sektör içinse yol gösterici ve yönlendirici bir nitelik taşıyan planlar aracılığıyla ekonomik büyümenin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Bu düzende devlet, aktif ve iradi politikalarla yatırım ve tüketim kararlarını etkileyerek ekonomik büyümenin daha yüksek düzeylerde gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir.

Keynesyen yaklaşım ve politikalar doğrultusunda devletin ekonomik ve sosyal hayata giderek daha aktif bir şekilde müdahale ettiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'li yıllara kadar olan dönemde, gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede yüksek büyüme hızları yaşanmıştır. Bu dönemde devletin ekonomik ve sosyal alanda üstlendiği rol giderek önem kazanmış; özellikle, gelişmekte olan ülkelerde mevcut temel sınırlama ve yetersizlikler karşısında, ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinin devlet eliyle gerçekleştirilmesi özel rağbet gören bir düşünce olmuştur. Aynı dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede kalkınma planları hazırlanmış ve kamunun sahip olduğu kaynaklar hazırlanan bu planlar çerçevesinde yönlendirilmeye çalışılmıştır. 1970'lere kadar yoğun biçimde uygulanan Keynesyen politikalar, 1970'li ve 1980'li yıllarda olumsuz etki ve sonuçlarını göstermeye başlamıştır. Anılan dönemde devlet aşırı derecede büyümüş, kamu harcamalarının GSMH içindeki payı giderek artmıştır. Bu durum bir çok sorunu da beraberinde getirmiş ve dünya ekonomileri stagflasyonist eğilimler içine girmiştir.

Oluşan bu yeni konjonktür ve sorunlar karşısında yeni bazı istikrar yaklaşımları doğmuş ve klasik liberal söylemler yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde kamu harcamalarının artmasının ekonomik büyüme sürecini olumsuz etkilediğini delillendirmeye yönelik bir çok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu yeni söylem, "ekonomik alandaki devlet müdahale ve sınırlamalarını kaldırmanın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği" biçimindedir. 1990'lı yılların başında SSCB ve Doğu Bloku'nun dağılması bu söylemi daha da güçlendirmiştir. Bu süreçte, önceki dönemin merkezi plana dayalı ekonomileri, kısa bir bocalamadan sonra, piyasa ekonomisi kurallarını ve kurumlarını ekonomik bünyelerine adapte etmeye başlamışlardır.

Önceki dönemde geliştirilen büyüme teorilerinin gündelik yaşamdaki olaylarla geliştiğinin ve büyüme sürecini yansıtamadığının ortaya konması alternatif büyüme modellerinin ortaya konmasına yol açmıştır “Yeni büyüme teorisi” olarak adlandırılan modellerde teknolojinin ve ekonomik kurumların ekonomik büyüme üzerindeki önemi vurgulanmıştır. Neo-klasik teorinin aksine bu modeller, teknolojinin araştırma ve geliştirme alanında faaliyet gösteren özel firmaların kâr amaçlı yatırımlarının bir sonucu olarak belirlendiğini ifade ederler. Teknolojik gelişmelerin olabilmesi için gerekli şartın da ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı bir ortamın sağlanması olduğu vurgulanmıştır. Yeni büyüme teorisinde, ekonomi politikalarının uzun dönemdeki maliyetlerinin ya da faydalarının ekonomik büyüme üzerinde daha fazla belirleyici olacağı ifade edilmektedir. Bu teorilerde yüksek büyüme düzeyinin sağlanabilmesi açısından özel yatırımların, mülkiyet haklarının güvence altına alınmasının ve dış ticaret serbestisinin önemi belirtilmiştir.

Tüm bunlarla birlikte son dönemde ortaya çıkan küreselleşme akımı, ülkeleri ekonomik özgürlükleri genişletme adına daha fazla çaba göstermeye zorlamıştır. Aynı şekilde uluslararası sermaye ve işgücü çevreleri de ekonomik alanda reformlar yapmak için hükümetler üzerinde baskı uygulamaktadır. Bu baskıyla birlikte, yabancı sermayeyi ülkesine çekmek isteyen gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra, bir çok Avrupa ülkesinde, sermaye ve kalifiye işgücünün kaçıışı, vergileri ve dolayısıyla harcamaları azaltması için hükümetler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Sermaye daha verimli kaynaklara ulaşabilmek için diğer ülkelere yönelmekte ve gittiği ülkeleri ekonomik özgürlükler alanında reformlar yapmaya zorlamaktadır. Sermaye göçü veren ülkeler de bu kaçıışı engelleme adına ekonomik özgürlükleri genişletmek zorunda kalmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, özgürlükler bir zorunluluk sonucu genişlemektedir.

Pratik hayatta yaşanan bu gelişmelerin yanında akademik çevrelerde de ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisini ortaya koymaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Daha önceleri teorik yönüyle ifade edilen liberal söylemler, 1990’lı yılların ortalarında ampirik çalışmalarla delillendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde, bir grup iktisatçı genel olarak ifade edilen ekonomik özgürlüklerin, kriterlerini belirlemeye yönelik toplantılar düzenlemeye başlamışlardır. Bu toplantılar sonucunda ekonomik özgürlükler kriterlerinin belirtildiği “ekonomik özgürlükler indeksleri” oluşturulmuştur. Belirlenen kriterler doğrultusunda ülkelere ekonomik özgürlükler puanı verilmiştir. Hazırlanan bu indekslerde, ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme açısından taşıdığı önem vurgulanmıştır. Ekonomik özgürlüklerin genişletilmesinin, bir ülkede yaşayan vatandaşların refah düzeylerinin artmasına neden olacağı belirtilmiştir. Yapılan karşılaştırmalarla ekonomik

açından özgürleşen ülkelerin daha hızlı bir ekonomik büyüme süreci yaşadıkları ve daha yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip oldukları gösterilmiştir.

Yapılan bu çalışmada da, son on yıl içerisinde yayınlanan bir çok ampirik ve teorik çalışmada ifade edilen; "ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği" şeklindeki iddiayı test etmek amaçlanmıştır. Temel sorun ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediğidir. Bu sorunun cevabını bulabilmek için, konu öncelikle teorik bazda tartışılmış ve sonra ampirik bir çalışma ile ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan karşılaştırmalarla da ülkeler, ekonomik özgürlükler düzeyleri itibarıyla sınıflandırılarak, geçmiş dönemdeki performansları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada, uzun soluklu bir ekonomik büyüme için ekonomik özgürlüklerin önemi vurgulanmıştır. Bunu yaparken, öncelikle ekonomik düzen tiplerinin genelde özgürlüklere, özelde ise ekonomik özgürlüklere bakış açısı belirtilmiştir. Daha sonra ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için bireysel kararlara ve dolayısıyla ekonomik özgürlüklere önem veren anlayış ile ekonomik büyüme için planlamayı şart koşan anlayışta ekonomik büyüme sürecinin nasıl gerçekleştiği açıklanmıştır. Konuyu somut bir şekilde ortaya koyabilmek için de farklı ekonomik düzeylere ve uygulamalara sahip ülke örnekleri incelenmiştir. En son olarak da ekonomik özgürlükler-ekonomik büyüme ilişkisi yapılan regresyon analizi ile tahlil edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak, genel anlamda özgürlük kavramı üzerinde durulmuş, özgürlüğün bireyler açısından taşıdığı önem vurgulanmaya çalışılmıştır. Özgürlük kavramı çerçevesinde bir sınıflandırma yapılarak ekonomik özgürlükler ayrımına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle, devletin ekonomideki rolünü belirleyen negatif özgürlükler ile pozitif özgürlükler ayrımı yapılmış ve ekonomik özgürlüklerin ön plana çıkarıldığı piyasa ekonomisinin özgürlük anlayışı vurgulanmıştır. Özgürlük kavramını tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek amacıyla siyasal, sosyal ve ekonomik özgürlükler ayrımı yapılarak ekonomik özgürlükler ile diğer özgürlük türleri arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Aynı bölüm içerisinde, ekonomik düzen tipleri, ekonomik özgürlüklere ve devletin ekonomideki rolüne bakış açıları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kısımda bireyi temel alan ekonomik düzen tipi, merkezi planlamayı temel alan ekonomik düzen tipi ve her iki modelin başlıca özelliklerini bünyesinde barındıran ara düzen tipleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramları kısaca açıklanmıştır. Burada temel hedef ekonomik kalkınma olmakla beraber, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik büyümenin gerekliliği vurgulanmıştır. Daha sonra, bireyi temel alan ve ekonomik büyümenin kendiliğinden oluşan bir süreç olduğu varsayımından hareketle

geliştirilen büyüme modelleri ile ekonomik büyüme için planlamanın gerekliliğini savunan büyüme modelleri incelenmiştir. Bu büyüme modelleri itibarıyla ekonomik büyümenin temel dinamiklerinin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve ekonomik özgürlüklerin bu dinamikler üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır. Sonraki kısımda ise ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisinin vurgulandığı ve sonraki bölümde kullanılan ekonomik özgürlükler puanlamalarının yapıldığı indeksler tanıtılmıştır. Hazırladıkları indeksleri düzenli olarak yayınlamaya devam eden Fraser Institute ve Heritage Foundation adlı kuruluşların yayınladıkları indekslerdeki ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisine yönelik açıklamalara yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise çeşitli ülkelerin ekonomik özgürlükler alanında geçirdikleri evreler ve uzun bir dönem boyunca ekonomik büyüme trendleri inceleme konusu yapılmıştır. Bireyi temel alan ülkeler gelişmiş, yeni gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutulmuş ve bu ülkelerin ekonomik performansları geçiş sürecindeki eski sosyalist ülkelerinki ile karşılaştırılmıştır. Ekonomik özgürlükler alanında gelişme kat etmiş ülkelerin diğerlerinden çok daha hızlı bir ekonomik büyüme ve çok daha yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip oldukları ortaya konmuştur.

İbrahim Dursun

Temmuz 2009

Uşak

BİRİNCİ BÖLÜM

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK
FAALİYETİN ÖRGÜTLENME BİÇİMİ**

Özgürlük, mevcut bütün ekonomik düzenlerin kendilerine öncelikli hedef ve temel aldığı bir kavramdır. Bu sistemler içinde en geniş uygulama alanı bulan liberal ekonomik düzen anlayışı, bireyin refahını arttırmanın ve dolayısıyla mutluluğunu sağlamanın yegâne yolunun, onun özgür kılınması olduğunu ifade eder. Bu nedenle birey her alanda kendi özgür iradesiyle hareket etmelidir. Devletin yürüttüğü faaliyetler hiçbir şekilde bireylerin, başkalarının özgürlüklerine zarar vermeden oluşturdukları özgür alanlarına sınırlama getirmemelidir. Aksine, devletin yürüttüğü faaliyetler bireysel özgürlüklerin maksimize edilmesine yönelik olmalıdır.

Sanayi kapitalizminin neden olduğu sorunlara çözüm önerisi olarak ortaya çıkan sosyalist ekonomik düzen anlayışı da özgürlüğü, en temel değer olarak kabul etmektedir. Ancak, liberal anlayıştaki "bireysel özgürlük" kavramı, bu düşüncede "sosyal özgürlük" kavramına dönüşmüştür. Buna göre, bireyi özgür kılabilmenin yolu, onu aynı zamanda maddenin bağımlısı olmaktan kurtarmaktır. Toplumsal refah arttırıldığında ve adil bir gelir dağılımı sağlandığında, birey gerçek anlamda özgür olacaktır. Toplumsal refahı arttırabilmenin yoluysa mülkiyeti toplumsallaştırmaktan geçmektedir.

Bu bölüm içerisinde öncelikle, her iki sisteme ilham kaynağı olan, özgürlük kavramı ele alınacaktır. Genel anlamda özgürlükle ilgili bilgiler ve tanımlamalar aktarıldıktan sonra devletin ekonomik faaliyetlerinin sınırını belirleyen "negatif" ve "pozitif" özgürlük ayrımı verilecektir. Daha sonra, ekonomik alandaki özgürlüklerin daha net bir şekilde ortaya konmasını sağlamak amacıyla "siyasal özgürlükler", "sosyal özgürlükler" ve "ekonomik özgürlükler" ayrımı yapılacaktır. Son olarak ekonomik faaliyetlerle ilgili kararların tamamıyla bireyin iradesine bırakıldığı liberal sistem ile ekonomik faaliyetlerin "plan" aracılığıyla yönlendirilmesi gereğine inanan sistemlerin, ekonomik özgürlüklere ve dolayısıyla devletin ekonomideki rolüne ilişkin görüşleri aktarılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla üçlü bir ayrım yapılmıştır:

“Bireyi temel alan ekonomik düzen tipi”, “merkezi planlamayı temel alan ekonomik düzen tipi” ve her iki sistemin temel motiflerini bünyesinde barındıran “ara düzen tipleri”. Bu bölümde öncelikli amacımız, genel anlamıyla özgürlüklerin ve özelde ekonomik özgürlüklerin önemini ve çeşitli ekonomik düzen tipleri açısından taşıdığı anlamını vurgulamaktır.

1.1. Özgürlük Kavramı

Siyasal teoride, bazı kavramların kapsamı üzerinde henüz bir sonuca bağlanamamış tartışmalar mevcuttur. Özgürlük kavramı da bunlar arasında yer alır. Hakkındaki tartışmalar bir netliğe kavuşamamış olsa da özgürlük, tarih boyunca ve günümüzde genelde bütün toplumların, özelde ise bireylerin “olmazsa olmaz” değerlerinden biri olmuştur.

Özgürlük veya hürriyet kavramı öylesine çok yönlü bir kavramdır ki günümüze dek yaşamış düşünürler özgürlüğün ne olduğunu ifade eden ortak bir tanıma ulaşamamışlardır. Herkes özgürlüğü kendi bakış açısıyla değerlendirmiş ve ona farklı anlamlar yüklemiştir. Bu nedenle de çok sayıda tanım ve yaklaşım ortaya çıkmıştır. On sekizinci yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri olan Montesquieu “hiçbir kelime yoktur ki, özgürlük kelimesi kadar kendisine değişik anlamlar verilmiş ve düşüncelere çeşitli şekillerde yansımış olsun” diyerek bu kavramla ilgili çözüm bolluğuna işaret etmektedir (Kapani, 1993; 3). Montesquieu, insanların bir kısmının, özgürlüğü despotik bir otorite verdikleri kişiden kurtulma aracı; bir kısmının, itaat etmek mecburiyetinde oldukları üstün gücü seçme aracı; bir kısmının da silah taşıma ve bundan dolayı şiddet kullanma hakkına sahip kılınma aracı olarak gördüğünü belirtmektedir (Yayla, 2000; 22).

Özgürlük, bazı yazarlar tarafından “bağımsızlık” kavramı ile eş anlamlı sayılmış ve “her türlü zorlamadan, sınırlama ve sınırlandırmadan, dıştan gelecek her türlü baskıdan uzak olmaktır” şeklinde tanımlanmıştır (Kıllıoğlu, 1998; 693). Şüphesiz ki bu anlayış özgürlük kavramını tam olarak kapsayan bir bakış açısını içermemektedir. Zira, bir ülkenin bağımsız olması, o ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğu şeklinde yorumlanamaz. Bir ülkenin siyasal ve ekonomik açıdan diğer ülkelere bağımlı olmaması o ülke bireylerinin özgür olduğunu ifade edebilmek için yeterli değildir. O ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğunu söyleyebilmek ancak bireylerin ülke içinde baskı ve zorlama altında olmaması halinde mümkündür (Aktan, 1996; 27).

Başka bir anlayışta özgürlük, “bireyin devlet ve diğer bireylerin müdahalesi dışında yaşaması”dır. Bu anlayışa göre birey, içselleştirilmekte, kendi iç dünyasına hapsedilmekte ve sosyal hayattan izole edilmektedir. Oysa özgür bireyin kendi iç evreninin bilincinde olarak yaşaması, dış dünyayla ilişkisini kesmesini gerektirmez. Dolayısıyla özgürlüğü bütünüyle

sübjektifleştiren böyle bir yaklaşım, özgürlüğü koruma adına onun alanını daraltmaktadır (Kılıoğlu, 1998; 693). Birey sadece kendi iç dünyasında değil aynı zamanda toplum içinde de yaşamaktadır. Dolayısıyla sosyal hayat içinde bireylerin özgürlük alanlarını belirleyen bazı kurallar gerekli olmaktadır.

Bireyi kendi küçük dünyasına hapseden yukarıdaki yaklaşımın zıddı olarak değerlendirilebilecek diğer bir yaklaşım özgürlüğü, "imkan eşitliği", ya da sadece "eşitlik" olarak kabul etmektedir. Buna göre, bütün özgürlük çabası, bireyler arasında eşitsizlikleri giderme, ayrıcalıkları yok etme çabasından başka bir şey değildir (Kapani, 1993; 4).

Özgürlük kavramı soyut bir kavramdır. Bu nedenle uygulama içerisinde farklı boyutlar kazanabilmektedir. Farklı düşünce sistemleri içerisinde özgürlük, belirli bir temele dayandırılmış ve belirli bir alanla sınırlandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle her düşünce ekolü, özgürlüğü kendi fikirlerini kuvvetlendirecek şekilde yorumlamıştır. Bu yönüyle bakıldığında bireyin özgür olması gereğini inkâr eden hiçbir sistem bulunmamaktadır. Siyasal düşünce tarihinde sosyalizmden faşizme kadar, neredeyse bütün sosyal teoriler özgürlüğü benimsemişler ve kendilerine dayanak noktası yapmışlardır.

Özgürlük felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Hobbess ünlü eseri Leviathan'da özgürlüğü "tam olarak engelleme olmaması" şeklinde nitelendirmiştir. "Engelleme" kelimesiyle de "hareketin önündeki dışsal engelleri" kastettiğini belirtmiştir. Yine aynı eserinde, özgür bireyi "gücü ve zekasıyla yapmaya muktedir olduğu şeylerde, istediği şeyi yapması engellenmemiş kimse" olarak tanımlamaktadır. Yani Hobbess'a göre özgürlük dış engellerin yokluğudur (Kılıoğlu, 1998; 691).

Locke ise özgürlüğü "bireyin, diğerlerinin zorlamasına ve sınırlamasına maruz kalmamasıdır" şeklinde tanımlamaktadır (Brenkert, 1991; 65). Başka bir tanımlamasında ise özgürlüğü, "bireyin olağan bir eylemi gerçekleştirebilme ya da olağan dışı herhangi bir eylemi yapmama gücüne sahip olmasıdır" şeklinde ifade etmektedir (Cranston, 1967; 17).

John Stuart Mill'e göre ise özgürlük; a) vicdan hürriyeti, b) zevk, tercih ve çalışma hürriyeti ve c) dayanışma hürriyetinden oluşur. Vicdan hürriyeti ferdin dilediği gibi düşünmesi, inanması, ahlâklanması, fikrini söylemesi ve yaymasıdır. Zevk, tercih ve çalışma hürriyeti, diğerlerine zarar vermemek şartıyla, sıra dışı bile olsa, kişinin dilediği yaşam tarzını seçmesidir. Dayanışma hürriyeti ise, aynı amaca ulaşmaya çalışanların, hileye başvurmaksızın işbirliği yapmalarını ifade etmektedir. Bu üç özgürlük türünün mevcut olmadığı yerde tam bir özgürlükten bahsetmek mümkün olmayacaktır (Demir, 1997; 26).

Genel anlamıyla özgürlük, bireyin başkasının zorlaması altında olmaksızın davranabilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın bireyin başkasına zarar vermeyecek eylem ve davranışlarda bulunabilmesi anlamına gelmektedir (Aktan, 1996; 27). Bu anlamıyla özgürlük, bireyin dışardan herhangi bir baskı olmaksızın karar verebilmesini ifade eder.

Mutlak anlamda özgürlük, bireyin dilediği her şeyi serbestçe yapabilmesini ifade eder. Dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlamanın olmaması, bireyin diğer bireylerin keyfi isteklerinden bağımsız hareket edebilmesi ve yapmak istediği, aynı zamanda yapma kudretine sahip olduğu şeyleri serbestçe yapabilmesi, mutlak özgürlüğün söz konusu olabilmesi için gerekli şartlardır. Sartori'ye göre mutlak anlamda özgürlüğün söz konusu olabilmesi için şu beş şartın bulunması gereklidir: Bağımsızlık, mahremiyet, kapasite, fırsat ve iktidar. Burada bağımsızlık, siyasal özgürlükler, yani seçme özgürlüğü; mahremiyet, bireyin baskıya uğramadan kendi kendine karar vererek seçim yapması (tercih özgürlüğü); kapasite, seçenekleri genişletmek; fırsat, seçilecekler arasındaki alternatifleri çoğaltmak ve iktidar, eşit seçme özgürlüğü için gerekli olan şartlardır (Sartori, 1993; 323). Bu yönüyle bakıldığında sosyal hayat içerisinde yer alan bireylerin mutlak anlamda özgür olabilmelerinin oldukça güç olduğu görülmemektedir. Zira, toplum içerisinde yaşayan bireylerin mutlak anlamda özgürlüklere sahip olabilmesi oldukça güçtür. Bireyler karşılıklı olarak, diğer bireylerin özgürlüklerini zedeledikleri anda mutlak özgürlükten fedakarlık etmek zorunda kalabileceklerdir.

Hayek'e göre özgür olmak, bireyin, onu keyfi bir kararla belirli bir şekilde davranmaya zorlayabilecek diğer bir bireyin iradesine tabi olmaksızın, kendi kararlarına ve planlarına uygun bir şekilde eylemde bulunabilmesi imkânıdır (Yayla, 2000; 23). Hayek'in amaçladığı liberal veya serbest toplum, bireyleri diğerlerinin iradesine tabi kılma ve zor kullanmanın en aza indirildiği bir toplumdur (Butler, 1996; 29-30). Hayek mutlak anlamda özgürlüğün, günlük yaşantıda mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Sosyal yaşantı içerisinde, bütün bireyler adına özgürlüğün var olabilmesi için zor kullanmanın gerekli olabileceğine inanır.

Özgürlüklerin düzeyi ve sınırı konusunda birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Siyasal topluma geçiş öncesinde, doğal yaşam ortamının varlığını kabul eden bazı düşünürler, bireyi, doğanın kurallarına tâbi bir varlık olarak ele almışlardır. Bu düşünce yapısına göre birey, doğası gereği özgür olmayı seven bir varlıktır. Özgürlük bireyin en temel ve doğal hakkıdır. Doğal hukuk savunucularından biri olan on sekizinci yüzyıl filozofu John Locke bireyin üç temel hakka sahip olduğunu ve bu haklardan hiçbir suretle

vazgeçilemeyeceğini, taviz verilemeyeceğini belirtmektedir. Locke'un bireyin doğuştan sahip olduğuna inandığı bu üç temel hak şunlardır:

- Yaşama Hakkı: Bireylerin diğer bireylerin öldürme, öldürmeye teşebbüs, sakat bırakma, dövme ve her türlü fiziki saldırı karşısında güvencede olmasını ifade eder. Şüphesiz, bu güvenceyi sağlayacak olan ve bu tür eylemleri cezalandıran kanunlardır.
- Özgürlük Hakkı: Konuşma, basın ve barışçıl olmak kaydıyla toplantı özgürlüğünü sınırlamaya ve bastırmaya yönelik herhangi bir kanunun; fikirler, kitaplar, filmler ya da başka herhangi bir şey üzerinde devlet tarafından uygulanan bir sansürün olmamasını ifade eder.
- Mülkiyet Hakkı: El koyma, millileştirme, kamulaştırma, soygun, haneye tecavüz, sahtekarlık ve kandırma, onur kırıcı yayın ve karalama eylemlerine karşılık bireylerin diğerlerine karşı güvencede olmasını ifade eder.

Özgürlük savunucuları arasında en uç noktayı, "varoluşçuluk" felsefesinin temsilcileri oluşturmuştur. Bu görüş taraftarlarına göre birey kendi kaderinden sorumludur ve kendi dünyasını kendisi kurar. Bu bakış açısıyla birey sınırsız şekilde özgür görünmektedir. Diğer taraftan özgürlük belirli bir kişi için değil, bir toplumu oluşturan bütün bireylerin aynı ölçüde kullanması gereken bir haktır. O halde birey, özgürlüklerini kullanırken başkalarına zarar vermemelidir. Bunun sağlanabilmesi ise, özgürlüklerin sınırlandırılması ile mümkündür. Aynı şekilde özgürlükten yararlanma gibi, hakları kullanmada da bir sınırın olması gereklidir. Bu sınırın en genel ölçüsü bireyin, özgürlüklerini kullanırken kendisi gibi özgür olan diğer bireylerin özgürlük sınırını ve haklarını çiğnememesidir. Yani özgürlüğün en temel sınırı toplum içerisinde yaşayan bireyin diğerleri ile karşılaşması ve ilişkide bulunması sonucunda çizilecektir.

Bu temel ölçünün dışında özgürlüklerin, keyfiliği önleyecek şekilde herkes tarafından kabul edilen kanunlarla sınırlandırılması gerekecektir. Ancak bu sınırlamanın da bir sınırının olması gerekecektir. Özgürlükler alanında en temel bildirilerden biri olan ve 1789'da Fransa'da ilan edilen "İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi"nde, bireylerin özgürlüklerinden gerektiği gibi yararlanabilmeleri için, özgürlüklerin sınırlandırılması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu beyannamenin beşinci maddesi şöyledir: "Özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmekten ibaret olup, her şahsın tabii haklarını kullanması, diğer toplum üyelerinin aynı haklardan faydalanmalarını temin eden hudutlarla sınırlanmıştır. Bu sınırlar yalnız kanun tarafından tayin olunabilir" (Öner, 1990; 75).

İnsanoğlu doğası itibarıyla bencildir. Bu yönünü dizginleyemeyen bireyler kendi menfaatlerini başkalarınınkine zarar vermek pahasına üstün tutar ve kollarlar. Bu yönüyle özgürlüklerin sınırlandırılması, öncelikle maddi özgürlükler alanında söz konusu olmaktadır. Maddi özgürlükler alanında herhangi bir sınırlama yapılmaması durumunda birey başkalarına zarar verebilecektir. Bunu yaparken de gerekçesi, "özgürlüklerimi kullanıyorum" olacaktır. Eğer bireyin bencilliği doğal sürecine bırakılırsa, bireylerin maddi anlamda eşit olmaması nedeniyle, güçlüler kendi özgürlük alanlarını diğerlerinin zarar gördüğü noktaya taşıyacaklardır.

Hemen belirtelim ki, burada bahsini ettiğimiz sınır sadece, diğer bireylerin özgürlüklerini korumak adına konacaktır. Bu sınırlamalar da ancak kanunlar aracılığıyla, diğer bir deyişle devlet eliyle konacaktır. Bir bireyin özgürlüğünü kullanmasının diğer bireylere zarar vermesini ve onların özgürlüklerini sınırlamasını engelleyecek olan şey sadece hukuk kuralları olacaktır. Burada amaç bireyin özgürlüğü adına gerçekleştirdiği eylemlerden diğer bireylerin zarar görmesini, dolayısıyla özgürlüklerinin sınırlandırılmasını engellemektir. Bu sınırlama da ancak kanunla ve yine kanunda sayılan nedenlerle yapılabilecektir. Özgürlüklerin bu şekilde kanunla sınırlandırılması güvence olarak düşünülmüştür. Kanun aracılığıyla konulan sınırlar her bireyin doğal haklarını kullanmasının diğer bireylerin aynı haklarını sınırlandırmasını engellemek için konan sınırlardır.

Özgürlük ve hukuk ilişkileri konusunda iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre hukuk kuralları özgürlüğün önünde bir engel teşkil etmektedir. Kurallar özgürlükleri azaltmaktadır. Diğer görüşe göre ise hukuk kuralları özgürlüğün güvencesidir. Kurallar bireyin özgürlüğünü diğer bireylere karşı koruyan temel motiflerdir. Eğer özgürlükleri sınırlamaya yönelik kanunlar, genel geçer evrensel değerlere uygun olarak hazırlanmış ve uygulanıyor ise bu tartışmanın çok fazla bir anlamı kalmayacaktır.

Özgür eylemin en fazla çalkantılara yol açtığı ve bu nedenle en çok sınırlamalarla karşılaştığı alan sosyo-ekonomik alandır. Bireye mutluluk vadeden sistemler tüm zamanlar için geçerli ideal bir yaşam biçimi olarak kabul edilirler ve gelecek nesillere eğitim yoluyla empoze edilirler. Bireysel ve toplumsal mutluluğu amaç edinen sistemler zaman içerisinde birer ideoloji haline gelirler. Sistemi dogma biçiminde benimseyen, onu uygulayan ve bundan menfaat sağlayan toplumun durağan unsurları, sistemi korumaya çalışırlar. Dinamik unsurlardan gelen eleştirileri ana teze ekledikleri yeni argümanlarla cevaplamaya çalışırlar. Tez-antitez çatışması bazen fikir anlamını aşarak fiziksel alana kayar ve özgürlüklerin sınırlandırılması, bir çok alan için söz konusu olur. Böylelikle, hayatımızın önemli yönlerine hükmeden sistemler ve rejimler, özgürlüğün etkin ve verimli olması gerektiği en uygun

alan olmaları gerekirken, özgürlüğün pek olmadığı, çoğu zaman kısıtlandığı bir alan haline gelmişlerdir (Ceylan, 1999; 192-193). Nitekim toplum refahını sağlamak ve ülkeyi medeni toplumlar seviyesine çıkarmak amacıyla kurulmuş sistemler ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda özgürlükleri baskı altına alabilmektedirler. Ancak tarih, bu tip yönetimlerin yıkılışına çokça şahit olmuştur. Bireyi baskı altına almaya çalışan ve tepeden inmeceli politikalarla onu yönlendirmeye çalışan hiçbir sistem varlığını devam ettirememişler ve ettiremeyeceklerdir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi özgürlük kavramı ile ilgili tartışmalar halen bir neticeye ulaşabilmiş değildir. Kanaatimizce, özgürlük gibi farklı yorumlamalara açık bir kavramı tüm yönleriyle tanımlamaya çalışmak yerine, bu gibi kavramlarla ilgili sorunların genel sınırlarını tanımlamak çözüme ulaşmak adına daha anlamlı olabilecektir. Diğer bir ifadeyle özgürlüğün ne olduğundan çok, onun alanı ve bu alanın kendimiz ya da diğer bireyler tarafından engellemeler, zorlamalar, güç ve otorite aracılığıyla nasıl sınırlandırıldığını tartışmak gerekmektedir.

Bireysel özgürlüğün gerçekleşebilmesi için gerekli şartlar Brenkert tarafından şu şekilde açıklanmıştır (Brenkert, 1991; 9):

- Bireyin menfaatleri ve hedefleri bizzat kendi sınırlamalarına maruz kalmamalıdır.
- Bireyler diğer bireyler tarafından kısıtlamalara ya da zorlamalara maruz kalmamalıdır.
- Bireylerin arzuları ve inançları diğer bireyler tarafından etkilenmemelidir.
- Bireyler yapmayı istedikleri şeyi bilinçli ve bilgili olarak yapmalıdır.
- Haklar, bireyleri bireysel ve kurumsal güçlere karşı korumalıdır.
- Bireyler, bir şeyi yapmaya mecbur tutulamazlar ve diledikleri şeyleri yapabilirler.
- Farklı fırsatlar mümkün olabilmelidir, yani bireyler sadece bir tek şeyi değil çok çeşitli şeyleri yapabilmelidir.
- Bireyler mantıksız tutkulara ve arzulara maruz kalmamalıdır.
- Bireyler kendilerinin belirlediği değerlere göre yaşamalıdır.

Bireyler, tüm bu şartlar sağlanabildiği ölçüde siyasal, sosyal ve ekonomik alanda özgür olabileceklerdir.

1.2. Özgürlüklerin Sınıflandırılması

Temel hak ve özgürlükler 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda benimsenen İnsan Hakları Bildirisi’nde “medenî ve siyasî haklar” ile “ekonomik, sosyal ve kültürel haklar” şeklinde bir ayırıma tabi tutulmuştur. “Medenî ve siyasî haklar”ın en temel örnekleri; yaşama hakkı, işkenceye maruz bırakılmama hakkı, zorla çalıştırılmama hakkı, keyfi tutuklanmama hakkı, adil yargılanma hakkı, düşünce, vicdan, kanaat ve inanç özgürlüğü, özel yaşamın mahremiyeti hakkı; konuşma, örgütlenme, kamu meselelerinde söz sahibi olma hakkı gibi devletin bireylere müdahalesini önlemeye yönelik haklardır. Beslenme ve sağlık hakkı, yeterli hayat standardına sahip olma hakkı, eşit iş için eşit ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, grev hakkı, eğitim hakkı, kültür hayatına katılma hakkı gibi haklar ise “ekonomik, sosyal ve kültürel haklar”a örneklerdir.

G. Jellinek’in klasikleşen ve büyük ölçüde benimsenen sınıflandırması ile bireylerin sahip olduğu özgürlükler; a) negatif statü hakları, b) pozitif statü hakları ve c) aktif statü hakları şeklinde üç temel kategoriye ayrılır. Negatif statü hakları ya da diğer bir ifadeyle negatif özgürlükler, bireyin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını belirleyen vicdan hürriyeti, düşünce hürriyeti, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı gibi özgürlüklerdir. Bu tip özgürlük anlayışında devlete, toplumsal hayatın her alanında negatif bir fonksiyon yüklenir. Devletin hiçbir alanda bireyin özgürlüğüne müdahalesine izin verilmez. Negatif statü bireyin devlet olmaksızın bireysel sorunlarını çözebilmesi, devlete gerek olmaksızın sosyal hayatını düzenleyebilmesi ve devlet olmaksızın işlemlerini görebilmesi için devletten özgür kalabildiği bir durumu ifade eder. Negatif statü hakları bireye, devlete karşı bir savunma pozisyonu veren haklar, yani onu belli saldırılardan koruyan haklardır (Gören, 1995; 24-25).

Pozitif statü hakları ise vatandaşa, devletten sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlarda bir hizmet ve yardım isteme imkânı sağlar. Vatandaşların bu taleplerine karşılık verebilmek amacıyla da devlete belirli ödevler ve fonksiyonlar yükler. Pozitif statü bireyin özgürlüğüne devlet olmaksızın tam olarak kavuşamadığı, devletin sağladığı hizmetlere ihtiyacı olduğu bir durumu ifade eder.

Aktif statü hakları da siyasal görüş ve tutumlarını açıklama, örgütlenme, oy kullanma, referandum, seçme ve seçilme yollarıyla vatandaşa toplum yönetiminde söz sahibi olma ve kararlara katılma imkanı veren siyasal haklardır. Bireylerin aktif statü haklarına sahip olması ve bu haklardan faydalanabilmesi, devletin bireyin özgürlüğünü kullanabileceği bir alan haline gelmesini temin edecektir.

Bu üç gruba giren haklar özgürlüğün birbiri ile sıkı sıkıya bağlı olan yönlerini oluştururlar. Negatif özgürlükler ve haklar, pozitif özgürlükler ve haklar tanınmadığı sürece başlı başına özgürlüğü sağlamaya, büyük kitleleri ondan yararlandırmaya yeterli değildir. Çünkü negatif anlamıyla özgürlükler soyut bir birey için söz konusu olabilecektir. Burada hemen şunu ifade edelim ki, pozitif özgürlüklerin birilerinin ya da devletin bir başışı ve lütfu olarak görmemek gerekir. Pozitif özgürlükler bireyleri özgürlüklerini kullanabilme yetisine ulaştırmayı hedeflediği sürece bir başış olmaktan çıkacak, aksine özgürlüklerin gerçekleştirilebilmesine imkan sağlayacaktır.

Sadece pozitif hakların tanınması da sosyal güvenliği büyük oranda sağlasa bile, bireyi gerçek anlamda özgür kılmayacaktır. Diğer yandan bu iki tür hak da siyasal katılma hakları olmadan iktidar tarafından her zaman geri alınabilecek bir başış niteliğinde olacak ve tamamen desteksiz ve güvencesiz kalacaktır. Devletin, bireyin özgürlüklerini sınırlamaya yönelik faaliyetlerine engel olmanın en etkili yolu kişiyi iktidarın kuruluşuna katılmaya çağırarak ve onun kullanılmasını denetleme imkânını kendisine sağlamaktır. Bununla birlikte şurası da bir gerçektir ki, siyasal haklar diğer hak ve özgürlüklerle desteklenmedikçe başlı başına fazla bir anlam ifade etmez (Kapani, 1993; 6-7).

Görüldüğü gibi çeşitli yönleriyle özgürlük bir bütündür. Bu bütünü parçalara ayırmak, onu bu değişik yönlerinden sadece birine indirgemek mümkün değildir. Bu bölünmezlik özgürlüğün en temel yanı olmakla birlikte üç büyük kategori halinde belirtilen hak ve özgürlüklerin tarih süreci içerisindeki gelişim çizgileri birbirinden farklıdır. Siyasal haklar (aktif statü hakları) eski çağlarda ortaya çıkmıştır. Klasik birey hakları (negatif statü hakları) ise onsekizinci yüzyılda gelişmiştir. Sosyal ve ekonomik haklar ise çok daha yenidir ve yirminci yüzyıl içinde oluşup yerleşmeye başlamışlardır.

Aşağıda özgürlüklerin sınıflandırılması "negatif özgürlük, pozitif özgürlük" ve "siyasal özgürlükler, sosyal özgürlükler, ekonomik özgürlükler şeklinde yapılmış ve bu kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Negatif Özgürlükler ve Pozitif Özgürlükler Ayırımı

Özgürlük fikri hem pozitif hem de negatif yönleri olan bir görünüm sergilese de bir çok yazarın eğilimi negatif yaklaşım noktasında yoğunlaşmaktadır (Allen, 1966; 3). Bununla birlikte pozitif ve negatif özgürlük ayırımı, bir neslin modern siyasal söyleminin en önemli tartışma konularından biri olmuştur. Bu iki kavram arasındaki ayırımı sistematik olarak ilk kez, İngiliz filozof Thomas Hill Green ortaya koymuştur. Liberal teorinin gelişiminde dönüm noktası olan pozitif özgürlük anlayışının bir taraftarı mı olduğu, yoksa kendinden önce mevcut tartışma içerisinde negatif özgürlüğün

önemini vurgulayarak negatif özgürlük-pozitif özgürlük ayırımının anlamsızlığını mı vurgulamaya çalıştığı konusunda tartışmalar olmakla beraber (Simhony, 1993; 28) Green'in pozitif özgürlük savunucusu olduğu yaygın bir görüştür.

Pozitif özgürlük kavramı da ilk olarak geniş anlamdaki liberal gelenek içerisinde yer alan düşünürlerce sahiplenilmiş olsa bile, liberalizmin özgürlük anlayışı genellikle "negatif özgürlük" olarak adlandırılmaktadır. Zira klasik anlamdaki birey hak ve hürriyetleri burjuva sınıfının feodal güçlere karşı verdiği mücadele sonucunda şekillenmiştir. Dolayısıyla klasik liberal özgürlükler devlete karşı ileri sürülen özgürlüklerdir.

Negatif özgürlük ve pozitif özgürlüğü en öz şekilde tanımlayan iki kavram vardır: "-den özgürlük" ve "-e özgürlük". Negatif özgürlük anlayışı "-den özgürlük" kavramıyla açıklanabilir. Burada kastedilen her şeyden özgür olmaktır. Diğer kavramda ise bir bireyin ya da kurumun, örneğin devletin, diğer bir bireye çeşitli hakları ve özgürlükleri sağlaması söz konusudur.

Pozitif ve negatif özgürlük kavramlarının kullanılmasında önemli sayılabilecek bir noktaya dikkat edilmelidir. Pozitif ve negatif kelimeleri, oldukça yoğun biçimde değer yüklü ve zihinlerde hemen belirli çağrışımlar yapan sözcüklerdir. Pozitifte bir olumlama, müspetlik; negatifte ise bir olumsuzlama, menfilik unsuru vardır. Bundan dolayı, hem ilk bakışta pozitif özgürlük ve negatif özgürlük kavramlarının anlaşılması güç olmakta, hem de bazı yazarlar, peşinen pozitif özgürlüğü, pozitif kelimesinin çağrıştırdığı anlamdan dolayı yüceltmekte; negatif özgürlük ise, yine aynı şekilde, negatif kelimesinin verdiği çıplak izlenimden hareketle, kötüleyici anlamda kullanılmaktadır. Oysa bu konuda, negatif ve pozitif kelimeleri kendi başlarına bir olumlama veya olumsuzlama niteliği taşımamalı, yalnızca farklı özgürlük anlayışlarını belirtmek için kullanılmalıdır (Yayla, 1998; 155).

Negatif özgürlük bireyi zorlamadan ve müdahaleden kurtarmayı amaçlarken, pozitif özgürlük bireyin kendi kendisinin efendisi olmasını amaçlamaktadır. Yine negatif özgürlük daha çok bireyin eylemlerine sınırlama getirmesi muhtemel dış faktörler üzerinde yoğunlaşırken, pozitif özgürlük dış faktörlerden ziyade bireyin iç potansiyelini harekete geçirici bir süreç üzerinde durmaktadır. Pozitif özgürlük anlayışı vurgulayan Berlin'e göre, yalnız başına olduğu durumlarda negatif özgürlük, soyut bir kavram olması nedeniyle bir anlam ifade edemeyeceği için temel sorun "bir topluluğun üyesi olarak bireyin nasıl bağımsız olabileceği" sorunudur. Bu noktadan hareketle pozitif özgürlük bireyin kendini kavramasını ve idrâk etmesini sağlamak için dışarıdan yöneltilecek müdahaleleri tamamen ortadan kaldırmayı öngörmez. Aksine

bireyin özgürlüğü, devletin sağlayacağı imkânlarla temin edilecektir (Çaha, 1999; 43).

1.2.1.1. Negatif Özgürlükler

Negatif özgürlük kısaca devletin ve/veya diğer bireylerin müdahalesinin yokluğu olarak tanımlanabilir. Böylesi bir özgürlük tanımı devletin faaliyet alanına önemli sınırlamalar getirir ve ona negatif fonksiyonlar yükler (Caslin, 1993; 293). Green'den önce negatif özgürlük ve pozitif özgürlük ayırımına dikkat çeken Isaiah Berlin negatif özgürlüğü "bireyin hareket alanının daraltılmaması" olarak tanımlamaktadır (Berlin, 1958; 7). Berlin bireyin kendisi ve çevresi üzerinde etkin bir gücü ve üstünlüğü olmaksızın özgür olamayacağını ifade etmektedir. Bu anlamıyla negatif özgürlük "bireyin kendisi ve mülküne yönelik bir saldırının ve fiziki zorlamanın olmaması" şeklindeki özgürlük anlayışını yansıtmaktadır.

Negatif özgürlükler ya da literatürdeki diğer kullanımıyla klasik (tabii, doğal) özgürlükler insan olmak vasfıyla tüm bireylerin cinsiyet, ırk, din ve dil farkı gözetilmeksizin sahip oldukları özgürlüklerdir (Aktan, 1996; 28). Bu temel özgürlüklere sahip olmak için devlete gerek yoktur. Çünkü bunlar, bireyin doğuştan sahip olduğu, ancak herhangi bir bireye ya da siyasal iktidara devretme hak ve yetkisinin bulunmadığı özgürlüklerdir. Bu özgürlük anlayışında, toplumsal yaşam içinde bulunan bir aktör olduğu noktasını göz önünde bulundurarak, bireyin her türlü zorlamadan uzak olması gerektiği kabul edilmektedir. Söz konusu bu zorlama sosyal çevreden de gelebileceği gibi, toplumun bir üyesi olarak bireye en büyük engel ve zorlama devletten gelmektedir. Bu nedenle ki, negatif özgürlük anlayışına göre bireysel özgürlüğün temin edilebilmesi için öncelikli olarak siyasal iktidarın sınırlandırılması gereklidir. Negatif özgürlük anlayışı bireyin lehine dahi olsa müdahaleyi kabul etmemektedir. Bu anlayışta devletin temel görevi, sadece güvenliği sağlamak ve adaleti temin etmektir.

Amerikan ve Fransız devrimleri siyasal iktidara karşı bireyin özgürlüğünü ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Bunu sağlamanın en temel yolu da devletin iktidar alanını sınırlandırmaktır. Devletin müdahale ve faaliyet alanının daraltılması, devrimi gerçekleştirenler açısından özgürlüğü ifade etmektedir. Bu daralma ölçüsünde birey özgür olacak, maddi ve manevi benliğini keşfedip geliştirebilecektir. Amerikan ve Fransız bildirilerinde somutlaşan insan hak ve özgürlükleri devlet iktidarını çerçevelemiş ve onun hiçbir zaman aşamayacağı bir sınır çizmiştir. Bu sınırın belirttiği alan, kişinin özel alanı, onun serbest hareket çevresi idi. Devlete sadece pasif ve negatif bir görev yüklenmektedir: Bu alana hiç karışmamak, kendisi için çizilen çerçevenin dışına çıkmamak. İşte, on sekizinci yüzyılda gelişen ve bir temele

oturan klasik özgürlüklere "negatif özgürlükler" denmesinin temel nedeni devlete yüklenen bu negatif fonksiyondur (Kapani, 1993; 50).

Negatif özgürlüklerin esasları bireyin diğer bireylerin zorlaması altında kalmaksızın hareket edebilmesidir. Burada "zorlama" ile kastedilen bir bireyin hareket alanının bir diğeri tarafından kontrol edilmesi, bireyin bir kötülükten kaçınmak veya bir iyiye ulaşmak için kendi planlarına göre hareket edemeyip, bir başkasının planları ve buyrukları doğrultusunda davranmaya zorlanmasıdır. Bu durumda birey kendi zekasını veya bilgisini kullanmaya, ya da kendi hedeflerini ve inançlarını izlemeye muktedir olamamaktadır. Zorlama bireyi düşünen ve değerlendiren bir varlık olmaktan çıkarır, onu başka birinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek basit bir araç durumuna düşürür. Bu durumdaki bir bireyin eylemleri özgür eylemler değildir. Özgür eylem bireyin başkalarının isteği ve bilgisine göre düzenlediği veya başkalarınca düzenlenen eylem değil, kendi bilgi, inanç ve amaçlarına göre kendisinin belirleyip yaptığı eylemlerdir (Yayla, 1998; 157).

Bununla birlikte bazı durumlarda özgürlüğü temin etmek adına zor tehdidini kullanmak kaçınılmazdır. Özgürlük herhangi bir birey için olduğu kadar toplumun tümü için bir değer ifade etmektedir. Bu nedenle bireyin canına ya da maddi-manevi varlıklarına yapılacak saldırıyı engellemenin tek yolu ya bizzat özgürlükleri çiğnenen birey tarafından ya da onun adına devlet tarafından cezalandırılma tehdididir. Zor kullanmayı düşünen birey bunu yaptığı anda cezalandırılacağını bildiğinden bundan vazgeçebilmektedir.

Özgürlüğün negatif yorumu klasik liberallerin hemen hemen tamamı tarafından benimsenmiştir. Diğer bir ifadeyle klasik liberalizmin özgürlük anlayışı, genellikle, negatif özgürlük olarak adlandırılmaktadır. Revizyonist liberaller ve sosyalistler ise pozitif özgürlük anlayışını benimsemektedirler. Negatif özgürlük müdahalenin olmaması ve bağımsızlıktır. Pozitif özgürlük ise kolektif karar alma mekanizmasına katılma hakkı vermektedir. Bu anlamıyla bütün klasik liberaller negatif özgürlük taraftarıdır (Gray, 1986; 7). Klasik görüşün benimsediği negatif özgürlük anlayışı, bireylerin faaliyetlerinin yetersizliğinden ya da gerçekten arzu ettikleri faaliyetleri yapıp yapamadıklarından çok, bireyin faaliyetlerine yönelik her hangi bir sınırlama ya da baskının olup olmadığıyla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle doğuştan itibaren mevcut içsel engellerle değil, dışsal sınırlamalarla ilgilidir (Gould, 1993; 36). Locke'dan günümüze uzanan liberal düşünce geleneğinde, hemen hemen her düşünür tarafından çeşitli şekillerde özenle anlatılan negatif özgürlük anlayışında baskı (zorlama), özgürlüğün önündeki en önemli engeldir. Başka bir ifadeyle bir birey, davranışlarına ve hareketlerine, diğerleri tarafından müdahale edilmediği ölçüde özgürdür. Bireyin herhangi bir dış müdahaleye

maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar geniş ise, özgürlüğü de o kadar geniştir.

Negatif özgürlük anlayışında asıl olan bireye “bir şey sağlanması” değil, onun dışarıdan baskı ve zorlamalara maruz bırakılmamasıdır. Birey her şeyden önce sosyal bir varlıktır. Bu durumda özgürlük sorunu, bir bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerinde ortaya çıkan bir durumdur. Doğa ile olan ilişkilerimizde özgürlük adına her hangi bir sorun yaşamayız. Birey doğa ile barışık yaşadığı müddetçe, doğa tarafından bireyin özgürlüğünün sınırlandırılması söz konusu olmaz. Ancak beşeri ilişkiler bağlamında özgür olmak veya olmamaktan söz edilebilir. Örneğin birilerinin tercihlerimizi sınırlandırması halinde, özgürlüğümüzün sınırlandırıldığını söyleyebiliriz.

Çeşitli kavramlar özgürlükle karıştırılmakta veya onunla eş anlamlı görülmektedir. Özgürlük bazen sadece siyasal özgürlük, bazen iç veya metafizik özgürlük ve bazen de iktidar (yetenek) anlamında kullanılmaktadır. Hayek, özgürlükle bazı yakın ilişkileri bulunsa bile, bu kavramların klasik liberalizmin kabul ettiği anlamda özgürlük olmayıp, başka değerlere ve kuramlara işaret ettiğini söylemektedir. İşte klasik liberalizmin özgürlük kavrayışından daha farklı olan bu tür özgürlük anlayışları, genelde pozitif özgürlük adı altında toplanmaktadır (Yayla, 1998; 153).

Doğal haklar herhangi biri ya da devlet tarafından verilmezler. Bu hakları bireye bahşeden, Yaratıcı’dır. Ancak doğal hak kavramı moral bir kavram olup tanımlayıcı bir kavram değildir. Bir hakkın doğal hak olduğunu söylemek insan haklarının genel niteliğini ifade etmektir. Bununla birlikte gerçek dünyada haklar devletin eylemleri sonucunda belirlenmiş, zorlanmış, yok sayılmış ve çiğnenmiş haklardır ve bu özelliğe genelde dikkat edilmez. Moral açıdan bu hakların var olması hoş olabilir ama doğal haklar tanımlayıcı değil sadece moral kavramlardır (Riker, 1990; 50).

1.2.1.2. Pozitif Özgürlükler

Fransız ihtilâline kadar önemli bir gelişme kaydederek bu ve bundan sonraki bildirgelerle daha da somutlaşan bireyci özgürlük anlayışına karşı on dokuzuncu yüzyıldan itibaren yavaş yavaş bir eleştiri ve tepki ortaya çıkmıştır (Kapani, 1993; 50). Önceki yüzyılın sosyal akımlarından kuvvet alıp giderek büyüyen bu tepki, zamanla özgürlüğün pozitif yorumlarının yapılmasına yol açmıştır. Sanayi devriminin ortaya çıkardığı işçi sınıfının problemleriyle bu dönemde revaçta olan Marksist ve kollektivist tepkilerin de etkisiyle sosyal liberalizm, diğer bir ifadeyle özgürlüğün pozitif yorumu ortaya çıkmıştır.

Liberal kavramlardaki yozlaşma sonucunda, bir zamanlar ekonomik özgürlüklerle sıkı ilişki içinde olduğu düşünülen bireysel özgürlük talebi bu

dönemden sonra devletin çözüm üretmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Geçmişte siyasi faaliyet alanını belirleyen aşılmaz bir sınır işlevi gören bireysel özgürlükler, devletin pozitif faaliyetini gerektiren refah hak edişlerine dönüşmüştür (Barry, 1997; 2).

Bu dönemden sonra artık, liberal teoride iki farklı özgürlük anlayışı mevcuttur. İlk anlayış, yukarıda ifade ettiğimiz gibi özgürlüğün, "baskının olmaması" şeklindeki anlamı üzerinde yoğunlaşır. İkinci anlayışa göre ise, diğer bireyler ve/veya devlet bireye çeşitli yükümlülükler yükleyebilir. Klasik liberal anlayışta özgürlük devletin ve diğer bireylerin müdahalesinin yokluğudur. Bireylerin faaliyetleri ve çabalamaları güçleştirilirse ya da ilgileri başkalarının yaptığı şeylere yönlendirilirse, seçim alanları veya alternatifleri daraltılırsa daha az özgür olacaklardır. Yine de, bireyler diğer bireylerin ve kurumların arasında yaşamak zorunda olduğu sürece özgürlükler üzerindeki sınırlamalar bazı davranış şekilleri için gerekli olacaktır. Diğer taraftan revizyonist liberaller (Neo-klasik iktisatçılar) refahın sağlanması için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ifade ederek genelde klasik teoriye özelde de bu teorinin benimsediği negatif özgürlük anlayışına eleştiriler yöneltmişler ve özgürlüğün pozitif yorumunu yapmışlardır.

Negatif özgürlük anlayışına göre, bireye hayat hakkı tanınmıştır. Fakat örneğin, gelir durumunun uygun olmaması halinde birey, en basit sağlık şartlarından bile yoksundur ve hayatını tehdit eden çeşitli hastalıklara karşı çaresizdir. Negatif özgürlük anlayışının devlete yüklediği pasif rol, günlük hayatta çeşitli maddi sıkıntılar içerisinde bulunan bireylerin tamamen kendi hallerine bırakılması anlamına gelmektedir (Kapani, 1993; 51). Bu nedenle devlet aktif görevler üstlenmeli, diğer bir ifadeyle sosyal devlet karakteri taşımalıdır. Özgürlüğün bu iki yönü üzerindeki tartışma liberal teoride önemli bir yer tutmaktadır. Bu tartışmanın farklı boyutları, Locke'un "Second Treatise", Mill'in "On Liberty" ve Berlin'in "Two Concepts of Liberty" adlı eserlerinde detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

Pozitif özgürlük kavramının gelişiminde iki ana akım göze çarpmaktadır. Bu akımlardan ilki Green tarafından formüle edilmiştir. Green'e göre, bireylerin özgür olmaları için eyleme muktedir kılınmaları gerekmektedir. Bunun için de devletin bazı görevler üstlenmesi ve toplumsal yaşayışa, özgürlüğü arttırıcı müdahalelerde bulunması gereklidir. Ona göre özgürlük sadece bireysel bir kavram olmayıp aynı zamanda toplumsal bir kavramdır. Bu anlayışa göre, daha fazla güvenlik ya da adalete ulaşabilmek için bireyler üzerine daha fazla sınırlama konularak bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanması gerekli olabilir (Brenkert, 1991; 65). İkincisi, Isaiah Berlin'in son derece çarpıcı biçimde ifade ettiği "iç (inner) özgürlük"tür. Özgürlük, yüksek ideallerin hizmetinde olan "yüksek ben"in, tam tersi özelliklere sahip olan

“alçak ben”e hakim olmasıdır. Aynı zamanda özgürlük bireyin “alçak ben”in yansımaları olan basit çıkarlar peşinde koşması yerine, “yüksek ben”in “alçak ben”i kontrol altına almasıdır. Böylece bireyler “yüksek ben”den kaynaklanan yüce ideallerin buyruğunda olacaklardır (Yayla, 1998; 153). Berlin kişinin ancak kendine hakim olması durumunda özgür olacağını ifade etmektedir. Gelip geçici ve irrasyonel tutkuların peşinde koşan “alt ben”, rasyonel, gerçek mutluluk kaynağı olan ve uzun vadeli amaçları ifade eden “üst ben”in denetimi altında olduğu sürece bireyler gerçek anlamda özgürlüğü yakalamış olacaklardır. Gerçekten de özgürlük genellikle dışarıdan yöneltilen saldırılara ve zorlamalara muhatap olmama şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa ki dış baskılara maruz kalmasa da içindeki (alt benin) irrasyonel tutkuların (örneğin, uyuşturucu ya da alkol bağımlılığı ya da kumarbazlık gibi) esiri olan bireyler gerçek anlamda özgür değildirler. Alt beni beden (nefis), üst beni de ruh olarak algıladığımızda özgür olma mücadelesinin ruhu bedene hakim kılma savaşı olduğunu söyleyebilmek mümkün olacaktır.

Green’le ön plana çıkan pozitif özgürlük anlayışı toplumsal içerikli olup, devletin bazı toplumsal amaçlarla bireyin özel alanına müdahale etmesini özgürlüğü arttırıcı veya “özgürleştirici” bulmaktadır. Green’e göre bu müdahalelerin özgürlüğe aykırılığı görünüştedir; gerçekte özgürlük alanını genişletmekte ve özgürlüğü mümkün kılmaktadır (Erdoğan, 1993; 41). Pozitif özgürlükleri benimseyen sosyal liberallerin etkisiyle bireysel özgürlük ve negatif devlet üzerine kurulu klasik liberalizmin yerini toplumsal özgürlük (pozitif özgürlük) ve aktif devlet anlayışı almıştır. Madem ki özgürlük, bütün bireyler için bir değer ifade etmektedir, o halde liberal bir toplumda özgürlüğün boyutları diğer toplumsal değerlere de bağlı olmalıdır. Pozitif özgürlük taraftarlarına göre, özgürlüğü sadece baskının olmaması şeklinde açıklamak yeterli değildir. Bu anlamıyla özgürlük bir slogandan öteye gidemeyecektir (Brenkert, 1991; 67).

Özgürlüğün pozitif yorumcuları arasında yer alan Hegel ve onun görüşlerini benimseyen takipçileri özgürlüğü kendini kavrama fırsatına sahip olmak şeklinde tanımlamaktadır (Gray, 1986; 57). Kendini kavramayı etkin bir biçimde gerçekleştirebilmek için çeşitli yetenekler gereklidir. O halde özgürlük için bu yeteneklerin dikkate alınması gerekecektir. Modern revizyonist liberaller buradan yola çıkarak refah devletini özgürlüğü arttırıcı bir kurum olarak görürler. Refah devletinin bireylere, özgürlüklerini arttırmak için gerekli kaynakları sunacağını iddia ederler. Revizyonist liberaller, Hegel’in takipçileriyle, pozitif özgürlüğün herhangi bir eylemi gerçekleştirmek için yasal haklara sahip olmanın ötesinde bazı şeyler içerdiği fikrini paylaşırlar. Pozitif özgürlük her şeyden önce, bireyin kendi hayatı ile ilgili en iyi eylemleri gerçekleştirebilmesi için gerekli kaynakları ve fırsatları ifade etmektedir.

Revizyonist liberaller pozitif ya da gerçek özgürlüğün yalnızca uyumlu ve birbiri ile kaynaşmış bireylerden meydana gelen toplumlarda mümkün olabileceğini ifade ederler.

Pozitif özgürlüğün Hegelci yorumu, Berlin ve çağdaşı diğer liberaller tarafından eleştirilmiştir. Onlar özgürlüğün ve kendini kavramanın aynı şey olmadığına işaret etmişlerdir. Bir birey, daha fazla değer verdiği amaçlar uğruna kendini kavrama fırsatından fedakarlıkta bulunmayı özgür bir davranış motifi olarak tercih edebilir. Ayrıca kendini kavramanın içeriği anlaşılır olmaktan oldukça uzaktır. Sonuç olarak Hegel'in pozitif özgürlük anlayışı bu iktisatçılar tarafından reddedilmiştir. Çünkü Hayek'in işaret ettiği gibi, eylemde bulunma yeteneğini içeren Hegelci özgürlük denkleminin sonuçları, liberal eşit özgürlük idealine uymamaktadır. Çünkü yetenek, doğası gereği eşit bir şekilde dağıtılmamıştır. Görüldüğü gibi pozitif özgürlüğün Hegelci yorumu ile, farklılık ve eşitliğin liberal değerleri arasında aşılması güç bir çatışma mevcuttur.

Pozitif özgürlük anlayışı Sosyalist, Marksist ve Neo-Marksist yazarlar tarafından teorilerinin oluşumunda dayanak noktası olarak kullanılmıştır. Böylece pozitif özgürlük kavramı daha geniş boyutlar kazanmıştır. Bu teorileri savunanlar, özgürlüğün bireyler yerine sınıf ve tabaka gibi çeşitli sosyal katmanlara ait bir özellik olarak görülmesi gerektiğini söylerler. Devlete özgürlüğün "şekli" bir hak olmaktan çıkartılıp fiili hak haline getirilmesi için önemli görevler düştüğüne inanırlar. Pozitif özgürlük anlayışının modern versiyonu Neo-Marksist Herbert Marcuse'un felsefesinde bulunabilir. Marcuse'a göre, Batılı kapitalist demokrasiler özgürlüğün önündeki geleneksel engelleri kaldırmışlar fakat onların yerine yeni baskı ve tahakküm biçimleri yerleştirmişlerdir. Kitleler tüketim arzuları modern kapitalizmin teknikleri tarafından yönlendirildiği için, gerçek özgürlükten yararlanamamaktadır. Bütün bu pozitif özgürlük yorumları liberalizmin negatif özgürlük anlayışından tamamen farklıdır. Liberal sosyal teori, negatif özgürlük anlayışı üzerinde yükselirken, pozitif özgürlük, ılımlı, refah devleti savunucusu sosyal teorilere, veya mantıki sonuçları en uç noktaya kadar izlendiğinde, radikal, totaliter kuramlara kaynaklık edebilmektedir (Yayla, 1998; 154). Sosyalist, Marksist ve Neo-Maksist yazarlar pozitif özgürlüğe daha geniş açılımlar kazandırmışlardır. Bu yazarlar, devlete, soyut bir hak konumundaki özgürlüğü fiilî bir hak haline getirme yönünde önemli görevler yüklemişlerdir.

1.2.2. Siyasal Özgürlükler, Sosyal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler Ayırımı

"Siyasal özgürlükler ve haklar" ile "ekonomik ve sosyal özgürlük ve haklar" temel nitelikleri itibarıyla birbirinden ayrılırlar. Siyasal özgürlükler ve

haklar, insanlık onuru ile ilişkili ve devlete bazı ödevler yükleyen "temel haklar" olduğu halde, ekonomik ve özellikle sosyal özgürlük ve haklar bireylerin toplum adına devletten alacaklarını kapsamaktadır. Bu yönüyle ele alındığında iki grup arasındaki ayrımı önemli ve önemsiz olarak gören iki farklı tez ortaya çıkmaktadır. Birincisine göre ekonomik ve sosyal hakların karşılanabilmesi ekonominin gelişmişlik derecesine bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle de birinci gruba giren mutlak anlamdaki temel haklardan ayrı tutulmalıdırlar. İkinci yaklaşımdaysa, demokratik koşulların tam olarak gerçekleştirilebilmesi halinde bu ayrımın fazla bir anlamı olmadığı savunulmaktadır. Bir ülkede demokrasinin varlığı er geç geniş halk kitlelerinin ekonomik ve sosyal haklara sahip olmalarını mümkün kılacaktır (Üstünel, 1982; 60-61).

Ekonomik özgürlükleri siyasal (ve sivil) özgürlüklerden ayırmak gereklidir. Siyasal özgürlükler politik konularla ilgilidir. Siyasal özgürlükler, vatandaşlar siyasal sürece (oy kullanma, lobi oluşturma ve adaylar arasında tercih yapma) katıldıklarında, seçimler dürüst ve rekabet içerisinde yapıldığında ve alternatif partilerin seçimlere serbestçe katılımına izin verildiğinde en mükemmel düzeydedir. Siyasal özgürlükler içinde yer alan sivil özgürlükler basın özgürlüğünü ve bireylerin toplanma hakkını, alternatif dini inanışlara sahip olma hakkını, adil yargılanma ve fiziki zorlamadan korkmadan görüşlerini ifade etme hakkını kapsamaktadır. Bir ülke siyasal anlamda liberal olabilir. Yani temel sivil özgürlüklerin korunduğu yüksek düzeyde bir demokrasiye sahip olabilir. Ancak buna rağmen bu ülkede ekonomik özgürlüklerle çatışan politikalar kabullenilmiş olabilir (Haan and Siermann, 1998; 365).

Hukuk devletinin ve insan haklarının anayasal-kurumsal güvencelerle donatılması zorunludur. Başka bir anlatımla, hukuk önünde eşitlik ile birlikte siyasal özgürlüklerin anayasal güvence altında olması gerekir. Özel alanı siyasi baskı karşısında koruyan sosyal özgürlükler, bireylerin serbestçe kendilerini gerçekleştirmelerine ve başkalarıyla ortak değerler etrafında gönüllü olarak bir araya gelmelerine zemin hazırlarken, siyasi özgürlükler yurttaşların kamu işlerine katılmalarına ve siyasi otoriteyi kendilerinin kılmalarına imkan verir (Erdoğan, 1999; 10-11).

Tarihi süreç itibarıyla ele aldığımızda ekonomik ve sosyal hakların, klasik hak ve özgürlüklerin pratik bir anlamı olmadığı ve soyut kavramlar olduğu düşüncesinden yola çıkılarak klasik özgürlüklere daha geniş ve somut bir içerik kazandırmak amacı ve düşüncesiyle doğduğunu söylemek mümkündür. Belirli bir dönemden sonra doğal haklar olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal hakların özellikle devlete karşı korunması zorunluluğu doğmuştur. Bu amaçla bu özgürlükler birer hak olarak anayasalarda yer almıştır.

1.2.2.1. Siyasal Özgürlükler

Doktrinde siyasal özgürlükler kavramı üzerinde genellikle birleşilen bir nokta; bu hakların devletin kuruluş ve işleyişiyle ilgili temel haklar ve özgürlükler olduğudur. Siyasal haklar devletin özünü teşkil eden siyasal iktidarın ve kamusal idarenin kuruluş ve işleyişiyle, yani geniş anlamda, vatandaşların siyasal iktidara katılması ile ilgili haklardır (Abadan, 1970; 42). Vatandaşın siyasal iktidara katılımını mümkün kılan bu haklara yukarıda da belirttiğimiz gibi aktif statü hakları denilir. Siyasal özgürlükler, genel olarak bireylerin devlet yönetimine katılmalarına imkan sağlayan ve birey ile devlet arasındaki bağı kuran temel özgürlükleri içermektedir. Bu anlamda uyrukluk hakkı ve uyrukluktan çıkabilme özgürlüğü birey ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen özgürlüklerin başlıcasıdır.

Siyasal özgürlükler teorisinin kurucuları arasında yer alan Locke, Blackstone, Montesquieu ve Madison "denetlenen iktidar" formülü ile tam anlamıyla bir "sivil toplum" ideolojisi geliştirmişlerdir. Onlara göre özgürlük, ticaret serbestisinden çok siyasal özgürlüktür (Çağlar, 1999; 23).

Locke'a göre bireyler diledikleri yönetim biçimini seçmekte özgür oldukları gibi bu yönetimlerden farklı unsurları alarak karma yönetimler de oluşturabilirler (Göze, 1989; 159). Ona göre halkın onaylamadığı, katılmadığı hiçbir iktidar ayakta duramaz. Halk kendi egemenliğini canı ve malı korunsun diye bir iktidara devreder (Akin, 1993; 138). Bu asli görevlerini unutup, toplumun kendisine devrettiği egemenliği kötüye kullanan iktidara karşı, topluma ayaklanma hakkını tanır. Diğer bir ifadeyle halk böyle bir iktidarı değiştirebilme hakkına sahiptir. İktidarı değiştirebilmek ise ancak siyasal özgürlüklerin güvence altında olmasına bağlı bulunmaktadır.

Montesquieu'ya göre siyasal özgürlükler, her vatandaşın kendini güvende hissetmesinden doğan iç rahatlığıdır. Bir hükümet, bir vatandaşın diğerini korkutmayacağı bir ortam oluşturmadıkça bu rahatlığı sağlayamaz (Akin, 1993; 151). Bir bireyin diğerini korkutmadığı/korkutamadığı böyle bir ortamı oluşturmak ancak bireylerin özgürlüklerinin diğerleri tarafından ihlalini engellemekle mümkün olabilecektir. Devlet cezalandırma mekanizmasını işleterek bunu kolaylıkla yapabilecektir. Ancak Montesquieu'nun da belirttiği gibi, bireylerin özgürlüklerini tehdit edebilecek en önemli güç iktidardakiler tarafından kötüye kullanılacak devlet gücüdür. Devletin, bireyin özgürlüklerini haksız yere sınırlandırmasını engellemenin en temel yöntemi kuvvetler ayrılığı ilkesini gerçekleştirmektir. Siyasal alandaki denge iktidarın başka bir iktidarla sınırlanması ile sağlanabilecektir. Montesquieu'nun düşünce yapısında siyasal özgürlükler, kendisi için gerekli olanı yapabilmek, gerekli olmayanı ise yapmaya zorlanmamaktır. Yani kanun tarafından

yasaklanmayan her eylemi yapabilmektir. Ona göre "siyasal özgürlükler, ancak yönetime sınırların konduğu yerde varolabilir". Ancak çeşitli sınırlamalar konmuş olsa bile, en iyi idareciler dahi iktidarı kötüye kullanabileceklerdir. O halde bunu engelleyecek bazı önlemlerin alınması gereklidir. İktidarı iktidarla sınırlandırmak bu önlemlerin en başında gelir.

Hayek siyasal özgürlüğü bireylerin, yönetimin belirlenmesi ve denetlenmesi ile yasama sürecine katılması olarak almaktadır. Ancak bu haklara sahip toplumların tam anlamıyla özgür olduğu sonucunun çıkarılmasını da yanlış bulur. Ayrıca, insanın birey olarak özgür olmak için siyasal özgürlüklerde bir pay sahibi olması gerekmediğini vurgular. Yani oylama sürecine katılmasa ya da yaşı gereği katılamasa da bireylerin özgür olmadığının söylenemeyeceğini ifade eder. Dolayısıyla, birey olarak özgür olmakla toplum olarak özgür olmak (bağımsızlık) benzer duygulardan kaynaklansa da birbirinden farklı kavramlardır (Yayla, 2000; 25).

Liberal öğretisi içerisinde siyasal katılım, iktidarın sınırlandırılması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Demokratik toplumlarda vatandaşların siyasal yaşamın bütün gereklerini yerine getirebilmesi siyasal katılım, diğer bir ifadeyle seçme ve seçilme özgürlüğü ile mümkün olabilecektir. Mademki ulusal egemenliğin, dolayısıyla siyasal iktidarın kaynağı halktır; öyleyse siyasal hayatı halk biçimlendirecek ve yönlendirecektir (Mumcu, 1994; 163). Vatandaşların bunu yapabilmelerinin yolu ise siyasal katılım özgürlüğünü kullanarak siyasal yaşantının bütün alanlarına katılmalarından geçmektedir. Liberaller, siyasal özgürlüğün, bütün yetişkinlerin siyasal sürece seçme ve seçilme haklarını kullanarak katılmalarına izin verilmesi olduğunu ifade ederler. Bu şekilde bireyler, devlet gücünü kontrol edebilecek ve özel işlemlerini haksız siyasal müdahalelerden koruyabilecektir. Siyasal katılım böylesine önemli ve üst bir siyasal özgürlük türü olarak karşımıza çıkınca siyasal katılımı anlamlı kılacak, düşünce özgürlüğü, düşünceyi yayma özgürlüğü, siyasal örgütlenme özgürlüğü gibi özgürlüklerin varlığı da kaçınılmaz olmaktadır.

Tablo 1.1: Siyasal Özgürlükler

Siyasal Katılım Özgürlükleri:	• Seçme ve seçilme özgürlüğü • Siyasi parti kurma özgürlüğü • Siyasi partilere üye olma özgürlüğü • Dernek kurma ve derneklere üye olma özgürlüğü • Toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü
Sivil Özgürlükler:	• Düşünce özgürlüğü • Din ve vicdan özgürlüğü • Seyahat özgürlüğü • Özel hayatın gizliliği hakkı • Kişi dokunulmazlığı hakkı ve yaşam özgürlüğü • Basın özgürlüğü • Keyfi tutuklama ve göz altılardan korunma hakkı • İkamet özgürlüğü • Konut dokunulmazlığı hakkı
Siyasal Rekabet Özgürlükleri:	• Seçime katılan partilerin sayıca çok olması • Seçim için rekabet edebilme hakkı • Siyasi parti liderliği için yarışma hakkı

Kaynak: (Aktan, 1998b; 8).

Siyasal özgürlükleri anlamlı kılan diğer bir unsur siyasal hoşgörüdür. Siyasal özgürlüklerin en mükemmel derecede yer almadığı bir anayasaya sahip bir ülkede bu hakların kullanılması yönünde karşılıklı hoşgörünün bulunmaması halinde anayasada şeklen yer alan bu özgürlükler çok fazla anlamlı olmayacaktır. Bu nedenledir ki siyasal özgürlüklerin mükemmel derecede var olabilmesi için siyasal katılımın ve siyasal hoşgörünün en yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Siyasal özgürlükleri aşağıdaki gibi üçlü bir ayırma tabi tutmak mümkündür. Bu ayırım Tablo 1.1’de verilmiştir.

1.2.2.2. Sosyal Özgürlükler

Sosyal haklar ve özgürlükler kavramı iki farklı boyutla karşımıza çıkmaktadır. İlk boyutuyla sosyal haklar, toplum içerisinde yaşayan bir birey olarak insanın bu bütün içerisinde sahip olduğu hak ve özgürlükleri ifade etmektedir. Bu yönüyle sosyal haklar genelde klasik haklarla, özelde ise ekonomik hak ve özgürlüklerle iç içe geçmiş durumdadır. Nitekim sosyal haklar, hem klasik haklara yer veren metinlerde (bildirgelerde), hem de sosyal haklara yer veren metinlerde ayrı ayrı ele alınmıştır. Diğer boyutuyla sosyal haklar bir bütün olarak toplumun hakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle, sosyal haklarla özellikle klasik bireysel haklar arasında bir zıtlık olduğu görülmektedir. Bu zıtlığın temel göstergesi, hak ve özgürlüklerin

geliştiği liberal toplumlarda bireye tanınan oldukça geniş alana karşılık, devletin sosyal ödevlerinin ortaya çıkmasıyla bu alanın devlet tarafından daraltılmasıdır (Tanör, 1978; 103).

Bununla birlikte, sosyal özgürlükler devlet aracılığıyla güvence altına alınıyor olsa bile bireyin bire bir faydalandığı özgürlüklerdir. Bir bütünün (örneğin çalışanların) hakları söz konusu olsa da bu özgürlüklerin sağlanması kişisel ve siyasal özgürlüklerin önünde herhangi bir engel oluşturmamaktadır. Diğer bir ifadeyle devletin kişiye bu alandaki haklarını sağlamak amacıyla sosyal alana müdahalesi bireyin kişisel ve siyasal özgürlüklerini sınırlandırmamaktadır. Ne var ki, bireylerin her türlü sosyal risklere karşı korunması devlete çeşitli görevler yüklemektedir. Özellikle sanayi devriminden sonra meydana gelen gelişmeler, sosyal güvenliğin sağlanmasını devletin temel görevlerinden biri haline getirmiştir. Devlet bu görevini yerine getirebilmek amacıyla mükelleflerden vergi almaktadır. Bu da en azından vergi mükelleflerinin ekonomik özgürlüğün sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Yani, bazı bireylerin sosyal nitelikteki özgürlükleri elde edebilmeleri için diğer bireyler ekonomik özgürlüklerinden fedakârlıkta bulunmaktadır. Daha doğrusun fedakârlıkta bulunmak zorunda bırakılmaktadırlar.

On sekizinci yüzyılda şekillenen hak ve özgürlük bildirgelerinde yer alan klasik hak ve özgürlükler hızla gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal şartlar karşısında yetersiz kalmıştır. Bu hak ve özgürlüklere yeni bir takım hak ve özgürlükler ilave etme gereği ortaya çıkmıştır. İlave olunan bu hak ve özgürlükler de genelde sosyal nitelikli hak ve özgürlüklerdir. Çalışma koşullarının uygun olmayışı ve işçi sınıfının sefaleti, devletin, üstlendiği pasif (negatif) rolden sıyrılıp, toplumu oluşturan bireylerin tümünün doğuştan sahip oldukları ama kullanamadıkları temel hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamak amacıyla sosyal hayata müdahalede bulunmasını ve düzenleyici tedbirler almasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın devleti, kamu menfaati ve toplum hayatının gerekleri gibi nedenlerle bireysel özgürlükleri sınırlandırıp iktisadi ve sosyal hayata çeşitli şekillerde müdahalelerde bulunmaktaydı. Bu durum karşısında bireyler kendi özgürlüklerini tercih etmiş ve devletin her tür müdahalelerine tepki göstermişlerdir. Fakat sonraki dönemlerde devlet "zorunlu kötü" olmaktan çıkmış ve bireylere gittikçe daha geniş sosyal haklar tanımak suretiyle daha iyi yaşama imkânları vadeden, onları çeşitli risklere karşı koruyan bir kurum haline gelmiştir. Üstelik özgürlük bilincinin yerleştiği toplumlarda, devlet tarafından sosyal hakların ve sosyal güvenliğin sağlanması, ekonomik özgürlükler açısından böyle olmasa bile, kişisel ve siyasal özgürlüklerden herhangi bir fedakârlığı gerektirmemektedir.

Günümüzde modern anayasalarda giderek artan ölçüde sosyal haklara yer verilmektedir. Kişiyi ekonomik baskılardan kurtarmak amacıyla devlete bazı yetkiler tanınmıştır. Bu yönüyle bakıldığında, kişi haklarının gelişmesi ve korunması, devletin müdahale etmemesini gerektirirken, sosyal hakların gelişmesi ise aksine, devletin müdahalesi ve bu alandaki hukuksal düzenlemeleri ile mümkün olabilecektir (Gürbüz, 1982; 114). Çeşitli anayasalarda ve uluslararası hukuk metinlerinde yer alan sosyal haklar, herhangi bir sistematik gözetilmeksizin şu şekilde sıralanabilir:

- Çalışma (iş) hakkı: Çalışanın kendisi için faydalı bir kabiliyete sahip olması ve böylece ekonomik açıdan güvenliğe sahip olmasını ifade eder. Gelir getiren herhangi bir işe sahip olma, kişiyi ekonomik açıdan güvencede kılar ve onu gelecek endişesinden kurtarır. Bu da işçinin işveren karşısındaki konumunu güçlendirir.
- Çalışma şartlarıyla ilgili haklar: İş güvenliği hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık şartlarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerinin ayarlanmasını isteme hakkı, çalışma yerindeki sağlık koşullarının iyileştirilmesini isteme hakkı, dinlenme hakkı ve benzeri haklar.
- Sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı: Bu haklar, buraya kadar sayılan ve gerek devlete gerekse işverene çeşitli sorumluluklar yükleyen hakları teminat altına alan haklardır. Çalışanlar söz konusu bu hakları elde edebilmek amacıyla örgütlenme hakkına da sahiptirler.
- Sosyal güvenlik hakkı: Konut edinme hakkı, kimsesiz ya da nesebi belli olmayan çocukların korunması ile ilgili haklar, fikri emeğinin korunması ile ilgili haklar, beslenme hakkı, parasız öğrenim ve eğitim görme hakkı, kültürel hayata katılabilme hakkı, kamu giderlerine mali gücü aşan bir şekilde katılmaya zorlanmama hakkı, sakat, hasta, yaşlı ve benzeri kişilerin korunması ile ilgili haklar, ailenin, özellikle ana ve çocuğun korunması ile ilgili haklar, sosyal ve tıbbi yardım görme hakkı ve benzeri haklar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Yukarıda görüldüğü gibi bireyin temel ihtiyacı niteliğindeki beslenme, barınma ve çalışma gibi bazı ihtiyaçlar bireye hak olarak sunulmaya başlanmıştır. Çalışmanın bir hak olarak kabul edilmesi şu anlamda doğrudur: Herkes dışarıdan bir zorlama olmaksızın serbestçe çalışma ya da çalışmama hakkına ve özgürlüğüne sahiptir. Ancak, herkesin bir işe sahip olması bir hak olarak kabul edildiğinde bu taktirde devletin bütün bireylere iş bulma gibi görevi ve ödevi ortaya çıkmaktadır (Aktan, 1998a; 1079). Bu durum devletin ekonomik ve sosyal hayattaki sınırlarının gittikçe genişlemesine de neden olmaktadır. Sonuçta devlet bu görevlerini yerine getirebilmek adına, bazı

bireylerin refahını arttırmak için diğerlerinin bireysel çaba ve çalışmaları sonucunda elde ettikleri iktisadi değerlerin bir kısmını ellerinden almaktadır. Dolayısıyla ihtiyaç niteliğindeki bazı unsurların bir "hak" haline dönüştürülmesi bazı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak diğer bazılarının maddi anlamdaki özgürlüklerinin sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır.

1.2.2.3. Ekonomik Özgürlükler

Ekonomik özgürlükler, liberal özgürlük anlayışının çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kavram olarak ekonomik özgürlükler literatürde yeni gelişen, heterojen ve oldukça karmaşık bir kavramdır. Liberal düşünürlerin tamamı ekonomik özgürlüğün önemini ve vazgeçilmezliğini önemle vurgularlar. Özgürlüğün tanımında olduğu gibi, ekonomik özgürlüğün tanımında da farklı yönler ağırlık verilmesinden kaynaklanan bir çeşitlilik söz konusudur. Gwartney, Block ve Lawson'a göre ekonomik özgürlükler "kısa ve doğru" bir tanımlama ile; "bireyler var olduğunda var olan ve kişinin güç kullanmadan, hile yapmadan ve çalmadan edindiği mülkünü diğer bireylerin saldırısından koruması"dır (Gwartney, Block and Lawson, 1992; 153). Bu tanımda ekonomik özgürlüklerin bireyin, mal varlığına yönelik olarak diğer bireylerin yönelttiği saldırılardan emin olması olduğu belirtilmektedir. Ancak böyle bir saldırı söz konusu olmasa bile, sadece buna bakarak o bireyin ekonomik özgürlüklere sahip olduğunu söyleyebilmek oldukça zor olacaktır. Bireyin mülküne yönelik olarak diğer bireylerin herhangi bir saldırısı olmamakla birlikte, bu tür saldırıları koyduğu cezai müeyyidelerle engellemeye çalışan devletin bizzat kendisinin bir sınırlaması ya da saldırısı mevcut olabilir. O kadar ki, bazı durumlarda devlet vatandaşlarının mallarına el koyabilmekte ve kamulaştırma adı altında bu malları gasp edebilmektedir. Bu tür uygulamaların yaygın olduğu toplumlarda bireylerin ekonomik anlamda özgür olduğunu söyleyebilmek mümkün olmayacaktır.

Ekonomik özgürlüğü maksimum düzeyde sınırlandıran tüm bu eylemleri yapmayan, ama çıkardığı kanunlarla bireylerin diledikleri iktisadi faaliyetleri yürütmelerine ve meşru yollarla elde ettikleri malları diledikleri şekilde kullanmalarına imkan tanımayan bir iktidar ekonomik özgürlüğü sınırlandırıyor demektir. Diğer bir ifadeyle böyle bir ortamda yaşayan bireylerin ekonomik özgürlüğe sahip olduğu söylenemez. Aktan yaptığı tanımlamayla daha önce verdiğimiz tanımın bu eksik yönünü tamamlamaktadır: "Ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın serbestçe

kullanabilmelerini ifade etmektedir” (Aktan, 1998b; 23). Messick ise ekonomik özgürlüğü “ücret dikte etmekten, ticari muameleler üzerindeki sınırlamaları arttırmaktan sakınan ya da diğer özel ekonomik girişimler üzerindeki sınırlamaları kaldıran bir yönetimle eş değer” tutmaktadır (Gwartney, Lawson and Block, 1996; 89). Mill’e göre, malların hem ucuz hem de kaliteli olmasını sağlamanın yolu, imalatçıların ve satıcıların, imalat ve ticaret işlerini istedikleri gibi düzenlemekte serbest olmalarıdır (Yayla, 1998; 167). Bu ifadelerden yola çıkarak Mill’in, ekonomik özgürlüğü, “üreticilerin gerek üretim aşamasındaki gerekse satış aşamasındaki bütün işlemleri herhangi bir sınırlamaya ve zorlamaya maruz kalmaksızın serbestçe yapabilmeleri” olarak yorumladığını söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle Mill’in teşebbüs özgürlüğünün varlığını ekonomik özgürlüğün ön koşulu olarak gördüğü söylenebilir.

Diğer yandan bazı düşünürler ekonomik özgürlüğün temel kaynağını mülkiyet hakkı olarak görmüşlerdir. Diğer özgürlük türleri mülkiyet hakkının bir uzantısını teşkil etmektedir. Tanör’ün belirttiğine göre mülkiyet hakkı ve onun uzantısı niteliğindeki diğer ekonomik özgürlükler sadece bu hak ve özgürlüklerden fiilen istifade edebilecek bir sınıfın taleplerine cevap niteliğindedir. Söz konusu hakların ve özgürlüklerin sahibi ilan edilen “soyut birey”in arkasında da aynı sınıf vardı: Burjuva sınıfı. O dönemde ekonomik gücü elinde bulunduran bu sınıf mülkiyet hakkını talep etmiş ve 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi’nde mülkiyet hakkı “doğuştan sahip olunan” hakların başında sayılmıştır. Üstelik mülkiyet hakkı diğer bir çok hak ve özgürlüğün içerisinde “kutsal” ilân edilen tek hak ve özgürlüktür. Aynı zamanda liberal demokrasi teorisinde, özel mülkiyet bireysel özgürlüğün ve siyasal demokrasinin vazgeçilmez bir şartı olarak kabul edilmiştir (Gould, 1993; 171).

Yukarıdaki ifadelerde de görülmektedir ki, aynen özgürlük kavramında olduğu gibi ekonomik özgürlükler kavramında da tanım açısından tam bir birliktelik sağlanamamıştır. Bu konuyla ilgilenen araştırmacılar tek ve sürekli kullanılan bir ekonomik özgürlükler tanımına ulaşamamışlar da onun temel unsurları üzerinde uzlaşma sağlamışlardır. Buna göre ekonomik özgürlükler: Mülkiyet haklarının korunması, yurt içi ve dışında gönüllü muameleler yapabilme özgürlüğü, bireysel muamelelerdeki devlet kontrollerinin kaldırılması ve istisnâ uygulamalarının kaldırılması gibi temel kriterleri içermektedir (Hanke and Walters, 1997; 117). Başlıca ekonomik özgürlük türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Aktan, 1998b; 23):

- Mülkiyet ve miras özgürlüğü
- Teşebbüs özgürlüğü

- Mübadele özgürlüğü
- Sözleşme özgürlüğü
- Uluslar arası ticaret özgürlüğü
- Gelirini ve servetini istediği şekilde kullanma özgürlüğü.

Belirtmek gerekir ki bütün bu özgürlüklere sahip olmak, birinin ekonomik açıdan özgür olduğunu ifade etmek için yeterli değildir. İleriki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecek olan ekonomik özgürlüklerle ilgili indekslerde ekonomik özgürlüğün çok çeşitli kriterleri belirlenmiş bulunmaktadır.

1.3. Ekonomik Özgürlükler İle Diğer Özgürlük Türleri Arasındaki İlişki

Özgürlük mücadelesinin siyasal iktidarlara karşı yürütüldüğü düşünüldüğünde siyasal iktidarlar karşısında sahip olunacak özgürlüğün ya da siyasal iktidara dolayısıyla karar ve yönetim aşamasına katılmanın ancak ekonomik ve sosyal özgürlüklere sahip olunarak mümkün olacağı açıktır. Nitekim, modern insan hakları doktrinindeki gelişmeler neticesinde sosyal ve ekonomik nitelikteki hak ve özgürlüklerle tamamlanmayan siyasal hak ve özgürlüklerin soyut birer kavram olarak kalacağı ve vatandaşların devlet yönetimine, siyasal iktidara gerçekten katılımını mümkün kılamayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır.

Bir ülke ekonomik özgürlükler olmaksızın sivil ve siyasal anlamda özgür ve demokratik olabilir. Aynı şekilde bir ülke sivil ve siyasal özgürlükler olmaksızın da ekonomik özgürlüklere sahip olabilir. Ancak konuya ekonomik büyüme ve kalkınmışlık düzeyi açısından baktığımızda, her üç özgürlük türünün birlikte maksimize edildiği ülkelerin bu kriterler açısından çok daha ileride olduğunu görebilmek mümkündür. O halde adı geçen özgürlük türlerinin üçünün de at başı gitmesi gerekmektedir. Paragrafin ilk cümlesinden hareketle bu özgürlük türleri arasında doğrudan ve çok sıkı bir ilişki olmadığı söylenebilir. Ancak tarih süreci içerisinde yapılan özgürlük mücadelelerine baktığımızda özellikle siyasal özgürlükler ile ekonomik özgürlüğün çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülecektir.

Siyasal haklar ve özgürlükler geniş kapsamlı ele alınmadığı ve aynı zaman da ekonomik ve sosyal nitelikli özgürlüklerle beslenmedikleri takdirde demokratik yönetimin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi mümkün olmayacaktır.

1.3.1. Ekonomik Özgürlükler İle Siyasal Özgürlükler Arasındaki İlişki

Son dönem klasik liberal yazarlarından biri olan Milton Friedman'a göre ekonomik özgürlüklerle siyasal özgürlükler arasında önemli ilişkiler mevcuttur. Siyasal özgürlüğe ulaşılmasında bir araç olarak görüldüğünde, ekonomik düzenlemeler, gücün merkezileşmesi ya da yayılmasını etkilediği için önemlidir. Ekonomik özgürlüğü doğrudan sağlayan ekonomik örgütlenme, yani rekabetçi kapitalizm, ekonomik gücü siyasal güçten ayırıp, bu iki gücün tek merkezde toplanmasını önlemek suretiyle siyasal özgürlüğü de geliştirir. Friedman tarihten çıkarılan kanıtların incelenmesi sonucunda, bütün zaman ve mekanlarda geniş ölçüde siyasal özgürlüğe sahip her toplumun, ekonomik faaliyetleri piyasa benzeri bir düzen içinde yürüttüğünün ve siyasal özgürlüğün serbest piyasa ve kapitalist kurumların gelişmesiyle birlikte ilerlediğinin görüleceğini ifade etmektedir (Friedman, 1988; 26).

Ekonomik düzenlemeler özgür bir toplumun ilerlemesinde ikili bir rol oynar. Bir yanda, ekonomik düzenlemelerdeki özgürlük geniş anlamdaki özgürlüğün bileşkenidir, böylece ekonomik özgürlükler kendi başına bir amaçtır. Diğer yanda ekonomik özgürlükler siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araçtır (Friedman, 1988; 24). On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren hızlı bir şekilde gelişen insan hakları ve özgürlükleri akımının egemen felsefesi liberalizmdir. Bilindiği gibi liberalizm bireyin her türlü sınırlamadan uzak olmasını, devletin bireyin düşünce, eylem ve girişim alanlarına yönelik müdahalesini en az düzeye indirmesini hedeflemektedir. İnsan hem siyasal hem de ekonomik bir varlıktır. Bu açıdan bakıldığında liberalizmin de iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan birincisini oluşturan siyasal liberalizm, bireyin siyasal alanda benliğini muhafaza etmesini ve düşüncelerini eyleme dönüştürme özgürlüğünü ifade etmektedir. Bu durumun zorunlu sonucu, bireylerin ekonomik faaliyetlerine de mümkün olduğu kadar az müdahalede bulunmasını gerekli kılacaktır. Bu düşüncenin temel dayanak noktası mülkiyet hakkının doğal haklar arasında kabul edilmiş olmasıdır.

Buraya kadar olan ifadelerden ekonomik liberalizmin siyasal liberalizmden türediği gibi bir izlenim ortaya çıkmaktadır. Ancak, tarih süreci bu sıralamanın tersini sergilemektedir. Bir ekonomik güç olarak ortaya çıkan burjuva sınıfı, ilkçağdan bu yana özlenen eşitlik ve siyasal özgürlükleri uygulamaya sokmak için önemli bir çaba göstermiş ve nihayet bu düşü gerçekleştirebilmiştir. Bu bakımdan liberalizm, öncelikle ekonomik bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemin temelleri de Adam Smith tarafından atılmıştır.

Liberalizmin iktisadi öğretisi diğer alanlardaki öğretisi ile bir tutarlılık göstermektedir. İktisadi liberalizm, liberalizmin siyasi ve sosyal boyutlarının ön şartını oluşturmaktadır. Serbest piyasaya dayalı iktisadi liberalizmin gelişmediği yerde sosyal guruplar arasındaki rekabet de, başka bir ifadeyle demokrasi de gelişmemektedir (Çaha, 1999; 46).

Ekonomik özgürlüklerle siyasi özgürlükler arasındaki ilişki, görüldüğü gibi, oldukça karmaşıktır. Liberal görüş içerisinde on dokuzuncu yüzyıl başlarında siyasi özgürlükler ekonomik özgürlüğün aracı olarak görülmekteydi. Eğer bireyler siyasi özgürlüklere sahip olurlar ve özgürce oy kullanabilirlerse piyasa ekonomisini tercih edeceklerdir. Nitekim Batı toplumlarının genelinde bu tercih söz konusu olmuştur. Batı toplumlarının ekonomik refah açısından diğerlerinden daha önde olmasının temel nedeninin de bu tercih olduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde "bırakınız yapsınlar" anlayışı doğrultusunda ekonomik özgürlüğü ve dolayısıyla ekonomik refahı arttırmak amacıyla siyasi reformlar yapılmıştır.

Yirminci yüzyıla birlikte, önce Birinci Dünya Savaşı, ardından 1929 Büyük Buhranı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde kolektivist politikalar rağbet görmeye başlamıştır. Elbette ki bu kolektivist politikaların gerekçesi ve temel hedefi de ekonomik refahı arttırmaktır. Bu dönemde "demokratik ülkelerde refah özgürlüğe baskın çıkmıştır" (Friedman, 1988; 28). Bu dönemden sonra Batılı gelişmiş ülkelerde dahi uygulamaya başlanan kolektivist ekonomik planlama bireysel özgürlüğe önemli sınırlamalar getirmiştir. Bununla birlikte en azından bazı ülkelerde bu politikaların etkisi ekonomik özgürlüklerden çok ekonomi politikası üzerinde görülmüştür.

Friedman siyasi özgürlüklerin tam olarak sağlanabilmesi için gerekli şartın ekonomik özgürlükler üzerine kurulu kapitalizm olduğunu ifade eder. Ancak bunu yeterli bir şart olmadığını da ifade eder (Friedman, 1988; 27). Temelde kapitalist olan ekonomik düzenlemelerle, özgürlükçü olmayan siyasi düzenlemeler bir arada bulunabilmektedir. Ancak ekonomik özgürlüklerden beklenen dinamizmin sağlanabilmesi için siyasi özgürlükler gereklidir. Siyasi özgürlüklerin sınırlandırılması ekonomide haksız rekabete neden olmaktadır. Siyasi özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilemediği yerlerde teşebbüs özgürlüğünden bahsedebilmek mümkün olmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, siyasi özgürlüklerin olmadığı ülkelerde ümit edilen ekonomik büyüme ve refahın gerçekleşmesi oldukça güçtür. Siyasi özgürlüklerden güç almayan, siyasi özgürlüklerle tamamlanmayan ekonomik özgürlüğü sağlama çabası ekonomik özgürlüklerden beklenen hedefleri gerçekleştiremeyecektir. Bu ifadelerin en bariz örneği Türkiye'de 1980 sonrası döneminin hükümetinin uyguladığı politikalardır. Bu dönemde ekonomik özgürlükler büyük oranda gerçekleştirilmiş ancak bu politikalar siyasi

özgürlüklerdeki genişleme ile desteklenemediği için istenen sonuç elde edilememiştir.

Ekonomik özgürlükler ile siyasal özgürlükler arasındaki ilişkinin diğer bir boyutunu ekonomik özgürlük ve haklar olmaksızın yalnızca medeni ve siyasal haklarla bireyin refah ve mutluluğunun sağlanamaması oluşturmaktadır. Birey yaşamak ve varlığını sürdürmek için ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermek zorunda olduğundan, ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerin insan hakları çerçevesindeki önemi inkar edilemez (Kocaoğlu, 1998; 1066). Siyasal özgürlükler ile ekonomik performans arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını test eden oldukça geniş bir literatür vardır (Haan and Siermann, 1998; 363). Bu literatüre göre siyasal özgürlükler ile ekonomik özgürlükler ve dolayısıyla ekonomik performans arasında sıkı bir ilişki söz konusudur.

Ludwing von Mises'e göre ekonomik özgürlüklerle genel olarak özgürlük arasında iç içe geçen, ayrılması mümkün olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlüğün olması demek piyasa ekonomisinin olması demektir. Piyasa ekonomisinin olmadığı yerde özgürlük de yoktur. Piyasa ekonomisi kaldırıldığında bütün siyasi özgürlükler ve haklar ortadan kalkar. Özgürlüğün varlığını sağlayan unsur, kanunlar, anayasalar vs. değil, piyasa ekonomisidir.

Piyasa ekonomisinin bireylerin özgürlüğünü nasıl sağladığı sorusuna Mises'in cevabı "rekabet"tir. Rekabetçi sistemde bir işçi herhangi bir işverenin insafına bel bağlamak durumunda değildir. İşveren işine son verdiği takdirde başka bir iş bulabilir. Tüketici de bir esnafın mahkumu durumuna düşmez, istediğinde başka bir işyerinden ihtiyaçlarını karşılayabilir. Piyasa ekonomisi her bireye sonsuz imkanlar sunarak bireyleri özgür kılar. Buna karşılık ekonomik hayatı her yönüyle kontrol eden hükümetin bireyin hayatının her yönünü kontrol altına alması kaçınılmazdır. Mises'e göre siyasal özgürlüklerle ekonomik özgürlükler iç içedir, birbirlerinden ayrılmazlar ve ekonomik özgürlüklerin olmadığı yerde siyasal özgürlükler de olamaz. Siyasal özgürlükler ancak ve ancak üretim araçlarının özel mülkiyete tabi olduğu yerlerde bulunabilir (Yayla, 1998; 167-168).

1.3.2. Ekonomik Özgürlükler İle Sosyal Özgürlükler Arasındaki İlişki

Ekonomik özgürlüklerle sosyal özgürlükler çok sıkı bir ilişki içerisindedir. O kadar ki, on yedinci yüzyıl sonlarında yayınlanan bildirgelerde ve on dokuzuncu yüzyıl anayasalarında ortak başlık altında zikredilmişlerdir. Bu bildirgelerde ekonomik ve sosyal haklar ve özgürlükler başlığı altında sayılanlardan bir kısmı ekonomik, bir kısmı da sosyal nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte iki niteliği de bir arada sergileyen özgürlükler vardır.

Liberal anlayış içerisinde ekonomik özgürlükler dendiğinde kastedilen, ekonomik faaliyetlerde bulunmak veya genellikle ifade edildiği gibi ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmaktır. Ne var ki girişimcilik kelimesi ekonomik özgürlük kavramının alanını gereksiz yere eksik ve yanlış anlamalara yol açabilecek tarzda daraltmaktadır. Çünkü girişimcilik denince yalnızca işadamlarının yürüttüğü ekonomik faaliyetler akla gelmemektedir. Aynı zamanda, sadece emeğini satarak geçinen bireylerin eylemleri de ekonomik bir faaliyet niteliği taşımaktadır. Yalnızca, emek gücüyle geçinen bir bireyin dilediği işte çalışması, ya da imkanlarını beğenmediği bir işte çalışmama hakkının olması ekonomik özgürlüğün önemli bir yansımasıdır (Yayla, 1993; 169). Bu nedenle ekonomik ve sosyal özgürlükler tamamen iç içe geçmiş ve biri diğerini bütünleyen hak ve özgürlüklerdir.

Aslında sosyal özgürlüklerin ortaya çıkışı birazda sosyalist düşüncelerin ortaya çıkışıyla paralellik arz etmektedir. Bilindiği gibi ekonomik ve siyasal liberalizm anlayışında özgürlük negatif anlam taşımaktadır. Yani devletin ihسانları hoş görülmemekte ve birileri adına diğerlerinin özgürlüklerinden fedakarlık anlamı taşımaktadır. Devletin özellikle işçi sınıfına yönelik olarak yapacağı iyileştirmeler, özgürlükler açısından eşitsizliğe neden olacaktır. Ancak liberalizmin bu saf biçimiyle uygulanması mümkün olmamış ve sosyalist düşüncelerin etkisi ve sanayi devriminin işçi sınıfını sürüklediği sefalet, sosyal hakların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, 1848 Fransız Sosyalist İhtilali bastırılmasına rağmen bu ihtilal sonrasında Liberal Cumhuriyetçiler tarafından hazırlanan anayasa sosyal haklar kavramına bir geçiş niteliği taşımaktaydı. Bu anayasa emeğinden başka geçim kaynağı olmayanların devlete ve işveren kesimine karşı talepte bulunabileceği hakları içermekteydi.

1.4. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Düzen Tipleri

Almanya’da gelişen neo-klasik öğretinin temsilcisi olan Walter Eucken ekonomik düzen tiplerini planlama anlayışları çerçevesinde, merkezden yönetimli ekonomik düzen ve piyasa ekonomisi şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutmuştur. Ekonomik faaliyet ve planların ya piyasa yoluyla ya da merkezi yönetimce belirlenmesi nedeniyle, bu ekonomik düzen tiplerini iki karşıt koordinasyon mekanizması olarak ön plana çıkarmıştır (Erkan, 1987; 16). Keynesyen iktisadi düşünce ve sosyal refah devleti anlayışı ise bu iki düzen tipinin sentezini gerçekleştirmiştir.

Ekonomik özgürlükler açısından değerlendirildiğinde ekonomik düzen tiplerini “bireyi temel alan ekonomik düzen tipi”, “merkezi planlamayı temel alan ekonomik düzen tipi” ve “ara düzenler” şeklinde sınıflandırabilmek mümkündür. Burada bu düzen tiplerinin özgürlük anlayışları, ekonominin

fonksiyonel işleyişi açısından ekonomik özgürlüklere verdikleri değer ile devlete ve ekonomideki rolüne ilişkin bakış açıları aktarılmaya çalışılacaktır.

Liberal ekonomik düzen ya da piyasa ekonomisi kavramlarıyla da anılan bireyi temel alan ekonomik düzen tipi tamamen bireyi ve onun özgürlüklerini çıkış noktası olarak almakta ve ekonomik işleyişi onun üzerine inşa etmektedir. Piyasa ekonomisinin temel motifi, mülkiyet, mübadele, girişim ve sözleşme özgürlüklerine sahip olan, bireydir. O kadar ki, Hayek gibi bazı düşünürler birey ve bireycilik kavramını klasik liberalizmi adlandırmak için ve onunla eş anlamlı olarak kullanmaktadır (Yayla, 2000; 95).

Bireyin çıkarlarının toplumun çıkarlarıyla çatışabileceğini, piyasanın kendi sürecine bırakılmasının önemli sorunlar doğuracağını iddia eden ve temel motifi toplum olan diğer ekonomik düzen tipinde ise ekonomik faaliyetler merkezden yürütülen planlar doğrultusunda şekillenir. Bu düzen tipi merkezi planlamayı temel alan ekonomik düzen tipi başlığıyla incelenmiştir.

Bu iki ekonomik düzen dışında özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu iki düzenin bazı motiflerini bünyesinde birleştiren farklı düzenler de ortaya çıkmıştır. Bu düzen tiplerini; özellikle gelişmiş ülkelerin yaşamış olduğu sorunlara bir çözüm önerisi olarak getirilen "Keynesyen iktisat teorisi" ve devlete özellikle sosyal güvenlik alanında ilave görevler yükleyen "sosyal refah devleti" şeklinde belirtmek mümkündür.

Devletin doğası ve rolü hakkındaki farklı yaklaşımların özü "çıkar" kavramının farklı yorumlarına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle devletin üstlenmesi gereken fonksiyonlara yönelik farklı görüşler "çıkar" kavramının farklı yorumlanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, liberal görüş kişinin çıkarını "kendini tanımak" olarak belirler ve bu çıkarın devlet tarafından tanımlanmasına ihtiyaç olmadığını ifade ederken, Marksist düşünce toplum çıkarını ön plana alarak, toplumun yapısının kişinin gerçek (uzun vadeli) çıkarlarına aykırı düşmesi durumunda kişinin kendi çıkarına olduğunu düşündüğü şeyin aslında hem toplumun hem de bireyin çıkarına olmayabileceğine inanır.

1.4.1. Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzen Tipi

Ekonomik faaliyetlerde temel karar alıcı olarak bireyi baz alan ekonomik düzen liberalizmin ekonomik yapılanmasıdır. Liberalizm bireyi temel sivil hakların, sosyal düzenin, ekonomik ve siyasal yaşamın temel birimi olarak kabul etmektedir (Çaha, 1999; 40). Gerek hukuki düzenlemelerin gerekse toplum-devlet ilişkisinin temelinde birey vardır. Bu tür düzenlemeler ve ilişkiler birey baz alınarak oluşmaktadır. Bütün liberal düşünürler bireyciliğin

ve özgürlüğün ekonomik başarımlar açısından son derece önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Bireycilik kavramı, kendilerinin savundukları merkezden planlamalı toplumu ifade etmek için kullandıkları sosyalizm kavramı gibi, ilk olarak Saint-Simon'cular tarafından rekabetçi toplumu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bununla birlikte liberal söylem içerisinde bireyciliğin gelişimi Locke ile başlamış, Smith de dahil bir çok düşünür tarafından sürmüştür ve on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda S. Mill, Spencer, Bastiat, Mises, Hayek, Friedman gibi ünlü iktisatçılar tarafından nihai şekline getirilmiştir (Yayla, 1998; 140-141). Ekonomik bireycilik en basit anlamıyla ekonomik özgürlüklere inanmak olarak değerlendirilmiştir. Buna göre ekonomik bireycilik, devletin ya da kilisenin ekonomik regülasyonlarına karşı ulaşılmış nihai bir varsayımdır (Lukes, 1973; 88).

Liberalizme göre bireyin dışında herhangi bir unsur ya da varlık mevcut değildir. Birey toplumu oluşturan bir unsur olarak görülmemiştir. Bu doğal haklar teorisinin bir sonucudur. Şöyle ki; birey ve onun hakları kolektif bütünler oluşmadan önce de mevcuttu. Bu nedenle bireyin varlığı ve hakları toplumun varlığından ve haklarından önce gelir. Liberalizmin birey teorisi, bireyin icat edilmesine değil keşfedilmesine dayanır. Diğer bir ifadeyle liberalizm, bireyde olması gerekenleri değil, olanı kavramaya ve ortaya çıkarmaya önem verir (Türkkan, 1999; 356).

1.4.1.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı

Liberalizm bireyci bir sistemdir. Negatif özgürlükler ve pozitif özgürlükler ayırımı dikkate alındığında liberalizmin negatif özgürlükler anlayışını benimsediği görülür. Bununla birlikte liberalizmin ülkeler açısından yapılan sınıflamasında farklı özgürlük anlayışları dikkati çekmektedir. İngiliz liberalizminin genel olarak dış zorlamalardan, müdahalelerden masun olma anlamına gelen negatif özgürlük anlayışına dayanarak sınırlı devlete doğru uzandığını görürüz. Fransız liberalizmi ise pozitif özgürlük anlayışına dayanır. Alman liberalizmi eski ve yeni geleneklerinde tümüyle farklı iki çizgi izlemiştir. On altıncı yüzyıl filozofu Althusius'tan Pufendorf ve Wilhelm von Humboldt'a uzanan, yirminci yüzyılda Avusturya Okulunda devam ettiği söylenebilecek olan eski gelenekte, doğal hukuk, doğal haklar, sınırlı devlet anlayışı özenle işlenmiştir. Fakat Napolyon'un düşüşünden sonra gelişen yeni gelenekte, eski liberalizmin temelinde yatan doğal hukuk ve doğal haklar anlayışının yerine, bireylerin hakları üzerindeki vurgulama bir bütün olarak Alman halkının hakları üzerine kaydırılmış, devlet bireyler üzerinde önceliğe sahip olmuştur. Görüldüğü gibi ülkeler arasında birbirinden oldukça farklı özgürlük anlayışları söz konusu olabilmektedir (Yayla, 1998; 21-22).

Ekonomik özgürlükler liberalizmin en önemli temellerinden biridir. Liberal olarak nitelenen düşünürlerin tamamı piyasa ekonomisi, bireyler ve ekonomik başarımlar açısından ekonomik özgürlüklerin önemini ve vazgeçilmezliğini vurgulama gereği duymuşlardır. Örneğin, J.S. Mill, serbest ticaret doktrinini bireyin özgürlüğü ile birleştirmiş ve malların hem ucuz hem de kaliteli olmasını sağlamanın yolunu, üreticilerin ve satıcıların üretim ve ticaret işlerini istedikleri gibi düzenlemekte serbest olmalarına bağlamıştır. Bununla birlikte alıcılar da bu malları diledikleri yerden almalıdırlar. Yine Ludwig von Mises'e göre ekonomik özgürlüklerle genel anlamdaki özgürlük arasında sıkı bir ilişki vardır. Ekonomik özgürlüklerin olması, piyasa ekonomisinin iyi bir şekilde işlemesi anlamındadır. Zira özgürlüğün varlığını sağlayan kanunlar ya da anayasalar değil, piyasa ekonomisinin bizzatı kendisidir (Yayla, 1998; 167). Bilindiği gibi ekonomik özgürlükler mülkiyet, sözleşme ve mübadele özgürlükleri üzerine inşa edilmiştir. Tüm bu özgürlüklere sahip olan bireyler piyasadaki bilgi ışığında en uygun kararları önce kendi refahlarını sonrasında da toplumun refahını yükselteceklerdir.

1.4.1.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi

Günümüz itibarıyla geline nokta devlet ekonominin fonksiyonel işleyişine üç temel gerekçeyle müdahalede bulunmaktadır: Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, ekonomik istikrarın sağlanması ve gelirin yeniden bölüşümünün sağlanmasıdır. Bireyi temel alan ekonomik düzen anlayışında çeşitli ekonomik faaliyetler arasındaki kaynak dağılımı fiyat mekanizması aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Piyasanın kendi işleyiş sürecine bırakıldığında kaynak dağılımında ve kullanımında etkinliği kendiliğinden sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Bu nedenledir ki, kaynakların devlet tarafından, hangi amaçla olursa olsun, belirli alanlara yönlendirilmesine gerek yoktur. Hangi malların ne miktarda üretileceğine bireyler özgürce karar verdiğinde ekonomide kaynak dağılımı en ideal şekliyle sağlanmış olacaktır. Özgür birey, kendi faydasına olan şeyi en iyi bilen kişidir. Dolayısıyla bireyler kendi yararlarına olanı elde etmeye yöneldiklerinde toplum açısından da iyi olan sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bireyler ihtiyaçlarını piyasa mekanizması aracılığıyla karşılayacaklardır. Klasik teoriye göre piyasa işleyişi müdahaleye gerek kalmaksızın bireylere kendi faydalarını maksimize etme imkanı sağlamaktadır. Bu nedenle devlet, ekonomik alana müdahalede bulunmamalıdır.

Bununla birlikte öyle mal ve hizmetler vardır ki bunlar özel sektör tarafından ya hiç ya da yeterince üretilmemektedirler. Bu tür mal ve hizmetleri piyasaya sunma görevi de devlete verilmiş bulunmaktadır. Liberal devlet anlayışını ilk kez formüle eden Adam Smith'e göre devlet üç temel

alandaki üretim gerçekleştirmeli, yani bu üç alandaki mal ve hizmetleri sunmalıdır. Bunlar:

- Milli savunma hizmeti,
- İç güvenliğin ve adaletin temini,
- Ticareti ve çalışma hayatını kolaylaştıran alt yapı hizmetlerinin sağlanmasıdır.

Devlet bu alanın dışına çıkarak ekonomik büyümeyi temin etmek, istikrarı sağlamak, istihdamı sağlamak ya da gelir dağılımında oluşan dengesizliği gidermek amacıyla ekonomik işleyişe müdahalede bulunduğu anda sorunların daha da karmaşık hale gelmesine neden olacaktır. Piyasa ekonomisine yönelik eleştirilerin başında gelir dağılımında dengesiz ve adaletsiz bir yapıya neden olduğu eleştirisi gelmektedir. Liberal teori bireylerin başarıları kadar başarısızlıklarının da karşılığını almaları gereğine inandığından gelir dağılımı politikalarına karşı çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireyler tembelliğinin cezasını ve çalışkanlığının mükafatını almalıdırlar. Çalışkan ve dolayısıyla daha fazla gelir elde eden bireylerin, kanunlara uygun olarak ve diğer bireylerin özgürlüklerini zedelemekten elde ettikleri gelirden kamu otoritesini kullanarak pay almak ve bunu üretmeyen kesimlere aktarmak ekonomik özgürlüklerin ciddi anlamda zedelenmesi anlamına gelecektir.

Kamusal nitelikteki mallar ile dışsallık yayan mallar dışındaki alanlarda nelerin, ne miktarlarda alınıp satılacağına karar verecek olan bireylerdir. Bireyler rasyonel davranarak, sınırlı kaynak koşulu altında elde edebilecekleri faydayı maksimize etmeye çalışırlar. Bu çabalar kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmasına yol açacaktır. Bireyi temel alan ekonomik düzen tipi, devletin ekonomik istikrarı sağlama gerekçesiyle ekonomiye müdahalesini uzun dönemde istikrarsızlığın temel kaynağı olarak görmüştür. Bu nedenle devletin temel fonksiyonu olan kamusal nitelikteki mal ve hizmet üretimi dışındaki alanlara yönelik politika uygulamaları gereksiz ve zararlı bulunmaktadır.

Aynı şekilde gelir dağılımı politikaları da kaynak kullanımında etkinsizlik doğurduğu için hoş görülmemektedir. Gelir dağılımındaki dengeyi sağlayacak olan unsur çalışmanın ödüllendirilmesidir. İhtiyaçların karşılanmasında ve çalışmanın ödüllendirilmesinde adalet ilkesi uygulandığında oluşan gelir dağılımı da adil olacaktır. Çalışmanın adil ödüllendirilebilmesi ise rekabet ortamının varlığına bağlı bulunmaktadır. Genel kanı olarak piyasa ekonomisinin gelir dağılımı fonksiyonu ile ilgilenmediği görüşü hakimdir. Oysa ki piyasa ekonomisinin ilgilenmediği konu gelirin devlet eliyle yeniden dağılımı politikalarıdır. Diğer bir ifadeyle devletin gelir dağılımı politikalarıyla ekonomiye müdahalesine sıcak bakmazlar. Piyasa ekonomisinin koordinasyon

fonksiyonu açısından, gelir ve servet dağılımında adalet önemli bir ağırlığa sahiptir (Erkan, 1987; 83). Zira gelir ve servet dağılımındaki aşırı dengesizlikler rekabet ortamının zedelenmesine neden olacaktır. Piyasa ekonomisinin hakim olduğu toplumlarda gelir dağılımı anlayışı "herkese kendisinin ve sahibi olduğu üretim faktörlerinin ürettiği kadar" şeklindedir (Friedman, 1988; 261-262). Bireyi temel alan ekonomik düzen tipinde, kimin ne kadar gelir elde edeceğinin, yani gelir dağılımının belirlenmesi görevi piyasa mekanizmasına verilmiştir. Fiyat mekanizmasının bireyleri teşvik edebilmesi için gelir dağılımını belirleyebilmesi gerekir. Yine eğer fiyatlar, gelir dağılımını belirlemiyorsa, bireyler için fiyatların onlara sağladıkları bilgilerin ve bu bilgilere göre kaynaklarını tahsis etmelerinin, en düşük maliyetle üretip en yüksek bedelle satmaya çalışmalarının bir anlamı kalmayacaktır (Akalin, 2001; 1).

1.4.1.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış

Sosyal sözleşme teorisinin temelleri insanoğlunun siyasal iktidarın denetimi altına girmeden "tabii kanunlar" adı verilen kanunlara tabi olarak özgürlük ve eşitlik içinde yaşadıkları varsayımı üzerinde yükselmiştir. Bireyler bu kanunları akıl yürütme suretiyle tespit etmişlerdir. Sözleşmeci düşünürler bireylerin aralarında yaptıkları sözleşmeyi bir topluluk oluşturmak ve birlikte yaşamak üzere değil devlet karşısında bireyin konumunu belirlemek üzere imzalamış olduklarını düşünmüşlerdir. Daha önceki dönemlerde topluma nispetle ikinci plana itilen bireyi ön plana çıkarmak ve bireyin toplum ve siyasi yönetim karşısındaki konumunu güçlendirmek amacıyla rasyonalist sözleşme teorileri geliştirmişlerdir. Buna göre önceleri aile ortamında yaşayan bireyler, aralarında yaptıkları sözleşme ile toplumu oluşturmuşlardır. Böylece sahip oldukları hakları güvence altına almışlardır. Sonraki aşamada ise bireylerle devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen bir sözleşme yapılmıştır.

Bununla birlikte, siyasal düşünceler tarihinde dile getirilen sosyal sözleşme kuramlarının farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Bir yandan liberal sonuçlara ulaşılırken, diğer yandan mutlakiyetçi iktidar anlayışına ulaşılmaktadır. Örneğin John Locke, sosyal sözleşme teorisini devletin sınırlandırılması gereğini vurgulamak için kullanırken, Hobbes ve Rousseau'nun teorileri mutlakiyetçi iktidar anlayışına, diğer bir ifadeyle iktidara itaatin gerekliliği anlayışına ulaşır. Bununla birlikte, iktidara itaat konusunda aynı düşünceler de, Hobbes "zorunlu uzlaşma" anlayışını dile getirirken, Rousseau "gönüllü uzlaşma" tezinin taraftarı olarak kabul edilmektedir.

Doğal ortamda bireyler arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğine yönelik ikinci görüşü John Locke'un görüşlerini temel alarak ifade edebilmek

mümkündür. Siyasal toplum düzenini anlamak ve siyasal iktidarın kaynağına inebilmek için, bireylerin doğal ortamda nasıl yaşadıklarını bilmek gerekmektedir. Locke'a göre bireyler doğal yaşama ortamında tam bir özgürlük ve eşitlik içinde yaşamaktaydılar. Hayatlarını başkalarından izin almaya gerek görmeden ve başka birinin iradesine boyun eğmeden istediklerini yaparak, ellerindeki iktisadi değerleri diledikleri gibi kullanarak devam ettirmektedirler. Özgürlüklerin mükemmel anlamda yaşandığı böyle bir ortamda hiç kimsenin diğeri üzerinde bir otoritesi ve üstünlüğü yoktur.

Liberal devlet düzeninin öncüsü kabul edilen Locke bireyin tek başına yaşamayacağını ve sosyal bir düzen içinde yaşamak zorunda olduğunu ifade etmektedir. Locke'a göre, tabiat halinde bireyler arasında süregelen bir mücadele değil, aralarındaki ilişkileri düzenleyen ve diğer bireylerin özgürlüklerini sınırlandırmalarına engel olan tabii kanunlar hüküm sürmüştür. Bireyler bu kanunları akıl ve muhakeme yoluyla tespit etmişlerdir. Buna göre yaşama, hürriyet ve mülkiyet hakkı bireylerin en temel haklarının başında gelmektedir.

Bireyler hiçbir otoriteden izin almaya ihtiyaç hissetmeden dilediklerini yapabilirler, mallarını diledikleri gibi kullanabilirler. Ancak doğal yasaların koyduğu sınırlar içinde kalmak zorundadırlar. Diğer bir ifadeyle bireyler çok geniş özgürlüklere sahiptirler ancak, herkes her istediğini yapamaz. Kendi hayatını sona erdirmeye özgürlüğü olmadığı gibi, başkasının hayatına son verme özgürlüğü de yoktur. Kendi malını dilediği gibi kullanabilir ama başkalarının mallarına zarar veremez ya da onları elinden alamaz. Üstelik bireyler bu temel haklarına yönelik saldırıları bireysel anlamda cezalandırmak hakkına sahiptirler. Çünkü ceza olmaksızın hakkın bir anlamı kalmamaktadır. Bu durum, yani cezaları adil bir şekilde tatbik edecek ve suça uygun cezayı verecek bir üst otoritenin olmayışı toplumda karmaşaya neden olmaktadır.

Özgürlüklerin mutlak anlamda yaşandığı bir dönem olmasına rağmen söz konusu bu sorun nedeniyle bireyler doğal yaşama dönemine kendi istek ve iradeleri ile son vermişlerdir. İşte bu anda yani, cezalandırma haklarını topluma devrettikleri anda siyasal toplum kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle, aralarında yaptıkları bir anlaşmayla, anlaşmazlıkları çözümlenecek ve ceza uygulamasını gerçekleştirecek bir otoritenin yani siyasal iktidarın kurulduğu siyasal yaşam haline geçerler. Toplum sözleşmesi ile bireyler aralarında çıkacak anlaşmazlıkları çözecek, tabii kanunları adil bir şekilde uygulayacak üstün bir otorite kurmuşlardır. Bu üstün otoriteyi, yani devleti kurarken de ona tabiat halinde sahip oldukları cezalandırma hakkını devretmişlerdir. Diğer bütün hak ve özgürlüklerini ise muhafaza etmektedirler. Esasen, bireylerin devleti meydana getirmelerindeki ve ona üstün bir kudret tanımlarındaki amaç, hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunmasını sağlamaktır. Şu halde

toplum sözleşmesi ile devlete, bireylerin vazgeçilmez ve devredilmez hak ve özgürlüklerini korumak yükümlülüğü yüklenmiş olmaktadır. Bireylerin özgürlüklerinin, mal ve haklarının korunması ve adil bir cezalandırma sisteminin uygulanması, siyasal toplumun kuruluş nedeni ve amacıdır.

Locke devletin temel görevinin temel hakların korunması olduğunu belirterek, kendisine tanınmış olan üstün iktidarı bu amaca aykırı olarak kullanması durumunda sözleşmeye riayet etmemiş olacağını, dolayısıyla da vatandaşların böyle bir siyasal iktidara itaat etme yükümlülüğünün ortadan kalkacağını ifade etmektedir. Görüldüğü gibi Locke, siyasal topluluğu meydana getiren sosyal sözleşmeyi, her iki taraf içinde uyulması zorunlu hükümler taşıyan, her iki tarafa da karşılıklı yükümlülükler yükleyen ve bunların yerine getirilmemesi halinde feshi mümkün olan gerçek bir sözleşme olarak kabul etmektedir. Bir yanda, halkın, devlet kendisine devredilen yetkileri ve gücü amacına uygun olarak kullanıldığı sürece, ona itaat etme zorunluluğu vardır. Buna karşılık, öte yanda da devletin, kendisine tanınmış olan iktidarı amacına uygun olarak, yani bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlayacak şekilde kullanmak yükümlülüğü bulunmaktadır. Devlet bu yükümlülüğünü yerine getirmese halk da itaat zorunluluğu ile bağlı kalmaz (Kapani, 1993; 32).

Liberal yaklaşımda devlet: (a) edilgendir; sadece çıkarlarını korumak isteyen grup ve kişilerin baskılarına karşı reaksiyon gösterir. Diğer bir ifadeyle, sadece bireylerin özgürlüklerinin diğerleri tarafından tehdit edildiğinde devreye girer, (b) tarafsızdır; yani birbirleriyle rekabet halinde olan bireysel çıkarlar karşısında taraf tutmaz ve bu rekabetten ortak bir fayda çıkarmaya çalışır. Devletin hiçbir görüşü, sosyal içeriği, çıkarı ya da kendine özgü bir karakteri olamaz. Devlet sadece rakip çıkar gruplarının varlığını kabul eder ve rekabetin adil olmasını temin eder. Rakipler arasında hakem görevi üstlenir, (c) sınırlanmalıdır; çünkü bireyler kendi çıkarlarının ne olduğunu bilir ve çıkarlarının devlet tarafından tanımlanmasına ihtiyaçları yoktur (Caslin, 1993; 292).

Görüldüğü gibi bireyi temel alan ekonomik düzende devlet birey için vardır. onun için yapacağı en temel görev ise özgürlüklerini güvence altına almak ve piyasa güçleri tarafından yerine getirilemeyecek nitelikte olan ya da ihmal edilen mal ve hizmetleri üretmektir.

Temel koordinasyon ilkesi olarak piyasa ekonomisini savunan veya reddetmeyen iktisatçılar, devletin ekonomi içindeki rolü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Liberal öğretisi içerisinde devlete farklı bedenler biçen ekoller mevcuttur. Liberal iktisadi düşüncenin son dönemleri devletin üstlenmesi gereken ekonomik rol üzerinde hararetli tartışmalarla karakterize

edilmektedir. Bu tartışmalarda dile getirilen sorunlar genelde şu çerçevede yoğunlaşmaktadır: Devlet ne tür faaliyetlerde bulunmalıdır? Kamu harcamalarının milli ekonomi içindeki payı ne olmalıdır? Devlet girişimci olarak ekonomiye girmeli midir? Bu tür sorular içerisinde yer alan konular bir çok ülkede halen tartışılmaktadır. Bununla birlikte bu tür sorular ve tartışmalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve sosyal refah devleti ilkesinin benimsendiği ülkelerde daha da şiddetli olmaktadır.

Çevresine çizilmeye çalışılan sınırın boyutları ne olursa olsun sözleşme güvencesi, adalet ve güvenlik gibi hizmetleri üstlenecek minimal boyutlarda bir devlet bireyin doğal haklarının ve özgürlüklerinin güvence altına alınması için bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bununla birlikte bireyi temel alan liberal felsefe tarih süreci içinde çeşitli değişimler göstermiştir. Bu değişimlere paralel olarak devletin ekonomideki rolü de değişmiştir. Aşağıda bireyi temel alan liberal felsefe içinde nitelenen bazı anlayışlar ve bu anlayışlarda devlete atfedilen görevler ve fonksiyonlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.4.1.3.1. Anarko-Kapitalist Anlayışın Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri

Klasik liberalizmin anarko-kapitalist kanalı, yani "laissez faire" iktisatçıları, siyasal bir kurum ve özgürlüklerin koruyucusu ve temin edicisi olarak kabul edilen devlete karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre hiç kimse bir diğeri üzerinde uygulayabileceği zorlayıcı bir güce sahip değildir ve dışarıdan baskı uygulayacak hiç bir bürokratik, askeri ve sivil örgütlenme olmamalıdır. Bu düşünce sistemine göre devlet, kaynakları kurutup yok eder. Ortaya çıkmış bütün devlet modelleri adaletsiz ve kötüdür (Buchanan, 1985; 3).

Doğa durumundan siyasal topluma geçişle birlikte bir bireyin diğerine zor kullanarak özgürlüklere zarar vermesinin engellenmesi görevi devlete verilmiştir. Diğer bir ifadeyle zoru önlemek amacıyla zor kullanma yetkisi ve hakkı vatandaşlarca devlete devredilmiştir. "Zor" kullanmak bütün özgürlük taraftarlarınca kötü ve istenilmeyen bir şey olarak kabul edilegelmiştir. Anarko-kapitalistler buradan yola çıkarak, aslen kötü ve varlığı arzulanan bir şey olan zor kullanma yetkisini devlete devretmenin hiçbir haklılığının olmadığını ifade ederler. Devletin zemini gayri meşru temeller üzerine kurulmuştur. Özgürlükleri güvence altına alma mantığıyla kurulan devlet, sahip olduğu zor tekeli pekalâ özgürlüklerin sınırlandırılması amacıyla da kullanabilecektir.

Devlet, anarko-kapitalistler tarafından bireylerin özgürlükleri önündeki en önemli ve en güçlü tehdit olarak değerlendirilmektedir. Onlara göre devletin silahlı bir çete yönetiminden farklı kılınabilmesi anayasal bir çerçevede insan hakları ile sınırlandırılmasına bağlıdır.

Anarko-kapitalistler bireyin doğası gereği dayanışmaya ve işbirliği içinde yaşamaya yatkın olduğunu kabul etmektedir. Diğer bir ifadeyle anarko-kapitalistler bireyi "iyi mizac"ıyla değerlendirmektedir. Devlet bireylerin bu iyi mizaç çerçevesinde örgütlenmesine engel olmaktadır. Zira pek çok anarşistin devleti reddetmesinin arkasında yatan gerekçe de budur. Anarşistler toplumun herkesin herkese karşı doğal bir mücadele içinde olduğu olarak algılanmasına ve dolayısıyla devletin bu mücadelenin dengeleyicisi olmak zorunda olduğu şeklindeki liberal anlayışa karşıdırlar (Cantzen, 1994, 25).

Anarşizm bireyin doğuştan "iyi mizaçlı" olduğuna inanır. İnsan doğası gereği dayanışmaya ve işbirliği içinde yaşamaya yatkındır. Gel gelelim otoriter devlet anlayışına göre oluşmuş toplum biçimleri bireyin iyi mizacına uygun şekilde örgütlenmesine engel olmaktadır. Bu iyimser insan anlayışı pek çok anarşistin devleti gereksiz görmesinin ve reddetmesinin temel gerekçesini oluşturmaktadır.

1.4.1.3.2. Minimal Devlet Anlayışının Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri

Minimal devlet anlayışı on dokuzuncu yüzyılın liberal felsefesi ile karakterize edilmektedir. Bu dönem liberalleri siyasal ve ekonomik özgürlükleri güvence altına alabilmek amacıyla gücün merkezileşmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu nedenle devletin ekonomik alandan mümkün olduğunca uzak tutulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Devlet yalnızca, adaletin temini, iç ve dış güvenliğin sağlanması ile bazı alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi dışında ekonomik ve idari faaliyetlerde bulunmamalıdır.

Minimal devlet anlayışını benimseyen liberal düşünürler liberalizmin özgürlük üzerindeki geleneksel vurgusunu mantıki sonucuna kadar götürürler ve temel haklar olan yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarından oluşan özel alanın devletin her türlü müdahalesinden korunmasını talep ederler. Bu yönüyle ele alındığında minimal devlet anlayışının Locke'un görüşlerine dayandığı görülmektedir.

Minimal devlet anlayışını anarşizmden ayıran nokta ise, minimum sınırlara indirgenmiş olsa da temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması açısından devlete bazı fonksiyonların yüklenmiş olmasıdır. Devletin en temel fonksiyonu koruma sağlamaktır. Yani devlet bireylerin mallarını, canlarını ve özgürlüklerini diğer bireylerin saldırılarından korumakla yükümlüdür. Devletin bunun ötesinde yeniden dağıtımcı fonksiyonlar üstlenmesi gereksiz ve ekonomik özgürlükler açısından tehlikelidir.

1.4.1.3.3. Sınırlı-Sorumlu Devlet Anlayışının Devlete ve Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri

Sınırlı-sorumlu devlet anlayışını minimal devlet anlayışından ayıran çok keskin sınırlar yoktur. Minimal devlet anlayışı on dokuzuncu yüzyıl liberallerinin devlete bakış açısını yansıtır. Sınırlı-sorumlu devlet anlayışı ise Keynesyen iktisat desteğindeki sosyal refah devleti anlayışı ile liberal düşüncedeki sapmaları giderebilme amacındaki klasik iktisat ve siyaset felsefesini canlandırma çabasını ifade etmektedir. Devlet ilke olarak hiçbir şeyi "bizzat yapmayan", sadece bireylerin yapmak istediklerinin toplumsal sözleşme ile belirlenen kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilmesinin mümkün kılınabilmesi için engellerin kaldırılmasını, ekonomik faaliyetlerin özendirilmesini ve haksız eylemlerin caydırılmasını sağlayan bir kurum olacaktır. Devlet hacimce küçük olacak ama etkinliği fazla olacaktır (Titiz, 1993; 25).

Devlet, egemenlik hak ve yetkisinin bir sonucu olan siyasal gücü vatandaşlarının can ve mal güvenliğini korumak ve adaleti tesis etmek için kullanılmalıdır. Devletin sahip olduğu kullanım alanının genişlemesi, yani devletin büyümesi, insan hak ve özgürlükleri için tehlike oluşturur. Sınırsız güç ve büyük devlet siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki sorunların artmasına ve daha da ağırlaşmasına neden olacaktır. Bu nedenle devletin mutlaka sınırlandırılması ve ekonomiye müdahalesinin belirli kurallara bağlanması gereklidir.

Bireylerin amaçlarını özgürce gerçekleştirdikleri piyasa içinde, eğer bazı ihtiyaçlar kendiliğinden karşılanamazsa, o zaman devlet bu bireysel nitelikteki ihtiyaçları karşılamak amacıyla söz konusu bu mal ve hizmetleri üretebilecektir. Piyasanın başarısız olduğu bu noktada kaynakların optimal tahsisi devletin görevi haline gelecektir. Devletin ekonomik alandaki faaliyetleri ancak bu sınır içinde kaldığı sürece meşru olacaktır (Erdoğan, 1993; 35).

Sınırlı-sorumlu devlet düşüncesi üç ayrı okul bünyesinde karakterize edilebilir: Hayek'in öncülüğündeki Neo-Avusturya Okulu, Friedman öncülüğündeki Chicago İktisat Okulu ve Buchanan'ın öncülüğündeki Virginia Politik İktisat Okulu.

Hayek'in devlet anlayışı "kanun hakimiyeti"ne dayanmaktadır. Buna göre devlet, zor gücünü elinde bulundurmanın sağladığı avantajla, piyasa sürecinin sahip olduğu doğal süreç içerisinde işlemlerini sağlayacak kanunları ve kuralları koymakla yetinmelidir. Bunun ötesinde ekonomik birimler devletin uygulayacağı politikaların sonuçlarını önceden tahmin edebilmelidir. Diğer bir ifadeyle kanunların içeriği uzun vadede değiştirilmemelidir. Özellikle

müteşebbisler ve yatırımcılar uygulamaya geçirdikleri kararlarını kanunların nasıl etkileyeceğini önceden kestirebilmelidir. Bunun mümkün olabilmesi için kanunların a) genel olması, hiç kimseye ve gruba ayrıcalıklar tanımaması, b) herkese eşit olarak uygulanması, c) geçmişe yönelik yürürlüğü olmamalıdır, d) herkesi ve devletin bütün kurumlarını bağlamalıdır.

Devletin piyasaya müdahalesi mümkün olduğunca sınırlandırılmalıdır. Devlet sadece sınırlı sayıdaki görev ve fonksiyonları üstlenmelidir. Hayek özellikle devletin gelirin yeniden dağılımını sağlamaya yönelik politikalarına karşı çıkmaktadır. Devletin bu noktadaki asli görevi oyunun kurallarını adil bir şekilde koymaktır. Bunun yolu da kuralların (kanunların) herkese aynı şekilde uygulanması, yani genel, öngörülebilir ve tarafsız olması gereklidir.

Milton Friedman da siyasal ve ekonomik özgürlüğün güvence altına alınması açısından devletin sınırlandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Devlet, sayesinde özgürlüklerin kullanılabilmesi bir araçtır. Ancak sınırlarının iyi ayarlanması gereklidir. Friedman'a göre devletin yükleneceği görevler şunlardan ibaret olacaktır (Friedman, 1998; 15 ve Aktan, 1999; 152):

- Özgürlükleri hem yurtdışındaki düşmanlara hem de diğer yurttaşlara karşı korumak (dış ve iç güvenlik),
- Adalet ve düzenin sürekliliğini sağlamak,
- Özel anlaşmaları uygulatmak,
- Rekabetçi piyasaları güçlendirmek,
- Mülkiyet hakkını muhafaza etmek,
- Para politikası için bir çerçeve oluşturmak,
- Dışsalıklar sorununa çözüm getirmek,
- Doğal tekel alanlarında üretimi üstlenmek,
- Akıl hastalarını ve yetimleri korumak.

Friedman gönüllü işbirliği ve özel girişime dayanmak suretiyle özel sektörün kamu güçleri üzerinde denetleyici bir fonksiyon üstlenebileceğini ifade etmektedir. Devletin temel fonksiyonu da rekabet ortamının sağlanması olacaktır. Rekabet ortamından sapmaların söz konusu olması durumunda devlet piyasaları düzenleyici bir rol üstlenecektir. Ayrıca devlet gelir düzeyi çok düşük düzeyde bulunan ve yaşam standardını sağlayamayacak konumda olanlara da transfer harcaması niteliği taşıyan "negatif gelir vergisi" ödemesinde bulunacaktır. Serbest piyasanın varlığı devlete olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Aksine, devlet hem oyunun kurallarını belirlemek hem de

kararlaştırılan kuralların yorumlanması ve uygulanması için bir hakem olarak gereklidir.

Virginia Politik İktisat Okulu bünyesindeki akademisyenlerce geliştirilen “Kamu Tercihi Teorisi” ve buna bağlı olarak üretilen “Anayasal İktisat” öğretisinde kamusal karar alma sürecinin analizini yapılmış ve devletin sürekli olarak büyümesinin bu süreçte yozlaşmalara neden olduğu belirtilmiştir. Devlet sürekli olarak büyümektedir. Bu durum ekonomik ve politik yozlaşmaları ve sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bozulma karşısında vatandaşların ekonomik ve siyasal alandaki hak ve özgürlükleri devlet tarafından ihlal edilmektedir. Bu nedenle devletin hem ekonomik hem de siyasal alanda sınırlarının daraltılması ve bu sınırların da belirtilmesi gereklidir. Söz konusu bu sınırlar bir çok alanda hazırlanacak anayasalarla çizilecektir.

“Sözleşmecî anayasacılık” anlayışına dayanan bu okul, anayasaların siyasal niteliklerinin ötesinde “ekonomik anayasa” niteliğinin daha fazla ön plana çıkarılmasını tavsiye etmektedir. Buna göre devletin, görev ve sorumlulukları çok açık ve net bir şekilde sınırları çizilmiş olarak anayasada yer alacaktır. Anayasal iktisat ekolünün anayasalarda yer almasını zorunlu gördüğü temel konular şunlardır (Aktan, 1993; 12):

- Devletin görevi ne olmalıdır? Devlet ne tür işleri bizzat üstlenecektir? Klasik fonksiyonlarının dışında görevler üstlenecek midir? Bu tür soruların cevaplarına anayasada yer verilmelidir.
- Anayasada kamu harcamalarına ilişkin bazı kantitatif sınırlamalar yer almalıdır. Kamu harcamalarındaki artış miktarı makro değişkenlerden birine, örneğin GSMH’ya endekslenmelidir.
- Maksimum vergi oranları ve bunların belirli bir süre değişmeyeceği anayasal güvence altına alınmalıdır.
- Denk bütçe ilkesi güvence altına alınmalı ve hangi hallerde bu ilkeden vazgeçilebileceği belirtilmelidir.
- Devletin borçlanma hakkı ve yetkisini hangi boyutlarda kullanacağı ve borçlanmanın sınırları anayasada belirtilmelidir.
- Merkezi ve yerel yönetimler arası mali bölüşüme ilişkin esaslar anayasada yer almalıdır. Vergileme yetkisi kısmen yerel yönetimler devredilmelidir.
- Devletin para basma hakkı ve yetkisi anayasal normlarla sınırlandırılmalıdır. Merkez bankaları para arzını ancak anayasalarda belirtilen oranda arttırabilmelidir.

- Devletin serbest piyasa ekonomisinin işlerliği için rekabeti teşvik edecek ve aksak rekabeti engelleyecek kuralları anayasal çerçevede saptaması gereklidir.
- Uluslararası ekonomik ilişkilerde serbest ticaretin esas olduğu hususunun da yine ekonomik anayasa içerisinde belirlenmesi önem taşımaktadır.

Devletin sınırlanması bir yönüyle siyasal alanda mutlak iktidarın sınırlanmasını ifade ederken diğer yönüyle piyasanın etkinleştirilmesini, yani devletin ekonomik alana yönelik müdahalelerinin sınırlandırılmasını ifade etmektedir. Siyasal anlamda devletin sınırlandırılması iktidarın birey haklarıyla ve hukukla sınırlandırılması, devlet yetkilerinin birbirinden ayrılması ve özellikle yargının bağımsızlaştırılması temalarıyla paralel gitmiştir. İktidarın sınırlanması özgürlüklerin güvencesi olarak görülmüştür. Liberal düşünce, siyasal iktidarın anayasal sınırlamalara bağlanmasını istemekle yetinmemekte, aynı zamanda bu gücün uygulanabileceği alanı da daraltmak istemektedir (Erdoğan, 1993; 43).

Ekonomik alanda devlet müdahalesinin olmaması asıl olmakla birlikte bazı kamusal malların devlet tarafından karşılanmasına müsamaha gösterilmekte, hatta bu durum gerekli görülmektedir. Ancak bu noktada nelerin kamusal sayılacağı konusu önem kazanmaktadır. Savunma, iç güvenlik ve yargı gibi geleneksel kamu hizmetlerinin dışında, tekeli olmamak kaydıyla, devletin eğitim ve sağlık hizmetlerin yerine getirmesi bu alanın içine dahil edilmektedir.

Bununla birlikte devletin, yeniden dağıtımcı politikalar izlemesine hoş bakılmamaktadır. Yeniden dağıtımcı politikalara hoş bakılmamasının çeşitli nedenleri vardır. Bunların ilki, bireyin amaçlarının ötesinde "toplumsal bir amaç"ın olmadığına yönelik inançtır. İkincisi, herkes için geçerli, objektif bir "ortak iyi" ölçütünün olmamasıdır. Bu tür bir ortak iyi olsa bile bu, baskı gruplarının talepleri doğrultusunda şekillenen bir iyi olacaktır. Daha genel kapsamlı diğer bir neden yeniden dağıtımcı politikaların devletin giderek büyümesine neden olmasıdır. Devletin giderek büyümesi de bireysel özgürlüklerin daha fazla sınırlanmasına neden olmaktadır.

1.4.2. Merkezi Planlamayı Temel Alan Ekonomik Düzen Tipi

Merkezden yönetimli ekonomik düzen, Marx'ın kapitalizme yönlendirdiği eleştiriler doğrultusunda şekillenen sosyalist iktisadi düşünce sistemidir. Liberal felsefenin bireyi temel alan, sistemin merkezine bireyi oturtan görüşüne karşılık sosyalist sistem toplumu baz almıştır. Yine piyasa mekanizmasının görünmez eline karşılık ekonomik koordinasyonu sağlama

fonksiyonunu merkezde hazırlanan ve alt birimler itibariyle uygulanması zorunlu tutulan emredici planlara yüklemiştir.

Merkezi olmayan yönlendirmenin temelinde bireysellik, merkezi yönlendirmenin temelinde ise sosyallik ilkesi bulunmaktadır. Bireyi temel alan toplumlarda ekonomik birimlere hareket serbestisi tanımak esas olduğu için, bireylerin kendi ekonomik planlarını kendilerinin yapması öngörülmüştür. Bunun aksine sosyallik ilkesini benimseyen toplumlarda ise merkezi yönlendirme birimi, tüm bireylerin planlarını belirlemektedir. Merkezi birim, makro düzeyde uyguladığı planlama ile bireylerin bireysel planlarının içeriğini de belirlemektedir (Erkan, 1987; 32).

Planlama kavramı ideolojik açıdan yıllarca tartışılmıştır. Piyasa ekonomisini benimsemiş batı dünyasında, plan kavramı, üretim araçlarının özel kesim elinden alınarak devlete devredilmesi ve gerek mikro gerekse makro büyüklüklerin ve hedeflerin merkezi ve emredici bir biçimde belirlenmesi olarak algılanmıştır. Sosyalist ideolojiyi benimsemiş ülkelerde ise plan, tüm ekonomik ve sosyal sorunların çözümlenmesinde bir güvence ve bunu sağlayacak optimal bir araç olarak kabul edilmiştir (Han, 1995; 20). Erkan tarafından dile getirilen görüşe göre ise, planlama rasyonellikle eş anlamlı kabul edilmiştir. Buna göre her ekonomik davranışın planlı davranış olması gereklidir. Rasyonel davranış, ekonomik birimin tercih ve kararlarında düşünerek, hesaplayarak, bir sonucu ekonomik büyüme az kaynakla elde etmesi anlamına gelir. Bu ise planlamayı gerekli kılacaktır (Erkan, 1987, 31). Bu noktada hem bireyler hem de devletin planlamaya müracaat etmesi rasyonel davranış gerekçesine dayanmaktadır.

Merkezi planlar ekonomide temel bir yapı değişikliği öngörürler. Ayrıca bu planların uygulanabilmesi üretim araçları mülkiyetinin tamamının devletin elinde olmasına bağlıdır. Bu planların nihai amacı ise sınıfsız bir toplum yapısına geçmektir. Merkezden planlanan ekonomilerde planlamaya hızlı bir ekonomik ve toplumsal değişim aracı fonksiyonu yüklenmiştir. Hazırlanan planlar bütün ülkeyi kapsayacak şekilde ekonomik faaliyetleri tayin eder ve bu faaliyetlere yön verir. Bu tür ekonomik düzene sahip ülkelerde hemen bütün ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi, ülkeyi ve planı idare edenlerin doğrudan doğruya denetimi altında bulunmaktadır.

Merkezden yönetimli sistemle özdeşleştirdiğimiz sosyalist ekonomik düzenin özgürlük anlayışı ile devlete ve devletin ekonomideki rolüne ilişkin yaklaşımları bu sistemin fikir öncülüğünü yapan Marx'ın görüşlerini baz alarak açıklamaya çalışacağız.

1.4.2.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı

Sosyalizmi devletin yardımıyla gerçekleştirmek isteyen devletçi sosyalistler, öncelikle bireysel özgürlüğün önkoşullarını sağlamayı, yani ekonomik eşitliği ve bununla bağlantılı olarak ekonominin yol açtığı eşitsizlikleri azaltmayı gerekli görmektedirler (Cantzen, 1994, 23). Bunu da daha fazla devlet aracılığıyla gerçekleştirmeyi öngörürler. Marksizm bireyi değil toplumu temel varlık ve gerçeklik olarak kabul etmektedir. Bu kabulün bir sonucu olarak da özgürlüğün bireysel değil toplumsal bir değer olduğunu savunmaktadır. Yani asıl olan bireyin değil, toplumun özgürlüğüdür. Toplumun refahı ve toplumsal sınıfların özgürlüğü temin edildiğinde birey açısından da en mükemmel özgürlük durumu ortaya çıkmış olacaktır. Marksizm bireyi, sömürü kaynağı olarak değerlendirdiği bireysel özgürlüklerden kurtarıp kolektif özgürlük kavramını ön plana çıkarma çabasıdadır.

Marx kapitalizmi eleştirirken, kapitalizmin bireyin özgürlüklerini sınırlandırdığını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle Marx kapitalizme kapitalist sistemde yaşayan bireyleri özgür olarak kabul etmediğinden itiraz etmektedir. Marx liberal özgürlük anlayışının hayali bir özgürlük anlayışı olduğunu belirtir. Liberalizme göre özgür olmak, başkalarına zarar vermediği sürece, bireyin baskı ya da zorlama olmaksızın bağımsız olarak istediği gibi davranabilmesi ya da yaşayabilmesi anlamına gelmektedir. Liberal anlayış gereği, bu şekilde yaşayabilen birey kendi eylemlerini ya da yaşam tarzını belirlediğinden özgür sayılır. Marx'ın özgürlük anlayışı ise bu anlayıştan farklıdır. Öncelikle, liberal özgürlük anlayışı, siyasi, bireysel ve negatif bir yaklaşım taşır. Buna göre bireyler, diğer bireyler ve/veya devlet tarafından zorlanmadıkları, baskı görmedikleri sürece özgürdürler. Liberalizmin –Marx'ın deyimiyle burjuvanın- özgürlük anlayışı, sadece içinde yaşanılan toplum tarafından zorlanmamaktan, belirli bir şeyi yapmaya ya da belirli bir şey olmaya mecbur tutulmamaktan ibarettir. Marx'a göre özgürlük sadece toplumun zorlamasının olmaması değil, aynı zamanda bireyin başkalarıyla akılcı ve uyumlu ilişkiler içinde kendisini geliştirmesini sağlayan bir hayat sürmeyi gerektirir. Bu nedenle Marx'ın özgürlük anlayışı, toplumsal, kolektif ve pozitifdir. Marx'a göre kişiye baskı uygulayan ve özgürlüklerini sınırlandıran sadece diğer bireyler, kurumlar ya da devlet değildir. Bireyin içinde bulunduğu ekonomik koşullar da bireyin yapmak istediklerinin önünde önemli bir engeldir. Marx özgürlüğü, bireylere kabul etmeleri için dayatılan bir haklar (ve yükümlülükler) dizisinden ibaret görmez.

Marksizme göre, siyasal topluma geçiş öncesinde, doğal ortamda bireyler doğanın kölesi durumundaydılar. Doğa kanunlarını öğrendikçe ve idrak ettikçe doğanın hâkimiyetinden kurtulmuş ve doğadan yaralanmaya başlamışlardır.

Ancak kısa bir süre sonra, özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte, toplum sınıflara bölünmüş ve bireyler kendilerini çevreleyen sosyal şartların kölesi olmuşlardır. Bu sınıflı toplumun nedeni ve dolayısıyla bireyin yeniden köleleşmesinin müsebbibi ise kapitalist ekonomi düzenidir.

Kendi emeğinin efendisi olan ve emeğini herhangi bir kapitalistin keyfi kullanımına bırakmayan kişi özgürdür. Emeğini üretim faktörünü elinde bulunduran herhangi birine tahsis eden ancak ürettiği üründen hisse almayan kişi sonuçta ekonomik açıdan yabancılaşmıştır. Bu durumdaki emek sahibinin ürettiği değerler üzerinde bir hakkı bulunmamakta ve bu değerler üretim faktörü mülkiyetini elinde bulunduranın olmaktadır.

Ekonomik yabancılaşmayı sosyal yabancılaşma izleyecektir. Yukarıdaki durum söz konusu olunca iki sınıf arasında mücadele ve huzursuzluk başlayacaktır. Çünkü bir taraf emeğini ortaya koymakta ancak kendi emeğiyle ürettiği malın mülkiyetine sahip olamamaktadır.

Bunu izleyen süreç ise siyasal yabancılaşmadır. İki sınıf arasındaki çatışmayı yatıştırmak amacıyla devlet, toplum üzerinde baskı ve zor kullanmak durumunda kalacaktır. Oysa ki devlet sürekli olarak güçlü olan sınıfın hizmetindedir. Bu durumun sonucu olarak da baskı ve zora muhatap olacak sınıf, üretim faktörü sahibi olmayan emekçi sınıfı olacaktır. Bireyler bu yabancılaşma zincirini kırabildikleri zaman özgürlüklerine de kavuşmuş olacaktır. Bu bağlamda yabancılaşma sorunu Marksizmin özgürlük anlayışını şekillendirmektedir.

Marksizme göre özgürlük bireyin doğumuyla sahip olduğu bir değer değil, aksine kazanılması gereken bir değerdir. Doğa yasalarını öğrenen birey doğa karşısında özgür olmayı bilmiştir. Aynı şekilde sosyal hayatın kurallarını ve işleyiş mantığını da kavradıktan sonra sosyal hayata bizzat kendisi yön verecek ve tam anlamıyla özgürlüğünü kazanmış olacaktır. Marksist düşünce liberal özgürlük mücadelesini burjuva sınıfının kendi ekonomik gücünü elde etme mücadelesi olarak değerlendirmektedir. Ama bununla birlikte bu mücadele yıkılan feodal düzene oranla daha ileri bir aşamaya geçmeyi mümkün kılmıştır. Marksist görüşe göre gerçek anlamda özgürlük, komünizmin son aşaması olan sınıfsız toplum düzeninde mümkün olabilecektir. Bu noktaya gelene kadarsa proletarya diktatörlüğü, sosyalim ve komünizm aşamalarından geçilecektir. Bu süreç boyunca giderek daha fazla özgürlüğe ulaşılabilecektir. Örneğin proletarya diktatörlüğü aşamasında devlet, emekçi sınıfının özgürlüklerini temin etmek amacıyla, sömüren sınıf olan üretim faktörü sahiplerine baskı ve şiddet uygulayacaktır. Sosyalizm aşamasında ise özgürlükler güvence altına alınmış olsa da sınırsız olmayacaktır. Bireylerin, özgürlüklerini sosyalizmin ilkelerine aykırı olarak

kullanmaları mümkün olamayacaktır. Bireyler, beyinlerinde mevcut kapitalizm kalıntılarının kazınıp atılabilmesi amacıyla sürekli olarak eğitileceklerdir (Göze, 1989; 295-298). Görüldüğü gibi Marksizmin özgürlük anlayışı liberal özgürlük anlayışıyla taban tabana zıt durumdadır. Bireylerin özgür olabilmelerini ekonomik açıdan özgür olmalarına ve sınıfsız topluma ulaşana dek özgürlüklerinin sınırlandırılması gereğine bağlamaktadır.

Marksist düşünce liberal düşüncenin temelini oluşturan negatif özgürlük anlayışını kabul etmez ve bu anlayışı eleştirir. Marksist düşünürler için birey açısından özgürlük “-den özgürlük” değil, “-e özgürlük”tür. Yani Marksist düşünce Green tarafından yapılan ayırım doğrultusunda pozitif özgürlük anlayışını benimsemiştir. Toplum hayatına yönelik yapılacak bazı sınırlamalar liberal görüşün söylediğinin aksine pozitif özgürlüğü güçlendirecektir. Özgürlük önceden bilinçli olarak planlanmış eylemlerin gerçekleştirilebilmesini ifade eder. Önemli olan bireylerin negatif özgürlüklere sahip olması değil, sahip oldukları özgürlükleri realize edebilmeleridir. Bu anlamda asıl olan pozitif özgürlüklerdir.

1.4.2.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi

Marksizm, gelir dağılımını eşitlemenin, dolayısıyla da sosyal adaleti sağlamanın devletin temel ekonomik fonksiyonu olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle devletin, temel fonksiyonu olan tahsis fonksiyonunun ötesinde bireyin mutluluğu ve özgürlüğü adına ekonomik alandaki tüm fonksiyonları icra etmesi gereğini ifade eder. Marx'ın özgürlük anlayışından yola çıkılarak, bireylerin ekonomik değerlere olan bağımlılıktan da arındırılması gerektiği düşünülmüş, eşit iş yapanlara eşit ücret verilerek bu fonksiyon sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle devletin en temel fonksiyonlarından birinin adil bir gelir dağılımını sağlamak olduğu kabul edilmiştir.

Kaynak dağılımı fonksiyonu yine devlet tarafından icra edilecektir. Zira, kaynak dağılımı bireylerin kararlarına göre şekillendirilmeye çalışılırsa bir çok kaynak israf olacaktır. Bu nedenle kaynak tahsisi merkezi bir plan aracılığıyla gerçekleştirilmelidir. Aynı merkezi planın uygulanması ile ekonomide beklenmedik gelişmeler görülmeyecek ve istikrar fonksiyonu kendiliğinden sağlanmış olacaktır. Planlama sayesinde ekonomide kaynak dağılımı çeşitli faaliyet kolları arasında en rasyonel şekilde gerçekleşecektir. Böylece ekonomik yapı içinde kaynak dağılımı gerçekleştirilip sosyal maliyetler minimize edilirken, sosyal fayda da maksimize edilmiş olacaktır (Türk, 1970; 8).

Görüldüğü gibi merkezi plana dayalı ekonomik düzen tipinde başta mülkiyet ve tercih özgürlüğü olmak üzere ekonomik özgürlükler, ekonomik fonksiyonların devlet eliyle icra edilmesi sonucunda ciddi şekilde

zedelenmektedir. Zira, kaynak kullanımında etkinliğin ve gelir dağılımında adaletin sağlanması süreci devlet bürokrasisinin ve aşırı müdahaleci düzenlemelerin sonucu üretim kaynaklarının ve tüketimin en çok arzulanan mal ve hizmetlere kanallı edilememesi nedeniyle aksayabilmektedir. Bir ekonomi ister merkezden planlansın isterse piyasa ve fiyatlar tarafından yönlendirilsin kaynaklar etkin kullanılmadığı sürece ekonomik büyüme sürecinden uzaklaşacaktır. Ekonomik büyüme açısından önemli olan unsur kaynakların etkin kullanımının sağlanmasıdır.

1.4.2.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış

Marksist inanışa dayalı olarak gelişen sosyalizm, liberallerin daha az devlet talebini, zenginlerin ve onların temsilcilerinin, devletin müdahaleleriyle kısıtlanmaksızın bireylerin emek gücü üzerinde tasarrufta bulunabilmelerini sağlamak üzere ön plana çıkardıkları bir talep olarak görmekte ve bu talebi kuşkuyla karşılamaktadır. Sosyalizmin ideallerini devlet aracılığıyla gerçekleştirmek arzusunda olanlar, önce bireysel özgürlüğün ön koşullarını sağlamayı, yani ekonomik eşitliği ve bununla bağlantılı olarak ekonominin yol açtığı eşitsizlikleri azaltmayı gerekli görmektedirler. Bunu da daha fazla devlet aracılığıyla gerçekleştirmeyi öngörürler (Cantzen, 1994; 23).

Marksist görüşte devlet, ekonomiye yönelik müdahaleleriyle sermaye birikiminin önündeki engelleri kaldırarak kapitalizmin yeniden yapılanmasına hizmet eder. Marksist yazar James O'Connor'a göre kapitalist devlet genel olarak iki temel işlevle sermaye birikimini sağlamaya ve kendini meşrulaştırmaya çalışır. Devlet kamu harcamalarını iki amaçla gerçekleştirmektedir: (1) Sermaye birikimine ortam hazırlayacak ve yatırımları kolaylaştıracak altyapı yatırımlarına yönelik harcamalar ve işgücü maliyetini düşürücü nitelikte harcamalar (eğitim ve sağlık gibi), (2) Sosyal uzlaşmayı sürdürebilmek için proje ve hizmetlere yapılan sosyal harcamalar. Bu tür harcamalar devletin kendini meşrulaştırma işlevini yerine getirebilmesi için gerekli harcamalardır (Caslin, 1993, 311).

Devletin yapmış olduğu harcamalar sermaye birikimine olumlu katkı yapmasa bile sermaye birikimi sürecinin doğurduğu sosyal bozukluklar ve etkiler polis, ordu ve adalet mekanizmasını kaçınılmaz kılacaktır. Tekel ve rekabet piyasalarında ortaya çıkan sorunlar kamu harcamalarının giderek artmasına neden olur (Caslin, 1993; 311). Bu durum sermaye birikimini sağlama adına daha fazla vergi alınması sonucunu doğuracaktır. Vergilerin genellikle ekonomik özgürlüğü kısıtlayıcı etkisinin olduğu göz önünde bulundurulursa devletin yürütmüş olduğu bu tür faaliyetler bazı bireylerin refahı adına diğerlerinin özgürlüklerinden feragat etmesi anlamına gelecektir.

1.4.3. Ara Düzen Tipleri

1929 Büyük Dünya Bunalımı piyasa sürecinin kendiliğinden içinden çıkamadığı ve baş edemediği bir çok sorunu beraberinde getirmiştir. Batı dünyası işsizlik ve durgunlukla mücadele ederken Sovyetler Birliği bu krizden hiç denecek kadar az etkilenmiştir. Yine, kamu kesiminin ekonomi içindeki payının nispeten daha büyük olduğu İtalya gibi ülkeler krizden diğer batılı ülkelerden daha az etkilenmiştir. Bu süreç özellikle planlama anlayışına olan bakışın değişmesine neden olmuştur. Zaten müdahaleci kapitalizm anlayışı doğrultusunda ortaya çıkan kamu kesimi, batılı ülkelerde daha karmaşık bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu iki farklı ekonomik birimin (kamu sektörü ve özel sektör) faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin doğuracağı etkileri eşgüdümü olarak yönlendirmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Tüm bunlarla birlikte sosyalist ülkelerin uyguladıkları ve kapitalist sistemdeki piyasanın yerini alan emredici planların, o günler için de olsa, iyi sonuçlar vermesi batı dünyasını ister istemez etkilemiştir. Bu etkilenme Keynesyen politikalarla birlikte devletin ekonomiye müdahalesini getirmiştir.

Bu dönemden sonra plan uygulaması, toplumsal kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi öncelikli hedef kabul eden gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerde de görülmeye başlamıştır. Ancak sosyalist ülkelerdeki planlama anlayışı ile piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerdeki planlama anlayışı birbirinden oldukça farklıdır. Birinci gruptaki ülkelerde bireysel özgürlüklerin ve özel mülkiyetin yerini, toplumsal özgürlük ve toplumsal mülkiyet kavramları almıştı. İkinci gruptaki ülkelere planlamayı sadece belirli hedeflere daha çabuk ulaşabilmek ya da piyasa ekonomisini daha iyi işletebilmek amacıyla kullanmışlardır.

Batılı devletler açısından ilk plan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1947'de Fransa'da uygulamaya konulmuştur. Bir çok ülke savaş sürecinde savaşın koordinasyonu için merkezi planlama örgütleri kurmuşlardı ve bu örgütler nispeten başarılı da olmuştu. Savaş sonrası dönemde de söz konusu örgütler varlıklarını devam ettirmişlerdir. O dönemler için planlamanın kaçınılmaz olduğu ve müdahaleci kapitalizmle çatışmadığı savunulmuştur. Plan, özgürlük ve özel girişimciliğe dayanma düşüncesi ve kalkınmanın ortak yönetilmesi ile uzlaştırılan orta yol arayışı olarak değerlendirilmiştir (Hamitoğulları, 1982; 386).

1950'lerden itibaren Fransa, İtalya, Japonya ve Almanya gibi ülkelerde plan uygulaması başlatılmıştır. Bu ülkelerin yanı sıra Savaş öncesinde kısmen ya da tamamen sömürge konumunda olan ve sonrasında bağımsızlıklarını ilan eden bir çok ülke plan aracılığıyla ekonomik gelişmelerini sağlamayı amaçlamışlardır. Günümüzde de hala gelişmekte olan ülkelerin büyük

çoğunluğu ekonomik büyümelerini kapitalist ve sosyalist sistemin bünyelerinde mevcut bazı unsurları birleştirerek gerçekleştirme çabası içindedir. Piyasa ekonomisine dayalı gelişmiş ülkelerde ise planlamanın farklı ve oldukça ilginç bir fonksiyonu vardır: piyasa mekanizmasının daha iyi işlemesini sağlamak.

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönem Keynesyen politikaların gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir şekilde uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde gelişmiş ülkeler açısından makro büyüklüklerin önceden belirlenmesi ve belirlenen bu hedeflere belli bir plan dahilinde ulaşılmaya çalışılması, gelişmekte olan ülkeler açısından daha geniş kapsamlı bir plan uygulanması ve bu yolla hızlı kalkınmalarını gerçekleştirmeleri öngörülmüştür.

Piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde plan uygulaması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılık arz etmektedir. Bu ülke gruplarının her ikisinde planlar, kamu sektörü için emredici özel sektör açısından da yol gösterici ve yönlendirici konumdadır. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkelerde yol göstericilik fonksiyonu daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde plan kaynakların optimum kullanımının sağlanması amacıyla ileriye yönelik bir projektör görevi üstlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise planlamanın daha farklı bir fonksiyonu vardır: Kalkınma sürecinin hızlı bir şekilde geçilebilmesi için özel sektör ve kamu sektörü tarafından yönlendirilen fonların ve kaynakların optimum kullanımını sağlamak. Savaş sonrası dönemde planlamaya ideolojik açıdan bakılmamış; kıt ve ilkel boyutta olan ülke kaynaklarının bir plan dahilinde optimal şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu ülkeler "karma ekonomik model" özelliği göstermektedirler.

Karma ekonomi sisteminin en belirgin özelliği iktisadi kalkınmanın ve büyümenin planlama aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu ülkelerde plan kamu kesimi için emredici, özel kesim içinse özendirici ve caydırıcı tedbirler aracılığıyla dolaylı müdahaleyi kapsar (Manisalı, 1975; 123).

1.4.3.1. Ekonomik Özgürlükler Anlayışı

Keynesyen ekonomi politikaları doğrultusunda müdahaleci kapitalizm anlayışının doğurduğu kamu kesiminin genel ekonomi içindeki payının ve etkinliğinin giderek arttığı bir vakıadır. Keynesyen ekonomi politikası gelişmiş ülkelerde müdahaleci devlet kavramıyla özdeşleşirken gelişmekte olan ülkelerde ise etkisini daha farklı boyutlarda göstermiştir. 1950'li yıllardan itibaren kalkınma iktisadı kapsamında gelişmiş ülkeler için bir çok model geliştirilmiştir. Özellikle bir çok sömürge devletinin siyasal bağımsızlıklarını

ilan etmesinden sonra bu ülkeler için öncelikli amaç ekonomik büyümelerini ve daha genelde ekonomik kalkınmalarını sağlamak olmuştur. Ancak bu ülkelerin bildik nedenlerle söz konusu hedefe devletin yol göstericiliği ve bizzat müdahalesi olmaksızın ilerlemesinin mümkün olmadığına inanılmıştır. İleriki bölümlerde söz konusu politikaların uygulandığı gelişmekte olan ülke örnekleri ve piyasa ekonomisine ve dolayısıyla ekonomik özgürlüklere öncelik tanımış ülke örnekleri ele alınacaktır.

Karma ekonomik modelin ya da kalkınma iktisadının benimsendiği ülkelerde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, özel sektör açısından yol gösterici, kamu sektörü açısından emredici planlar hazırlanarak ekonomik büyüme sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu ülkelerin çoğunluğu, üretim faktörlerinin bireysel sahipliği ve fiyat mekanizmasına güven esasına sadık kalarak, gelir, ücret, fiyat ve diğer güdüleri sistemli bir şekilde birbirleriyle uyumlu hale getirmek ve ortak toplumsal amaçlara ulaşmak için özel sektör faaliyetlerinin desteğini sağlama aracı olarak planlar hazırlamışlardır (Serin, 1968; 3). Bu açıdan bakıldığında ekonomik özgürlüklerin sosyalist ülkelerdeki gibi tamamen sınırlandırıldığı görülmektedir. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomi içindeki payının yüksekliği bir çok ekonomik özgürlük unsurunun sınırlandırılması ve ihlal edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Yol gösterici plan anlayışının benimsendiği karma ekonomik düzen tipinde kapitalist sistemin en temel ve belirleyici özelliği olan özel girişim mevcuttur. Yani bu ülkelerde özel müteşebbisler mevcuttur ve üretim faktörü sahibidirler. Piyasa kuralları çeşitli aksamalar olsa da işlemektedir. Bireyler ve firmalar üretim faktörlerine ve tüketim mallarının her türüne serbestçe sahip olabilmekte ve bu mallarını, hile veya miras gibi yollarla diledikleri kişilere bırakabilmektedirler. Yani ekonomik özgürlüklerin temel unsuru olan mülkiyet hakkı mevcuttur. Ancak bu ülkelerde en büyük sorun her zaman yaşanması mümkün olan kamulaştırma riskidir. Bu durum özel mülkiyetin önündeki en büyük engellerden biridir.

Bu tip ekonomik düzenlerde özel mülkiyetin yanı sıra kamu mülkiyetinin de mevcut olması ve kamusal yarar ve sosyal zorunluluklar gibi nedenlerle de özel mülkiyete sınırlamalar getirilebilmektedir. Özel mülkiyet genel yararı tehdit etmediği ve onunla uyduğu sürece kabul görmektedir. Bunların da ötesinde bu tip düzenlerin uygulandığı ülkelerde kamu girişimleri çok yaygındır ve bu kurumların geneli, piyasa şartlarından uzak idare edildiklerinden zarar etmektedir. Yine bu ülkelerde kamu tüketiminin genel tüketim içindeki payı oldukça yüksektir ve GSYİH'nın önemli bir yüzdesini kamu kesimi yönlendirmektedir. Bütçe açıkları ve borç yükü fazla olduğundan bunları finanse edebilmek amacıyla yüksek düzeyde vergiler konulmaktadır. Regülasyonlar yoğun bir şekilde uygulanmakta ve fiyatlara müdahalede

bulunulmaktadır. bu ve benzeri bir çok uygulamalar ekonomik özgürlüklerin önemli düzeyde kısıtlanması anlamına gelmektedir. Tüm bunlardan hareketle bu tip düzenlerde ekonomik özgürlükler ve genel anlamda özgürlükler tanınmış olsa da günlük uygulamalarda özgürlükler önemli ölçüde geçersiz kılınmaktadır.

Özel mülkiyete ve girişimciliğe, dolayısıyla ekonomik özgürlüklere getirilen sınırlamalar bazı faaliyet alanlarını özel sektöre kapatmakta ve bu alanlarda devletin bir müteşebbis olarak hareket etmesine imkan sağlamaktadır. Devlet genel ekonomik dengeleri sadece para ve maliye politikaları ile sağlamaya çalışmakla kalmayıp, özel kesim aracılığıyla gerçekleştirilebilecek faaliyetleri de bir müteşebbis gibi gerçekleştirmektedir. Devlet ekonomiye gerek müteşebbis olarak doğrudan, gerekse piyasaya yönelik düzenlemelerle ve iktisat politikalarıyla dolaylı olarak müdahale ederken bunları yapmadaki temel gerekçesi ekonomik büyümenin ve kalkınmanın temin edilmesidir. Bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından kaçınılmaz olarak düşünülebilir. Ancak geçmiş yıllardaki Keynesyen anlayışın bir ürünü olan bu uygulamalar ekonomiyi düze çıkarmak yerine daha da karmaşık sorunları beraberinde getirmektedir. Kamu teşebbüsleri siyasi hedefler doğrultusunda kullanılmakta ve sürekli zarar eden kurumlar haline dönüştürülmektedir. Devletin siyasal ve ekonomik alandaki hantallığının ve büyümüşlüğüünün ne gibi sonuçlar doğurduğu/doğurabileceği "devletin başarısızlığı teorisi"nde geniş bir şekilde ortaya konulmuştur.

1.4.3.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonominin Fonksiyonel İşleyişi

Liberal iktisat teorisinin devlete ekonomik anlamda yüklediği fonksiyonun temel bazı kamusal mal ve hizmetlerin sunumundan ibaret olan tahsis ve rekabeti temin edecek politikaların uygulanması fonksiyonuyla sınırlı kaldığı belirtilmişti. Bununla birlikte 19. yüzyılın sonlarında, Schmoller ve Wagner gibi ekonomistler devletin yeniden dağıtıcı bir rol üstlenmesi gereğini de vurgulamışlardır. Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Depresyonun bir sonucu olarak bir çok ülkede yeniden dağıtımaya yönelik kamu harcamaları politikaları geliştirilmeye başlanmıştır (Tanzi ve Schuknecht, 1999; 164). Keynesyen politikaların uygulanmaya başlamasıyla birlikte devletin asli görevleri arasına ekonomik istikrarın sağlanması da eklenmiştir.

Keynes 1929 depresyonunun temel nedenini talepteki yetersizliğe bağlamıştır. Talebin yetersiz olmasının nedeni ise gelir dağılımında yaşanan dengesizliklerdir (Çelebi, 2000; 79). Keynes'in yaşanan durgunluğa çözüm olarak sunduğu görüşler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Devlet artık ekonomik yaşantıda aktif bir şekilde yer almaktadır. Gerek kaynak dağılımı, gerek gelir dağılımı ve gerekse

istikrarı sağlama fonksiyonlarını icra etmekle görevlendirilmiştir. Bu dönemde kamu harcamaları, dolayısıyla vergiler artmış ve bütçe açıkları önemsenmemeye başlanmıştır. Aksine bütçe açığı ekonomiyi istikrara kavuşturacak bir politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Ekonomik özgürlükler ile ilgili kriterler göz önünde tutulduğunda, gerek yeniden dağılım gerekse ekonomik istikrarın sağlanması fonksiyonunun icra edilmesinin ekonomik özgürlüklerin sınırlandırılması, hatta çiğnenmesi pahasına gerçekleştirildiği görülecektir. Zira, yeniden dağılım politikası bazı bireylerin hukuka uygun olarak elde ettiği gelirlerinin bir kısmının diğer bireylere aktarılması anlamına gelmektedir. Artan oranlı vergi tarifesi aracılığıyla ekonomik açıdan verimli olan bireyler adeta elde ettikleri gelirlerinin önemli bir bölümünü yeniden dağılım politikaları aracılığıyla diğer bireylere aktarmak durumunda kalmaktadır.

1.4.3.3. Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne Bakış

Piyasa ekonomisinin temel motiflerinin benimsendiği, bununla birlikte en azından kamu kesimi için emredici niteliği olan planların uygulandığı ekonomik düzen tiplerinde devletin rolü gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılık arz etmektedir. Bunun temel nedeni gelişmekte olan ülkelerin öncelikli amacının ekonomik ve toplumsal yapılarını kısmen ya da tamamen değiştirerek gelişmiş ülke konumuna yükselebilmek olmasıdır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde hazırlanan ve uygulanan planlar genellikle hızlı bir sanayileşmeye, tarım sektörünün teknolojik açıdan gerekli düzeye ulaşmasına, alt yapı yatırımlarına, adil bir gelir dağılımına, dengeli bir bölgesel kalkınmaya ve ekonomide istikrarın sağlanmasına özel bir önem verilmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde planlar piyasa mekanizmasının daha iyi bir şekilde işlemlerini sağlayacak tedbirleri içermektedir (Öney, 1977; 13).

Gelişmekte olan ülkeler planlama aracılığıyla ekonomik gelişmelerini sağlamaya çalışırken gelişmiş ülkelerde Keynesyen politikaları ve sonrasında sosyal refah devleti politikalarını uygulayarak piyasa ekonomisinin doğurduğu aksaklıkları giderebilmeyi amaçlamışlardır. Piyasa ekonomisinin işleyişindeki aksaklıkları giderme görevini devlete ve kısmen de olsa planlamaya veren "Keynesyen model" ile "sosyal refah devleti" açısından devletin ekonomideki rolü klasik liberal görüşün devlete atfettiği role oranla çok daha fazla genişlemiştir. Aşağıda bu iki yaklaşım açısından devletin ekonomik hayatta üstlendiği roller aktarılamaya çalışılacaktır.

1.4.3.3.1. Keynesyen Anlayışın Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri

On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle de 1930'lardan sonra liberal öğretinin devletin ekonomik alandaki faaliyet alanlarına yönelik görüşleri Keynes'le beraber önemli değişikliklere uğramıştır. Büyük Dünya Bunalımı öncesinde bireye ve özgürlüklere dayalı ekonomi politikası anlayışı yerini refah ve eşitlik sloganlarına bırakmıştır. On dokuzuncu yüzyıl liberalleri refah ve eşitliği ileri düzeylere taşımanın en temel yolunun özgürlüklerin genişletilmesi olduğunu ifade etmekteydiler. Yirminci yüzyılın Keynesyen liberalleri ise refah ve eşitlik uğruna mücadele etmiş klasik liberalizmin aksine, devlet müdahalesi ve koruyuculuğunun yeniden canlanmasından yana olmuştur (Friedman, 1988; 20). Bu dönemin devlet anlayışı merkezi devletten, güçlü ve aktif devletten yanadır.

Keynes'le birlikte toplumsal ve sosyal hayatta meydana gelen gelişmelerle birlikte devlet daha aktif roller üstlenmiştir. Bunların başında gelirin dengeli bir şekilde yeniden dağılımının sağlanması gelmektedir. Devletin diğer bir görevi, toplam talep düzeyinin etkilenmesi yoluyla ekonominin istikrara ve tam istihdama taşınmasıdır. Keynesyen düşüncenin devlete yüklediği diğer bir görev de dışsalılıkların söz konusu olduğu alanlarda gerekli düzenlemeleri yapmak ve sosyal faydası yüksek olan mal ve hizmetleri üretmek amacıyla ekonomiye aktif bir biçimde dahil olmaktır. Keynesyen iktisadi düşünceyle birlikte ekonomik hayata daha fazla müdahale edilmesinin daha fazla sosyal refaha neden olacağı görüşü hakim olmuştur.

Bilindiği gibi Keynes, arz-talep dengesinin piyasa şartlarında kendiliğinden oluşabileceğini, ancak söz konusu dengenin genellikle eksik istihdam düzeyinde olacağını ileri sürmüştür. Keynes'e göre en etkin kaynak dağılımı ve bu çerçevede tam istihdam, ancak devletin ekonomiye müdahalesi ile gerçekleştirilebilecektir. Bunun sağlanabilmesi için kamu harcamalar düzeyinin, ithalat-ihracat dengesinin ve faiz oranlarının devlet tarafından doğrudan denetlenmesi gereklidir. Devlet bu denetlemeleri yapmadığı zaman arz-talep eşitliği düşük düzeyde dengelenecek, bu da yatırım düzeyini olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun sonucu olarak da yüksek işsizlik ve durgunluk yaşanacaktır. Öyleyse devlet, bu sorunları önleme adına ekonomiye müdahale etmelidir (Saybaşı, 1986; 14).

1.4.3.3.2. Aşırı Müdahaleci Sosyal Refah Devleti Anlayışının Devlete ve Devletin Ekonomideki Rolüne İlişkin Görüşleri

On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyıl başlarında bireyi, toplumun bağımsız ve özgür bir ögesi olarak kabul eden ve özgürlüğü de

devletin müdahalelerinden özgür olma şeklinde yorumlayan anlayış her iki dünya savaşı esnasında ve savaş sonrası dönemlerde değişmiştir. Bu dönemde bireylerin, devletin önleyici tedbirlerine, kurumlarına, garantilerine ve yeniden dağıtımçı politikalarına ihtiyaç duyduğu düşüncesi ön plana çıkmıştır. Toplum içerisinde başına buyruk birey yerine topluma ve devlete muhtaç ve sorumlu birey düşüncesi yerleşmiştir. Hukuk devletinin liberal bir devlet olarak bireyin özgürlüğüne olabildiğince az karışması düşüncesi, onun sosyal devlet olarak önce özgürlüğün şartlarını sağlamak ve garanti altına almak zorunda olduğu düşüncesi ile tamamlanmıştır (Gören, 1995; 39-40).

Sosyal refah devleti anlayışı etatist liberal görüşe dayanmaktadır. Pozitif özgürlük anlayışına dayanan etatist liberal öğretisi, devleti minimize etmek yerine sınırlarını tayin etmeyi ve onu yeniden şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlayışa göre devlet, özgürlüklerin gerçekleştirilmesini sağlayan ve güvence altına alan bir kurum olmaktadır. Dolayısıyla devlet ekonomik özgürlüğün de güvence altına alınmasını ve realize edilmesini mümkün kılan bir kurum olarak yerini almaktadır.

Fransız İhtilalinden bu yana, ekonominin düzenlenmesi ve kamu hizmetlerinin verilmesi konularında devletin müdahale alanı son derece genişlemiştir. Klasik liberal iktisadi düşünce ekolü bu gelişmeyi, on sekizinci yüzyıldan günümüze kadar süren değişiklikler olarak görmektedir. Sosyal demokrasi kavramını ön plana çıkaran yaklaşım ise devletin gelişim sürecinde siyasal iktidar ve ekonomi ilişkilerini düzenleyen iki model olduğunu kabul eder. Buna göre birinci model, batı ülkelerinde Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar revaçta olan liberalizmdir. İkinci model ise sosyal demokrasidir. Sosyal demokrasinin, liberal sistemle sosyalist sistem arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Bognetti, 1982; 87-88).

Devlete sosyal içerikli bazı görevleri yükleyen bu anlayışa göre bireysel özgürlüğün önündeki geleneksel engellerin devletin sınırlandırılması yoluyla ortadan kaldırılmaya çalışılması yeterli değildir. Bireylerin tam bir özgürlüğe ulaşabilmesi ancak devletin bir takım ekonomik ve sosyal rolleri ve görevleri üstlenmesiyle mümkündür. Çünkü bireylerin önünde bazı ekonomik ve sosyal engeller (eğitim eksikliği ve sağlık sorunları gibi) mevcuttur. Gerçek anlamda özgürlük bu engellerin devlet eliyle ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecektir.

Sosyal refah devleti anlayışıyla beraber yirminci yüzyılın başlarından itibaren bireyi ön planda tutan ve devlete negatif bir statü tanıyan geleneksel liberal anlayış yerini toplumsal özgürlüğün ön plana çıktığı ve devletin pozitif roller üstlendiği bir anlayışa bırakmaya başlamıştır. Sosyal refah devleti

anlayışı özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hakim görüş haline gelmiş ve pratik hayatta yerini almıştır.

Sosyal refah devleti kavramı literatürde "sosyal devlet" ve "refah devleti" olarak da kullanılmaktadır. Bu açıdan baktığımızda refah devleti sosyal devleti de kapsamına alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Refah devleti kapsamında devlet toplumdaki refah düzeyi açısından mevcut farklılıkları gidermeyi ve vatandaşların refah seviyelerini ve sosyal durumlarını çağdaş yaşam ve geçim düzeyine ulaştırmaya çalışır. Sosyal devlet kapsamında da ailenin, çocukların ve gençlerin korunması, eğitim, iş bulma ve çalışma koşullarının düzeltilmesi, sosyal güvenliğin sağlanması ve sakatlara, yaşlılara ve yoksullara yardım sağlar. Dolayısıyla, bir devlet sosyal devlet olsa bile yukarıdaki anlamıyla refah devleti olmayabilir (Devrim ve Altay, 2000; 30-31).

Buraya kadar olan kısımda öncelikle, genel anlamda özgürlüğün birey için önemi vurgulanmıştır. Bu amaçla farklı düşünce biçimlerinin özgürlüğe bakış açıları ortaya konmuştur. Daha sonra ekonomik özgürlüklerle olan bağlantısı nedeniyle negatif özgürlük-pozitif özgürlük ayrımı yapılmıştır. Burada, bireyi temel alan liberal ekonomik düzen tipinin özgürlük anlayışının devlete negatif roller yükleyen negatif özgürlük anlayışı olduğu belirtilmiştir. Buna göre liberal piyasa ekonomisi, bireyin yaradılışından kaynaklanan sınırlamalarla değil, diğer bireyler tarafından kendisine yönlendirilen sınırlamalarla ilgilenmektedir. Bu düşüncenin zıddını benimseyen Marksist iktisadi düşünce ise, bireyin özgür olması için mutlaka gelirin, eşit işe eşit ücret şeklinde dağıtılması gerektiğini vurgular. Ara düzen tipleri başlığında açıklanan sistemlerde ise özel sektör kararları açısından birey, kamu politikaları açısından ise planlama temel alınmıştır. Bu son iki düze tipinde özgürlükler, pozitif niteliğe, dolayısıyla devletin bir ihsanına dönüşmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

**EKONOMİK BÜYÜME AÇISINDAN EKONOMİK
ÖZGÜRLÜKLERİN ÖNEMİ**

Ekonomik büyümenin sağlanması ve devam ettirilmesi her ülke için en önemli hedeflerden biri olmuştur. Gelişmelerini ve ekonomik büyümelerini gerçekleştirmiş olan ülkeler bu durumun sürekliliğini sağlamak, geliştirmekte olanlarsa ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını gerçekleştirmek amacıyla ekonomik bünyelerinde çeşitli düzenlemeler yapmaktadırlar. Büyüme ve kalkınma çabaları içerisinde, başarıya ulaşabilecek iktisat politikalarının oluşturulabilmesi için öncelikle cevaplanması gereken çeşitli sorular vardır: Ekonomik başarının koşulları nelerdir? Ekonomilerini düze çıkarmış ve kalkınma sürecini tamamlamış başarılı ülkelerin uyguladıkları iktisat politikaları nelerdir? Başarıya ulaşabilecek ekonomik stratejiler nelerdir? Niçin bazı ülkeler ekonomik açıdan başarı elde ederken diğerleri başarısız olurlar? İktisat tarihçileri, ekonomistler ve siyaset bilimciler bu sorulara cevap bulabilmek için ekonomik başarının temel faktörlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda aynı soruların cevabını arayan ve piyasanın serbest işleyişinin ekonomik büyüme için temel itici güç olduğuna inanan iktisatçılardan bazıları ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmeye yönelmişlerdir. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular bireylerin, aralarındaki ekonomik işlemleri devletin zorlaması, baskısı ve sınırlaması olmaksızın düzenleyebilmelerinin ifadesi olan ekonomik özgürlüklerin, ekonomik başarının anahtarı olduğunu göstermiştir.

Özellikle son on yıl içerisinde, ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, Tayvan, Hong Kong, Güney Kore, Yeni Zelanda ve Singapur gibi bazı ülkelerin son yirmi yılda yüksek büyüme hızlarına ulaşırken diğer geliştirmekte olan ülkelerin niçin düşük ve hatta negatif büyüme yaşadıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Gerçi Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinden bu yana, hangi mal ve hizmetlerin satılacağına, nerelerde yatırım yapılacağına, kimlerle ticaret yapılacağına karar verme ve karşılıklı olarak kabul edilen mübadele fiyatını tespit etme özgürlüğünün, yani ekonomik

özgürlüklerin, bir milletin gelişmesi için gerekli olduğu iddia edilmektedir. Yapılan son çalışmalar ise teorik ve felsefi açıdan tartışılan bu söylemi ekonometrik bir incelemeye tabi tutmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar, genellikle, ekonomik açıdan daha özgür olan ülkelerde, ekonomik büyümenin ve onu anlamlı kılan kişi başına gelirin daha yüksek düzeyde gerçekleştiği yönündedir.

Makro ekonomik açıdan büyüme teorileriyle ilgili olarak, özellikle 1990'lı yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. 1980'li yılların ortalarında başlayan bu süreç içerisinde Solow'un ünlü modeli yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreç sonunda Yeni Keynesyen ve Yeni Klasik İktisatçılar "içsel büyüme teorileri" adı altında önemli teoriler geliştirmişlerdir. Bu bölüm içerisinde öncelikle, büyüme ve kalkınma kavramları kısaca açıklanacak, peşi sıra gerek bireyi temel alan ekonomik düzen açısından gerekse ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek amacıyla plan motifini kullanan ekonomik düzen açısından büyüme modelleri ele alınacaktır. Daha sonra ekonomik özgürlüklerin kalkınma ve büyüme süreci için gerekli olan çalışma, tasarruf, yatırım ve teknoloji geliştirme arzusu açısından önemi vurgulanacaktır. Sonrasında ise ekonomik özgürlük kriterlerini belirlemek ve ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi vurgulamaya yönelik olarak hazırlanan indeksler ele alınacaktır.

2.1. Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Kalkınma Kavramları

Günümüz literatüründe ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarına yönelik detaylı açıklamalar mevcuttur. Yapılan açıklamalar bu kavramlar arasındaki önemli farklılıkları ortaya koymaya yöneliktir. Bilindiği gibi ekonomik büyüme milli gelirdeki ya da kişi başına gelirdeki ve üretim miktarındaki yükselişi ifade eder. Ekonomik kalkınma ise, kişi başına gelirdeki artışa ilave olarak ekonomik yapıdaki köklü değişiklikleri kapsamaktadır. Bu değişimlerin en önemli ikisi, milli üretimde sanayinin payının ve şehirlerde yaşayan insanların oranının artmasıdır.

Ekonomik büyüme genellikle gelişmiş, ekonomik kalkınma ise gelişmekte olan ülkelerin öncelikli sorunudur. Ancak şu gerçek hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir: Ekonomik yapıda köklü değişikliklerin ve yapılanmaların bir ifadesi olan ekonomik kalkınma için ekonomik büyüme mutlaka gereklidir. Kalkınmanın temel motoru niteliğinde olan teknolojik gelişme, araştırma geliştirme faaliyetleri, eğitim vb. bir çok unsur daha fazla geliri gerekli kılmaktadır. Keza bölüm içerisinde inceleme konusu yapılan indekslerde ekonomik kalkınmanın bir çok unsuru ekonomik özgürlükler kriterleri içine dahil edilmiştir. Aşağıda ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.1.1. Ekonomik Büyüme

Gelişmiş ülkelerde ekonomik sorunların çoğu köklü politika değişikliklerine gerek kalmaksızın, mevcut kurumsal ve yasal çerçeve içinde basit ayarlamalarla çözümlenebilmektedir. Çünkü bu ülkelerde ekonomik kurumlar, siyasal, kültürel ve ahlaki sistemler birbiriyle uyumludur. Bütün alanlarda piyasa işleyişini kuvvetlendirmeye yönelik uygulamalar esas alınmaktadır. Bu ülkelerde öncelikli sorun ekonomik büyümeyi, küçük boyutlarda da olsa, istikrarlı bir şekilde devam ettirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de dar kapsamlı ekonomik düzenlemeler çoğunlukla yeterli olmaktadır. Bu nedenle ki bu ülkelerin öncelikli hedefi ulaştıkları ekonomik gelişmiş düzeyini devam ettirmek ve büyümeyi istikrarlı bir şekilde sürdürmektir.

Ekonomik büyüme ülke ekonomisinin, nüfus, işgücü, toprak ve diğer üretim faktörlerinde gerçekleşen artışları ifade eder. Ekonomik kalkınma ise ekonominin bünyesinde, sanayileşme ve verimlilik yönünde meydana gelen iyileşmeleri ifade eder. Bununla birlikte uygulamada her iki olgu birlikte ve birbirine bağlı olarak gerçekleşir. Hacmi genişleyen bir ekonominin içeriğinin de değişmesi kaçınılmazdır.

Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarının dile getirdiği asıl önemli nokta, işgücünün, doğal kaynakların, teknoloji seviyesinin ve diğer üretim faktörlerinin bir yıldan diğerine, kişi başına daha fazla reel gelir sağlayacak şekilde artması ve genişlemesidir (Acar, 1990; 5). Kişi başına reel gelir artışı bir bakıma büyümenin sonucudur. Buna göre ekonomik büyümeyi "ülke ekonomisinin, işgücü, doğal kaynaklar ve makine gibi temel değişkenlerinde kişi başına daha yüksek bir reel hasıla sağlayacak şekilde gövde ve hacim genişlemeleri" olarak tanımlamak mümkündür (Devrim, Arasıl, Altay ve Saygılı, 1992; II-31).

Ekonomik büyüme en basit olarak bir ülkenin halkın talep ettiği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü arttırması olarak da tanımlanabilir (Peterson, 1976; 387). Kişi başına düşen gelir seviyesindeki artışlar genelde, ekonomik büyümenin kıstası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme hem toplam hem de kişi başına düşen gelir ya da üretim miktarındaki, yani GSMH'daki artış olarak tanımlanabilir. Ekonomik büyümeye duyulan ilginin bu derece yoğun olmasının temel nedeni insanın, dolayısıyla toplumun hayat standardının iyileştirilmesine duyulan ilgidir. Bu nedenle en anlamlı ekonomik büyüme ölçütü kişi başına düşen mal ve hizmet, dolayısıyla gelir miktarındaki artışlardır.

Son zamanlarda ekonomik büyüme üzerine çalışan bazı araştırmacılar Adam Smith'in "ekonomik özgürlüğün devamlı ve etkin bir ekonomik büyüme

için vazgeçilmez bir ön şart olduğu” görüşünü benimsemişler ve bu tezi yaptıkları istatistiki çalışmalarla ispatlamaya çalışmışlardır. Şüphesiz, doğal kaynakların, eğitilmiş insan sayısının ve teknolojik imkânların bolluğu ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Ancak bu faktörler ekonomik büyüme için yeterli görülmemektedir. Diğer yandan sadece üretilen toplam mal ve hizmet miktarını arttırmak kalkınma adına çok fazla bir şey ifade etmeyebilmektedir. Nitekim Doğu Almanya’nın yüksek vasıflı işgücüne sahip olması Demir Perde’nin düşmesinden önceki dönemde Batı Almanya’nın hızına erişmesini; üstün ve karmaşık bir teknolojiye sahip olmak Sovyetler Birliği’nin varlığını devam ettirmesini sağlayamamıştır (Hanke, 1997; 118). Büyüme milli gelirdeki bir artışı ifade etmekle birlikte, ekonominin daima kalkınma halinde olduğunu göstermez. Bu artışa rağmen bölgesel dengesizlikler söz konusu olabilir ya da artış bütün kesimlerde olmayabilir.

Ekonomik büyümenin özelliklerini şu şekilde maddelendirebilmek mümkündür (Özgüven, 1988; 76-81):

- Büyüme kantitatif (nicel) bir olaydır.
- Büyüme uzun dönem için söz konusudur.
- Büyüme reel bir artıştır.
- Büyüme nihai ürün artışıdır.
- Büyüme dengesizlik ve istikrarsızlık kaynağıdır.
- Büyüme yeni üreticilerin ortaya çıkmasına neden olur.
- Büyüme hızının gerilemesi her zaman gelir seviyesinin düştüğünü göstermez.
- Büyüme ortalama olarak refah seviyesini yükseltse bile, herkesin geliri artmayabilir.
- Büyüme her zaman kişisel gelir artışı veya refah düzeyinin yükselmesi anlamına gelmez.
- Büyüme gelir dağılımında her zaman için denge ve istikrar sağlayamaz.
- Büyüme makro bir analizdir.
- Büyüme dinamik bir olaydır.
- Büyüme üretimin yapısını değiştirir.
- Büyüme iki ülke arasında her zaman için karşılaştırmalar yapma imkânı sağlamaz.

Buraya kadar yapılan açıklamalar doğrultusunda denebilir ki, günümüz itibarıyla, gelişmiş ya da gelişmekte olan, bütün ülkelerin öncelikli hedefi sağlıklı bir ekonomik büyüme süreci yaşamaktır. Gelişmiş ülkeler bu gün bu süreci pazar paylarını genişleterek yakalamaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerin yapması gereken ise, bireysel enerjiyi açığa çıkaracak politikaları uygulamak ve ekonomik özgürlükler kriterleri alanında gerçekleştirilecek iyileştirmelerle ülkelerine yönelecek yabancı şirketlerin tecrübelerinden faydalanabilmektir. Ayrıca ekonomik büyüme konusunda dikkati çeken bir nokta da; ekonomik büyümenin sadece bireysel refahı arttırması durumunda önem arz ediyor olmasıdır.

2.1.2. Ekonomik Kalkınma

Ekonomik kalkınma mevcut sosyo-ekonomik durumdan daha iyi bir konuma yükselmeyi ifade eden dinamik bir süreçtir. Buna göre kalkınma, süreklilik arz eden bir olgudur. Ekonomik büyümeyle daha çok kantitatif değişimler vurgulanırken, ekonomik kalkınma, ekonomik yapıdaki kalitatif değişimleri vurgular. Ekonomik kalkınmayı bir süreç olarak kabul ettiğimizde bu kavramı "kişi başına milli geliri çok az olan bir ekonominin, kişi başına düşen milli gelirini, devamlı olarak ve kendi kendini idame ettirebilecek tarzda arttırabilmesi süreci" şeklinde tanımlamak mümkündür (Adelman, 1972; 1). Yapılan bu tanım ekonomik kalkınmayı, ekonomilerdeki tesadüfi ve geçici üretim artışlarından ve dış etkenlerle meydana gelen gelişmelerden ayırtılabilmeyi mümkün kılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde devam ettirilebilmesi için dar kapsamlı düzenlemeler yeterli olmasına rağmen, gelişmekte olan ülkelerde durum bundan farklıdır. Bu ülkelerde öncelikli sorun ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik kalkınmanın hatta daha da genel boyutta toplumsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla öncelikle sermaye birikiminin, sanayileşme ve ihracat gelirlerinin arttırılması olmak üzere bir çok kapsamlı değişimlere ihtiyaç vardır. Ekonomik alan başta olmak üzere bir çok alanda yasal-kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu nedenledir ki gelişmiş ülke ekonomileri için ekonomik büyüme, gelişmekte olan ülke ekonomileri için ekonomik kalkınma kavramı kullanılabilmektedir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma artık kişi başına gelir ve kişi başına üretim artışından daha fazla şeyi ifade etmektedir ve ekonomik büyüme olmadan ekonomik kalkınma mümkün değildir (Gillis, Perkins, Roemer & Snodgrass, 1992; 9).

Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyle birlikte bir toplumda eğitim, sağlık, beslenme ve barınma imkanlarının yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi, mevcut üretim faktörlerinin miktarının yanı sıra kalitenin artması, toplumun

geneline temel hizmetlerin sunulması, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, sosyo-kültürel yapının değişmesi ve sektörler arası ilişkilerin geliştirilmesi konularını kapsar (Devrim, Arasıl, Altay ve Saygılı, 1992; II-32).

Geniş anlamıyla kalkınma sermaye birikimi, alt yapı yatırımları, teknolojik gelişme, yatırım, üretim, gelir ve verimlilik artışları, eğitim ve kültür düzeyinin, sosyal-siyasal ve ekonomik yapının değişmesi ve gelişmesini ifade eder (Günaydın, 1995; 105). Bu yönüyle ele alındığında ekonomik büyüme kavramı salt üretim artışı olarak değerlendirilirken, kalkınma ekonomik unsurların ötesinde sosyal-siyasal, kültürel ve ahlaki unsurlarda da gelişmelerin olmasını ifade etmektedir. Ancak burada, çalışmanın içeriği açısından, genel anlamda kalkınma kavramı ile ekonomik kalkınma kavramlarını ayırma gereği ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarını bir arada ve hatta birbirinin yerine kullanabilmek mümkün gözükmemektedir.

Sonuç olarak ekonomik kalkınma ekonomik büyümeye oranla daha kapsamlı bir kavramdır. Ancak ekonomik kalkınmayı mümkün kılacak değişimlerin gerçekleştirilebilmesi daha fazla geliri, dolayısıyla daha yüksek ekonomik büyümeyi gerekli kılacaktır. Ekonomik büyüme için önem arz eden temel öğeler fiziki ve beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, teknolojik gelişmeler ve etkin bir ekonomik organizasyondur (Ataç, 1999; 245). Ekonomik özgürlüklerin genişletilmesine yönelik politikaların ekonomik büyüme için gerekli bu üç temel öğeyi teşvik edeceği ifade edilmektedir. Aşağıda ekonomik büyüme süreciyle ilgili büyüme modelleri ele alınacak ve sonrasında bu modellerde vurgulanan ve ekonomik büyümenin temel dinamiği kabul edilen faktörler ile ekonomik özgürlükler ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.2. Ekonomik Büyüme Konusundaki Teorik Yaklaşımlar

Liberal iktisadi düşünürler sosyalizm ve eski, görkemli, ithal ikameci kalkınma modellerinin çöküşünden sonra daha kuvvetli bir şekilde, "ekonomilerini liberalize eden ülkelerin daha hızlı ve devamlı büyüme gerçekleştireceklerini" söylemeye başlamışlardır. Bu gurubun dışındakilerse, eğer akıllıca uygulanırsa devletin ekonomik alandaki faaliyetlerinin ve müdahalelerinin büyümeyi teşvik edeceğini kanıtlamaya çalışırlar.

Günümüzde sistem tartışmaları giderek daha az ideolojik fakat daha çok analitiktir. Bu tartışmaların odağında ekonomik büyüme konuları vardır (Yaman, 1980; 3). Ekonomik alandaki faaliyetlerin neredeyse tamamının merkezi planlar aracılığıyla yönlendirildiği ekonomik sistemlerin yanı sıra bu gün, sanayileşmiş ve piyasa mekanizmasını ekonomik bünyesine yerleştirmiş ülkelerde bile ekonomik büyümeye yardımcı olma amacına yönelik planlar

uygulanmaktadır. Ancak bu ülkelerdeki planlar tamamen pasif ve piyasa mekanizmasını kuvvetlendirmeye yönelik yönlendirici ve bilgi sağlayıcı plan uygulamalarıdır. 1990'lı yıllarda yeniden canlılık kazanan liberal söylem ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu gelişmelere karşılık, ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için ekonomik faaliyetlerin bütünüyle serbestleştirilmesi ve ekonomik alanda özgürlükleri genişletmeye yönelik politikaların uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Aşağıda, ekonomik büyümenin nasıl sağlanabileceğini ve temel faktörlerini tespit etmeye çalışan çeşitli ekonomik büyüme modelleri inceleme konusu yapılmıştır. Buradaki amacımız, bu modelleri tüm yönleriyle tanıtmak ve anlatmak değildir. Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi sağlayan ve bu modellerde vurgulanan faktörler üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla konu iki başlık altında ele alınmıştır: Bireyi temel alan ekonomik düzende ekonomik büyüme ve planlamayı temel alan ekonomik düzende ekonomik büyüme. İlk başlık altında öncelikle, klasik düşünce öncesinde gelişen merkantilizmin ve fizyokratizmin ekonomik büyüme konusundaki düşünceleri aktarılmıştır. Sonra sırasıyla, klasik, neo-klasik ve yeni büyüme modelleri incelenmiştir. Daha sonra ise planlama aracılığıyla ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye çalışan sosyalist büyüme modeli ile Keynesyen ve Harrod-Domar büyüme modelleri ele alınmıştır.

2.2.1. Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzende Ekonomik Büyüme

Bireyi temel alan ekonomik düşüncede ekonomik ve sosyal gelişmenin tek motoru özgür bireyler ve onların özgürce kullandıkları akıllarıdır. Bireyi temel alan bir ekonomik yapılanmayı öngören liberal düşünce, akıl olmadan salt fiziksel çabanın (dar anlamda, emeğin) bir anlam ifade etmeyeceğini, insan aklının kullanılmasından doğan bilgi ve becerinin ekonomik büyümenin dayandığı temel kaynak olduğu savını ortaya koymuştur (Türkkan, 1999; 356).

Birey temelli klasik iktisadi düşüncenin büyüme modeli spontane büyümedir. Bu büyüme modelinde devlet müdahalesi en az düzeydedir. Üretim faktörleri kendiliğinden, otomatik mekanizmalar aracılığıyla hareket ederler ve denge düzeyine ulaşırlar (Özgüven, 1988; 85). Piyasa ekonomisi içerisinde mevcut arz-talep kanunu gibi doğal kanunlar aracılığıyla bireyler rasyonel kararları alarak kaynakları optimum düzeyde kullanırlar. Böylelikle büyüme, devlet müdahalesi olmaksızın kendiliğinden gerçekleşir.

2.2.1.1. Klasik Teori Öncesinde Ekonomik Büyüme

Ortaçağın son bulmasına neden olan gelişmeler iki farklı akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur: Merkantilizm ve Fizyokrasi. Merkantilist düşünce

büyümeyi, sanayileşmeye ve sömürgeciliğe bağlamıştı. Merkantilistler zenginliğin kaynağını para miktarı ile ölçmüşler ve para miktarını arttırmanın yolunu da ihracatı arttırmakta görmüşlerdir. Buna karşılık ithalatın sınırlandırılması gereğini vurgulamışlardır. Merkantilistler nüfus artışını büyümeyi sağlayan diğer önemli faktör olarak görmüşlerdir. Nüfus artışı bir taraftan talebi arttırmakta, diğer taraftan işgücü arzının artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla mal ve hizmetlerin maliyetleri düşmekte ve ihracat teşvik edilmektedir.

Merkantilistler dinamik büyüme modellerinin öncüsü olmuşlardır. Onlara göre büyüme, dinamik bir süreçtir. Bu dinamik süreç içerisinde, çeşitli dengesizlikler olabilecektir. Ancak, yaşanan bu dengesizliklere rağmen ülke, büyümeye ve kalkınmaya devam edecektir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar aynı anlamlarda kullanılan ekonomik büyüme ve kalkınmanın faktörleri Merkantilist düşüncede şu şekilde belirlenmiştir (Özgüven, 1988; 3):

- Hızlı bir nüfus artışı
- Düşük bir ücret politikası
- Düşük bir faiz haddi
- İhracatın artması
- Para arzının artması
- Sömürgecilik politikası.

Merkantilistler büyümenin sağlanabilmesi için devletin, özellikle sömürgecilik politikalarının yürütülebilmesi ve sömürge ülkelerindeki hammadde ve besin maddelerinin ülkeye getirilmesi için düzenlemelerde ve müdahalelerde bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Liberal düşüncenin temellerinin atıldığı Fizyokratik düşüncede ise büyüme, tarımsal ürün artışı ile açıklanmaktadır. Onlara göre artı değeri oluşturan tek verimli faaliyet alanı tarımdır. Tarım, büyümenin dinamik faktörüdür ve büyümeyi gerçekleştiren sermaye birikiminin temelini oluşturur. Fizrokratlar, merkantilistlerin aksine büyümenin kendiliğinden oluşan (spontan) bir süreç olduğunu ifade ederler. Bu nedenle devlet müdahalesine gerek görmezler. Fizyokratlar, tarımda üretim artışını, dolayısıyla da büyümeyi hızlandırabilmek amacıyla teknolojik gelişmeyi ve bu amaçla yapılacak bilimsel faaliyetleri teşvik etmişlerdir.

2.2.1.2. Klasik Teoride Ekonomik Büyüme

On sekizinci yüzyılda Avrupa ülkeleri, bilimsel alt yapıları güçlenmiş, teknolojik yeniliklerin gerçekleştirildiği bir sürece girmiş ve bu süreçte sanayi

devrimini gerçekleştirmişlerdir. Sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelerle birlikte, makine verimliliği artmış ve büyümeyi sağlayacak olan sermaye birikimi kolaylaşmıştır. Sermaye birikimini sağlayacak unsur ise kâr ve tasarruf düzeyidir. Gelir arttıkça, genellikle, tasarruf düzeyi de artacaktır. Tasarruf düzeyinin artması sermaye birikimini sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle sermaye birikimi tasarruf düzeyine bağlı olacaktır. Diğer yandan sermaye birikiminin, dolayısıyla büyümenin temel faktörü olan yatırımları belirleyen unsur ise kârdır. Bu nedenle gelir dağılımında kârın payı azalırsa, sermaye birikimi azalacak ve büyüme duracaktır. Kârların aşırı artması da büyümeyi yavaşlatacaktır. Çünkü kârların artması ücretlerin düşmesi ile sonuçlanacak bu ise talebin daralmasına neden olacaktır. Talep daralması da ekonomiyi durgunluğa sürükleyecektir. Bu nedenle kâr-ücret bölüşümünün dengeli bir şekilde gerçekleşmesi gereklidir.

Klasik büyüme teorisi on sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında yaşamış olan Adam Smith, Thomas Malthus ve David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Adam Smith kalkınma teorisinde verimliliğin önemi üzerinde durmuştur. Ona göre nüfus artışıyla birlikte artan talep uzmanlaşmaya, uzmanlaşma da ekonominin büyüyerek daha verimli olmasına yol açacaktır (Dülgeroğlu, 1999; 32). Bir ülkenin büyümesi iş bölümüne bağlıdır (Özgüven, 1988; 7). Çünkü iş bölümü ile çalışanların yetenek ve becerileri gelişecek bu ise verimliliği ve üretim artışı sağlayacaktır. Thomas Malthus ise nüfus artışı, tasarruf artışı, toprağın verimliliği ve teknolojik yenilikleri ekonomik büyümenin başlıca dört önemli faktörü olarak belirtmektedir. Bu dört faktör tek başlarına değil ama birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak ekonomik büyümeyi mümkün kılmaktadırlar. Malthus'a göre bu dört faktörün dışında büyümenin hızlanması için üretim faktörlerinin optimal bileşimi ve dengeli bir gelir dağılımı da gereklidir (Özgüven, 1988; 12). David Ricardo ise büyümenin önce kendiliğinden ve otomatik olarak gerçekleşeceğini, bundan sonra ekonomilerin durgunluk dönemine gireceğini ifade etmektedir. Buna göre ülkeler, iki ekonomik aşamayı yaşayacaklardır: Büyüme aşaması ve durgunluk aşaması. Ülkelerin durgunluk aşamasından çıkması ve toplam üretim miktarını arttırabilmesi ise "karşılaştırmalı üstünlükler" ile mümkün olabilecektir. Klasik iktisadi düşüncenin önde gelen diğer bir ismi John Stuart Mill, uluslararası ticaretin de büyümede önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca başlıca batı ülkeleri hızlı bir endüstrileşme süreciyle birlikte ekonomik kalkınma süreci yaşamışlardır. Bir yandan işçi sayısının artışı ve işletmelerin artan bir şekilde yoğunlaşması, diğer yandan kitle tüketiminin ortaya çıkması, batı ülkelerinin başarılı bir büyüme süreci

yaşamalarına neden olmuştur. Rostow batı ülkelerinin yaşadıkları bu deneyime bakarak en fazla sanayileşmiş ülkenin* kalkınma düzeyine ulaşmak için ülkelerin peş peşe bazı aşamaları geçmesi gerektiğini ifade etmiştir (Parasız, 1997; 31-32). Bu aşamalar:

- Genel üretim içinde, tarımsal üretimin ağırlıkta, teknolojinin ilkel ve kişi başına gelirin düşük olduğu geleneksel toplum aşaması,
- Ekonomik yapı içerisinde yeni kurumların oluşmaya başladığı ve eğitimin yaygınlaştığı kalkışa hazırlık aşaması,
- Toplumun kalkınmanın önündeki engelleri kırmaya, yeni endüstrilerin ortaya çıkmaya ve teknolojik ilerlemenin başladığı kalkış aşaması,
- Kalkış döneminden yaklaşık kırk yıl sonra ortaya çıkan ve artık kalkınmanın düzenli bir olgu haline geldiği olgunluk aşaması,
- Üçüncü sektör ve dayanıklı tüketim malları üretimi ile hizmet sektörünün geliştiği kitle tüketimi aşamasıdır.

Rostow'a göre gelişmekte olan ülkeler, kalkınmanın başlangıcı aşamasında tüketim malları üretimini kısıp sermaye malı üretmek zorundadırlar. Ancak bu dönemde, tüketim malları üretimi zaten kısıtlı olduğundan bir müddet sıkıntı çekilecektir. Bununla birlikte, izlenen büyüme stratejisi uzun dönemde semeresini vermeye başlayacak ve ülkenin verimlilik düzeyi artacaktır. Ülke artık kalkış aşamasına ulaşmıştır. Bu noktada daha fazla sermaye malı üretilirken tüketim malı üretimi düzeyi de önceki dönemdeki düzeyine yeniden ulaşacaktır.

2.2.1.3. Neo-klasik Teoride Ekonomik Büyüme

Keynesyen iktisadi düşünceyle beraber devletin ekonomi içindeki rolü artmış ve ekonomik büyüme talep yönüyle ele alınmaya başlamıştı. Keynes'den sonra onun büyüme konusundaki görüşlerini daha da ileriye taşıyan bir çok iktisatçı çeşitli ekonomik büyüme modelleri oluşturmuşlardır. Bunlardan en ünlüsü olan Roy F. Harrod ve Evsey Domar'ın oluşturdukları modellerdir. İşte bu modellerin ortaya konması sürecinden sonra, modelin karşıt varsayımlarından yola çıkarak ekonomik büyümeyi yeniden üretim yönüyle ele alan ve klasik iktisadi düşüncenin varsayımlarıyla hareket eden Neo-klasik Büyüme Teorileri geliştirilmiştir. Büyüme ve kalkınma klasik düşünce de olduğu gibi neo-klasik teoride de doğal ve spontane bir süreçtir.

* Rostow'a göre bu ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Neo-klasik büyüme teorisi ilk kez 1956 yılında, Robert Solow ve Trevar W. Swan tarafından geliştirilmiş olmakla birlikte, J. E. Meade ve diğer bazı iktisatçılar tarafından da aynı varsayımlarla çalışan büyüme modelleri oluşturulmuştur. Bunların içinden en çok inceleme konusu yapılanı Solow'un büyüme modeli olmuştur. Modelin sağladığı en büyük avantaj, uzun dönem ekonomik büyüme analizi için gerekli olan tekniklerin kullanılmasına imkan sağlamasıdır. Modelde, teknolojinin dışsal olarak belirlenmesi, faktörler arası ikamenin mümkün olması ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunmaması, yani sabit tasarruf oranı varsayımı önem taşımaktadır (Günsoy, 2001; 165).

Neo-klasik büyüme teorisi, nüfus artışına ve teknolojik değişmeye tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle neo-klasik büyüme teorisi, bir ülkenin ekonomik performansını, o ülkenin sahip olduğu fiziki sermayenin, işgücünün ve teknolojinin belirlediğini ifade etmektedir. Neo-klasik teoriye göre, nüfusun büyüme oranı ekonomik büyüme oranını etkilemektedir. Ancak ekonomik büyüme, nüfusun büyümesini etkilemez. Benzer şekilde, teknolojik değişme oranı ekonomik büyümeyi etkiler. Ancak ekonomik büyüme teknolojik değişmeyi etkilemez. Teknolojik değişmeyi şans belirler. Dolayısıyla modelde, büyümenin her ikisi de dışsal kabul edilen (ekonomik büyümenin belirlemediği ama ekonomide aktif olan) teknoloji ve nüfus yapısı tarafından belirlendiği görülmektedir.

Neo-klasik büyüme teorisinin özünde sermaye stoku ve verimlilik fonksiyonu vardır. Teori, emek birimi başına sermayeyle, emek birimi başına çıktı arasındaki ilişkiyi göz önünde tutmaktadır. Basitlik amacıyla teori, insanların bir sabit saat miktarı çalıştığını ve herkesin çalıştığını farz etmektedir. Kişi başına sermaye stoku ne kadar hızlı büyürse, reel GSMH ve kişi başına gelir o kadar hızlı büyüyecektir. Kişi başına sermaye stokunun büyüme oranını da sermaye arz ve talebi belirleyecektir (Parasız, 1997, 73).

Solow, Swan ve diğer iktisatçılar tarafından ele alınan modellere neo-klasik denmesinin sebebi tam rekabet şartlarını, üretim faktörlerine marjinal verimliliklerine göre ödeme yapıldığını, tam istihdamı ve değişen bir sermaye çıktı oranını kabul etmeleridir. Diğer bir ifadeyle bu modeller klasik iktisadın varsayımlarından hareket etmektedirler. Neo-klasik büyüme modeli teorisyenleri, emek ve sermayenin üretim sürecinde birbirini ikame edebileceğini varsaymaktadırlar. Ayrıca bu modellerde üretim fonksiyonunda azalan marjinal verimlilik ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımı yapılmaktadır (Parasız, 1977; 81).

Neo-klasik büyüme modelleri, ekonominin en önemli sorunu olan üretilen çıktının bugün ne kadarının tüketileceği ve gelecek için ne kadarının tasarruf edilmesi gerekeceği sorularının cevaplarını sunmaktadır. Ayrıca, Solow'un büyüme modeli sermaye stokundaki ve emek gücündeki büyümenin ve teknolojiye ilerlemenin birbirlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre teknolojik ilerleme emek başına çıktıda sürekli büyümeye neden olmaktadır (Parasız, 1997, 101). Solow bir ülkenin ekonomik büyüme düzeyini yukarılara taşımasının tek yolunun, daha fazla tasarruf düzeyi sağlamak olduğunu ifade etmektedir (Holmes, Johnson & Kirkpatrick, 1998; 3). Böylece fiziki sermaye miktarı arttırılabilecektir. Bu durum, kısa vadede ya da orta vadede ekonomik büyüme oranında bir kerelik bir yükselişe neden olacaktır. Uzun vadede sürekli bir büyümenin sağlanabilmesi için ise teknolojinin geliştirilmesi gereklidir.

Neo-klasik büyüme teorisine göre, ekonomi büyüdükçe ve sermaye birikimi sağlandıkça sermayenin getirisi kaçınılmaz olarak azalmaya başlayacaktır. Bu noktadan sonra üretim miktarındaki ilave artışlar yalnızca büyük miktardaki yatırımların yapılmasıyla mümkün olabilecektir. Sermaye birikimi arttıkça sermayenin getirisi, yatırımların kâr getirmediği noktaya dek düşecektir. Yani, belirli bir noktadan sonra yatırımların büyümeyi sağlaması mümkün olmayacaktır. İşte bu noktada teknolojik gelişme önem kazanmakta ve büyümenin motoru niteliği kazanmaktadır. Buradan yola çıkarak modelde, kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu ülkelerin büyüme potansiyelinin kişi başına gelir düzeyinin yüksek olduğu ülkelere daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Teknik bilginin gelişmekte olan ülkeler tarafından bedelsiz olarak elde edilebileceği ve her ülkenin aynı teknik bilgi düzeyine ulaşabileceği varsayılmıştır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüyecekler ve uzun dönemde onları yakalayacaklardır. Hatta uzun dönemde her iki gruptaki ülkelerin reel büyüme oranları arasındaki fark sıfır olacaktır.

"Yakınlaşma hipotezi" adı verilen bu iddialara göre, sermaye kullanımının işgücü kullanımından daha hızlı arttığı gelişmekte olan ülkelere, teknoloji düzeyi dışsal ve sabit kabul edildiğinde, faiz hadleri düşecektir. Bu durum yatırımları daha cazip hale getireceğinden üretim düzeyi artacak ve gelişmekte olan ülkeler diğerlerinden daha hızlı büyüyerek uzun dönemde bu ülkelerle aynı düzeye ulaşacaklardır.

Neo-klasik büyüme modeli aslında gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından izlenmiş olan bir büyüme çizgisini takip ederek, büyüme sürecini tamamlamalarını sağlayacak tasarruf, yatırım ve dış yardım miktarlarını ve bileşimlerini veren bir ekonomik kalkınma teorisidir (Arasıl, 1993; 95). Modelde ayrıca hükümet politikalarının uzun dönemli ekonomik

büyüme üzerindeki etkisinin oldukça zayıf olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle, devletin piyasaya müdahalesinin kısa süreli olması ve dar sınırlar içinde tutulması gereği vurgulanır. Model, kamu yatırımlarının kişi başına gelir ve kişi başına sermaye düzeylerini etkileyebildiğini, ancak reel hasılanın uzun dönemli büyüme oranını etkileyemediğini ortaya koymaktadır. Teknolojik seviyede yaşanacak gelişmeler, ekonomik büyüme sürecini olumlu yönde etkileyecek ve sermayenin marjinal verimliliğindeki azalmaların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini kısmen telafi edebilecektir (Günsoy, 2001; 165). Diğer bir ifadeyle teknolojik gelişme yaşandığı süreçte pozitif büyüme oranları elde edilebilecektir. Ancak teknolojik gelişmenin yaşanmadığı ve sermayenin marjinal verimliliğinin artmadığı dönemlerde ekonomik büyüme süreci aksayacaktır. Bu sonuç 1960'lı ve 1970'li yıllarda Keynesyen politikaların aksamaya başlamasının sebeplerinden birini de ortaya koymaktadır.

2.2.1.4. Yeni Büyüme Modelleri

Neo-klasik büyüme teorisinin gündelik yaşamdaki olaylarla gelişkinin anlaşılması ve büyüme sürecini yansıtamaması, alternatif büyüme modellerinin ortaya konmasına yol açmıştır. Nitekim, 1980'lerin ortalarından itibaren çeşitli iktisatçılar ve özellikle R.J. Barro ve Paul Romer, dünya ekonomilerine yönelik yaptıkları incelemelerde neo-klasik modelin öne sürdüğü yaklaşma hipotezinin iddiasının gerçekleşmediğini görmüşlerdir. Hipotezde iddia edildiği gibi, sermaye/işgücü oranı sermaye lehine artmış, ancak reel faiz oranları ekonomik büyümeyi besleyecek düzeyde düşmemiştir. Bununla birlikte, işgücüne ödenen ücretler ve ücretlerin toplam hasıla içindeki payı, az da olsa, yükselmiştir. Bunların sonucu olarak da gelişmekte olan ülkelere yöneleceği iddia edilen sermaye akışı gerçekleşmemiştir.

Bu gözlemlere dayalı olarak, neo-klasik modelde öngörülen teknolojinin dışsallığı ve sabit oluşu fikri reddedilmiştir. "İçsel büyüme modelleri" ya da "yeni büyüme teorisi" olarak adlandırılan modellerde teknoloji, ekonomi içi (endojen) kabul edilmektedir (Günsoy, 2001; 167). Yani, teknolojinin dış faktörlere bağlı olarak belirlendiği neo-klasik teorisine aksine bu modeller, teknolojinin araştırma ve geliştirme alanında faaliyet gösteren özel firmaların kâr amaçlı yatırımlarının bir sonucu olarak belirlendiğini ifade ederler. Bu modellerde ekonomik büyüme açısından ülkeler arasındaki farklılığın temel nedeni; araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan kaynak miktarındaki, beşeri sermaye stokundaki ve bu stoka yapılan harcamalardaki farklılıklar olarak gösterilmiştir.

İçsel büyüme kuramlarında çıktının sermayeyle orantılı olarak büyüdüğünü ileri süren bir model sınıfı vardır. Bu modeller $Y=AK$ formunda

üretim fonksiyonunun kurulması ile sonuçlandığından AK modelleri olarak adlandırılırlar. Burada Y çıktıyı yani geliri sembolize etmektedir. A emeğin verimliliğini, K ise sermayeyi ifade etmektedir. İçsel büyüme kuramlarını savunanlar birbirinden farklı konuları ön plana çıkarmıştır. Ancak hepsinin ortak noktası büyümenin uzun dönemde içsel olarak belirlenmesi düşüncesidir (Kaya, 1999; 390). AK modeline Frankel ve Romer tarafından yapılan açımda teknolojik bilginin sermaye ile otomatik büyüyen faktör olduğu varsayılır. Buna göre teknolojik bilgi bir çeşit sermaye malıdır. Üstelik bilgi, üretim sürecinde kullanıldığında tamamen tüketilmeyen ve araştırma-geliştirme faaliyetleriyle biriktirilebilen bir sermaye malıdır. Dolayısıyla teknolojik bilgi de K ile ifade edilen farklı biçimlerdeki sermaye malları toplamının içinde yer almaktadır. R. Lucas ise içsel büyüme kuramları içerisinde yer alan açıklamalarında, bireylerin fiziksel, entelektüel ve teknik kapasiteleri olarak tanımladığı beşeri sermayenin de büyümenin başlıca belirleyicilerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Yeni büyüme teorileri, kendilerinden önceki geleneksel teorilerden farklı olarak bazı noktaları ön plana çıkarmıştır. Bunlardan ilki, ekonomi politikalarının uzun dönemdeki maliyetlerinin ya da faydalarının ekonomik büyüme üzerinde daha fazla belirleyici olacağı düşüncesidir. P. Romer bir toplumun üretim kapasitesinde yaşanacak ilk artışın kendi kendini besleyen daha yüksek büyüme oranlarının sağlanmasına ön ayak olacağını ifade etmektedir (Holmes, Johnson & Kirkpatrick, 1998; 4). Daha önceki büyüme modelleri azalan getirilere endeksli iken, yeni büyüme teorisi ise artan getiri öngörüsüne dayalıdır. Azalan getiri durumunda, bir toplumun üretim kapasitesindeki yükselişin büyüme etkisi sadece bir kerelik yaşanacak ve ekonomi daha sonra eski konumuna geri dönecektir. Artan getiriye dayalı yeni büyüme teorisi yaklaşımında ise uzun dönemli büyüme mümkün olabilecektir. Buna göre iyi düzenlenmiş ekonomi politikaları büyüme üzerinde, uzun dönemde, daha iyi etkiler doğuracak ve refah artışı sağlayacaktır. Romer'e göre bu politikalar piyasa işleyişini kuvvetlendirmeye yönelik politikalardır.

Yeni büyüme teorilerinin öncekilerden farklı ikinci yönü, ekonomik büyüme açısından teknolojiye, ekonomik kurumlara ve beşeri sermayeye daha büyük önem atfetmeleridir. Yeni büyüme teorilerinin içsel büyüme teorisi olarak adlandırılmasının sebebi de budur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu üç faktörün her biri içsel büyüme teorisi içinde farklı iktisatçılar tarafından vurgulanmıştır. Yeni büyüme teorileri ile önceki teorilerin ortak incelediği iki faktör; beşeri sermaye birikimi ve nüfus artışıdır. Diğer bir farklılık ise ekonomik büyümeyi sağlayan unsurları tespit etme amacıyla istatistiki yöntemlere vurgu yapılmış olmasıdır (Holmes, Johnson & Kirkpatrick, 1998;

5). Özellikle son dönemlerde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için, ekonomik büyümeyi sağlayacak uluslararası düzeyde geçerli ve güvenilir faktörler ve veriler temin edilmeye çalışılmaktadır.

Yeni büyüme teorilerini savunan iktisatçılar, yüksek büyüme düzeyinin 1) özel yatırımların boyutları, 2) dış ticarete ve yabancı yatırımlara açıklık, 3) toplumun eğitim düzeyi ve 4) hukukun üstünlüğü, politik istikrar ve mülkiyet haklarının korunması ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ifade etmektedirler (Holmes, Johnson & Kirkpatrick, 1998; 5). Yeni büyüme teorisi sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için şunları gerekli görmektedir:

- Sermaye birikimi,
- Devletin küçültülmesi,
- Ekonomiyi dış ticarete ve yabancı yatırımlara açmak,
- Mülkiyet haklarını güvence altına almak ve iyi işleyen bir hukuk sistemi kurmak,
- Regülasyonlar ve kontroller aracılığıyla verimli sektörlerle ağır yükler yüklememek,
- Beşeri sermayeye yönelik yatırımlar yapmak.

Diğer taraftan içsel büyüme kuramları içinde R. Barro modeli kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Barro'ya göre, teknoloji seviyesini değiştiren her şey uzun dönemli büyümeyi etkiler. Kamusal mallardan bazıları dışsalılık yaydığı ve artan getirilere neden olduğu ölçüde büyümeye yönelik etkilerde bulunabilir. Barro devletin, alt yapı yatırımları, mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik faaliyetlerin vergilendirilmesi gibi faaliyetlerinin büyüme oranını etkilediğini ifade etmektedir (Kaya, 1999; 399).

Önceki büyüme modellerinde ekonomik büyüme daha fazla sermaye kullanımına bağlanmıştır. Son dönemde geliştirilen yeni büyüme teorilerinde ise, büyümenin sadece daha fazla sermaye kullanımına bağlanması durumunda bir süre sonra sınıra ulaşacağı vurgulanmaktadır. Çünkü dünya yüzeyinde bilinen kaynaklar sınırlı düzeydedir. İçsel büyüme teorisinin önemli unsurlarından biri bilgidir. Günümüz itibarıyla büyüme bilgi ile sağlanabilecektir. Diğer önemli bir unsur ise beşeri sermayedir. Yeni teknolojilerin geliştirilebilmesi ve bilgi birikiminin arttırılabilmesi, hiç şüphesiz, teşebbüs gücü ve yeteneği yüksek insanların varlığına bağlıdır. Tüm bunlardan hareketle ekonomik büyümenin bir çok faktöre bağlı olduğu söylenebilir. Ekonomik büyüme için gerekli faktörler iyi tespit edilip bu

faktörleri güçlendirerek, büyümenin kendi kendini besleyecek bir sürece kavuşturulması gereklidir.

2.2.2. Planlamayı Temel Alan Ekonomik Düzendeki Ekonomik Büyüme

Bu kısımda öncelikle, merkezi planlamayı temel alan sosyalist ekonomik büyüme modeli ana hatlarıyla ele alınacak daha sonra da özel sektörü ve rekabeti de bünyesinde barındıran ama planlamaya dayalı bir ekonomik büyüme modeli olan Harrod-Domar büyüme modeli konumuzla ilgili yönleri itibarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

2.2.2.1. Merkezi Planlamaya Dayalı Sosyalist Teoride Ekonomik Büyüme Modeli

Sosyalist büyüme modelinin oluşturulmasında en büyük pay Karl Marx'a aittir. Rostow'un ekonomik büyümenin evreleri olarak belirlediği geleneksel toplum, kalkışa hazırlık (kalkışın ön şartları), kalkış, olgunluğa geçiş ve yüksek kitle tüketimi aşamalarının yerine Marx, feodalizm, burjuva kapitalizmi, sosyalizm ve komünizm aşamalarını yerleştirmiştir* (Rostow, 1960; 145). Sosyalist büyüme modeli, kapitalist sistemdeki çelişkilerin devamlı bir büyüme sağlayacağını, fakat büyüme süreci içinde iç çelişkilerin gittikçe şiddetlenerek sonunda sistemi çökerteceğini ileri sürmektedir. Klasik büyüme modellerinde olduğu gibi, sosyalist büyüme modellerinde de sermaye birikimi, ekonomik büyümenin temel faktörü sayılmıştır. Sosyalist sisteme göre, kapitalist sistemde üretim, yeniden üretimi de içermektedir. Yani, artı değer elde etmek için kullanılan sermaye tekrar aynı amaca dönük olarak kullanılmaktadır. Başka bir ifade ile, kapitalist sistemde birikim, artı değer sermayeye dönüşümünden ibarettir. Öte yandan, sermaye birikimi ile beraber sermaye stoku büyüdükçe, emek daha fazla sermaye ile donatılmakta, bu ise emeğin veriminin yükselmesine neden olmaktadır. Şu halde, kapitalist ekonomide artı değer gittikçe büyümekte ve bunun doğal sonucu olarak sermaye birikimi de giderek hızlanmaktadır (Acar, 1990; 29).

Marx'ın büyüme modelinde üç önemli kavram vardır: artı değer, sabit sermaye ve değişir sermaye. Marx'a göre artı değer oluşturmak için sabit sermayeyi meydana getiren unsurlar gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Çünkü bunlar kendi başına değer oluşturamaz. Değişir sermaye, kullanılan

* Rostow'un en gelişmiş ülkenin bulunduğu aşamaya gelebilmek için ülkelerin geçirmesi gerektiğine inandığı beş aşama ile Marx'ın belirttiği aşamaların karşılaştırması için bkz. W.W. Rostow (1960) onuncu bölüm.

emeğe yapılan ödemeleri (ücretleri) içermektedir. Asıl değer oluşturan, değişir sermayedir. Artı değer ise toplam değer ile toplam değeri oluşturmak için yapılan harcamalar arasındaki farktan ibarettir. Marx'a göre sermaye birikimi ya da üretimde sermaye yoğunluğunun artması, toplam artı değeri ve toplam kârı arttırsa da, kaçınılmaz olarak kâr oranının düşmesine neden olacaktır. Sermaye birikiminin ikinci önemli sonucu ise, sermayenin giderek tekelleşmesi, yani daha az kişinin elinde toplanmasıdır. Diğer yandan, kapitalist ekonomi nasıl sermaye birikiminin hızlanması için gerekli şartları sağlıyorsa, üretim tekniğindeki yeniliklerin uygulamaya konması için de gerekli şartları sağlamaktadır. Ancak bu durum daha az işgücü kullanımına neden olmaktadır. Kapitalist ekonominin işleyişi içinde zamanla sermayenin organik bileşimi büyümekte, yani üretimde sermayenin yoğunluğu artmakta ve emek daha fazla sermaye ile donatılmaktadır. Bu ise, emeğin verimini yükseltmektedir. Böylece girişimciler, daha az işgücünü daha verimli kullanarak toplam kârlarını arttırabilmektedirler. Sonuçta üretim süreci dışında bırakılan işsiz sayısı giderek artmaktadır (Acar, 1990; 30-32).

Sonuç olarak, bir yandan işsizlerin artması diğer yandan sermaye birikiminin hızlanması ve sermayenin giderek daha az elde toplanması birbiriyle eş zamanlı yürüyecektir. Başka bir deyişle, üretimde emeğin payı azalırken kârın payı artacak ve bu durum uzun dönemde bir talep yetersizliğine neden olarak sistemi çöküntüye götürecektir.

Sosyalist sistemin ilk kurucusu olan SSCB ve diğer sosyalist ülkelerde, belli bir büyüme ve birikim biçimine ulaşmada çözüm, merkezi plan anlayışında ve katı bir hiyerarşik düzenin uygulanmasında aranmıştır. Her yürütme kademesi veya üretim birimi, astına ve üstüne karşı emir komuta zinciriyle bağlanmıştır. Bu uygulama, "yoğun büyüme ve birikim" biçimine uygun olarak, işletmelerin salt yönetsel bağımlılığını öngörmekteydi. Emirler sadece üretimin nicel ve nitel boyutlarını değil, işçi sayısı, ücretler, hammaddelerin maksimum kullanımı gibi çeşitli işlevlerin nasıl gerçekleştirileceği konularını da içeriyordu. Toplumun tüm imkanları, işletme yöneticilerine belli ölçüde karar alma yetkisi tanımayan bir merkezi plan anlayışı içinde, sadece plan hedeflerine ulaşmak ve onu geçmek için seferber edilmişti (Yaman, 1980; 4). Yatırımlara ayrılan önkoşulsuz fonlar, tüketimin kısılması ve ürünlerin merkezi dağıtımıyla sağlanmıştır. Devlet gelirlerinin büyük bir kısmı planda öngörülen "yoğun nitelikli" yatırımlara yöneltmiştir.

2.2.2.2. Keynesyen Teoride Büyüme ve Harrod-Domar Büyüme Modeli

Keynesyen makro ekonomik modeller düşük orandaki işsizliği bütçe dengesizliğine tercih eden neo-klasik sentezlerden örülmüştür. Keynesyen

düşüncede düşük enflasyon işsizliğe tercih edilmiştir. Modele göre, ekonomik büyüme sanayide kamu mülkiyeti ve stratejik endüstrilere yapılan yatırımlarda planlamayı içeren maliye ve para politikalarının uygun bir karışımı tarafından uyarılacaktır. Devletin para ve maliye politikasını kullanarak müdahaleler, piyasa başarısızlığını elimine etmek amacındadır. Sosyal güvenlik kurumları gelir emniyeti ve gelirin eşit bir şekilde dağıtılmasını sağlayacaklardır (Grubel, 1998; 287).

1947 yılında Domar ve 1948 yılında Harrod tarafından, Keynesyen varsayımlara dayalı iki analiz gerçekleştirilmiştir. Birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, aralarındaki farklılıkların çok az olması nedeniyle bu iki model genelde birlikte, Harrod-Domar modeli olarak anılmaktadır. Gerek Keynes'in büyüme anlayışı gerekse Harrod-Domar modeli gelişmiş ekonomiler için geliştirilmiş modellerdir. Temel amaç ekonominin gidişatını eksik istihdam ya da enflasyon sorunuyla karşılaşmadan sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmektir.

Harrod da Keynes'in yaptığı gibi ekonomide eksik istihdam dengesinden devamlı bir tam istihdam dengesine varmanın yollarını aramıştır. İki arasındaki fark ise, Keynes'in makro-statik açıdan incelediği sorunun Harrod'da makro-dinamik açıdan ele alınmasıdır (Acar, 1990; 41). Harrod gelişmiş kapitalist bir ekonomide dengeli büyümenin gerçekleştirilmesi için gerekli şartları araştırmış ve "doğal büyüme hızı" ve "gerekli uygun büyüme hızı" şeklinde iki büyüme hızının varlığını iddia etmiştir. Doğal büyüme hızı sahip olunan bütün kaynakların kullanılmasıyla ulaşılabilecek olan büyüme hızıdır. Gerekli (uygun) büyüme hızı ise tasarruf-yatırım eşitliğini sağlayan büyüme hızıdır.

Modelde kullanılan tasarruf fonksiyonundaki tasarruf, planlanan (ex-ante) tasarruftur. Harrod'a göre planlanan tasarruf mutlaka gerçekleşecektir. Ancak planlanan tasarrufun gerçekleşmesi, planlanan gelirin gerçekleşmesine bağlıdır. Modelde ayrıca "planlanan yatırım" kavramından hareket edilmiştir. Ekonominin dengeli büyümeye ulaşabilmesi için, planlanan yatırım ve planlanan tasarruf ile gerçekleşen yatırım ve gerçekleşen tasarrufun mutlaka birbirine eşit olması gerektir. Aksi durumda ya durgunluk (stok yığılması) ya da enflasyon (üretim eksikliği) ortaya çıkacaktır. Planlanan tasarruf ve planlanan yatırımın kendiliğinden birbirine eşitlenmesi tesadüfi bir olaydır. Bu nedenle devletin, ekonomiyi işsizlik ya da enflasyona sürüklememek adına, tesadüfe bağlı olarak gerçekleşen bu eşitliği sağlamak üzere, planlar aracılığıyla ekonomiye müdahalesi gereklidir. Yatırım-tasarruf eşitliği sağlandığında dengeli büyüme de sağlanmış olacaktır.

Domar ise tam istihdamda sürekli bir büyümenin nasıl sağlanacağını açıklamaya çalışmıştır. Domar'a göre yatırımlar bir yandan üretim

kapasitesini genişletirken diğer yandan gelir düzeyini arttırır. Arttırılan üretim miktarı ile gelir artışı nedeniyle artan talep birbirine eşitlendiğinde dengeli büyüme sağlanmış olacaktır. Tersî söz konusu olduğunda ise dengeden uzaklaşılacak ve üretim ve gelir (arz ve talep) artışı işsizlik ve enflasyona neden olacaktır. Domar teorisi de bu sorunu giderecek, yani dengeli büyümeyi sağlayacak şartları araştırmaktadır. Farklı zamanlarda geliştirilmiş olmakla birlikte Harrod ve Domar'ın teorileri birbirine çok benzemektedir. Bu nedenle Harrod-Domar modeli olarak anılırlar.

Harrod ve Domar, devamlı büyüme şartlarını incelerken, yatırımların talep ve kapasite arttırıcı etkileri arasında belli bir dengenin bulunması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Model tamamı ölçülebilir değişkenlerle çalışmaktadır. Bu nedenle, sosyalist ekonomiler de dahil olmak üzere bir çok ülke, büyüme sorunlarını çözmek için Harrod-Domar modelini bir planlama aracı olarak kullanmışlardır. Türk planlamasının makro-ekonomik modeli buna örnek gösterilebilir (Alkin, 1992; 123).

Harrod-Domar modeli özellikle gelişmekte olan ülkelerde, makro plan modeli haline gelmiştir. H.B. Chenery ve J. Tinbergen gibi iktisatçılar da, dengeli bir büyüme sağlanması için ekonominin bütün sektörlerinin sahip olduğu kaynakları ileri derecede bir plana tabi tutmanın gereğini savunmuşlardır (Dülgeroğlu, 1999; 40-41). Gerçekte, gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu ekonomik büyüme süreçlerini hızlandırabilmek amacıyla planlamayı zorunlu bir araç olarak benimsemiş durumdadırlar. Bu ülkelerde piyasa mekanizmasının arzu edilir şekilde işleyememesi ve sahip olunan kaynakların etkin bir şekilde kullanılamaması, bu eksiklikleri gidermek üzere planlamanın bir kurtuluş reçetesi olarak görülmesine yol açmıştır.

Keynesyen planlama modeli çerçevesinde artan kamu ekonomik faaliyetlerinin performansı, ABD'de ve diğer batılı ülkelerde İkinci Dünya savaşı sırasında ve sonrasında, özellikle 1960'larda, oldukça iyi olmuştur. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler bu dönemlerde yüksek büyüme hızlarına ulaşmışlardır. Ancak, bu konudaki geleneksel inanış 1970'lerde ve 1980'lerin başında yaşanan ekonomik sorunlarla birlikte ağırlığını yitirmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile beraber de merkezi planlamanın yüksek ekonomik performans sağladığı şeklindeki düşüncenin gerçekleşemeyeceği anlaşılmıştır. Örneğin, devletin sosyal alandaki boyutlarının oldukça yüksek olduğu ve iyi bir sosyal refah devleti örneği olan İsveç'in ekonomik ve sosyal performansındaki başarı, son dönemlerde parıltısını kaybetmiş gözükmektedir. 1960'da İsveç'te kişi başına düşen gelir, Kanada'daki kişi başına gelirden % 6 daha fazlaydı. 1995'te ise % 14 daha düşüktür. İsveç'te işsizlik sürekli bir problem haline gelmiştir (Grubel, 1998; 288).

2.3. Ekonomik Özgürlüklerin Büyümenin Temel Dinamikleri Üzerindeki Etkisi

İnsanların çoğu kendi tercihlerini özgürce yapmayı isterler. Bu, ekonomik özgürlükler de dahil olmak üzere özgürlüğün insan için en değerli şey olduğunu ortaya koyar. Tercih özgürlüğü ve gönüllü mübadeleler üzerindeki sınırlamalar insan olmanın önemli bir parçasından feragat etme anlamına gelir. Liberal iktisat teorisi, ekonomik özgürlüklerin dürtüleri, verimli çabaları ve kaynak kullanımında etkinliği olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Adam Smith'den bu yana iktisatçılar, tercih özgürlüğünün, ticari rekabetin ve diğer bireylerle serbestçe ticaret yapabilmenin ekonomik sürecin merkezî, belki de ana elementleri olduğunu öne süregelmektedirler.

Daha yüksek gelir ve daha iyi bir hayat standardı ancak, mal ve hizmet üretimindeki artışlarla mümkün olmaktadır. Mal ve hizmet miktarında artış sağlanmaksızın bir ülkenin gerçek anlamda ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebilmesi mümkün olmayacaktır. Kişi başına geliri arttırabilmenin yolu, kişi başına üretim miktarını, yani verimliliği arttırmaktan geçmektedir. Verimlilik artışı sağlanmadan da ilave üretim araçlarını devreye sokarak toplam üretim miktarını arttırmak mümkündür. Ancak bu tür bir anlayış, ülkeleri eski SSCB'nin durumuna düşürecektir. Eskimiş teknolojiyle sadece belli bir üretim düzeyine ulaşma düşüncesi, bir ekonominin geleceği açısından olumlu sonuçlar doğurmayacaktır.

Günümüzde iktisatçılar verimlilik ve gelirdeki artışın dört temel kaynağı olduğunu ifade etmektedirler. Bunlar: i) kalifiye işgücünün artması, ii) yatırım ve sermaye miktarının artması, iii) teknolojik ilerleme ve iv) daha iyi ekonomik düzenlemelerdir. Bu dört faktör birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Bu faktörlerin maksimum düzeyde sağlanabileceği ortamın, ekonomik özgürlüklerin genişletildiği bir ekonomik düzen olduğu ifade edilmektedir. Eğer bireylere, kendi ürettiklerini ya da kazandıklarını diledikleri şekilde kullanma imkanı tanınmaz ise bireyler, üretim planlarını uygulamak, yeteneklerini ya da yatırımlarını arttırmak için çok fazla çaba göstermeyeceklerdir. Aynı şekilde bireylere özgür bir alan bırakılmazsa teknolojik ilerlemeler ve yenilikler de sınırlı düzeyde kalabilecektir.

Bunun yanı sıra liberal iktisat teorisi, temel fonksiyonlara yönelik kamu harcamalarının büyümeyi kolaylaştıracağını ifade ederken aynı zamanda devletin bu temel faaliyetlerin dışında faaliyette bulunmasının ekonomi üzerinde negatif bir etkisi olacağına da işaret etmektedir. Bu sonucun bir çok nedeni vardır:

i) Kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla alınan vergiler ya da yapılan ilave borçlanmalar, ekonomiye kaldıramayacağı ilave yükler getirir. Devletin faaliyet alanı genişler ve vergiler arttırılırsa, ilave vergi yükünden

kaynaklanan ekonomik zarar, elde edilen vergi gelirinden çok daha fazla olur. Kamu harcamalarının verimliliği azalmasa bile daha yüksek vergilerin (ve ilave borçların) artan maliyetleri en sonunda ilave kamu harcamalarının faydasından daha fazla olacaktır.

ii) Devlet büyüse bile verimliliği azalacaktır. Bununla birlikte devlet altyapı ve eğitim gibi alanlarda faaliyetlerini genişletirse elde edilen yarar çok daha fazla olacaktır. Bunun tersine, devlet özel sektörün faaliyet alanlarına yönelik olarak büyümeye devam ederse, elde edilen yarar azalmaya başlayacaktır. Sonunda, giderek artan harcamalar çeşitli sorunların doğmasına neden olacak ve ekonomik büyüme yavaşlayacaktır.

iii) Politik süreç ekonomik büyümenin öncüsü olan girişimciliği engeller. Girişimciler bir taraftan yeni ve gelişmiş teknolojileri, daha iyi üretim metotlarını ve önceleri gözden kaçmış fırsatları keşfederlerken, diğer taraftan ellerindeki kaynakları yüksek değerdeki mal ve hizmetlere yönlendirirler. Bu, refahı yükseltmenin ve büyümenin temel unsurudur. Piyasalar sürekli olarak yenilenmeyi teşvik etmektedir. Başarısız olanlarsa piyasadan çekilmek durumunda kalacaklardır. Kamu sektöründe ise böyle bir uygulama söz konusu değildir. Değişime ayak uydurmak çok daha yavaş bir şekilde gerçekleşir. Piyasayla karşılaştırıldığında, ekonomik kararlardaki hataları (örneğin, kötü yatırımlar) tespit etmek, şartların değişimine, yeni bilgilere ve gelişen teknolojiye ayak uydurmak için gerekli zaman devlet açısından fazlasıyla uzundur.

iv) Devlet büyümeye devam ettikçe, gelirin yeniden dağılımı ve regülasyonlar konusunda daha yoğun bir şekilde müdahale gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler bireyleri, gelirlerini, üretimlerini arttırarak arttırmak yerine devlet aracılığıyla arttırma konusunda cesaretlendirir. Bu yöndeki beklentiler gerçekleştikçe de, kaynaklar refah-doğurucu faaliyetlerden refah transferi peşinde koşma şekline dönüşür. Bu dönüşüm ekonomik büyümeyi geciktirir ve gelir düzeyinin ekonomik potansiyelin altına düşmesine neden olur.

Liberal öğretiyeye göre ekonomik organizasyonun gerektirdiği bütün yetenekler bireyde mevcuttur. Bu nedenle bireyler kendi kendilerini geliştirmelerini sağlayacak bütün faaliyetlerinde serbest bırakılmalıdır. Her birey farklı yeteneklere sahiptir ve rekabet ortamında bu yeteneklerini daha fazla geliştirir (Robertson, 1933; 34).

Bireylerin çalışma, tasarruf, yatırım ve teknoloji geliştirme arzunu teşvik edecek bir sistemin, onların amaç fonksiyonları ile uyarı (cazibe) sitemlerini uyumlu hale getirmesi gereklidir (Erkan, 1987; 39). Zira ekonomik davranışlar bireylerin amaçları ve bu amaçlarına ulaşma yönündeki motivasyonları doğrultusunda şekillenmektedir. Bireylerin ekonomik alandaki

motivasyonunu, çalışma ve başarıyı uyarıcı maddi ve maddi olmayan unsurların yanı sıra, gelenekler, alışkanlıklar, sadakat, dayanışma vb. önemli faktörler de belirlemektedir (Erkan, 1987, 18).

2.3.1. Çalışma Arzusu Üzerindeki Etkisi

Bireyi temel alan ekonomik düşünceyi benimseyen iktisat teorisyenleri, ekonomik özgürlüklerin öğrenme, daha yüksek verimlilik düzeyine ulaşma ve ticaret ve girişimcilikten beklenen kâr güdüsünde artışlara neden olacağını ifade etmektedirler. Tüm artışlar beraberinde ekonomik büyümeyi de getirecektir. Ülkeler üzerinde yapılan incelemeler göstermektedir ki, ekonomik alanda sınırlamaların olduğu bir ortamla karşılaştırıldığında, özgürlüklerin yaygın olduğu ekonomilerde girişimciler daha kaliteli mal ve hizmet üretmenin daha ucuz ve iyi yollarını bulma yeteneklerine daha fazla sahip bulunmaktadırlar. Dolayısıyla tüm olumlu etkiler ekonomik büyümenin daha kısa sürede gerçekleşmesini mümkün kılacaktır.

Bilindiği gibi, ekonomik büyüme süreci açısından ekonomik kurumlar son derece büyük önem arz etmektedir. Bir ekonomideki kurumsal yapı ekonomik özgürlüklerle tutarlı değilse bireylerin diğerleriyle işbirliği yapmaları, ülke kaynakları açısından elverişli alanlarda uzmanlaşmaları ve ticari faaliyetlerinden kazanç elde edip bunları yeniden yatırıma dönüştürebilmeleri güçleşecektir. Ticari işlemler üzerinde çeşitli sınırlamalar getiren, işlem maliyetlerini arttıran, mülkiyet haklarını zedeleyen ve belirsizlik ortamı doğuran kurumsal düzenlemeler ticari kazançları ve verimli faaliyetlerde bulunma arzusunu dizginleyecektir (Gwartney, Lawson & Block, 1996; 89-90).

Bireyin en temel ekonomik kaynak olduğu görüşünün doğal bir uzantısı olarak, bireyi temel alan ekonomik düzen tipinde, bireyin girişimci ruhundan ve yenilik doğurucu yeteneklerinden en üst düzeyde yararlanılmasının gereği vurgulanmaktadır. Bireyin bu yeteneklerinden yararlanabilmenin ve çalışma hayatına kanallize etmenin en temel yolu ona özgür bir alan sağlamak ve bu yeteneklerini daha fazla gelir ile ödüllendirmektir. Ayrıca bu özellikleri olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörler tespit edilmeli ve hangi koşullar altında bu özellikleri kazanılabildiği ve geliştirilebildiği araştırılmalıdır. Tarafsız ve bireyi iyi tahlil etmiş bir bakış açısı bu ortamın, özgürlüklerin genişletildiği bir ortam olduğunu göstermektedir.

Bireyler, diğerlerinin haklarına tecavüz etmedikleri sürece, özgür bırakıldıkları bir ortamda tembelliklerinin cezasını, çalışkanlıklarının da ödülünü alırlar. Bu durumda bireyler daha fazla ödül, yani gelir için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklardır (Demir, 1997; 26). Bunun ötesinde bireyler, çalışma alanında özgür kalırlarsa, kendi diledikleri işleri seçeceklerinden daha

başarılı ve verimli olacaklardır. Verimliliğin artmasının bir sonucu olarak ekonomik büyümenin temel gereklerinden biri olan tasarruflar için uygun ortam ve gelir miktarı sağlanmış olacaktır.

Klasik iktisat teorisi mülkiyet haklarının, ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için gerekli bir ön şart olduğunu ifade etmektedir (Norton, 1998; 233). Ekonomik özgürlükler bir yönüyle mülkiyet haklarının güvence altına alınmasını ifade etmektedir. Ekonomik özgürlüklerin, dolayısıyla mülkiyet haklarının güvence altına alındığı ya da diğer bir ifadeyle bireysel mülkiyetin söz konusu olduğu ekonomik düzende bireylerin çalışma arzusu daha fazla olacaktır. Bireyler sahip oldukları üretim faktörlerini, emekleri başta olmak üzere, ekonomik özgürlüklerin güvence altında olduğu ülkelerde daha yoğun olarak üretim sürecine dahil edeceklerdir.

Bir ekonomik sistemin en temel ihtiyacı, bireyin çalışma gücünü ve potansiyelini arttırarak aktif duruma getirebilmek ve bunu üretim sürecine dahil edebilmektir. Zira, ekonomik gelişmenin ve büyümenin en temel şartı olan üretim düzeyinin artması, bireylerin ekonomik alandaki çabalarının ve çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir ülkede bol miktarda doğal, maddi ve insani kaynak bulunabilir. Ancak bunların varlığı ekonomik büyüme için yeterli olmayacaktır. Bireyleri çalışmaya motive edecek bir sistemin mevcut olması gerekecektir. Bu sistemde, insanları çalışmaya iten nedenlerin iyi tespit edilmesi gereklidir. Bireyler, iyi bir motivasyon sistemi olmaksızın, üretimlerini arttırmak için yeterli çabayı göstermeyecekler ve dolayısıyla ekonomik büyüme uzun süreli ve devamlı olarak gerçekleşmeyebilecektir. İyi bir motivasyon sistemi ise bireyin doğuştan gelen ruhî ve aklî özelliklerine uygun olmak zorundadır. Bireydeki asli eğilimlere aykırı bir sistem bir noktadan sonra kural ihlallerini getirecektir. Bu tip sistemler devamlılık şansını da kaybedeceklerdir. Çünkü bireylerin, kendi iç eğilimlerine aykırı olan uygulamaları eninde sonunda boşa çıkarması kaçınılmazdır. Diğer bir ifadeyle, bireyin doğasına aykırı sistemler, varlıklarını devam ettirmekte zorlanacaklardır.

2.3.2. Tasarruf Arzusu Üzerindeki Etkisi

Milli tasarruflar bir ülkenin refahını arttırabilmesi için önemli bir belirleyicidir. Kaynaklarının daha büyük bir kısmını yatırım için kullanan ülkelerin üretim kapasiteleri de o oranda artacaktır. Diğer etkenler göz ardı edildiğinde daha fazla tasarruf, dolayısıyla daha fazla yatırım daha fazla büyüme anlamına gelmektedir. Bu nedenle ülkenin tasarruf düzeyinin arttırılması gereklidir. Bu amaca yönelik iki seçenek söz konusudur: Tasarrufları bizzat devlet eliyle oluşturmak ya da bireysel tasarrufları teşvik edecek ve kolaylaştıracak politikalar düzenlemek. Gelişmiş ülkeler tarafından

yaygın bir şekilde uygulanan politika; bireyleri tasarrufa yönlendirecek reel geri dönüşüm oranlarını yükseltmek amacıyla olan vergi kanunları oluşturmaktır (Abel ve Bernanke, 1992; 200).

Bireyler ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı toplumlarda ellerindeki tasarrufları güven içerisinde yatırımlara kanalize edeceklerdir. Bireyleri tasarrufa iten temel etken, gelecekteki gelirlerini garanti altına almaktır. Bu amaçla tasarruflarını verimli alanlara kanalize edeceklerdir. Devletin yoğun bir sosyal güvenlik ağı oluşturduğu toplumlarda, yani sosyal refah devleti uygulamasında, bireyler geleceklerini devletin garanti ve güvencesi altında gördüklerinden gelecekleri için yeterli düzeyde fon oluşturmaya yönelmeyeceklerdir (Gökbunar ve Kovancılar, 1998; 259). Bugünkü tüketimlerini arttıracaklar ve tasarruf düzeylerini azaltacaklardır. Benzer şekilde üretim faktörleri mülkiyetinin devlete ait olduğu düzenlerde bireysel tasarruf güdüsü ve imkânı söz konusu olmayacaktır.

2.3.3. Yatırım Arzusu Üzerindeki Etkisi

Büyüme ve kalkınma modellerinin ortak yönü ekonomik büyüme açısından sermaye birikimini gerekli görmeleridir. Sermaye birikimini belirleyen unsurlar ise kâr (ya da gelir), onun sonucu olan tasarruf ve onun sonucu olan yatırım döngüsüdür. Bu döngü içerisinde yatırım düzeyini belirleyen temel unsurlardan biri de sermayenin marjinal verimliliğidir. Diğer bir ifadeyle kârlılık oranıdır. Kâr motifinin olmaması durumunda bir çok ekonomik faaliyet verimli bir şekilde gerçekleşmeyecektir. Bireylerin bir takım zorlamalarla ve yönlendirmelerle giriştikleri faaliyetlerde verimli bir şekilde çalışması beklenemeyecektir. Ekonomik alanda verimliliğin ödülü, daha fazla kâr ya da daha yüksek gelir düzeyidir.

Ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı ve geniş bir uygulama alanı bulduğu ülkelerde gerek yerli yatırımlar gerekse yabancı yatırımlar daha yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin, piyasada rekabet edebilme amacıyla özel işletmeler kurma ve birlikler oluşturma, işletmelerinin kendi fiyatlarını koyma gibi alanlarda ekonomik özgürlükler düzeyinin yüksek olması, bu ekonomilerde özel sektörün gelişmesini ve güçlenmesini sağlayacaktır. Mülkiyet güvencesiyle ya da mülkiyet hakkıyla beslenmiş özgür ortamlarda, gerek bireysel gerekse kurumsal tasarruflar daha yüksek düzeylerde olabilecektir. Bireysel mülkiyet, beraberinde bireysel sorumluluğu da getirdiğinden eldeki sınırlı kaynaklar, karşılanması gereken ihtiyaçlar için maksimum verimi sağlayacak şekilde kullanılacaktır. Diğer yandan, daha fazla kazanma düşüncesi bireylerin, şimdiki tüketimlerini kısip tasarrufa yönelmelerine sebep olacaktır.

2.3.4. Teknoloji Geliştirme Arzusu Üzerindeki Etkisi

Teknoloji, üretim faktörlerinin üretimi gerçekleştirecek biçimde organize edilmesidir. Teknolojik gelişme ise yeni tekniklerin ve üretim yöntemlerinin kullanılmasını ifade etmektedir. Üretim düzeyinin ve istihdam imkanlarının artırılması teknolojik gelişmenin ekonomik gelişme adına ortaya koyduğu iki önemli sonuçtur. Gelişmekte olan ülkeler büyüme politikalarının merkezine her zaman teknoloji politikalarını koymuşlardır. Yine bu ülkelerde devlet, teknolojik gelişmenin bir ön koşulu olan araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yeterli düzeylere ulaşabilmesi için sürekli bir teşvik ve destek sağlamıştır (Çelebi, 2000; 83).

Bireysel enerjinin serbest bırakılmasının en önemli sonuçlarından biri bilimsel ve teknolojik alandaki olağanüstü gelişmelerdir. Ekonomik özgürlükler temeline dayalı klasik liberalizmin gelişmesinden önce de bir çok icat yapılmış olmakla, hatta maden sanayii ve saatçilik alanlarında kayda değer gelişmeler yaşanmış olmakla birlikte yapılan bu ve benzeri mekanik keşifler sanayide kullanılamamıştır (Hayek, 1999; 20). Ticaretin gelişmesi ve yayılmasıyla birlikte bireylerin kendi gündelik yaşamlarını şekillendirebileceği ve çeşitli hayat tarzları arasında tercih yapabilme imkanı sağlayan bir anlayış gündeme gelmiştir (Hayek, 1999; 19). İşte bu dönemden sonra bilimsel faaliyetler başta olmak üzere teknolojik alanda ve bir çok alanda gelişmeler görülmüştür. Bu süreç üretim düzeyinin daha da artmasına imkan sağlamıştır. Teknolojideki sürekli ilerleme ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayan temel öğelerden biri olmuştur. Örneğin, teknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerine verilen önem, Japon kalkınma modeli içerisinde kalkınmanın ve büyümenin temel kaynaklarından biri olarak gösterilmektedir. Yine, Solow tarafından 1909-1949 yılları arasında ABD’de yaşanan kişi başına gelirdeki artışların % 87’sinin teknolojik gelişmeden kaynaklandığı hesaplanmıştır (Çelebi, 2000; 79).

Merkezden yönetimli ekonomik düzenlerde büyüme, sadece belirli miktarda mal ve hizmet üretimi olarak algılandığından, planlamanın öngördüğü ve elverdiği alanlar haricinde, teknolojik yenilenme söz konusu olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle merkezi planlarda öngörülmediği sürece bireyler yeni üretim tekniklerini kullanma ve geliştirme konusunda çaba göstermeyeceklerdir.

Teknolojik gelişmeler bir ekonominin maddi refahının artırılması açısından önemli bir role sahip olsa da sürekli ekonomik büyüme için yeterli bir koşul değildir. Ekonomik büyüme için sermaye birikimi ve tasarruf gerekli olmaktadır. Bunlar olmadan teknolojik gelişme mümkün olmayacaktır. Zira günümüzde halen gelişmiş ülkeler tarafından geliştirilen teknolojilere sahip olamayan ve ilkel üretim metotlarını kullanan ülkeler ve sektörler mevcuttur.

2.4. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Ortaya Koymaya Yönelik İndeksler

Sosyalizmin başarısızlığı, piyasa ekonomisine olan ilgiyi daha da arttırmıştır. SSCB'nin dağılması sürecinden sonra bir çok ülke, ekonomik özgürlüklerle daha uyumlu bir yapı ve pürüzsüz bir şekilde işleyen piyasa ekonomisini sağlamaya yönelmiştir. Ticari kotalar azaltılmış; para sistemleri daha sağlam hale getirilmiş; marjinal vergi oranları düşürülmüş; kambiyo rejimi, faiz oranlarının belirlenmesi ve fiyat kontrolleri liberalize edilmiştir. Ama yine de bir çok ülke, devletin boyutları konusunda aksi yönde ilerlemektedir. Kamu harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranının yükselmesi kaynakların çoğunun devlete yönelmesine neden olmuştur.

Kamu harcamalarındaki bu artış, devletin faaliyet alanının, geleneksel fonksiyonlarının ötesinde önemli bir genişlemenin ifadesidir. Liberal iktisat teorisi, mülkiyet haklarının korunması, anlaşmazlıkları karara bağlayacak hukuki yapının oluşturulması ve altyapı ve insana yapılacak yatırımlar için fon tahsis etmek gibi ekonomik büyümeyi hızlandıracak belli bazı devlet faaliyetlerini gerekli görmektedir. Bununla birlikte, son dönemde devletin büyümesi bu temel alanlarda gerçekleşmemiştir. Bilâkis, devlet meşruluğu tartışılır faaliyetlerini arttırmıştır. Böyle olunca da ekonomik büyüme süreci bir çok ülke için yavaşlamıştır (Gwartney, Holcombe & Lawson, 1998; 165).

Son dönemde yapılan ve ekonomik özgürlükleri ölçmeye ve ekonomik büyüme açısından önemini vurgulamaya yönelik çalışmalarda kullanılan ekonomik özgürlükler kriterleri ile yeni büyüme modellerinin bulguları arasında büyük benzerlikler mevcuttur. Yeni büyüme iktisatçıları yüksek büyüme düzeyinin i) özel yatırım düzeyi, ii) dış ticarete ve yatırımlara açıklık, iii) toplumun eğitim düzeyi ve iv) hukukun üstünlüğü ve mülkiyet haklarının korunmasıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Hiperenflasyon; yüksek düzeyde kamu harcaması ve vergileme; ve de aşırı regülasyonlarla ekonomik büyüme arasında da ters yönlü ve negatif bir ilişkinin olduğunu ifade etmişlerdir. Yeni büyüme teorisyenlerince vurgulanan ve ekonomik büyümenin anahtarı kabul edilen unsurlar, ekonomik özgürlükler indekslerinde yer alan çok önemli kriterlerdir.

Günümüzde artık ekonomik büyümeyi sağlayan en önemli faktörün güçlü bir pazar ekonomisine sahip olmak olduğunun reddedilmesi oldukça güçtür. Nitekim dünyanın en önemli iktisat teorisyenleri arasında gösterilen Mancur Olson, çeşitli ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının nedenini, ülkelerin mevcut kurumsal yapılarındaki ve uyguladıkları ekonomi politikalarındaki nitelik farkı olarak göstermektedir (Holmes, Johnson & Kirkpatrick, 1998; 6).

Bu başlık altında ekonomik özgürlüklerle ilgili olarak yapılan çalışmaların tarihi gelişimi ve bu alanda hazırlanan indeksler inceleme konusu yapılacaktır. Söz konusu indeksler oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Aralarındaki yöntem tartışmalarına rağmen bu çalışmaların ortak sonucu, ekonomik büyüme açısından çok önemli unsurlardan birinin ekonomik alanda yapılacak serbestleştirmeler olduğudur. Ekonomik yapılarında piyasa ekonomisi gereklerine uygun düzenlemeleri yapan ve ekonomik alana yönelik müdahale, sınırlama ve zorlamaları minimize eden ülkeler ekonomik açıdan, yaşam standartları açısından, ortalama yaşam süresi açısından, okur-yazarlık oranı açısından, milli gelir düzeyi açısından ve bunlar gibi bir çok açıdan diğerlerinden daha iyi durumdadırlar.

2.4.1. Ekonomik Özgürlükler İndekslerinin Altyapı Hazırlıkları

Özgürlüklerin ölçülmesine (ya da puanlanmasına) yönelik ilk sistematik çalışma 1983 yılında Raymond Gastil ve Lindsay Wright tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlar Freedom House adlı düşünce derneği bünyesinde hazırladıkları ve yayınladıkları çalışmalarında ülkelerin politik ve sivil özgürlük düzeylerini tespit etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla çeşitli kriterleri göz önünde bulundurarak her bir ülkeye 1 ile 7 arasında değişen puanlar vermişlerdir. Ayrıca her bir ülkenin özgürlük puanını belirlemek için, elde edilen veriler o ülkenin ekonomik sistemiyle ilgili bilgilerle de desteklenmiştir.

Freedom House tarafından yayınlanan bu çalışmadan yola çıkarak Milton Friedman "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı çalışmasını yayınlamıştır. Friedman burada, politik ve sivil özgürlüklerle ekonomik refah arasında net bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmasında Friedman, bir ülkenin sivil özgürlükler puanında bir birimlik artışın küçük yaşta ölüm oranında % 34'lük bir azalmaya ve GSMH'da % 49'luk bir artışa neden olduğunu tespit etmiştir (Hanke & Walters, 1997; 120). Bu tespit iktisatçılar arasında yoğun biçimde tartışılmıştır. Sonraki dönemde düzenlenen çeşitli bilimsel toplantılarda bu konuya ağırlık verilmiştir. İlk olarak 1984 yılında Cambridge'de Mont Pelerin Topluluğu tarafından bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Benzeri toplantılar sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1986'da California'da dünyanın bir çok yerinden ekonomistlerin katılımıyla bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda sunulan tebliğler Michael A. Walker'ın editörlüğünde "Özgürlük, Demokrasi ve Ekonomik Refah" başlığıyla Fraser Institute adlı düşünce topluluğu tarafından 1988'de yayınlanmıştır.

Sonrasında Freedom House'nin politik ve sivil özgürlüklerin ölçümü çalışmasından yola çıkılarak ekonomik özgürlüklerin ölçümü çalışmalarına başlanmıştır. 1988 Temmuzunda Vancouver'de gerçekleştirilen konferansta sunduğu tebliğde Alvin Rabushka ekonomik özgürlüklerin niteliklerinin genel

anlamdaki özgürlükle tutarlılığını test etmiştir. Rabushka tarafından sunulan tebliğ John Locke, Adam Smith, Milton Friedman ve kendisinin deneysel ve teorik analizleri üzerine inşa edilmiştir. Rabushka ekonomik özgürlüklerin temelinin özel mülkiyet ve kanun hakimiyeti olduğunu vurgulamış ve ekonomik özgürlüklerin şu beş unsurunu tespit etmiştir:

- Vergileme
- Kamu harcamaları
- İşletmeler ve işçilere yönelik ekonomik regülasyonlar
- Para piyasasına yönelik ekonomik regülasyonlar
- Dış ticarete yönelik ekonomik regülasyonlar.

Rabushka ayrıca bu beş temel alanın her birinin nasıl ölçülmesi gerektiği konusunda bazı fikirleri ana hatlarıyla ifade etmiştir (Walker, 1996; 3).

Vancouver’de yapılan ikinci toplantıda ise Zane Spindler ve Laurie Still ilk ampirik ölçümleri yapmaya çalışmışlardır. Ekonomik özgürlüklerle ilgili olarak yapılan bu toplantılar her yıl düzenli olarak devam etmiş ve California’da yapılan dördüncü toplantıda James Gwartney, Robert lawson ve Walter Block tarafından hazırlanan ve Fraser institute tarafından yayınlanan “Economic Freedom of The World 1975-1995” adlı çalışmanın alt yapısı oluşturulmuştur. Adı geçen yazarlar bu toplantı sonucunda 79 ülkenin puanlandığı ilk kapsamlı indeksi oluşturmuşlardır. Bu indeksin oluşturulmasından sonra yapılan toplantıların temel konusu ekonomik özgürlüklerin objektif kriterlerini ve bu kriterlerin bir ülkenin ekonomik özgürlükler puanlamasındaki ağırlıklarını tespit etmek olmuştur. Daha objektif ve doğru tasnifler elde etme çabası, daha detaylı çok sayıda alternatif kriterler elde edilmesine yol açmıştır. Genelde bu çabalar; (a) ekonomik özgürlük kriterlerinin belirlenmesi, (b) bu kriterlerin ölçülmesi ve (c) bu kriterlerin ağırlığının belirlenmesi ve bir özgürlük indeksine ulaşılması yönünde olmuştur (Hanke & Walters, 1997; 121).

Gastil ve Wright’ın yaptığı ilk ölçüm çalışmalarını deneysel analizlere tabi tutan ve dikkat çekici bulgular elde edenlerden biri de Gerald W. Scully’dir. Scully yaptığı çalışmada ekonomik özgürlük düzeyi ile ekonomik ve sosyal refah ölçümleri arasındaki bağlantının delillerini ortaya koymaya çalışmıştır. Sonuç olarak da ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme ve verimlilik arasında net bir bağlantının olduğunu tespit etmiştir.

Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesine yönelik diğer bir önemli çalışma Freedom House tarafından yapılmıştır. Freedom House’nin politik ve sivil özgürlüklerle ilgili yıllık raporlar oluşturma çabaları sonucunda ortaya çıkan “World Survey of Economic Freedom: 1995-1996” adlı araştırma, konuyla

ilgili sınırlı sayıdaki çalışma arasındaki yerini almıştır. Freedom House'nin çalışması refah düzeyini etkileyen bir unsur olarak ekonomik özgürlüklerin önemini bir kez daha vurgulamıştır.

Bu alanda yapılan önemli çalışmalardan diğeri de 1994'de kurulan Heritage Foundation adlı kuruluş tarafından 1995 yılından bu yana yıllık olarak yayınlanan ekonomik özgürlük indeksleridir.

2.4.2. Fraser Institute'ün Ekonomik Özgürlükler İndeksleri

1996 yılında Fraser Institute adlı kuruluş bünyesinde 100'den fazla ülkenin 17 kriter baz alınarak incelendiği "Dünyada Ekonomik Özgürlükler: 1975-1995" adlı araştırma yayınlanmıştır. Çalışmanın yazarları Gwartney, Lawson ve Block daha önce yaptıkları ve 79 ülkeyi değerlendirdikleri çalışmalarını geliştirerek 20 yıllık bir dönem içinde ülkelerin ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme düzeylerindeki gelişmeyi gözlemlemişlerdir.

Fraser Institute bünyesinde "Economic Freedom of The World: 1975-1995" başlıklı çalışmayı yayınlayan Gwartney, Lawson ve Block'a göre; eğer ekonomik özgürlükler ölçülemezse, büyümenin ve ilerlemenin bir kaynağı olarak ekonomik özgürlüklerin önemini test etme imkânı olmayacaktır. Bu da özelde piyasa ekonomisine, genelde ise liberal öğretiyeye olan güveni zayıflatır. Liberal iktisat teorisinin ekonomik özgürlüklerin, güdülerini, verimli çabaları ve kaynak kullanımında etkinliği şeklindeki iddiaları, bu konudaki indeksler yayınlanana dek, istatistiksel yöntemlerle doğrulanmamıştır. Bunun temel nedeni ekonomik özgürlüklerin çok boyutlu olması ve bu yüzden de ölçülmesinin zor, hatta bazılarının göre imkansız, olduğuna inanılmış olmasıdır (Gwartney, Lawson and Block, 1996; 11). Ancak yazarlar ekonomik özgürlükleri ölçmeye yarayacak bir aracın ve ekonomik özgürlüklerin en önemli unsurlarını tespit etmeye yarayacak bir göstergenin geliştirilebileceğine ve dönemler itibarıyla ülkeler arasında karşılaştırmaların yapılabilmesine inanmışlardır.

Bu amaçla bir çok ünlü iktisatçının katılımıyla sempozyumlar düzenlenmiş ve konu tartışmaya açılmıştır. Bu sempozyumlarda ekonomik özgürlüğün temel unsurları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre ekonomik özgürlüğün temel kriterleri; bireysel tercih, özel mülkiyetin korunması ve mübadele özgürlüğü olarak belirlenmiştir. Bireyler (a)güç kullanmaksızın, sahtekârlık ve hırsızlık yapmaksızın elde ettikleri mallarını diğer bireylerin fiziki saldırılarından koruyabildikleri ve (b) diğer bireylerin benzer nitelikteki haklarını çiğnemeksizin, mallarını dilediği gibi kullanabildikleri, mübadele edebildikleri veya diğer bireylere aktarabildikleri sürece ekonomik açıdan özgür olabileceklerdir. Dolayısıyla bir ekonomik özgürlük indeksi bireylerin, hukuka uygun olarak elde ettikleri mallarını koruyabilme ve gönüllü

muamelelerde zorlamaya maruz kalmama düzeylerini tespit etmeye imkan vermelidir (Gwartney, Lawson and Block, 1996; 12). Bunu sağlamaya yönelik olarak Fraser Institute tarafından hazırlanan ilk indeksin verileri dünyanın çeşitli ülkelerinden 11 farklı kurum tarafından temin edilmiştir. Daha sonraki yıllarda hazırlanan indekslerin verileriye 47 kurumun üye olduğu "Ekonomik Özgürlükler Ağı" tarafından sağlanmıştır. Bu kurumlar indekslerde kullanılan verilerin güncellenmesinde önemli rol üstlenmişlerdir.

Tablo 2.1: 1975-1995 Ekonomik Özgürlükler İndeksinin Kriterleri

PARA VE ENFLASYON (Bir Değer ve Mübadele Aracı Olarak Paranın Korunması) 1. Son Beş Yıl Boyunca Para Arzındaki Ortalama Büyüme Oranı 2. Son Beş Yıl Boyunca Enflasyon Oranındaki Standart Sapma 3. Vatandaşların Ülke İçinde Döviz Hesabı Açabilme Özgürlüğü 4. Vatandaşların Yurt Dışındaki Bir Bankada Hesap Açabilme Özgürlüğü
II DEVLET FAALİYETLERİ VE REGÜLASYONLAR (Nelerin Üretilceğine ve Tüketileceğine Karar Verme Özgürlüğü) 5. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Toplam Kamu Harcamaları 6. KİT'lerin Ekonomideki Rolü ve Ağırlığı 7. Fiyat Kontrolleri - İşletmelerin Kendi Fiyatlarını Belirleyebilme Derecesi 8. Piyasada Rekabet Edebilme Amacıyla Özel İşletmeler Kurma ve Birlikler Oluşturma Özgürlüğü 9. Kanun Önünde Eşitlik ve Suçluluğu İspatlanana Kadar Masum Kabul Edilme Hakkı 10. Negatif Reel Faiz Oranlarına Neden Olan Regülasyonlar ve Hükümet Politikalarının Olmaması
III. ÖZEL KESİMDEN KAYNAK AKTARMALAR VE VATANDAŞLAR ARASINDA FARKLILIK DOĞURUCU VERGİLEME 11. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Transferler ve Sübvansiyonlar 12. En Yüksek Marjinal Vergi Oranı 13. Asker İhtiyacının Karşılmasında Zorunlu Askerliğin Kullanım Düzeyi
IV. ULUSLARARASI TİCARET ÜZERİNDEKİ SINIRLAMALAR 14. İhracat ve İthalata Yönelik Olarak Uluslararası Ticaretten Alınan Vergiler 15. Resmi Döviz Kuru İle Kara Borsa Döviz Kuru Arasındaki Fark 16. Ticaret Sektörünün Beklenen Büyüklüğü İle Gerçekleşen Büyüklüğü Arasındaki Fark 17. Uluslararası Sermaye Hareketleri Üzerindeki Sınırlamalar

Kaynak: (Gwartney, Lawson & Block, 1996; 16)

Fraser Institute tarafından yayınlanan ilk indekste yazarlar amaçlarının çok sayıdaki ülke için iyi ve düzenli olarak güncellenebilen objektif kriterlere dayalı bir ekonomik özgürlükler indeksi hazırlamak olduğunu belirtmişlerdir. Konuyla ilgili düzenlenen sempozyumlar silsilesinde iktisatçılar tarafından belirlenen on yedi ekonomik özgürlük kriteri dört ana kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler: (1) Para ve enflasyon, (2) Devlet faaliyetleri ve regülasyonlar, (3) Özel kesimden kamuya aktarılan fonlar ve vergileme düzeyi ve (4) Uluslararası ticarettir. Tablo 2.1’de ilk indekste kullanılan kriterler ve bunların sınıflandırıldığı dört kategori gösterilmiştir.

Her bir ülke bu on yedi kriter üzerinden sıfır ile on arasında puanlamaya tabi tutulmuştur. “10 puan” ekonomik özgürlükler açısından en iyi değeri ifade ederken, “0 puan” en düşük değeri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle on puan o kriter için ekonomik özgürlük düzeyinin maksimum düzeyde olduğunu, sıfır puan ise minimum düzeyde olduğunu ifade eder. Belirlenen ana gruplardaki faaliyetlere yönelik olarak, devlet müdahalesi ve sınırlaması arttıkça her bir kriterin aldığı puan azalmaktadır. Bir ülkenin her bir kriterden alacağı puanı belirlemek içinse birden fazla yöntem kullanılmıştır.

Bu indeksten sonra Heritage Foundation ve Freedom House adlı kuruluşların da birer indeks yayınlaması ve bu indekslerde Fraser’in hazırladığı indeksin metoduna yönelik çeşitli eleştiriler yöneltilmesi üzerine James Gwartney ve Robert Lawson tarafından 1997 yılı indeksi yayınlanmıştır. Tablo 2.2’de, 1997 yılı indeksinde kullanılan kriterler ve bu kriterlere verilen ağırlıklı puanlar gösterilmiştir. Bu kez, indekste kullanılan kriterlere ağırlıklı puanlar verilmiştir. Bununla birlikte ağırlıklı puanlarla yapılan hesaplamalarla diğer yönteme göre yapılan hesaplamalar sonucunda ülkelerin aldıkları puanlar ve ekonomik özgürlük indeksindeki sıralamaları pek fazla değişmemiştir. 1997 yılı raporunun yayınlanan önceki indeksten temel farklılıkları şunlardır:

İlk indekste 103 ülke değerlendirmeye tabi tutulmuşken bu indekste 115 ülke değerlendirilmiştir.

- İlk çalışmanın verileri farklı ülkelere 11 kuruluş tarafından sağlanmışken bu indekste yer alan veriler Ekonomik Özgürlük Ağı’nı oluşturan 47 kurum tarafından sağlanmıştır.
- İlk indekste bazı yılların verilerine ulaşamamış olmasına rağmen bu indekste söz konusu verilere ulaşılabilmiştir.
- İlk indekste 58 ülkeye ait ayrıntılı veri grubu (GSYİH’daki değişimler, enflasyon oranı, para arzındaki değişimler gibi) elde edilebilmişken, 1997 yılı indeksinde 81 ülkeye ait ayrıntılı veri grubu yer almaktadır.
- İlk indekste metodolojinin değişmeyeceği belirtilmesine rağmen çok küçükte olsa çeşitli revizyonlar yapılmıştır. Örneğin kamu tüketimi

bileşeni GSYİH'nın yüzdesi olarak değerlendirilirken bu değiştirilmiş ve toplam tüketimin (kamu ve özel sektör toplamı) yüzdesi olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2.2: 1997 Yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan
I. PARA VE ENFLASYON (Mübadale ve Tasarruf Aracı Olarak Paranın Korunması)	
1. Son Beş Yıl Boyunca Para Arzının Büyüme Oranı Eksi GSYİH'nın Potansiyel Reel Büyüme Oranı	4,7
2. Son Beş Yıl Boyunca Yıllık Enflasyon Oranındaki Standart Sapma	5,3
3. Vatandaşların Döviz Hesabı Açtırabilme Özgürlüğü	3,0
4. Vatandaşların Yurt Dışında Hesap Açtırabilme Özgürlüğü	2,7
II. DEVLET FAALİYETLERİ VE REGÜLASYONLAR (Nelerin Üretilceğine ve Tüketileceğine Karar Verme Özgürlüğü)	
5. Toplam Tüketim Harcamalarının Yüzdesi Olarak Kamu Tüketim Harcamaları	6,2
6. Kamu Girişimlerinin Varlığı ve Rolü	6,5
7. Fiyat Kontrolleri	7,1
8. Piyasada Rekabet Edebilmek İçin Özel İşletmeler Kurma ve İşbirliği Yapabilme Özgürlüğü	6,7
9. Kanunlar Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma	4,7
10. Kamu Düzenlemelerinin ve Negatif Reel Faiz Oranlarına Neden Olan Politikaların Olmaması	3,4
III. ÖZEL KESİMDEN KAYNAK AKTARMALAR VE VATANDAŞLAR ARASINDA FARKLILIK DOĞURUCU VERGİLEME	
11. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Transferler ve Sübvansiyonlar	10,9
12. En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	12,7
13. Asker İhtiyacının Karşılmasında Zorunlu Askerliğin Kullanım Düzeyi	3,6
IV. ULUSLARARASI TİCARET ÜZERİNDEKİ SINIRLAMALAR	
14. İhracat ve İthalatın Yüzdesi Olarak Uluslararası Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	6,7
15. Resmi Döviz Kuru İle Kara Borsa Döviz Kuru Arasındaki Fark	6,2
16. Ticaret Sektörünün Beklenen Büyüklüğüne Karşılık Gerçek Büyüklüğü	3,7
17. Vatandaşların Yabancılarla Ortaklık Kurmalarına Yönelik Sınırlamalar	5,9

Kaynak: (Gwartney & Lawson, 1998;4)

1997 yılı indeksinden sonra 1998/1999 yılında bir ara rapor yayınlanmıştır. Bu raporda ülkeler yirmi beş kriter üzerinden puanlanmıştır. Bu yirmi beş kriter diğer indekslerden farklı olarak yedi ana grupta toplanmıştır. Tablo 2.3’de bu kriterler ve ağırlıklı puanları gösterilmektedir. Bu kriterler kullanılarak 125 ülke değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Tablo 2.3: 1998/1999 Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
I. KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ: Tüketim, Transferler ve Desteklemeler	[11,0]
A. Toplam Tüketimin Yüzdesi Olarak Genel Kamu Tüketim Harcamaları	(.500)
B. GSYİH’nın Yüzdesi Olarak Transferler ve Desteklemeler	(.500)
II. EKONOMİK YAPI VE PİYASA ŞARTLARININ YAYGINLIĞI (Üretim Sürecini, Özel Karar Mekanizmasından Çok Politik Kararların Yönlendirmesi)	[14,2]
A. Kamu Girişimlerinin ve Yatırımlarının Ekonomi İçindeki Payı	(.327)
B. Fiyat Kontrolleri: İşletmelerinin Kendi Fiyatlarını Koyma Serbestisi	(.335)
C. En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	(.250)
D. Askeri Personel Temininde Zorunlu Askerliğin Kullanım Oranı	(.088)
III. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI	[9,2]
A. Para Arzının Son Beş Yılın Ortalama Yıllık Artış Oranı Eksi Son On Yılın Reel GSYİH’sının Büyüme Oranı	(.349)
B. Son Beş Yıl Boyunca Enflasyon Oranındaki Standart Sapma	(.326)
C. En Son Yılın Enflasyon Oranı	(32,5)
IV. YABANCI PARA BULUNDURMA ÖZGÜRLÜĞÜ	[14,6]
A. Vatandaşların Döviz Hesabı Açtırabilme	(.335)
B. Vatandaşların Yurtdışında Hesap Açtırabilme Özgürlüğü	(.357)
C. Vatandaşların Milli Parayı Döviz İle Değiştirebilme Özgürlüğü	(.308)

Tablo 2.3 (Devamı): 1998/1999 Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
V. HUKUKİ YAPI VE MÜLKİYET HAKLARI (Mülkiyet Hakları Güvencesi ve Sözleşmelerin Uygulanabilirliği)	[16,6]
A. Özel Mülkiyet Haklarının Korunmasına Yönelik Hukuki Yapı (Kamulaştırma Riski)	(.345)
B. Sözleşmelerin Uygulanabilirliği (Sözleşmelerin Devlet Tarafından Feshi Riski)	(.339)
C. Kanun Hakimiyeti: Hukuk İdaresini Destekleyici Kurumların Varlığı (Adil Bir Yargılama Sistemi)	(.317)
VI. ULUSLARARASI TİCARET: YABANCILARLA TİCARET SERBESTİSİ	[17,1]
A. Uluslararası Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	
i) İthalat ve İhracat Toplamının Yüzdesi Olarak Uluslararası Ticaretten Alınan Vergilerden Sağlanan Gelir	(.214)
ii) Ortalama Tarife Oranı	(.227)
iii) Tarife Oranlarındaki Standart Sapma	(.117)
B. Tarife Dışı Ticari Kotalar	
i) Tarife Dışı Ticari Kotaların Uygulandığı Uluslararası Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Yüzdesi	(.198)
ii) Ticaret Sektörünün Beklenen Boyutlarına Karşın Gerçekleşen Boyutları	(.105)
VII. SERMAYE VE FİNANS PİYASALARINDA MÜBADELE YAPABİLME SERBESTİSİ	[17,2]
A. Bankaların Mülkiyeti	(.271)
B. Özel Sektöre Duyulan Güven Düzeyi	(.212)
C. Faiz Oranı Kontrolleri ve Negatif Faiz Oranlarına Neden Olan Düzenlemeler	(.247)
D. Vatandaşların Yabancı Sermayeye İşbirliği Yapmalarına Yönelik Sınırlamalar	(.271)

NOT: Normal parantezlerin içindeki rakamlar her bir ana grup içinde yer alan kriterlerin o grup içindeki ağırlığını gösterirken, köşeli parantez içindeki rakamlar o grubun özgürlük puanı içindeki genel ağırlığını göstermektedir.

Kaynak: (Gwartney & Lawson, 1999; 19)

Tablo 2.3’de, I ve II nolu başlıklar politik sürece karşılık piyasaların kullanım düzeyini tahlil etmektedir. III ve IV nolu başlıklar konvertibiliteye sahip bir paranın elde edilebilirliğini, V nolu başlık ise mülkiyet haklarına ve sözleşmelerin uygulanmasına yönelik hukuki yapı üzerinde yoğunlaşmaktadır. VI nolu başlık uygulanan politikaların serbest ticaretle uyumluluğunu göstermektedir. VII nolu başlık ise sermaye dağılımında piyasaların kullanılma derecesini ölçmektedir. İndekste kullanılan kriterler, piyasalara olan güvenin, konvertibiliteye sahip bir paranın, mülkiyet haklarının korunmasının, serbest ticaretin ve sermayenin piyasadaki dağılımının ekonomik özgürlüklerin önemli unsurları olarak kabul edildiğini göstermektedir. Kriterler iki gruba ayrılmıştır. On üç kriter sabit değişkendir. On ikisi ise sürekli değişkendir. Bu on iki sürekli değişkenin puanı diğer sabit değişkenler aracılığıyla hesaplanmıştır. Hesaplama işlemi;

$$(V_i - V_{\min}) / (V_{\max} - V_{\min}) \times 10$$

formülüyle gerçekleştirilmiştir. formülde;

V_i = Ülkenin kriterden aldığı gerçek değeri,

$V_{\max}$ = Baz yıl olan 1990 yılında alınan maksimum değeri,

$V_{\min}$ = Kriterin baz yılda aldığı minimum değeri

göstermektedir. Yukarıdaki formül bütün yılların puanını hesaplamak için kullanılmıştır. Diğer yandan sürekli değişkenlere ait puanlar;

$$(V_{\max} - V_i) / (V_{\max} - V_{\min}) \times 10 \text{ formülüyle hesaplanmıştır.}$$

1998/1999 indeksinde ağırlıklı puanlarla yapılan puanlama ve sıralama ile ağırlıksız puanlama ve sıralamalar karşılaştırılmış ve ülkelerin gerek sıralaması ve gerekse puanları aynı çıkmıştır.

Tablo 2.4: 2000 Yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
I. KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ: Tüketim, Transferler ve Desteklemeler	[11,0]
A. Toplam Tüketimin Yüzdesi Olarak Genel Kamu Tüketim Harcamaları	(50)
B. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Transferler ve Desteklemeler	(50)
II. EKONOMİK YAPI VE PİYASA ŞARTLARININ YAYGINLIĞI (Üretim Sürecini, Özel Karar Mekanizmasından Çok Politik Kararların Yönlendirmesi)	[14,2]
A. Kamu Girişimlerinin ve Yatırımlarının Ekonomi İçindeki Payı	(32,7)
B. Fiyat Kontrolleri: İşletmelerinin Kendi Fiyatlarını Koyma Serbestisi	(33,5)
C. En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	(25,0)
D. Askeri Personel Temininde Zorunlu Askerliğin Kullanım Oranı	(8,8)
III. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI	[9,2]
A. Para Arzının Son Beş Yılın Ortalama Yıllık Artış Oranı Eksi Son On Yılın Reel GSYİH'sının Büyüme Oranı	(34,9)
B. Son Beş Yıl Boyunca Enflasyon Oranındaki Standart Sapma	(32,6)
C. En Son Yılın Enflasyon Oranı	(32,5)
IV. YABANCI PARA BULUNDURMA ÖZGÜRLÜĞÜ	[14,6]
A. Vatandaşların Döviz Hesabı ve Yurtdışında Hesap Açtırabilme Özgürlüğü	(50)
B. Resmi Döviz Kuru İle Kara Borsadaki Kur Arasındaki Fark	(50)
V. HUKUKİ YAPI VE MÜLKİYET HAKLARI (Mülkiyet Hakları Güvencesi ve Sözleşmelerin Uygulanabilirliği)	[16,6]
A. Özel Mülkiyet Haklarının Korunmasına Yönelik Hukuki Yapı (Kamulaştırma Riski)	(34,5)
B. Sözleşmelerin Uygulanabilirliği (Sözleşmelerin Devlet Tarafından Feshi Riski)	(33,9)
C. Kanun Hakimiyeti: Hukuk İdaresini Destekleyici Kurumların Varlığı (Adil Bir Yargılama Sistemi)	(31,7)

Tablo 2.4 (Devamı): 2000 Yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
VI. ULUSLARARASI TİCARET: YABANCILARLA TİCARET SERBESTİSİ	[17,1]
A. Uluslararası Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	
i) İthalat ve İhracat Toplamının Yüzdesi Olarak Uluslararası Ticaretten Alınan Vergilerden Sağlanan Gelir	(23,3)
ii) Ortalama Tarife Oranı	(24,6)
iii) Tarife Oranlarındaki Standart Sapma	(23,6)
B. Tarife Dışı Ticari Kotalar	
i) Tarife Dışı Ticari Kotaların Uygulandığı Uluslararası Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Yüzdesi	(19,4)
ii) Ticaret Sektörünün Beklenen Boyutlarına Karşın Gerçekleşen Boyutları	(9,1)
VII. SERMAYE VE FİNANS PİYASALARINDA MÜBADELE YAPABİLME SERBESTİSİ	[17,2]
A. Bankaların Mülkiyeti	(27,1)
B. Özel Sektöre Duyulan Güven Düzeyi	(21,2)
C. Faiz Oranı Kontrolleri ve Negatif Faiz Oranlarına Neden Olan Düzenlemeler	(24,7)
D. Vatandaşların Yabancı Sermayeye İşbirliği Yapmalarına Yönelik Sınırlamalar	(27,1)

NOT: Normal parantezlerin içindeki rakamlar her bir ana grup içinde yer alan kriterlerin o grup içindeki ağırlığını gösterirken, köşeli parantez içindeki rakamlar o grubun özgürlük puanı içindeki genel ağırlığını göstermektedir.

Kaynak:(Gwartney & Lawson, 2000, <http://www.fraserinstitute.ca>)

Tablo 2.5: 2001 Yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
I. KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ: Tüketim, Transferler ve Desteklemeler	[11,0]
A. Toplam Tüketimin Yüzdesi Olarak Genel Kamu Tüketim Harcamaları	(50)
B. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Transferler ve Desteklemeler	(50)
II. EKONOMİK YAPI VE PİYASA ŞARTLARININ YAYGINLIĞI (Üretim Sürecini, Özel Karar Mekanizmasından Çok Politik Kararların Yönlendirmesi)	[14,2]
A. Kamu Girişimlerinin ve Yatırımlarının Ekonomi İçindeki Payı	(32,7)
B. Fiyat Kontrolleri: İşletmelerinin Kendi Fiyatlarını Koyma Serbestisi	(33,5)
C. En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	(25,0)
D. Askeri Personel Temininde Zorunlu Askerliğin Kullanım Oranı	(8,8)
III. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI	[9,2]
A. Para Arzının Son Beş Yılın Ortalama Yıllık Artış Oranı	(34,9)
B. Son Beş Yıl Boyunca Enflasyon Oranındaki Standart Sapma	(32,6)
C. En Son Yılın Enflasyon Oranı	(32,5)
IV. YABANCI PARA BULUNDURMA ÖZGÜRLÜĞÜ	[14,6]
A. Vatandaşların Döviz Hesabı ve Yurtdışında Hesap Açtırabilme Özgürlüğü	(50)
B. Resmi Döviz Kuru İle Kara Borsadaki Kur Arasındaki Fark	(50)
V. HUKUKİ YAPI VE MÜLKİYET HAKLARI (Mülkiyet Hakları Güvencesi ve Sözleşmelerin Uygulanabilirliği)	[16,6]
A. Özel Mülkiyet Haklarının Korunmasına Yönelik Hukuki Yapı (Kamulaştırma Riski)	(34,5)
B. Kanun Hakimiyeti: Hukuk İdaresini Destekleyici Kurumların Varlığı (Adil Bir Yargılama Sistemi)	(31,7)
VI. ULUSLARARASI TİCARET: YABANCILARLA TİCARET SERBESTİSİ	[17,1]
A. Uluslararası Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	
i) İthalat ve İhracat Toplamının Yüzdesi Olarak Uluslararası Ticaretten Alınan Vergilerden Sağlanan Gelir	(28,2)
ii) Ortalama Tarife Oranı	(29,4)
iii) Tarife Oranlarındaki Standart Sapma	(28,4)
B. Tarife Dışı Ticari Kotalar	

Tablo 2.5 (Devamı): 2001 Yılı Ekonomik Özgürlük İndeksinin Kriterleri ve Ağırlıklı Puanlar

Kriterler	Ağırlıklı Puan (%)
VII. SERMAYE VE FİNANS PİYASALARINDA MÜBADELE YAPABİLME SERBESTİSİ	[17,2]
A. Bankaların Mülkiyeti	(27,1)
B. Özel Sektöre Duyulan Güven Düzeyi	(21,2)
C. Faiz Oranı Kontrolleri ve Negatif Faiz Oranlarına Neden Olan Düzenlemeler	(24,7)
D. Vatandaşların Yabancı Sermayeye İşbirliği Yapmalarına Yönelik Sınırlamalar	(27,1)

NOT: Normal parantezlerin içindeki rakamlar her bir ana grup içinde yer alan kriterlerin o grup içindeki ağırlığını gösterirken, köşeli parantez içindeki rakamlar o grubun özgürlük puanı içindeki genel ağırlığını göstermektedir. Bu ağırlıklar en önemli kriterlerin tespit edilmesi çabaları sonunda elde edilmiştir.

Kaynak: Gwartney, Lawson, Park & Skipton, 2001, <http://www.fraserinstitute.ca>

2000 yılı indeksinde toplam yirmi üç kriter kullanılmış ve bunlar ara raporda olduğu gibi yedi ana grupta toplanmıştır. Tablo 2.4’de bu kriterler ve ağırlıklı puanları gösterilmiştir. 2000 yılı raporunda diğer indekslerden farklı olarak ekonomik ve sosyal refahla ilgili çeşitli ölçümlerle, kişi başına milli gelir ve ortalama ömürle ilgili veriler yer almaktadır. Ayrıca bu raporda iş gücü piyasasına yönelik düzenlemelerin de kriter olarak kullanılması istenmiş ancak yeterli veriye ulaşamadığı için bu başarılamamıştır. 2000 yılı indeksinde 125 ülke incelenmiştir. Diğer indekslerde olduğu gibi kriterlere ağırlıklı puanlar verilmiş ama bununla birlikte ana kategorilerinde ağırlıklı puanlaması yapılmıştır. 2001 yılı indeksinde ise 123 ülke incelenmiş ve bu ülkeler yirmi bir kriter üzerinden puanlanmıştır. Tablo 2.5’de bu kriterler ve ağırlıklı puanları gösterilmektedir.

Fraser’in yayınladığı indekslerde incelenen ülkeler belirlenen kriterlerden aldıkları ortalama puana göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma şekli Tablo 2.6’da gösterilmektedir. Tabloda yukarıdan aşağıya inildikçe ülkenin özgürlük düzeyi azalmaktadır.

Tablo 2.6: Fraser Tarafından Alınan Puna Göre Yapılan Sınıflandırma

PUAN	GRUBU
9,0 - 10 arası	A ₍₊₎
8,0 - 8,9 arası	A
7,0 - 7,9 arası	B
6,0 - 6,9 arası	C
5,0 - 5,9 arası	D
4,0 - 4,9 arası	F
4,0 ve daha az	F ₍₋₎

Kaynak: (Aktan, 1998b; 28)

Fraser Institute tarafından hazırlanan indekslerin genel değerlendirilmesi yapılacak olursa; bu indekslerin ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu şeklindeki temel tezi çeşitli delillerle güçlendirme çabası içinde olduğunu görürüz. Bu amaçla örneğin, ekonomik özgürlükler düzeyinin hektar başına düşen tahıl üretimine etkisi bile araştırılmıştır.

2.4.3. Heritage Foundation'ın Ekonomik Özgürlükler İndeksi

1994'de kurulan ve merkezi Washington'da bulunan Heritage Foundation 1995 yılından itibaren yıllık olarak ekonomik özgürlükler indeksi yayınlamaktadır. İndeksi hazırlayanlar amaçlarını uluslararası topluma her hangi bir ülkenin ekonomik özgürlükler düzeyine ve refahına doğrudan katkıda bulunan faktörlerin analizini sunmak olarak belirtmektedirler (Johnson & Sheehy. 1999; 1).

Heritage Foundation tarafından hazırlanan indekslerde ülkeler elli bağımsız değişken üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kriterler on ana grupta toplanmıştır. Her bir kriter verilen puanların ortalaması alınarak ülkenin puanı belirlenmektedir. Her bir kriter için puanlama cetvelleri mevcuttur. Ülkelere verilen puanlar 1 ile 5 arasında değişmektedir. 5 puan ekonomik özgürlükleri azaltan uygulamaları, 1 puan ise ekonomik özgürlükleri arttıran uygulamaları göstermektedir. Ülkeler ekonomik özgürlükler açısından dört farklı kategoride toplanmıştır:

- Özgür: 1,99 ya da daha altında puan alan ülkeler
- Genelde Özgür: 2,00 ile 2,99 arasında puan alan ülkeler
- Genelde Özgür Olmayan: 3,00 ile 3,99 arasında puan alan ülkeler
- Baskı Altında (Özgür olmayan): 4,00 ve daha üstünde puan alan ülkeler.

Heritage Foundation'ın indekslerini hazırlayan yazarlar, bu alanda hazırlanan indekslerin yıllık olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişler ve özellikle Fraser Institute tarafından yapılan çalışmaya eleştiri getirmişlerdir. Onlara göre yıllık olarak hazırlanmayan indeksler, zaman içerisinde değişme ihtimali olan verilere dayalı olarak hazırlanmış olabilecektir. Bu tip çalışmalarla tek bir ülke için ticaret politikası ve regülasyonlar gibi önemli ekonomik göstergeler açısından yıllık değişimleri izlemek mümkün olmayacaktır. Heritage Foundation bünyesinde hazırlanan indekslerin ise bu tür değişikliklerin ekonomik özgürlükler düzeyini nasıl etkileyebileceğini görme imkanı sağladığını iddia etmektedirler.

Tablo 2.7'de Heritage Foundation tarafından hazırlanan indekslerde ekonomik özgürlükler puanının belirlenmesi için kullanılan kriterler gösterilmektedir.

Heritage Foundation bünyesinde hazırlanan indekslerde ekonomik özgürlükler kriterlerinden çok sonuçlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğer indekslerde veri olarak ekonomik özgürlükleri sınırlandıran ya da arttıran kamu politikalarını ölçen faktörler kullanılmıştır. Heritage Foundation'un indekslerini hazırlayan iktisatçılar bu faktörlerin, ülkeleri "özgür" ya da "özgür olmayan" şeklinde sınıflandırmanın ötesine gidemeyeceklerini ifade ederler. Bu tür indeksler sadece ekonomik faaliyetler üzerindeki spesifik sınırlamaları ölçer. Sonuçları değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanan indeksler ise daha çok ekonomik faaliyetler için gerekli çevresel şartları tasvir etmeye ve anlamaya imkan sağlar. Sonuçlar üzerinde yoğunlaşan bu tür çalışmalar ekonomik özgürlükleri, bir ülkenin vatandaşlarının yabancı ülkelerdeki bankalarda hesap açtırabilme ya da resmi döviz kuru ile piyasa kuru arasındaki farklılık gibi açılardan ölçerler (Johnson & Sheehy. 1999; 1). İndekslerin temel amacı ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının sebebini ortaya koymaktır.

İndekslerde kullanılan her bir kriter eşit önemde kabul edilmiş ve ağırlıklı puan uygulamasına gidilmemiştir. Diğer çalışmalar, güvenilir kriterler kullanılmış olmasına rağmen, sonuçlar açısından yeterli bilimsel destekten mahrum olarak nitelenmiştir. Çünkü bulgular bilimsel metotlardan ya da istatistiki verilerden çok çeşitli iktisatçılarla yapılan anketlere dayandırılmıştır. Diğer çalışmaların bilimsel niteliğini düşüren en önemli neden, ağırlıklı puan uygulaması olarak gösterilmiştir. Hangi faktörün diğerlerinden daha önemli olduğu ve daha fazla ağırlıklı puan verilmesi gerektiği yönündeki kararlar sübjektif olacaktır.

Tablo 2.7: Heritage Foundation Tarafından Kullanılan Kriterler

A. Ticaret Politikası 1. Ortalama tarife Oranı 2. Tarife Dışı Engeller 3. Gümrük Hizmetlerindeki Yozlaşma B. Devlet Tarafından Yüklenen Mali Yük 4. En Yüksek Gelir Vergisi Oranı 5. Ortalama Gelir Düzeyine Karşılık Gelen Vergi Oranı 6. En Yüksek Kurumlar Vergisi Oranı 7. Diğer Vergiler C. Ekonomideki Devlet Müdahaleleri 8. Kamu Harcamalarının Ekonomi İçindeki Payı 9. KİT'lerin Düzeyi 10. Kamu Sektörü Tarafından Üretim Miktarı D. Para Politikası 11. Son On Yılın Ortalama Enflasyon Oranı 12. Son Yılın Enflasyon Oranı E. Sermaye Akışı ve Yabancı Yatırım Düzeyi 13. Yabancı Sermaye Hakkındaki Hukuki Yapı 14. İşletmelerin Mülkiyetinin Yabancıların Elinde Olmasına Yönelik Sınırlamalar 15. Yabancı Şirketlerle Ortaklığa Yönelik Sınırlamalar 16. Yabancı Şirketler Üzerindeki Sınırlamalar ve Performans Şartları 17. Yabancıların Toprak Satın Almalarına Yönelik Sınırlamalar 18. Yabancı Şirketlerle Yerli Şirketlere Yönelik Hukuki Düzenlemelerdeki Eşitlik 19. Kârların Merkez Ülkeye Aktarılması Önündeki Sınırlamalar 20. Yabancı Şirketlerin Yerel Kaynaklardan Finansman Sağlayabilme İmkânı F. Bankacılık ve Finans Sektörü 21. Kamu Bankaları 22. Yabancı Bankaların Ülkede Şube Açmalarına Yönelik Sınırlamalar 23. Kredi Dağılımı Konusunda Hükümetin Etkisi 24. Munzam Karşılık Oranı vb. Regülasyonlar 25. Arazi, Kefalet ve Sigorta Poliçesi Almak ve Satmak Gibi Bütün Finansal İşlemleri Yapma Serbestisi	G. Ücretler ve Fiyatlar 26. Asgari Ücret Düzenlemesi 27. Devletin Etkisi Olmadan Fiyat Koyma Özgürlüğü 28. Fiyat Kontrolleri 29. Devletin Uyguladığı Fiyat Kontrollerinin Boyutları 30. Fiyatları Etkilemeye Yönelik Olarak İşletmelere Yapılan Sübvansiyonlar H. Mülkiyet Hakları 31. Hukuk Sistemine Yönelik Devlet Müdahalesi 32. Ticari Kuralları Belirleyen Sözleşmeler 33. Sözleşmelerde Ortaya Çıkan Anlaşmazlıkların Çözümünde Yabancı Hakemlere Müracaat Hakkı 34. Kamulaştırma Uygulamaları 35. Hukuk Sistemindeki Yozlaşma 36. Mahkemelerin Sonuçlanmasındaki Gecikme 37. Mülkiyetin Hukuki Garanti ve Koruma Altında Olması İ. Regülasyonlar 38. Bir Firma Kurmak İçin Gerekli Prosedür 39. İşletme Lisansı Elde Etme Kolaylığı 40. Bürokrasideki Yozlaşma 41. Ücretli izin ve Doğum İzni Gibi Çalışma Alanına Yönelik Düzenlemeler 42. Çevrenin ve Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Güvenlik Önlemleri ve İşçi Sağlığına Yönelik Düzenlemeler 43. İşletmelere Ağır Yükler Getiren Düzenlemeler J. Kara Borsa 44. Kaçakçılık 45. Entelektüel Mülkiyet Korsanlığı 46. Tarım Sektörüne Yönelik Desteklemeler 47. Üretime Yönelik Desteklemeler 48. Hizmet Sektörüne Yönelik Desteklemeler 49. Taşımacılık Sektörüne Yönelik Desteklemeler 50. İşgücü Piyasasına Yönelik Desteklemeler
---	---

Kaynak: (Johnson & Sheehy, 1999)

Heritage Foundation tarafından hazırlanan indekslerin en çarpıcı yönü dış yardımlarla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda elde edilen sonuçlardır. 1997 yılı indeksinde 1965 yılından beri dış yardım alan ülkelerin durumu incelenmiştir. Buna göre indekste de ele alınan 34 ülke 35 yıldan, hatta bazıları 50 yıldan daha fazla süredir ekonomik büyümelerini gerçekleştirmek amacıyla Amerikan yardımı almaktadırlar. Bu otuz dört ülkenin 14'ünün bu günkü ekonomik durumları 1965 yılındaki durumlarından daha da kötüdür. Diğer bir ifadeyle, bu ülkeler fakirleşmiştir. 12 ülke ise yaklaşık 30 yıl önceki refah düzeylerindedir. Bu tespitleri daha da ilginçleştiren nokta; bu 34 ülkenin tamamının ekonomik açıdan özgür olmamaları ve indekste "baskı altında" ya da "özgür olmayan" şeklinde nitelenmiş olmasıdır. İndeksi düzenleyenlerin bu verilerden yola çıkarak ulaştıkları sonuç: Ekonomik büyümenin anahtarının dış yardım değil ekonomik özgürlüklerin maksimize edilmesi olduğudur. Dış yardım alan ama buna rağmen ekonomik büyümelerini gerçekleştirememiş bu ülkelerin aksine Hong Kong ve Singapur gibi az sayıdaki ülke ise dış yardım almak yerine ekonomik özgürlüklerin sınırlarını genişletecek politikalar uygulamışlardır.

2.4.4. Freedom House'un Ekonomik Özgürlükler İndeksi

Freedom House ekonomik özgürlüklerden çok siyasal ve sivil özgürlükler üzerinde yoğunlaşan ve her yıl düzenli olarak "Dünyada Özgürlükler" adıyla indeksler yayınlayan bir kurumdur. Bununla birlikte 1996 yılında bir kereye has olmak üzere "World Survey of Economic Freedom, 1995-1996" adlı bir indeks yayınlamıştır. Gastil ve Wright'ın bu alandaki ilk çalışmaları gibi bu indeks de sivil özgürlüklerin önemini vurgulamaktadır. Bunun yanında, bir ülkenin refah düzeyinin artırılabilmesi açısından ekonomik özgürlüklerin önemi bu çalışmayla daha da fazlasıyla vurgulanmıştır.

Hazırlanan indekste 82 ülke incelenmiştir. Bu ülkelerin arasından, dünya nüfusunun % 17'sini oluşturan ve dünya toplam üretiminin % 81'ini gerçekleştiren 27 ülke "özgür" olarak nitelenmiştir. Dünya nüfusunun % 30'dan fazlasını oluşturan ve toplam üretimin sadece % 5'ini gerçekleştiren 20 ülke ise "özgür olmayan" şeklinde nitelenmiştir. 22 ülke "kısmen özgür" ve 13 ülke ise "genelde özgür olmayan" şeklinde sınıflandırılmıştır.

İndekste değerlendirme amacıyla kullanılan kriterler 6 ana kategoride toplanmıştır. Bu kriterler Tablo 2.8'de gösterilmiştir. Ülkeler ekonomik açıdan "özgür", "kısmen özgür", "genelde özgür olmayan" ve "özgür olmayan" şeklinde sınıflanmıştır. Bu sınıflandırma, vatandaşların mülkiyet hakkına, çalışma özgürlüğüne, teşebbüs özgürlüğüne, gelirini istediği gibi kullanma özgürlüğüne, uluslararası ticaret özgürlüğüne sahip olup olmadıklarına ve bu hakları güvence altına alan hukuki çatinın olup olmadığına göre yapılmıştır.

Freedom House ülkelerin ekonomik özgürlükler puanlamasını 0-16 aralığında değişen puanlar üzerinden yapmıştır. 0-6 puan arası alan ülkeler "özgür olmaya", 7-9 arası puan alan ülkeler "genelde özgür olmaya", 10-12 arası puan alan ülkeler "kısmen özgür", 13-16 arası puan alan ülkeler ise "özgür" olarak nitelenmiştir.

Tablo 2.8: Freedom House Tarafından Kullanılan Kriterler

A. Mülkiyet Özgürlüğü
1. Özel Mülkiyet Hakları
2. Fikri Mülkiyet Güvenliği
3. Mülkiyetin El Değiştirebilme Özgürlüğü
B. Çalışma Özgürlüğü
1. Ücret Kontrolleri
2. Sendika Kurma Özgürlüğü
C. Teşebbüs Özgürlüğü
1. İş Yeri Açma Kolaylığı
2. Piyasaya Giriş-Çıkış Serbestisi
3. Fiyat Kontrolleri
D. Gelirini Dilediği Gibi Kullanma Özgürlüğü
1. Piyasa Kredi Payları
2. Merkez Bankasının Bağımsızlığı
3. Kâr / Fiyat Kontrolleri
E. Uluslararası Ticaret Özgürlüğü
1. Tarifeler ve Ticari Kotalar
2. Seyahat Sınırlamaları
3. Döviz Fiyatlarına Yönelik Kontroller
F. Piyasa Ekonomisinin İşleyişi
1. Yozlaşma
2. Ayrımcılık Karşıtı Kurallar (Etnik Gruplar, Cinsiyet ve Irk Üzerindeki Sınırlamalar ve Yasaklamalar)
3. Piyasa Ekonomisinin İşleyişine Yönelik Kurallar

Kaynak: (Hanke & Walters, 1997; 117) ve (Aktan, 1996; 54).

2.4.5. Fraser Institute, Heritage Foundation ve Freedom House'un Ekonomik Özgürlükler Kriterlerinin Genel Değerlendirmesi

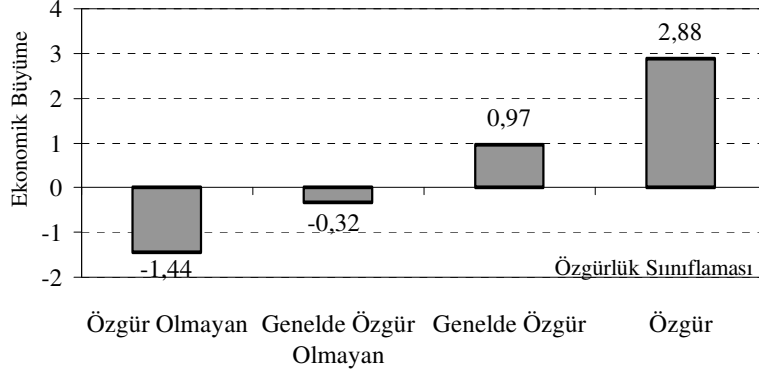
Yukarıda incelenen ve üç ayrı kurum tarafından hazırlanan indeksler dikkate alındığında, gerek metodolojilerinin gerekse ülkelerin ekonomik özgürlükler puanını belirlerken kullandıkları kriterlerin farklılıklar içerdiği görülmektedir. Bu durum, bu kurumların ülkelere verdikleri ekonomik

özgürlükler puanları kullanılarak yapılan çalışmaların sonuçlarını da etkileyebilmektedir. Fraser Institute'ün kriterlerinin, bir ülkenin ekonomik çatısını ve özel sektör ile kamu sektörü arasındaki tercihi daha iyi bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Bu kurumun kullandığı kriterler, ülkedeki mülkiyet haklarını ve piyasa ekonomisinin işleyişini yansıtan kriterlerdir. Buna karşılık, Heritage Foundation'ın kullandığı kriterler, ağırlıklı olarak, yabancı yatırımların ülkedeki faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren kriterlerdir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, Heritage Foundation'ın, bir ülkenin ekonomik özgürlükler puanını belirlerken, daha çok, yabancı sermayeyi ve yatırımları güvence altına alacak ekonomik düzenlemelere ağırlık vermesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla, Heritage Foundation açısından, bir ülke yabancı yatırımları ülkeye çekecek hukuki ve ekonomik düzenlemelere sahip ise özgür, bu şartları taşıyor ise özgür değildir. Diğer bir kurum olan Freedom House'un kullandığı kriterler ise, puanlanan ülkenin ekonomik yapısını tahlil etmeye imkân vermeyecek ölçüde genel anlamda özgürlükler üzerinde yoğunlaşmıştır. Zaten Freedom House daha çok siyasal özgürlükler üzerinde yoğunlaşmıştır ve düzenli olarak siyasal özgürlükler indeksleri yayınlamaktadır. Sadece bir kereye mahsus olmak üzere ekonomik özgürlükler indeksi yayınlamıştır.

Sonraki bölümde yapılan ekonometrik analizlerde, Heritage Foundation ve Fraser Institute'ün ekonomik özgürlükler puanları kullanılmışken, ülke örneklerine yönelik açıklamalarımızda Fraser Institute'ün ekonomik özgürlükler puanları ve ülkelere yönelik değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. bu tercihteki en önemli etken Fraser Institute'ün verilerinin 1970'li yıllara kadar gidiyor olmasıdır.

2.4.6. Ekonomik Özgürlüklerin Önemi Vurgulamak Amacıyla Yapılan Karşılaştırmalar

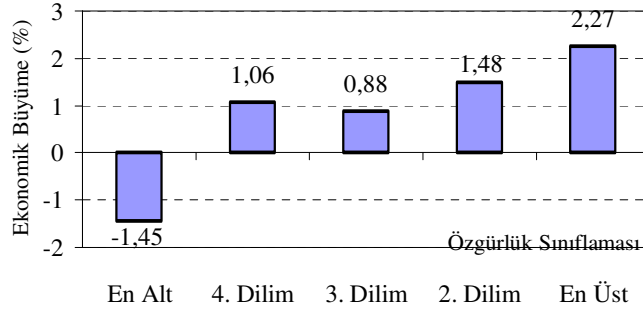
Fraser Institute ve Heritage Foundation tarafından hazırlanan indekslerde ekonomik özgürlükler puanı yükseldikçe bireysel refahın arttığını göstermeye yönelik çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. Aşağıda bu karşılaştırmalardan, her iki indekste de yapılmış olan, ekonomik özgürlükler-ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler-kişi başına gelir karşılaştırmaları aktarılmıştır. Her iki indekste de ekonomik özgürlükler-ekonomik büyüme ilişkisi ortaya konurken, ülkeler önce ekonomik özgürlükler düzeyine göre gruplara ayrılmıştır. Her birinin ortalama büyüme oranları tek tek belirlendikten sonra, grupların ortalama büyüme oranları belirlenmiştir. Şekil 2.1'de Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlükler-ekonomik büyüme ilişkisine yönelik karşılaştırmaları yer almaktadır.

Şekil 2.1: Ekonomik Özgürlükler Ekonomik Büyüme
(Heritage Foundation)

Kaynak: <http://www.heritage.org> (02.03.1999).

Şekil 2.1’de de görüldüğü üzere ülkeleri özgürlük düzeyi arttıkça ortalama büyüme oranı da artmaktadır. Özgür olmayan ülkelerin ortalama ekonomik büyüme oranı % -1,44 iken, özgür ülkelerinki ise % 2,88’dir. Diğer bir ifadeyle özgür olmayan ülkeler dönem boyunca ortalama % 1,44 oranında küçülmüşlerdir.

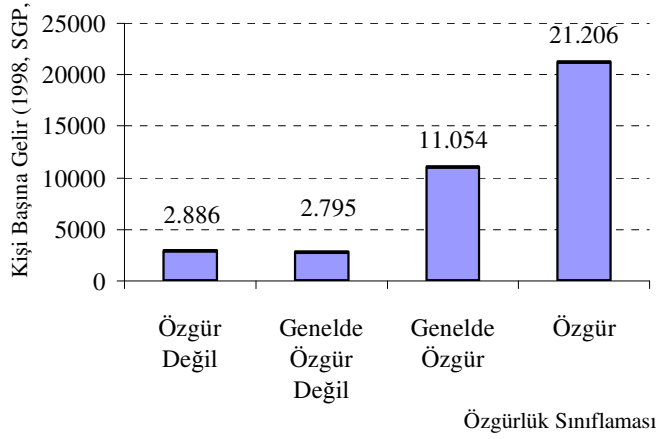

Şekil 2.2: Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme (Fraser
Institute)

Kaynak: (Gwartney, Lawson, Park & Skipton, 2001; 78)

Şekil 2.2’de ise Fraser Institute indeksi verilerine göre ekonomik özgürlükler-ekonomik büyüme ilişkisi gösterilmektedir. Şekilde ülkeler beş gruba ayrılmıştır. Buna göre F(-) ve F grubuna girip en düşük ekonomik özgürlükler puanını alan ülkeler ortalama olarak % 1,45 oranında küçülmüşlerdir. Buna karşılık A(+) ve A grubuna dahil olan ve en yüksek ekonomik özgürlükler puanına sahip ülkeler ise ortalama % 2,27 oranında büyümüşlerdir.

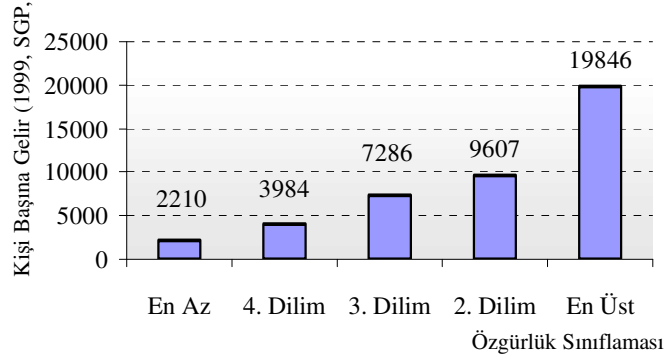
İki kurum tarafından hazırlanan indekslerde ayrıca ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir arasında da karşılaştırmalar yapılmıştır. Şekil 2.3’de Heritage Foundation indeksinde yer alan ekonomik özgürlükler-kişi başına gelir karşılaştırması gösterilmektedir.

Şeki 2.3: Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme (Heritage Foundation)

Kaynak: (Schavey, 2001; 50).

Yukarıda Şekil 2.3’de görülen durumun aynısı Fraser Institute verileri açısından da geçerlidir. Fraser Institute’ün 2001 yılı indeksinde yer alan ekonomik özgürlükler-kişi başına gelir karşılaştırması Şekil 2.4’de gösterilmektedir.

Şekil 2.4: Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Gelir
(Fraser Institute)

Kaynak: (Gwartney, Lawson, Park & Skipton, 2001; 78)

Şekillerin her ikisinde, kişi başına gelir düzeyi satın alma gücü paritesine göre belirtilmiştir. Buna göre ekonomik açıdan en fazla özgür ülkeler kişi başına düşen gelir açısından diğer ülkelerden çok daha üstün durumdadırlar. Yani, daha fazla ekonomik özgürlükler daha fazla gelir düzeyi olarak yansımaktadır. Şekillerde, bir özgürlük kategorisinden diğerine geçişte genellikle kişi başına gelir düzeyi de artmaktadır. Bunun tek istisnası Şekil 2.3’de, “özgür olmayan” ülke kategorisinden “genelde özgür olmayan” ülke kategorisine geçişte görülmektedir. Her iki şekilde de son dilim ile bir önceki dilim arasındaki fark yaklaşık iki kattır. Bunu, Heritage Foundation indeksinin sınıflamasını gösteren Şekil 2.3 açısından ifade edersek; “genelde özgür” kategorisinden “özgür” kategorisine geçişle beraber kişi başına gelir düzeyi yaklaşık iki kat artmaktadır. Bu oran “genelde özgür olmayan”dan “genelde özgür”e geçişte ise yaklaşık dört kattır. Bu durumun benzer Şekil 2.4’de de ortaya çıkmaktadır. Ekonomik özgürlükler düzeyi arttıkça kişi başına gelir düzeyi de artmaktadır.

Fraser Institute indekslerinin hazırlayıcıları uzun dönemde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişkiyi ummak için sağlam gerekçeler olduğunu ifade etmektedirler. Eğer ülkeler ekonomik özgürlükler açısından yükselen bir grafik izliyorlarsa daha hızlı bir ekonomik büyüme süreci yaşacaklardır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından çok daha fazla mümkündür. Özellikle gelişmiş ülkelerin başarılı ticari fikirlerini ve teknolojilerini benimseyen ve onlardan daha iyisini yapmaya çalışan düşük

gelirli ülkeler için bu şans daha da fazladır (Gwartney, Lawson, Park & Skipton, 2001; 78).

Ekonomik özgürlüklerin bir toplumun ekonomik performansı üzerinde olumlu etkisinin olduğu söylemi sadece gelir dağılımı kriteriyle ya da büyüme oranlarıyla açıklanmamıştır. Bunun yanı sıra özellikle Fraser Institute tarafından hazırlanan indekslerde ekonomik özgürlükler düzeyi ile hektar başına tahıl üretimi, ortalama ömür, çocuk yaşta ölüm oranları, okur yazarlık oranı, sağlıklı su içme oranı, yozlaşma düzeyi gibi bir çok kriter açısından da karşılaştırmalar yapılmıştır. Sonuç gelir dağılımı ya da ekonomik büyüme oranları karşılaştırmalarından farklı değildir.

Ekonomik özgürlüklerin saydığımız bu kriterlere ve donelere doğrudan bir etkisinin olduğunu söylemek çok fazla iddialı bir ifade olsa da, ekonomik özgürlükler düzeyi yüksek ülkelerin bu kriterler yönünden özgürlüklerin sınırlandığı ülkelere oranla çok daha ileri düzeyde olduğu görmezden gelinemeyecek bir gerçektir. Bunun da ötesinde ekonomik özgürlüklerin genişletildiği ve piyasa ekonomisinin işleyişi kolaylaştıracak politikaların uygulandığı ülkeler kişi başına gelir düzeyleri ve ekonomik büyüme düzeyleri itibarıyla uzun dönemde diğerlerinden daha fazla avantajlı konumdadırlar. İndekslerde yapılan tahliller bu gerçeği ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE EKONOMİK
BÜYÜME İLİŞKİSİ
(Ülke Örnekleri)**

Son yıllarda ekonomik büyümeye yönelik ilginin daha da artmasının sebebi, büyümeyi, toprak, işgücü ve sermaye gibi fiziki faktörlere dayalı olarak açıklayan eski büyüme teorilerinin aksine, bu faktörlerle birlikte ülkenin politik ve ekonomik geleneklerinin ve kurumlarının da etkilediğinin ortaya konmuş olmasıdır. Konuyla ilgili çalışmalarda daha yüksek ekonomik büyüme oranının, daha fazla ürüne, potansiyel olarak daha yüksek hayat standardına ve ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşma kabiliyetini arttırdığı öne sürülmektedir. Son dönemlerdeki çalışmalar ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular, büyümenin kendi bünyesindeki çok daha geniş belirli değişken gurubu tarafından belirlendiğini ifade etmektedir.

Büyük boyutlara ulaşmış devlete olan tepkinin temel nedeni kamu harcamalarının genişlemesinin ekonomik büyümeyi engellediği düşüncesidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik politika önerileri, devletin ekonomik hayattan çekilmesine yönelik olmuştur. Klasik liberal varsayımlara dayalı bu politikalar devletin, ekonomi politikası hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kamu harcamalarını, vergileri ve borçlanmayı kullanabileceği şeklindeki Keynesyen politikalara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçten sonra kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmı kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki tespit ederken, diğer bir kısmı uluslararası karşılaştırmaların ilk bakışta bu argümanı destekleyecek güçlü veriler sunmadığını ifade etmişlerdir. Hong Kong ve Eski Sovyetler Birliği gibi uç örneklerden alınan deliller kamusal büyümenin ekonomik büyümenin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır (James, 1987; 5). Bu sonuç ekonomik açıdan belirli bir büyüklüğe ulaşmış ülkelerin vatandaşlarına daha önce sunamadıkları sosyal nitelikli hizmetleri büyümeyle beraber sunabilecek güce ulaşmış olmalarıyla açıklanabilir. Nitekim, çalışma kapsamında incelenen gelişmiş ülke örneklerinde de görüldüğü gibi ekonomik açıdan daha iyi konumda olan, Japonya haricindeki gelişmiş ülkelerde kamu

tüketimi ve transfer ödemeleri daha yüksek düzeydedir. Diğer yandan kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmında kamu harcamalarının büyüklüğü ile daha düşük düzeylerde ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin zayıf ve kesin olmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte küçük boyutlardaki bir devletle yüksek büyüme düzeyini yakalayan Japonya örneğinde bu ilişki çok güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Olson, 1982; 82). Görüldüğü gibi devletin ekonomideki fiilî varlığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki net değildir. Bununla birlikte şu bir gerçektir: Devlet kamu kaynaklarını genellikle, verimsiz bir şekilde kullanmaktadır. Bununla birlikte devletin mevcut kaynakları verimli bir şekilde kullandığı ve özel sektörü de bu yönde yönlendirdiği ülkelerde ekonomik büyüme de elbette hızlı bir şekilde sağlanacaktır.

Bilindiği gibi, devletin ekonomik işleyişe müdahalesi sadece kamu harcamaları aracılığıyla olmamaktadır. Bu gerçekten hareketle son zamanlarda yapılan bir çok çalışmada, ekonomik büyümeyi belirleyen değişken grubu içerisinde yer alan, ülkedeki mevcut politik ve ekonomik gelenekler ve uygulamalardan oluşan kurumsal faktörler dikkatle incelenmiştir. Bu faktörlerin önemi bütün ekonomik kararların, mevcut kurumsal yapı içinde alınması gerçeğine dayanır. Bu faktörlerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini kesin olarak tespit etmek güç olmakla birlikte genellikle, daha fazla ekonomik ve politik özgürlüğün büyümeyi hızlandıran bir katalizör görevi yaptığı varsayılmaktadır.

Teorik söylemdeki bu ifadeyi ampirik delillerle ortaya koyma açısından ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisini analiz eden bir çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmı ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu vurgularken, diğer bir kısmı bu ilişkiye şüpheyile yaklaşılması gereğini vurgulamışlardır. Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğunu ifade eden çalışmalarda ekonomik özgürlüklerin refah düzeyini ve hayat standartlarını iyileştirdiği ifade edilmektedir. Bu bölümde daha önceki bölümlerde teorik olarak tartışılan ve bir çok ampirik çalışmaya da konu olan ekonomik özgürlükler ekonomik büyüme ilişkisi ampirik bir çalışma ile tahlil edilecektir. Ayrıca "gelişmiş", "yeni gelişmiş", "gelişmekte olan" ve "geçiş sürecindeki ülkeler" başlıkları altında örnek olarak ele alınan ülkelerin ekonomik yapıları ile ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme trendleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Diğer yandan ekonomik büyümenin göstergesi olan ve onun bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilecek olan kişi başına gelir düzeyi de yapılan incelemelere dahil edilmiştir. Zira büyüme hızının gerilemesi her zaman için gelir seviyesinin düştüğünü göstermez. Eğer ekonomide üretim fazlası varsa

gelecek dönemler için yatırımları arttırmanın bir anlamı olmayacaktır. Bu yüzden, gelişmiş ülkelerde genellikle büyüme hızı düşüktür. Ancak, kişisel gelirler yine de yükselmektedir (Özgüven, 1988; 79). Zaten ekonomik büyümeyi anlamlı kılan özellik kişi başına gelirdeki ya da bireysel refahtaki artışlardır. Bu noktayı gözden kaçırmamak amacıyla ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisinin yanı sıra ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir ilişkisi de analiz edilmiştir.

3.1. Konuyla İlgili Önceki Çalışmalar

Liberal teori tarafından, devletin ekonomik faaliyetlerinin genişlemesinin ekonomik büyüme sürecini aksatacağı iddia edilmektedir. Son yıllarda, bu iddiayı ampirik olarak delillendirmek amacıyla kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çeşitli sistematik ve detaylı araştırma yapılmıştır. Fakat yapılan çalışmaların ulaştıkları sonuçlar aynı doğrultuda olmadığı gibi, aynı zamanda birbirini yanlışlama eğilimindedir. OECD ülkelerine yönelik olarak yapılan bir çalışmada 1960-73 periyodu için GSYİH'nın yüzdesi olarak kamu harcamaları ile ekonomik büyüme oranı arasında anlamlı bir ters ilişki tespit edilmiştir (Saunders, 1985; 19-20). Regresyon tahminleri, ekonomik büyüme oranı % 1' yakın düzeyde azaldığında kamu harcamalarının % 6 oranında arttığını ifade etmektedir. 1975-81 periyodunda bu ilişki çok daha zayıf ve istatistiki olarak anlamsız olarak tespit edilmiştir. Marlow tarafından yapılan ve yine OECD verileri kullanılarak 1960-80 periyodunun incelendiği diğer bir çalışmada ise 19 sanayileşmiş ülke incelenmiş ve devletin ekonomi içindeki payının beklenen ekonomik büyüme oranı ile ters orantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Marlow,1986;152).

Gwartney, Holcombe ve Lawson tarafından yapılan diğer bir çalışmada devletin boyutlarının büyümesi ya da diğer bir ifadeyle kamu harcamalarındaki artış ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmiştir. Bu çalışmada, gelişmiş OECD ülkelerine ve OECD üyesi olmayan altmış ülkeye ait veriler kullanılmıştır. Sonuç olarak bu altmış ülkenin büyük çoğunluğunda kamu harcamaları ile GSYİH artışı arasında güçlü ve sürekli bir negatif ilişki tespit edilmiştir. Kamu harcamalarını kayda değer bir miktarda azaltan birkaç ülkede ise devlet faaliyetlerindeki azalma reel GSYİH oranındaki bir artışa neden olmuştur. Yazarlar, devletin büyümesinin anlamının ekonomik büyümenin yavaşlaması olduğunu ve hızlı potansiyel büyümeye ancak devletin nispi büyüklüğü azaltılarak ulaşılabilirliğini ifade etmişlerdir (Gwartney, Holcombe & Lawson, 1998; 163).

Devletin ekonomik alandan çekilmesinin ekonomik performans üzerindeki etkisine yönelik olarak yaptıkları çalışmada Tanzi ve Schuknecht, 125 yılı

aşkın bir sürede sanayileşmiş ülkelerde kamu harcamalarının giderek arttığını, ancak bu artışın açık bir şekilde ekonomik ve sosyal refah göstergelerinde önemli bir iyileşmeye neden olmadığını belirtmektedirler. Üstelik kamu kesiminin küçük olduğu ya da yapılan reform çalışmaları ile küçültüldüğü ülkelerle, yeni sanayileşmiş ülkelerin, ekonomik ve sosyal amaçları başarma düzeyi açısından, kamu kesiminin büyük boyutlara ulaştığı ülkelerden daha kötü durumda olmadıklarını ortaya koymuşlardır. Bu ülkeler gerek gelir dağılımı dengesi, gerek yeterli kamu hizmetleri ve gerekse sosyal güvenlik imkanları açısından sanayileşmiş ülkelerle aşağı yukarı aynı düzeylere sahiptirler (Tanzi & Schuknecht, 1999; 180).

Kamu harcamalarının ve dolayısıyla devletin ekonomi içindeki payının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların yanı sıra 1990'lı yıllardan sonra ekonomik özgürlükler düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar yayınlanmaya başlanmıştır. Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik çalışmalarda olduğu gibi bu konudaki çalışmalarda da farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Scully ve Slottje (1991) ile De Vanssay ve Spindler (1994)'in yaptığı çalışmalarda ekonomik özgürlükler düzeyi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu yazarlar buldukları sonuçların tercih edilen ekonomik özgürlükler düzeyi ile uyumunu test etmemişler ve kendi ölçümlemlerini diğer ekonomik özgürlük göstergeleri ile karşılaştırmamışlardır. Üstelik, ulaştıkları sonuçların benimsedikleri varsayımlarla olan uyumunun sağlıklı olup olmadığını test etmek amacıyla her hangi bir duyarlılık analizi de yapmamışlardır (Haan & Siermann, 1995; 363-364).

Gwartney, Lawson ve Block, Fraser Institute için hazırladıkları "ekonomik özgürlükler indeksi"nde 1975-95 yılları arasında en yüksek ekonomik özgürlükler düzeyine sahip olan 17 ülkenin, 1980-90 yılları boyunca kişi başına düşen gelirlerinin ortalama yıllık % 2.7 daha fazla arttığını tespit etmişlerdir. Bu oran 1985-1994 periyodu için % 1,3 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, aynı yıllar arasında en düşük ekonomik özgürlükler düzeyine sahip olan 16 ülkenin kişi başına düşen gelirleri ortalama % 0.6 azalmıştır (Gwartney, Block & lawson, 1996; xvii). Elde edilen bulgulara göre, son yirmi yıllık süre içinde yüksek ekonomik özgürlükler düzeyine sahip olan bütün ülkeler yüksek gelir düzeyine ulaşmayı başarmışlardır. Bu yazarlara göre, ekonomik özgürlük düzeyi artan 17 ülkenin tamamında olduğu gibi, ekonomik özgürlüklerdeki ilerleme pozitif büyüme oranına ulaşılmasına yardımcı olur. Diğer bir ifadeyle ekonomik büyüme oranını etkileyen ve teşvik eden faktörlerden bir de ekonomik özgürlükler düzeyidir (Gwartney, Block & lawson, 1996; 108).

Konuyla ilgili olarak Johnson ve Lenartowicz tarafından 1998 yılında yayınlanan bir çalışmada gerek ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında gerekse ekonomik özgürlükler ile i) belirsizlik ortamının olmaması ve ii) yüksek bireysel özerklik arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (Johnson & Lenartowicz, 1998; 332). Bir diğer çalışmada da Torstensson 1976-1985 periyoduna ait verileri kullanarak 68 ülkede ekonomik özgürlüklerin büyüme performansı üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Bu çalışmada mülkiyet haklarının iki yönü dikkate alınmıştır. Torstensson devlet mülkiyeti miktarının büyüme oranını etkilediğini tespit etmiştir. Bununla birlikte sebepsiz bir şekilde mülkiyete el konmasının büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Haan & Siermann; 366).

Farr, Lord ve Wolfenbarger tarafından yapılan diğer bir çalışmada yine, hem sanayileşmiş hem de sanayileşmemiş ülkelerde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkinin olduğu ortaya konmaktadır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ekonomik özgürlükler, ekonomik refah düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar aynı zamanda ekonomik refah düzeyinin de ekonomik özgürlükleri arttırdığını ortaya koymaktadır. Yazarlar, aynı zamanda, ekonomik özgürlüklerin ekonomik refaha neden olduğunu, bunun sonucu olarak politik özgürlüklerin de geliştiğini ifade etmektedirler (Farr, Lord & Wolfenbarger, 1998; 247). Aynı şekilde Wu ve Davis yaptıkları çalışmada ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi hızlandırmada önemli etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte ekonomik büyümenin bir sonucu olan kişi başına gelir artışlarının da siyasal özgürlüklerin sağlanması ve gelişmesi için gerekli bir şart olduğunu ifade etmektedirler Wu & Davis, 1999; 63).

Konuyla ilgili veriler bir araya toplandığında görülmektedir ki, en fazla büyüme oranına ve en yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip ülkeler daha yüksek ekonomik özgürlükler derecesine sahiptir. Diğer bir ifadeyle ekonomik özgürlükler düzeyi yüksek olan ülkeler, ekonomik büyüme oranı ve kişi başına gelir düzeyi açısından da daha iyi konumdadırlar. Ancak bu görüntü yüksek gelir ve büyüme düzeylerine sahip olma gerekçesinin ekonomik özgürlükler olduğunu kanıtlamaya yetmemektedir. Nitekim Islam Sadequel tarafından yapılan bir çalışma ekonomik alandaki sınırlamaların arttırılması ya da azaltılması ile kişi başına gelir düzeyi ve ekonomik büyüme oranı arasında, gelir düzeyleri sınıflaması itibarı ile, bütün ülkeler açısından aynı sonucun ortaya çıkmadığını göstermektedir. Sadequel yaptığı çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır: Ekonomik sınırlamaların arttırılması düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde kişi başına gelir düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Ancak orta ve yüksek gelir düzeyindeki ülkeler için aynı sonuç çıkmamaktadır. Diğer

yandan, ekonomik alandaki sınırlamaların arttırılması, yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını azaltırken bu kez düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkeler için aynı sonuç ortaya çıkmamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular kişi başına gelirin yükselmesinin de ekonomik sınırlamaları azalttığını yani ekonomik özgürlükleri geliştirdiğini göstermektedir (Sadequl, 1996; 596-597).

Berggren ise, ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etki doğurduğunu analiz etmiştir. Berggren, yapılan ampirik çalışmaların ekonomik özgürlükler ile kişi başına gelir değişimleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterdiğini ifade ettikten sonra ulaştığı şu sonuçları sunmuştur: 1975-1985 periyodu boyunca bir üle ekonomik özgürlükler alanında ne derece ilerleme kat etmiş ise bu dönemden sonraki yıllar için gelir dağılımındaki dengesizlikler o derece düzelmiştir Berggren, 1999; 222).

Daha sonraki yıllarda ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği fikrini desteklemek ve ekonomik özgürlük kriterlerini belirlemek amacıyla ekonomik özgürlükler indeksleri hazırlanmıştır. Hazırlanan indekslerde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin zaman gecikmesi nedeniyle çok güçlü olmadığı, yine de ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir. Konuyla ilgili en önemli sorun ekonomik özgürlükleri genişletmeye yönelik olarak uygulanan politikaların etkisini göstermesi için ülkeden ülkeye değişen bir zamanın geçmesinin gerekli olmasıdır. Bir ülke ekonomik sınırlamaları kaldırmaya yönelik politikaları uygulamaya başladığında bu politikaların ekonomik büyüme üzerinde etkisini göstermesi için uzunca bir süre gerekli olabilecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu tür politikalara yönelik tepkiler de göz önünde bulundurulduğunda bu süre daha da uzayacaktır. Dolayısıyla bu süre içerisinde söz konusu politikaların etkisini takip edebilmek mümkün olmayabilecektir. Çünkü bu süreçte ekonomik büyümeyi etkileyen bir çok faktör söz konusudur.

3.2. Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Sürecine Yönelik Ülke Örnekleri

Bu kısımda, bireyi temel alan ekonomik düzene sahip bazı ülkeler ile, önceki dönemde merkezi planlamaya dayalı ekonomik büyüme modelini uygulamış, ancak SSCB'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmiş bazı ülkelerin, ekonomik özgürlükler alanında yaşadığı gelişmeler ve ekonomik büyüme performansları inceleme konusu yapılacaktır. Ülkelerin ekonomik özgürlükler alanındaki performansları incelenirken, Fraser Institute'ün ekonomik özgürlükler puanlaması kullanılmıştır. Bu tercihin temel gerekçesi ise daha önceki bölümde ekonomik özgürlükler ile ilgili indeks

hazırlayan kurumların kullandığı kriterlerin değerlendirmesi yapılırken açıklanmıştı. Bu tercihin diğer bir gerekçesi, Fraser Institute'ün ülkelerin ekonomik özgürlükler puanlarını önceki yıllara yönelik olarak da hesaplamış olmasıdır. Bu süreç 1970 yılına kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla ülke ekonomilerinin ekonomik özgürlükler alanında geçirdiği süreç daha net bir şekilde ortaya konabilmektedir.

3.2.1. Bireyi Temel Alan Ekonomik Düzene Sahip Ülkeler

Bireyi temel alan ekonomik düzene sahip ülkeler arasında gelişmişlik düzeyi açısından farklı kategorilerde yer alan ülkeler bulunmaktadır. Ekonomik alandaki kurumlaşmasını tamamlamış ve piyasa ekonomisini tam olarak ekonomilerine adapte edebilmiş ülkeler gelişmiş ülke statüsüne ulaşmışlardır. Geçmişten bu yana gelişmiş ülke statüsünde yer alan ülkeler olan ve örnek olarak incelediğimiz Japonya, İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) "gelişmiş ülkeler" başlığı altında ele alınmıştır. Bununla birlikte son dönemde büyük bir ilerleme kat eden ve ekonomik özgürlükler alanında gerçekleştirdikleri reformlarla dikkat çeken Hong Kong, Singapur ve Yeni Zelanda gibi ülkeler "yeni gelişmiş ülkeler" şeklinde ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bireyi temel alan ekonomik düzene sahip ancak henüz gelişme aşamasında olan Şili, Malezya ve Türkiye ise "gelişmekte olan ülkeler" başlığı altında ele alınmıştır.

3.2.1.1. Gelişmiş Ülkeler

Özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere günümüzün gelişmiş ülkeleri, bugünkü gelişmişlik düzeylerine farklı süreçleri tecrübe ederek ulaşmışlardır. Marksizm, liberal iktisat öğretilerini benimsemiş ülkelerin ulaştıkları gelişmişliğin kaynağını, coğrafi keşifler ve sonraki döneme ait, uluslararası ticaret döneminde uygulanan emperyalist politikalara bağlamaktadır. Bu değerlendirme ilk dönem gelişme çizgisi ve ekonomik büyümenin ve kalkınmanın temel dinamiği olan sermaye birikiminin kaynaklarını ortaya koyması açısından, doğru kabul edilebilecek bir değerlendirmedir. Bununla birlikte söz konusu ülkelerin, ilk dönemdeki süreçten sonra, gerçek anlamda, ekonomik büyümesini sağlayan unsur, bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin üretim sürecine aktarılmasıdır.

Gelişmiş ülkelerde sermaye birikim süreci müdahaleci ve korumacı ticari kapitalizm döneminde başlamış olmakla birlikte, sözleşme ve girişim özgürlükleri ile, özel mülkiyet anlayışına dayalı liberal kapitalizm anlayışının benimsenmesiyle ekonomik büyüme süreci daha da hızlanmıştır. Bu dönemde çok yüksek gelir artışları sağlanmıştır. Başarının temel kaynağı şüphesiz

teknolojide yaşanan ilerlemelerdir. Ancak bireyi temel alan ve ekonomik kararları onun tercihlerine bırakan liberal felsefenin teknolojik ilerlemeleri teşvik edici bir unsur olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir. Gerek bu çalışmada incelenen indekslerde ulaşılan sonuçlarda, gerekse üçüncü bölümde tarafımızdan yapılan incelemelerde görüldüğü üzere bireyi ve rekabeti ön planda tutan ekonomik modelin uygulandığı, dolayısıyla ekonomik özgürlükler düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde ekonomik büyüme düzeyi, hem istikrarlı hem de daha yüksektir.

Tüm bunlarla birlikte girişimcilerin daha yüksek kârlar elde etme yönündeki çabaları, sürekli olarak gelişmiş ülke devletleri tarafından gerek ülke içi gerekse diğer ülkelere yönelik politikalarla desteklenmiştir. Diğer yandan bu ülkelerin devletleri ülke içine yönelik rekabete dayalı politikalara ağırlık verirken, dış ticarete korumacı politikalar uygulamış ve uygulamaktadırlar (Çelebi, 2000; 79). Aşağıda incelenecek olan gelişmiş ülke örnekleri bu yargıyı kuvvetlendirir niteliktedir.

3.2.1.1.1. Japonya

Japonya ekonomisi, ekonomik özgürlükler alanında yavaş ama istikrarlı bir ilerleme kaydetmektedir. Tablo 3.26 incelendiğinde devletin boyutlarıyla ilgili iki kriteri oluşturan; kamu tüketiminin istikrarlı bir süreç halinde % 14'ler düzeyinde gerçekleştiği, buna karşılık transferlerin ve sübvansiyonlar düzeyinin sürekli ve büyük oranda arttığı görülmektedir. 1970 yılında % 1,6 düzeyinde olan transferler ve sübvansiyonlar, yıllar itibarıyla artarak, 1995 yılında % 12,2'ye yükselmiştir. Buna rağmen bu oran, örnek olarak alınan Almanya ve İngiltere ile kıyaslandığında düşük kalmaktadır.

Benzer şekilde, kamu girişimlerinin payı gittikçe genişlemiş ve 1970 yılındaki % 12,7 oranından, 1995 yılında % 26,5 düzeyine yükselmiştir. Japonya'da uygulanan en yüksek marjinal vergi oranı, oldukça yüksek bir oran olan % 65'tir. Fiyat kontrollerinin puanlanmaya başlandığı 1990 yılı itibarıyla de ciddi düzeyde fiyat kontrollerinin olduğu, bu kriter itibarıyla verilen puanlardan anlaşılmaktadır. Japonya'nın "ekonominin yapısı ve piyasa mekanizmasının kullanımı"na yönelik alandan aldığı puan, zorunlu askerlik hizmetiyle ilgili kriter göz ardı edildiğinde 1990, 1995 ve 1999 yılları ortalaması itibarıyla 4,7 gibi çok düşük bir düzeydedir. Bu manzara Japonya'da devletin, piyasa mekanizmasından çok fazla uzak kalmadığını ve bu mekanizmanın içinde ciddi boyutlarda yer aldığını ifade etmektedir.

Japonya, uluslararası ticarete yönelik sınırlamaların düzeyini ölçmeye yönelik kriterler arasında yer alan, ithalat ve ihracat üzerinden alınan vergi oranı açısından oldukça yüksek puanlar almıştır. Zira bu oran oldukça düşük düzeylerde. Aynı şekilde ortalama tarife oranı da makul düzeylerde. Bu

oran, 1975 yılındaki % 11 düzeyinden 1999'da ise % 6,6'ya düşmüştür. Japonya'nın ticaret sektörünün büyüklüğü açısından aldığı puanlar ise oldukça düşük düzeylerde. Hatta 1995 ve 1999 yılları için bu puan sıfırdır.

Japonya'nın kalkınma modeli bir çok gelişmekte olan ülkenin dikkatini çekmiş ve onlar için ideal bir örnek olmuştur. Japonya ekonomik büyümesini ve kalkınmasını, devlet desteğini arkasına alan özel girişimcilik gücü ile sağlamıştır. Japonya'nın kalkınmasında rol oynayan çok çeşitli unsurlar vardır. Bunlar: Genelleştirilmiş ve rasyonel eğitim; yüksek tasarruf ve yatırım eğilimi; yeterli sermaye birikimi; atılgan, cesur ve dürüst iş adamları; çalışma, ilerleme ve başarılarını, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla ve övgü beklemeksizin yönlendiren özverili işçiler; yüksek moralle ekonomik büyümeye katkıda bulunabilmek ve gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşma tutkusu; gereken düzeltmeler ve fedakarlıkları yerine getirmekteki isteklilik, talipçilik ve birlik; ekonomi ve teknolojiyi yönetmede, daima ulusal yetkinliği sağlamak; ihtiyaç fazlası kaynakların düşük ekonomik verimlilikteki tüketim alanlarına kaymasına sebep olan kamu baskısının hafifliği; teknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerine karşı duyulan inanç ve saygıdır (Ülgüroy, 1974; 41-42).

Tablo 3.1: Japonya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
Devletin Boyutları	8,9	7,8	7,6	7,4
Kamu tüketimi	8,1	7,4	7,6	7,7
Transferler ve Desteklemeler	9,7	8,3	7,6	7,2
Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı		(14,9)	(14,3)	(14,0)
Kamu Girişimleri		(6,7)	(9,2)	(10,9)
Fiyat Kontrolleri	8,0	5,6	5,3	5,6
En Yüksek Marjinal Vergi Oranı		8,0	8,0	8,0
Askere Alma	10,0	68	(75)	(70)
Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,1	8,0	9,2	9,7
Yıllık Para Arzı	8,9	7,9	9,5	9,8
Enflasyondaki Değişme	9,7	(10,5)	(2,4)	(1,2)
Enflasyon Oranı	8,7	(5,9)	9,3	9,7
Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	4,9	(7,2)	8,9	9,6
Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	7,5	7,5	7,5
Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	9,8	5,0	5,0	5,0
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	9,6	10,0	10,0	10,0
Hukuki Güvence	9,6	7,0	9,4	8,5
Hukukun Üstünlüğü		7,0	8,8	8,7
Uluslararası Ticaret	6,8	7,6	7,8	8,0
Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	8,1	9,1	9,4	9,5
İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler		(1,3)	(0,9)	(0,8)
Ortalama Tarife Oranı		7,8	8,1	8,7
Tarife Oranının Standart Sapması		(11,0)	(9,5)	(6,7)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	4,2	(20,3)	3,8	(25,5)
Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	5,7	4,0	(25,6)	3,5
Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	8,0	5,6	6,2	7,0
Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	9,5	8,0	5,0	5,0
Negatif Faiz Oranından Kaçınma	4,0	9,2	8,4	8,6
Yabancılarla Ortak İş Yapma	2,0	4,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	7,3	6,9	7,5	7,6
İndekste Sıralaması	15	14	11	12

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

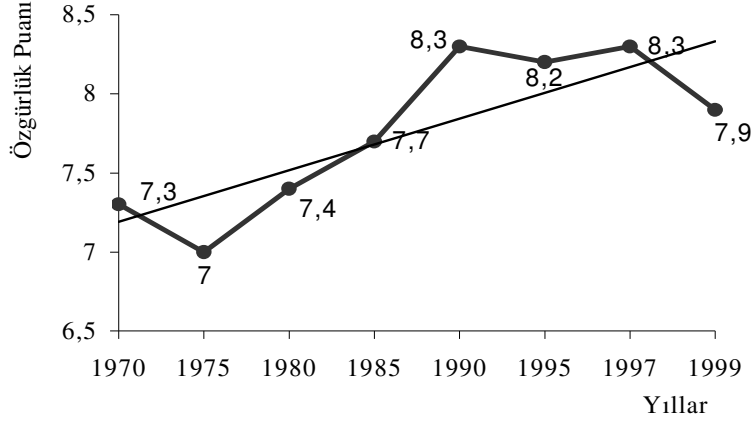
Tablo 3.1 (Devamı): Japonya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
Devletin Boyutları	7,4	7,2	7,6
Kamu tüketimi	7,8 (13,5)	7,6 (14,0)	7,6 (14,1)
Transferler ve Desteklemeler	7,0 (11,5)	6,8 (12,2)	
Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	6,0	5,0	5,4
Kamu Girişimleri			
Fiyat Kontrolleri	8,0 (20,4)	6,0 (28,5)	6,0 (26,5)
En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	6,0	5,0	6,0
Askere Alma	2,0 (65)	2,0 (65)	2,0 (65)
	10,0	10,0	10,0
Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,6	9,5	9,2
Yıllık Para Arzı	9,6 (2,1)	9,1 (4,5)	8,8 (6,0)
Enflasyondaki Değişme	9,7 (0,8)	9,5 (1,2)	9,0 (2,6)
Enflasyon Oranı	9,6 (2,1)	9,9 (-0,6)	9,9 (-0,3)
Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	9,2	10,0	9,4
Hukuki Güvence	10,0		8,8
Hukukun Üstünlüğü	8,3	10,0	10,0
Uluslararası Ticaret	7,3	7,0	6,9
Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			
İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,4 (0,9)	8,9 (1,6)	9,0 (1,5)
Ortalama Tarife Oranı	8,6 (6,9)	8,7 (6,3)	8,7 (6,6)
Tarife Oranının Standart Sapması	6,7 (8,3)	6,6 (8,4)	6,3 (9,3)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	1,4 (20,6)	0,0 (17,3)	0,0 (20,2)
Finans Piyasasında İşlem Yapma	7,9	7,9	7,3
Özgürlüğü	5,0 (74)	5,0 (66)	5,0 (60-70)
Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	8,9 (89,0)	8,9 (89,1)	8,6 (85,5)
Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	10,0	10,0	8,0
Negatif Faiz Oranından Kaçınma	8,0	8,0	8,0
Yabancılarla Ortak İş Yapma			
GENEL PUAN	8,1	8,1	7,9
İndekste Sıralaması	9	13	20

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

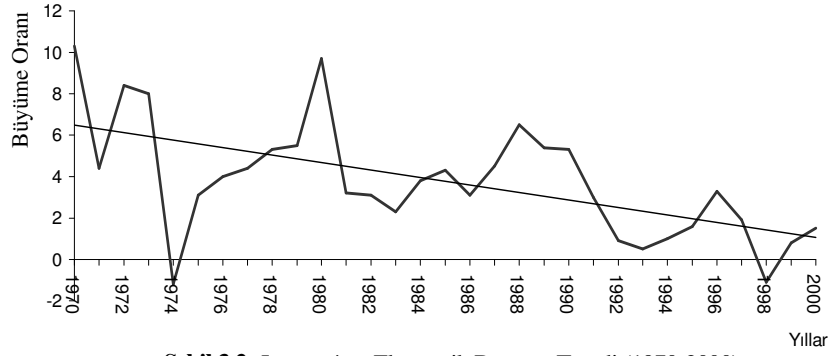
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Japonya'ya ait Şekil 3.1'deki ekonomik özgürlükler trendi ile Şekil 3.2'deki büyüme trendi ve aynı şekillerde gösterilen eğilim çizgileri dikkate alındığında ekonomik özgürlükler trendinin artma, büyüme trendinin ise azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum ilk etapta Japonya için ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu düşüncesini uyandırabilmektedir. Eğilim trendindeki bu durumun nedenini şöyle açıklamak mümkündür: Bilindiği gibi Japonya geçirdiği kalkınma evresi açısından gelişmekte olan ülkelere örnek teşkil etmektedir. Bu kalkınma evresinin ilk dönemlerinde büyüme hızının da yüksek olması gayet normaldir. Kalkınma aşaması gerçekleşikten sonra ise hacimce büyük boyutlara ulaşmış bir ekonominin yüksek büyüme rakamlarını yakalaması güç olacaktır.

Şekil 3.1: Japonya'nın Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.2: Japonya'nın Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.1.2. İngiltere

1990'lı yıllar itibariyle İngiltere ekonomisi dünyada en özgür ülkelerden biri haline gelmiştir. Fraser Institute'nin tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler indeksinde 1970 yılında 27., 1980 yılında 19. sırada yer alan İngiltere 1990'lı yıllarda 4. sıraya yükselmiştir. 1980'lerden buyana İngiltere'nin aldığı ekonomik özgürlük puanı düzenli olarak artmıştır. Bu yükselişin en önemli nedenleri: Para ve fiyat istikrarında sağlanan iyileşmeler, yabancı para kullanımına yönelik sınırlamaların kaldırılması, özelleştirme politikaları ve marjinal vergi oranındaki keskin düşüşlerdir. Örneğin, Marjinal vergi oranı % 83'den % 40'a düşmüştür. Yine 1985'lere kadar yabancı para kullanımının önünde önemli sınırlamalar varken bu yıldan sonra bu alanda sınırsız bir özgürlük sağlanmıştır. İngiltere'nin 1970-1999 döneminde ekonomik özgürlükler alanında geçirdiği süreç Tablo 3.27'de sunulmuştur.

1990-1992 sürecinde yaşanan ve İngiliz ekonomisini ciddi şekilde sarsan durgunluğa rağmen 1980'lerden bu yana gerçekleşen artış etkileyicidir. İngiltere'de 1980-1994 aralığında yıllık ortalama kişi başına GSMH artışı % 1,9'dur. Aynı oran Almanya'da % 1,8 ve Fransa'da % 1,4'tür (Gwartney, Lawson & Block, 1996; 219).

Tablo 3.2: İngiltere'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

Ekonomik Özgürlük Kriterleri	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları	5,1	5,0	4,9	4,7
(a) Kamu tüketimi	5,1 (22,6)	3,9 (26,6)	3,9 (26,6)	4,2 (25,9)
(b) Transferler ve Desteklemeler		6,0 (15,0)	5,8 (15,8)	5,3 (17,9)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı		2,3	3,3	5,0
(a) Kamu Girişimleri	2,0 (43,4)	2,0 (41,8)	4,0 (29,1)	6,0
(b) Fiyat Kontrolleri		0,0 (83)	0,0 (83)	2,0 (60)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı		10,0	10,0	10,0
(d) Askere Alma				
(a)	9,0	6,7	7,8	8,5
		8,0 (9,8)	8,0 (9,9)	7,8 (10,9)
	9,4 (1,5)	7,2 (7,0)	9,0 (2,4)	9,0 (2,5)
	8,5 (7,3)	4,7 (26,3)	6,2 (18,8)	8,8 (5,9)
III. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	5,0	5,0	5,0	10,0
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	9,6	10,0	8,2	7,6
(a) Hukuki Güvence	9,6	10,0	6,4	8,7
(b) Hukukun Üstünlüğü			10,0	6,6
VI. Uluslararası Ticaret	3,6	8,2	8,1	8,4
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler				
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	2,1 (11,9)	9,5 (0,7)	9,5 (0,7)	9,6 (0,6)
ii. Ortalama Tarife Oranı				
iii. Tarife Oranının Standart Sapması		8,1 (9,4)	8,2 (8,8)	8,5 (7,5)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü				
	6,8 (45,2)	5,8 (53,6)	5,0 (52,3)	5,9 (56,6)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	6,6	5,8	8,1	9,8
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü				
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	6,5 (65,3)	7,3 (72,5)	8,0 (79,9)	9,1 (91,1)
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	8,0	4,0	4,0	10,0
	2,0	2,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	6,4	6,3	6,6	7,9
İndeksteği Sıralaması	27	18	19	7

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.2 (Devamı): İngiltere'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
I. Devletin Boyutları	5,3	4,8	5,5
(a) Kamu tüketimi	4,5 (24,6)	4,4 (25,2)	5,4 (21,8)
(b) Transferler ve Desteklemeler	6,1 (14,9)	5,3 (17,7)	5,6 (16,5)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	7,8	7,8	7,7
(a) Kamu Girişimleri	8,0 (15,3)	8,0	8,0
(b) Fiyat Kontrolleri	9,0	9,0	8,0
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	5,0 (40)	5,0 (40)	6,0 (40)
(d) Askere Alma	10,0	10,0	10,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	7,4	9,3	9,7
(a) Yıllık Para Arzı	4,3 (28,7)	9,0 (4,9)	9,6 (2,2)
(b) Enflasyondaki Değişme	9,4 (1,4)	9,3 (1,7)	9,8 (0,6)
(c) Enflasyon Oranı	8,7 (6,4)	9,5 (2,4)	9,7 (1,6)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	9,2	10,0	9,9
(a) Hukuki Güvence	10,0		9,8
(b) Hukukun Üstünlüğü	8,3	10,0	10,0
VI. Uluslararası Ticaret	7,9	8,1	8,2
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,6	9,6 (0,6)	9,2 (0,5)
ii. Ortalama Tarife Oranı			
iii. Tarife Oranının Standart Sapması	8,5	8,7 (6,7)	8,9 (5,6)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	7,1	7,6 (5,9)	7,6 (5,9)
	5,1 (51,5)	5,2 (57,7)	4,9 (54,1)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	10,0	9,9	10,0
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	9,8 (97,8)	9,7 (97,0)	9,9 (98,5)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	8,4	8,7	8,8
İndeksteki Sıralaması	4	4	4

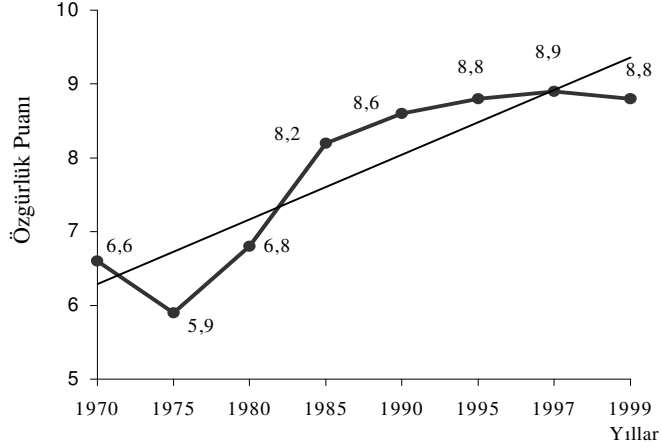
Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

1995-2000 periyodunda İngiltere'deki büyüme oranı yıllık ortalama % 3 düzeyinde gerçekleşmiştir (<http://devdata.worldbank.org/data-query>).

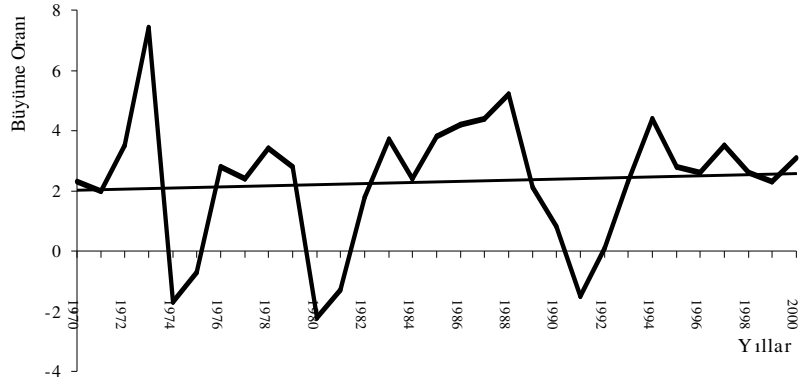
Tüm bu iyileşmelerle birlikte, İngiltere ekonomisi hala ciddi problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Kamu tüketimi ve transferlerin payı oldukça yüksek düzeylerde. Kamu tüketimi 1975-1995 periyodunda % 25'ler düzeyinde seyretmiştir. Bu oran 1999 yılında % 21.8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde transferler ve sübvansiyonların oranı % 15 ve % 17'ler düzeyindedir. İngiltere'de işsizlik oranı 1987-1994 sürecinde % 10'lar düzeyindedir. Ülkede uygulanan istihdamı sağlamaya yönelik politikalar işgücü piyasasındaki esnekliğin azalmasına neden olmuştur.

Şekil 3.3'de ekonomik özgürlükler trendi, Şekil 3.4'de ise ekonomik büyüme trendi gösterilmektedir. Şekiller dikkate alındığında ekonomik büyüme trendinin dalgalanmalar halinde seyretse bile genel olarak, ekonomik özgürlükler trendindeki kadar olmasa da, ılımlı bir yükselme trendinde olduğu görülmektedir.

Şekil 3.3: İngiltere'nin Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.4: İngiltere'nin Ekonomik Büyüme Trendi
(1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.1.3. Almanya

Almanya özellikle 1990'lı yıllarda ekonomik özgürlükler açısından istikrarlı bir tablo çizmektedir. Ekonomik özgürlükler kriterleri itibariyle Almanya'nın geçirdiği süreç Tablo 3.28'de sunulmaktadır. Para ve fiyat istikrarının sağlanmış olması, istikrarlı ve rekabetçi bir kredi piyasasının mevcudiyeti ve nispeten özgür bir ticaret sektörünün mevcut olması Alman ekonomisinin güçlü yanlarını oluşturmaktadır. Bu kriterler aynı zamanda yüksek ekonomik özgürlük düzeyindeki istikrarlılığın da temel nedenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yüksek kamu tüketimi düzeyi, geniş boyutlardaki transfer sektörü ve yüksek vergi oranları Alman ekonomisinin ekonomik özgürlükler açısından en zayıf noktalarını oluşturmaktadır. Almanya'da kamu tüketimi 1970-1999 periyodunda GSYİH'nın % 25'i dolayında seyretmiştir. 1970 yılından bu yana sürekli artan transfer ödemeleri 1995 yılında % 21,6 ve 1999 yılında ise % 20,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunun anlamı gelir elde eden bir bireyin kazancının yaklaşık % 20'sinin vergiler yoluyla bir başkasına aktarılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Alman GSYİH'sının yaklaşık olarak % 45'i devlet tarafından yönlendirilmektedir. Geliri asıl elde eden olarak ise bireylerin elinde % 55'den daha azı kalmaktadır. Yine en yüksek marjinal vergi oranı oldukça yüksek bir oran olan % 65'ler düzeyindedir. Bu oran dünyadaki en yüksek oranlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Alman ekonomisinin ekonomik alandaki başarısının altında yatan gerekçe, fiyat istikrarının sağlanmış olması, güçlü ve rekabetçi bir ticaret sektörü ve yüksek yatırım oranı olarak gözükmektedir. Yukarıdaki verilerden yola çıkılarak GSYİH'nın % 40'ından fazlasını kullanan devletin, bu fonları piyasa işleyişini aksatmaksızın yönlendirdiğini söyleyebilmek mümkün gözükmektedir. Zira Almanya'nın ekonomik özgürlükler kriterleri arasında yer alan "devletin boyutları" ve "ekonominin yapısı ve piyasanın kullanımı" kriterlerinden aldığı puan % 4,5-5 dolaylarındadır.* Bu rakamlar oldukça düşüktür. Bu sonuç Almanya'nın ekonomik yapısı içinde devletin ağırlıklı ve önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

* Ekonominin yapısı ve piyasanın kullanımı ile ilgili kriterin puanı zorunlu askerlik hizmetiyle ilgili kriter devre dışı bırakılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.3: Almanya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi	5,6 (22,4)	4,7 (26,5)	4,7 (26,3)	4,5 (26,1)
(b) Transferler ve Desteklemeler	6,1 (14,8)	5,4 (17,4)	5,3 (17,6)	5,0 (19,0)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	4,3	4,3	4,3	3,9
(a) Kamu Girişimleri	7,0	7,0	7,0 (25,7)	7,0 (24,4)
(b) Fiyat Kontrolleri				
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	2,0 (62)	2,0 (65)	2,0 (65)	1,0 (65)
(d) Askere Alma	1,0	1,0	1,0	1,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,3	9,1	9,2	9,5
(a) Yıllık Para Arzı	9,4 (2,9)	8,8 (6,2)	9,2 (4,1)	9,5 (2,6)
(b) Enflasyondaki Değişme	9,2 (2,1)	9,7 (0,7)	9,6 (0,9)	9,5 (1,2)
(c) Enflasyon Oranı	9,3 (3,4)	8,8 (6,0)	8,9 (5,5)	9,6 (2,2)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0	10,0
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	10,0	7,6	9,1	8,8
(a) Hukuki Güvence	10,0	7,6	8,2	9,4
(b) Hukukun Üstünlüğü			10,0	8,2
VI. Uluslararası Ticaret	8,2	8,2	8,3	8,6
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler				
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,7 (0,5)	9,7 (0,5)	9,7 (0,5)	9,7 (0,5)
ii. Ortalama Tarife Oranı				
iii. Tarife Oranının Standart Sapması		8,1 (9,4)	8,2 (8,8)	8,5 (7,5)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	5,4 (36,5)	5,6 (49,4)	5,6 (55,1)	6,9 (63,8)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	7,8	7,2	7,6	8,2
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	5,0 (40-50)	5,0 (48-50)	5,0 (48-50)	5,0 (48-50)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	8,4 (84,0)	8,0 (79,8)	7,8 (78,2)	7,7 (77,3)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	8,0	10,0	10,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	8,0	8,0	8,0	10,0
GENEL PUAN	8,0	7,3	7,7	7,7
İndekste Sıralaması	7	10	9	11

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

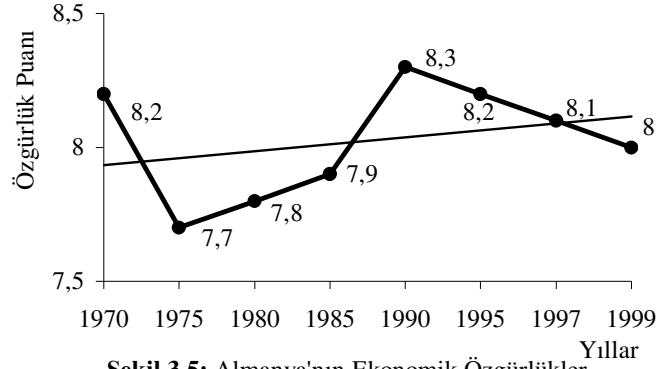
Tablo 3.3 (Devamı): Almanya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
V. Devletin Boyutları	4,8	4,2	4,5
(c) Kamu tüketimi	4,4 (25,2)	4,2 (25,8)	4,5 (24,9)
(d) Transferler ve Desteklemeler	5,3 (17,9)	4,3 (21,6)	4,5 (20,8)
VI. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	5,6	5,5	4,9
(e) Kamu Girişimleri			
(f) Fiyat Kontrolleri	6,0 (24,0)	6,0 (25,5)	6,0
(g) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	9,0	9,0	8,0
(h) Askere Alma	1,0 (66)	1,0 (66)	0,0 (66-68)
	3,0	3,0	3,0
VII. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,0	9,4	9,6
(d) Yıllık Para Arzı	8,1 (9,7)	9,0 (5,0)	9,1 (4,4)
(e) Enflasyondaki Değişme	9,5 (1,2)	9,5 (1,2)	9,8 (0,5)
(f) Enflasyon Oranı	9,5 (2,7)	9,6 (2,1)	9,9 (0,6)
VIII. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(c) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(d) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	10,0	10,0	9,9
(c) Hukuki Güvence	10,0		9,8
(d) Hukukun Üstünlüğü	10,0	10,0	10,0
VIII. Uluslararası Ticaret	8,1	8,1	8,3
(b) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			
iv. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,7 (0,5)	9,7 (0,5)	9,7 (0,5)
v. Ortalama Tarife Oranı			
vi. Tarife Oranının Standart Sapması	8,5 (7,4)	8,7 (6,7)	8,9 (5,6)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	7,1 (7,2)	7,6 (5,9)	7,6 (5,9)
	6,3 (61,6)	4,6 (46,4)	5,6 (56,0)
IX. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	8,2	8,1	8,1
(e) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	5,0 (49)	5,0 (49)	5,0 (53,1)
(f) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	7,9 (79,3)	7,6 (76,4)	7,7 (76,5)
(g) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(h) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	8,1	8,0	8,0
İndekste Sıralaması	9	14	15

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

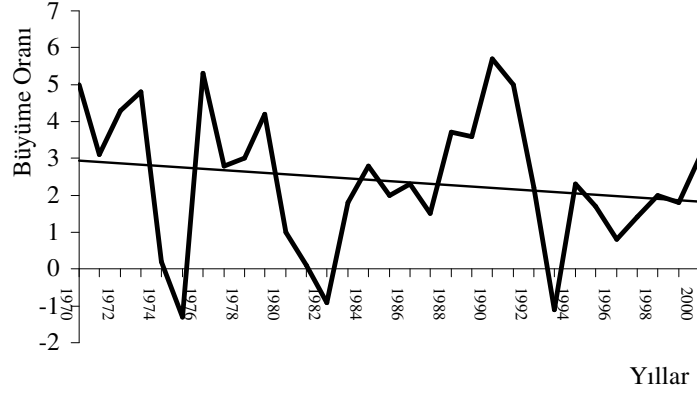
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Almanya'nın ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme trendleri sırasıyla Şekil 3.5 ve Şekil 3.6'da gösterilmektedir.

Şekil 3.5: Almanya'nın Ekonomik Özgürlükler Trendi (Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.6: Almanya'nın Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Almanya'nın ekonomik özgürlükler puanı, yaklaşık olarak, ortalama 8 düzeyindedir ve istikrarlı sayılabilecek bir tren izlemektedir. Ekonomik büyüme oranı ise 1970-2000 periyodunda ortalama % 2,4 dolayındadır. Almanya'nın büyüme süreci 1974-1975 yılları, 1980'li yılların başı ve 1993 yılında aksamış ve ülke ekonomisi az da olsa küçülmüştür. Bu aksamalarında makul açıklamalarını bulabilmek mümkündür. Örneğin 1973 yılı "dünya petrol krizi"yle anılmaktadır. 1975 yılında yaşanan aksamanın nedeninin yaşanan bu kriz olması muhtemeldir. 1993 ise Doğu Almanya ile birleşmenin hemen sonrasına denk gelmektedir. Zira, Almanya'nın 1990'lı yıllardaki büyüme performansına bakıldığında, büyüme oranlarının önceki döneme oranla azaldığı görülmektedir.

3.2.1.1.4. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ekonomik özgürlükler açısından dünyanın en özgür ülkeleri arasında yer almaktadır. Amerika'nın bu alandaki üstünlüğü uzun yıllardır devam edegelmektedir. 1999 yılında, ekonomik özgürlük puanı itibariyle, ABD'nin üzerinde yer alan Singapur, Yeni Zelanda ve İngiltere ekonomik özgürlükler alanında ancak 1990'lı yıllardan sonra gelişme kaydederken, Hong Kong gibi ABD de 1970 yılından bu yana yüksek düzeyde ekonomik özgürlük puanına sahiptir.

Tablo 3.4: ABD'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi	5,1	6,2	6,3	6,1
(b) Transferler ve Desteklemeler	5,1 (22,6)	5,2 (22,2) 7,1 (11,1)	5,5 (21,2) 7,2 (10,9)	5,5 (21,5) 6,7 (12,5)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	3,4	4,8	5,3	6,8
(b) Fiyat Kontrolleri	7,0 (23,8)	7,0 (15,6)	8,0 (17,2)	8,0 (17,3)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0 (70-75)	0,0 (70-75)	0,0 (70-75)	4,0 (50-59)
(d) Askere Alma	0,0	10,0	10,0	10,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı				
(a) Yıllık Para Arzu	9,4	9,0	8,9	9,1
(b) Enflasyondaki Değişme	9,7 (1,5) 9,6 (0,9)	9,4 (3,1) 9,3 (1,7)	9,0 (5,1) 9,5 (1,2)	8,9 (5,5) 9,0 (2,4)
(c) Enflasyon Oranı	9,0 (5,1)	8,2 (9,2)	8,1 (9,5)	9,3 (3,5)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü				
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence	10,0	9,4	10,0	10,0
(b) Hukukun Üstünlüğü	10,0	9,4	10,0	10,0
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	6,2	7,6	8,1	7,9
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	8,4 (2,4)	9,0 (1,5)	9,3 (0,1)	8,9 (1,7)
ii. Ortalama Tarife Oranı		7,9 (10,3)	8,5 (7,3)	8,7 (6,6)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	1,6 (11,4)	4,2 (16,4)	4,9 (21,1)	4,3 (17,6)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	9,0	8,6	9,2	9,1
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	10,0 (100)	100 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(c) Negatif Faiz Oranından Kazanma	8,0 (80,0)	8,3 (83,1)	8,5 (85,4)	8,4 (83,9)
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	8,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	6,4	6,3	6,6	7,9
İndekste Sıralaması	11	4	3	4

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.4 (Devamı): ABD'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
IX. Devletin Boyutları	6,2	6,3	6,5
(e) Kamu tüketimi	5,7 (20,8)	6,2 (19,0)	6,5 (18,0)
(f) Transferler ve Desteklemeler	6,7 (12,7)	6,3 (14,0)	6,5 (13,4)
X. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	8,3	7,8	8,1
(i) Kamu Girişimleri			
(j) Fiyat Kontrolleri	8,0 (20,0)	8,0 (14,6)	8,0 (14,2)
(k) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	9,0	9,0	9,0
(l) Askere Alma	7,0 (33-42)	5,0 (42-49)	5,0 (42-49)
	10,0	10,0	10,0
XI. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,4	9,6	9,6
(g) Yıllık Para Arzı	9,4 (2,9)	9,3 (3,3)	9,7 (-1,4)
(h) Enflasyondaki Değişme	9,7 (0,7)	9,7 (0,6)	9,5 (1,2)
(i) Enflasyon Oranı	9,1 (4,3)	9,6 (2,0)	9,6 (2,2)
XII. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(e) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(f) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	10,0	10,0	9,8
(e) Hukuki Güvence	10,0	10,0	9,6
(f) Hukukun Üstünlüğü	10,0	10,0	10,0
X. Uluslararası Ticaret	7,8	7,9	7,5
(c) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			
vii. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,0 (1,5)	9,2 (1,2)	9,4 (0,9)
viii. Ortalama Tarife Oranı	8,8 (6,2)	8,8 (5,9)	9,0 (4,8)
ix. Tarife Oranının Standart Sapması	6,9 (7,7)	7,2 (7,0)	5,4 (11,6)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	5,0 (21,2)	5,1 (24,1)	5,0 (23,8)
XI. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	9,2	9,2	9,3
(i) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(j) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	8,9 (89,2)	8,8 (87,8)	9,3 (92,9)
(k) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(l) Yabancılarla Ortak İş Yapma	8,0	8,0	8,0
GENEL PUAN	8,4	8,7	8,8
İndeksteki Sıralaması	3	4	5

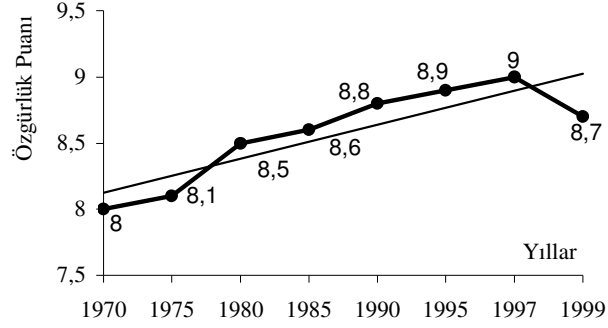
Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

ABD, sadece ekonomik özgürlükler açısından değil kişi başına gelir düzeyi itibariyle de dünyanın en iyi konumdaki ülkelerinden biridir. Bununla birlikte ABD'nin de en düşük puan aldığı kriterler; devletin boyutları, ekonominin yapısı ve piyasanın kullanımı alanındakilerdir. Bununla birlikte Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda ve Norveç gibi diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, gerek kamu tüketimi rakamları gerekse transferlerin düzeyi daha düşüktür. İşgücü piyasası da daha esnek bir yapıya sahiptir. 1990'lara doğru yükselen kamu girişimlerinin payı, 1995 yılı itibariyle yeniden azalmıştır. Önceki dönemde % 70-75 düzeyinde olan en yüksek marjinal vergi oranında da 1985 yılından itibaren ciddi düşüşler olmuştur. Bu oran 1999 yılında % 42-49 düzeyindedir. Tablo 3.29'da ekonomik özgürlükler kriterleri ve bu kriterlerle ilgili gelişmeler sunulmaktadır.

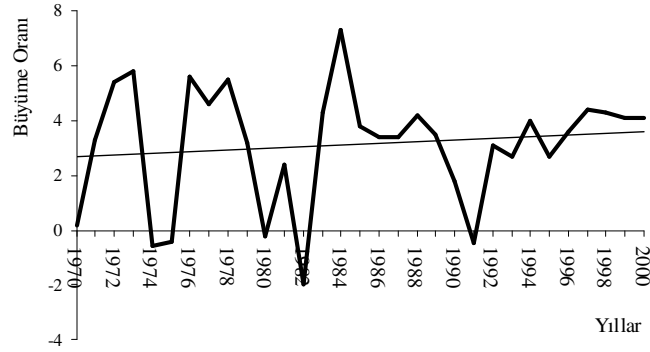
Bununla birlikte ABD, kamu harcamalarının GSYİH içindeki artışı şeklindeki dünya trendine ayak uydurmuş ve bu oran 1960'daki GSYİH'nın % 28.4'lük düzeyinden 1996'da % 34.6'ya yükselmiştir. Bu artışın aksine GSYİH'daki artış oranı 1960'lardaki ortalama 4.4'lük düzeyinden 1990-96 periyodunda ortalama %1.9'a düşmüştür (Gwartney, Holcombe & Lawson, 1998; 186). Ancak Amerikan ekonomisinde 1996 yılında sonra yaşanan olumlu gelişmeler, ekonomik büyüme oranını yeniden yukarılara çekmiş ve 1990-2000 periyodunda bu oran % 3.3'e yükselmiştir (<http://www.oecd.org>).

ABD'nin Fraser Institute indeksi puanları itibariyle ekonomik özgürlükler trendi Şekil 7'de gösterilmektedir. Ekonomik büyüme trendi ise Şekil 8'de gösterilmiştir. Şekillerdeki eğilim çizgilerinden de görüldüğü gibi ABD gerek ekonomik özgürlükler, gerekse ekonomik büyüme trendi açısından yükselme çizgisi izlemektedir.

Şekil 3.7: ABD'nin Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.8: ABD'nin Ekonomik Büyüme Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.2. Yeni Gelişmiş Ülkeler

Yeni Zelanda, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler 1965 yılından bu yana ekonomik bünyelerinde önemli reformlar gerçekleştirmişlerdir. Bu ülkeler bölgeye yapılan Amerikan yardımlarının bu yıllarda kesilmesi üzerine piyasa ekonomisini güçlendirecek çeşitli tedbirleri almaya başlamışlardır. Uygulanan bu politikaların sonucu olarak bu ülkeler reel ekonomik büyüme oranlarını ve ülkedeki vatandaşların refah düzeyini yansıtan kişi başına gelir düzeylerini ciddi oranlarda arttırmışlardır. Hong Kong 1960-1998 periyodunda reel GSYİH'sını 15 kat, Singapur ise 22 kat arttırmıştır (Schavey, 1999; 47). Bu ülkeler Heritage Foundation ve Fraser Institute tarafından hazırlanan indekslerde ekonomik açıdan en özgür ülkeler arasında yer almaktadırlar.

3.2.1.2.1. Yeni Zelanda

1980'lerin başlarında Yeni Zelanda, ekonomik büyüme ve hayat standardı açısından bir çok batılı ülkeden oldukça kötü durumda idi. Ülkede korumacı ve müdahaleci politikalar uygulanmaktaydı. 1980'li yılların ortalarında ciddi ekonomik reformlar uygulanmaya başlandı. Bir yandan daha küçük ve daha etkin bir devlet yapısı oluşturulmaya çalışılırken diğer yandan da özel sektörün önemi artırılmaya çalışıldı.

Devlet, yapılan reformlar doğrultusunda öncelikli olarak, bir çok mal ve hizmet üretiminden çekilmiştir. Bir çok sektörde özelleştirme yapılmış ve bu sektörlerde üretim özel sektöre devredilmiştir. Tarım sektörüne yönelik fiyat desteklemeleri ve sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Vergi sistemi basitleştirilmiş ve vergi oranları azaltılmıştır. Bununla birlikte vergi tabanı genişletilmiştir. Eğitim, sağlık, refah, konut, sosyal yardım ve kaza sigortası sistemleri yeniden düzenlenmiştir. Emeklilik yaşı yükseltilmiş ve sosyal güvenlik sistemi kendi kendini finanse eder hale getirilmiştir. Merkez Bankası bağımsız hale getirilmiştir (Tanzi & Schuknecht, 1999; 169-171).

Ulusal ve uluslararası ticarete yönelik liberalizasyon politikaları, özelleştirme uygulamaları, transferlerin ve sübvansiyonların azaltılması ve kamusal alandaki kurumsal reformlar, etkinsizliği ve rant kollama faaliyetlerini azaltmayı amaçlamıştır (Tanzi & Schuknecht, 1999; 171). Ekonomik özgürlüklerin arttırılması ve piyasa ekonomisinin hakim kılınması anlamına gelen tüm bu uygulamalar sonucunda ekonomik büyüme süreci ivme kazanmıştır.

Yeni Zelanda'nın kamu tüketimi 1970-1999 periyodunda yaklaşık % 20'ler düzeyinde seyretmiştir. Transferler ve desteklemelerin oranı ise 1990'lı yılların başlarına dek sürekli artmış ve 1990 yılı itibariyle % 27,5

Tablo 3.5: Yeni Zelanda'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi	6,7	5,3	4,6	5,1
(b) Transferler ve Desteklemeler	6,7	6,0	5,1	5,6
			4,2	4,5
			(21,9)	(20,6)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	4,0	4,4	3,7	3,3
(b) Fiyat Kontrolleri	(33,9)	4,0	4,0	4,0
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı			(30,8)	(31,4)
(d) Askere Alma	10,0	3,0	1,0	0,0
		10,0	(61,5)	(66)
			10,0	10,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı				
(a) Yıllık Para Arzı	8,3	7,7	8,4	8,1
(b) Enflasyondaki Değişme	9,7	7,6	8,9	8,3
(c) Enflasyon Oranı	7,8	8,5	9,2	8,7
	7,3	7,2	(15,4)	(14,2)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü				
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	3,9	4,5	5,0	4,6
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0	0,0	0,0	0,0
	7,8	9,0	(0,0)	(4,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence	9,6	5,5	9,6	9,4
(b) Hukukun Üstünlüğü	9,6	5,5	10,0	8,7
			10,0	10,0
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	7,2	6,9	7,3	7,3
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	8,2	8,4	8,3	8,7
ii. Ortalama Tarife Oranı			(2,5)	(2,0)
iii. Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			7,4	6,8
(b) Ticaret Sektörünün Standart Sapması	5,1	5,2	(13,0)	(16,0)
			5,2	5,8
			(62,1)	(64,6)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	5,8	5,7	5,8	6,1
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	5,0	5,0	5,0	5,0
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	8,0	7,4	7,5	6,9
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	5,0	5,0	6,0	8,0
			5,0	5,0
GENEL PUAN	6,9	5,6	6,4	6,3
İndekste Sıralaması	20	35	23	27

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.5 (Devamı): Yeni Zelanda'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

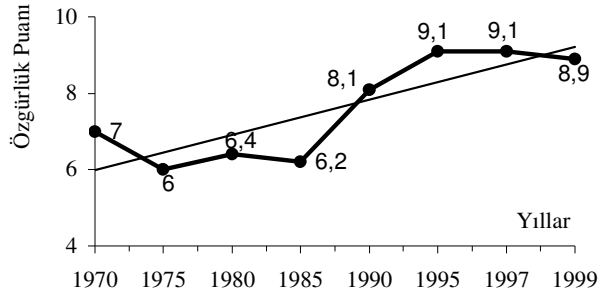
EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XIII. Devletin Boyutları	4,1	6,4	6,4
(g) Kamu tüketimi	5,5 (21,2)	6,2 (18,9)	6,2 (19,1)
(h) Transferler ve Desteklemeler	2,6 (27,5)	6,6 (12,8)	6,5 (13,2)
XIV. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	7,9	9,2	9,2
(m) Kamu Girişimleri	7,0 (25,3)	10,0 (12,0)	10,0 (13,3)
(n) Fiyat Kontrolleri	9,0	10,0	10,0
(o) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	7,0 (33)	7,0 (33)	7,0 (33)
(p) Askere Alma	10,0	10,0	10,0
XV. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	6,3	9,5	8,7
(j) Yıllık Para Arzı	1,8 (40,9)	9,1 (4,7)	6,8 (-15,8)
(k) Enflasyondaki Değişme	7,8 (5,4)	9,9 (0,3)	9,5 (1,2)
(l) Enflasyon Oranı	9,5 (2,7)	9,5 (2,3)	10,0 (-0,1)
XVI. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(g) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(h) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	10,0	10,0	9,8
(g) Hukuki Güvence	10,0		9,6
(h) Hukukun Üstünlüğü	10,0	10,0	10,0
XII. Uluslararası Ticaret	6,3	7,3	8,1
(d) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	8,9 (1,7)	9,1 (1,4)	8,9 (1,6)
x. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler			
xi. Ortalama Tarife Oranı	7,1 (14,5)	8,3 (8,5)	9,2 (3,8)
xii. Tarife Oranının Standart Sapması	3,7 (15,7)	5,8 (10,4)	8,0 (5,1)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	4,5 (54,7)	4,3 (58,7)	4,5 (60,7)
XIII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	9,7	9,9	9,3
(m) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (95-100)	10,0 (95-100)	10,0 (95-100)
(n) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	8,8 (87,6)	9,6 (95,7)	9,5 (94,6)
(o) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(p) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	10,0	8,0
GENEL PUAN	8,0	9,0	8,9
İndeksteki Sıralaması	11	3	3

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

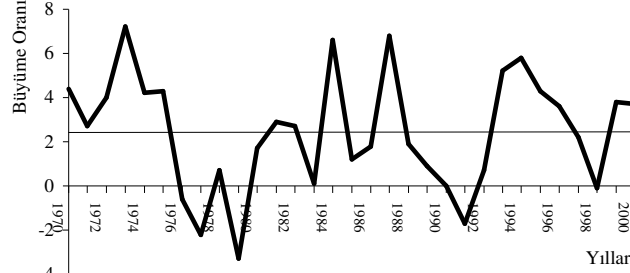
olarak gerçekleşmiştir. 1995 ve 1999 yılları itibariyle bu oranda ciddi bir azalma görülmüş ve % 13 düzeylerine gerilemiştir. Aynı süreç benzer şekilde kamu girişimlerinin payında yaşanmıştır. 1990 yılına dek % 30'ların üzerinde seyreden bu oran, 1990 yılında % 25,3'e 1995 yılında ise % 12'ye düşmüştür. 1999 yılında bu oran % 13,3'tür. 1990 yılı itibariyle en yüksek marjinal vergi oranlarında da yarı yarıya bir azalma olmuştur. Bu oran 1985 yılındaki % 66'lık düzeyinden 1990 ve sonrasında % 33 düzeyine düşürülmüştür. Yine 1990 yılıyla birlikte enflasyon oranında ciddi azalmalar görülmüştür. Tablo 3.30'da bu gelişmeler sunulmaktadır.

Aşağıda Şekil 3.9'da Yeni Zelanda'nın ekonomik özgürlükler trendi, Şekil 3.10'da ise ekonomik büyüme trendi gösterilmektedir. Ekonomik özgürlüklerin eğilim çizgisi yükselme trendi izlerken, ekonomik büyüme düz bir trend izlemektedir.

Şekil 3.9: Yeni Zelanda'nın Ekonomik Özgürlükler Trendi (Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.10: Yeni Zelanda'nın Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.2.2. Hong Kong

Hong Kong dünyanın ekonomik açıdan en özgür ülkesidir. Bir ülkenin ekonomik özgürlüklerin yaygınlaştırılması ile neler başarabileceğinin en güzel örneklerinden biridir. Hong Kong'un kişi başına geliri 1965 yılında 2279 \$ düzeyindeydi. Bu yıla kadar bölge ülkelerine yardımda bulunan Dünya Bankası ve IMF yaptıkları dış yardımları geri çekmişlerdir. Bunun üzerine Hong Kong ve diğer Asya ülkeleri ekonomik yapılarında reformlar yaptılar ve ekonomilerini güçlendirdiler. Vergi oranlarını azalttılar, bankaları özelleştirdiler. Regülasyonlara son verdiler ve piyasa işleyişi için gerekli diğer bir çok reformları gerçekleştirdiler. Yapılan bu reformlar sonrasında Hong Kong ekonomisinde kayda değer iyileşmeler olmuştur. Kişi başına gelir 1999 yılı itibarıyla ve satın alma gücü paritesine göre 24070 \$'a yükselmiştir.

Tablo 3.31 incelendiğinde, 1970-1999 sürecinde Hong Kong'da gerek kamu tüketiminin gerekse transferler ve desteklemelerin payının oldukça düşük düzeylerde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kamu girişimlerinin payı ve en yüksek marjinal vergi oranları da çok düşük miktarlardadır. Benzer şekilde marjinal vergi oranı 1970 yılından bu yana çok düşük düzeylerde seyretmektedir. Bu oran 1999 yılı itibarıyla % 17'dir. Enflasyon oranı ise 1970 yılından bu yana, ortalama % 3 düzeyindedir. Hong Kong, uluslararası ticaretten neredeyse hiç vergi almamaktadır. Üstelik mülkiyet haklarına yönelik hukuki yapı oldukça sağlıklıdır. Bu yönüyle bakıldığında Hong Kong yabancı yatırımcılar için cazibe merkezi olmuştur.

Tablo 3.6: Hong Kong'un Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi	8,9 (9,9)	9,3 (9,9)	9,5 (9,3)	9,3 (10,6)
(b) Transferler ve Desteklemeler	8,9	9,8 (1,1)	10,0 (0,6)	9,9 (0,9)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	10,0 (9,1)	10,0 (16,4)	10,0 (16,5)	9,6 (17,9)
(b) Fiyat Kontrolleri	10,0 (15)	10,0 (15)	10,0 (15)	9,0 (25)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	10,0	10,0	10,0	10,0
(d) Askere Alma	10,0	10,0	10,0	10,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı				
(a) Yıllık Para Arzı	8,3 (4,4)	8,9 (5,5)	8,0 (4,8)	9,1 (2,6)
(b) Enflasyondaki Değişme	8,3 (8,6)	8,7 (3,3)	8,0 (5,0)	9,0 (2,6)
(c) Enflasyon Oranı	8,3	9,1 (4,6)	7,0 (15,0)	8,9 (5,7)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü				
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence	9,1	7,6	9,7	7,2
(b) Hukukun Üstünlüğü	9,1	7,6	10,0	6,1 (8,2)
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,9	9,6	9,6	9,8
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	10,0 (0,0)	9,5 (0,7)	9,7 (0,5)	9,6 (0,6)
ii. Ortalama Tarife Oranı		10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	9,8 (181,5)	8,9 (163,7)	8,8 (180,6)	10,0 (208,6)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi				
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	5,0	10,0	10,0	10,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	5,0	10,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	9,5	9,4	9,7	9,3
İndeksteği Sıralaması	1	1	1	1

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

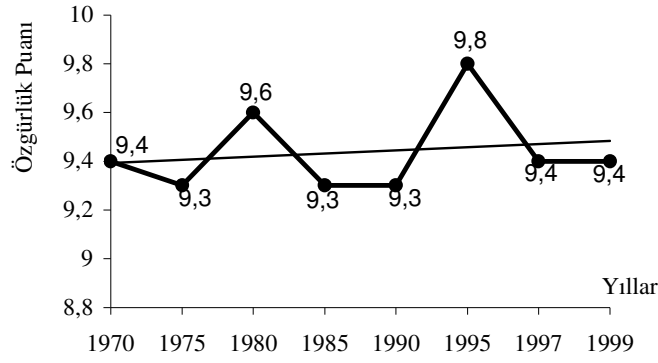
Tablo 3.6 (Devamı): Hong Kong'un Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XVII. Devletin Boyutları	9,1	8,9	7,8
(i) Kamu tüketimi	8,4 (11,6)	8,0 (12,7)	7,8 (13,5)
(j) Transferler ve Desteklemeler	9,9 (0,9)	9,8 (1,1)	
XVIII. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	9,7	9,7	9,7
(q) Kamu Girişimleri	10,0 (13,2)	10,0 (14,0)	10,0
(r) Fiyat Kontrolleri	10,0	9,0	9,0
(s) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	9,0 (25)	10,0 (20)	10,0 (17)
(t) Askere Alma	10,0	10,0	10,0
XIX. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	8,7	9,1	9,0
(m) Yıllık Para Arzı	8,4 (8,2)	8,8 (6,1)	9,5 (-2,5)
(n) Enflasyondaki Değişme	8,9 (2,9)	9,0 (2,6)	8,3 (4,2)
(o) Enflasyon Oranı	8,9 (5,7)	9,5 (2,6)	9,2 (-4,0)
XX. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(i) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(j) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	6,7	10,0	8,8
(i) Hukuki Güvence	6,6		9,6
(j) Hukukun Üstünlüğü	6,7	10,0	7,9
XIV. Uluslararası Ticaret	9,9	9,9	9,9
(e) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,7 (0,4)	9,8 (0,3)	9,8 (0,3)
xiii. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
xiv. Ortalama Tarife Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
xv. Tarife Oranının Standart Sapması	10,0 (260,1)	10,0 (302,9)	10,0 (249,8)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XV. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	10,0	9,9	9,8
(q) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (100)	10,0 (100)	10,0 (100)
(r) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	9,8 (98,1)	9,7 (96,7)	9,2 (92,2)
(s) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(t) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	9,2	9,7	9,4
İndeksteki Sıralaması	1	1	1

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

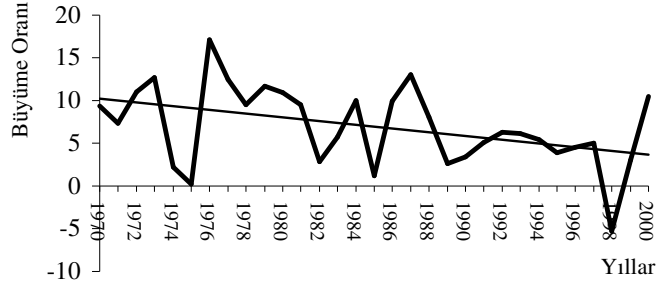
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Şekil 3.11’de Hong Kong’un ekonomik özgürlükler trendi, Şekil 3.12’de ekonomik büyüme trendi gösterilmektedir. Ekonomik özgürlüklerin izlediği eğilim artış yönündedir. Ancak ekonomik büyüme için aynı şeyi ifade edebilmek zordur. 1990 yılından sonra ekonomik büyüme sürecinde genel bir gerileme başlamış ve Asya Krizinin etkisini gösterdiği 1998’de Hong Kong ekonomisi %5 küçülmüştür. Bununla birlikte ekonomik büyümede yaşanan bu düşüş yalnızca 1970-1980 periyodundaki, ortalama %9,5 ve 1980-1990 periyodundaki, ortalama %7 gibi oldukça yüksek düzeylerden, %4,3 gibi bir ortalamaya düşmüştür.

Şekil 3.11: Hong Kong'un Ekonomik Özgürlükler Trendi (Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.12: Hong Kong'un Ekonomik Büyüme Trendi
(1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.2.3. Singapur

Singapur, Hong Kong'dan sonra dünyanın ikinci en özgür ülkesidir. 1960'ların ortalarına kadar Singapur da çok miktarda dış yardım almıştır. Ancak yardımların kesilmesinden sonra çareyi ekonomik yapısında gerçekleştirdiği reformlarda bulmuştur. Sonuçta Hong Kong'la aynı başarı düzeyini yakalamış ve 1965'de 1863 \$ olan kişi başına gelir 2000 yılında 24740 \$'a ulaşmıştır.

Tüm bunlarla birlikte ekonomik özgürlükleri ölçmek ve ekonomik büyüme için önemini vurgulamak üzere hazırlanmış indekslere baktığımızda Singapur için farklı değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Fraser Institute ve Heritage Foundation tarafından hazırlanan indekslerde Singapur dünyanın en özgür ülkelerinin başında gelmektedir. Ancak Freedom House'un hazırladığı indekste "kısmen özgür" ülkeler arasında

Tablo 3.7. Singapur'un Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları	8,5	8,6	8,5	7,2
(a) Kamu tüketimi	7,3 (15,0)	7,4 (14,9)	7,1 (15,9)	4,7 (24,0)
(b) Transferler ve Desteklemeler	9,6 (1,8)	9,8 (1,4)	9,8 (1,1)	9,6 (1,8)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	5,4	4,9	4,9	6,0
(a) Kamu Girişimleri	8,0 (19,4)	7,0 (25,0)	7,0 (24,2)	6,0 (34,7)
(b) Fiyat kontrolleri				
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	4,0 (55)	4,0 (55)	4,0 (55)	8,0 (40)
(d) Askere Alma	0,0	0,0	0,0	0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,6	8,8	8,6	9,6
(a) Yıllık Para Arzı	9,3 (3,3)	9,0 (5,2)	9,4 (3,3)	9,9 (0,3)
(b) Enflasyondaki Değişme	9,8 (0,5)	7,9 (5,2)	8,6 (3,6)	8,9 (2,8)
(c) Enflasyon Oranı	9,8 (0,9)	9,6 (2,2)	7,7 (11,5)	9,8 (-1,1)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	4,9	5,0	5,0	7,5
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	5,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	9,8 (1,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	9,1	7,6	9,7	8,5
(a) Hukuki Güvence	9,1	7,6	9,4	8,7
(b) Hukukun Üstünlüğü			10,0	8,2
VI. Uluslararası Ticaret	9,4	9,7	9,9	9,9
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,1 (1,3)	9,6 (0,6)	9,7 (0,4)	9,8 (0,3)
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				
ii. Ortalama Tarife Oranı			9,9 (0,3)	9,9 (0,3)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	10,0 (231,6)	10,0 (302,5)	10,0 (439,6)	10,0 (338,5)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	8,9	8,9	9,2	9,8
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	8,0 (79,5)	10,0 (95-100)	10,0 (95-100)	10,0 (100)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi		8,7 (86,7)	8,9 (89,0)	9,0 (89,9)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	5,0		10,0	10,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma		8,0		10,0
GENEL PUAN	7,8	7,6	8,0	8,4
İndeksteki Sıralaması	10	6	5	5

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.7. Singapur'un Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XXI. Devletin Boyutları	7,9	8,3	7,8
(k) Kamu tüketimi	6,5 (18,1)	6,9 (16,5)	5,8 (20,2)
(l) Transferler ve Desteklemeler	9,4 (2,6)	9,6 (1,8)	9,8 (1,4)
XXII. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	7,5	7,9	7,9
(u) Kamu Girişimleri	8,0 (18,6)	8,0	8,0
(v) Fiyat Kontrolleri	8,0	9,0	9,0
(w) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	9,0 (33)	9,0 (30)	9,0 (28)
(x) Askere Alma	0,0	0,0	0,0
XXIII. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,0	9,5	9,3
(p) Yıllık Para Arzı	9,1 (4,4)	9,6 (2,2)	9,1 (-4,3)
(q) Enflasyondaki Değişme	8,9 (2,7)	9,4 (1,5)	9,0 (2,6)
(r) Enflasyon Oranı	9,0 (4,9)	9,5 (2,7)	9,9 (0,4)
XXIV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(k) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(l) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	8,5	10,0	9,8
(k) Hukuki Güvence	8,6		9,5
(l) Hukukun Üstünlüğü	8,3	10,0	10,0
XVI. Uluslararası Ticaret	9,7	9,7	9,9
(f) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,9 (0,1)	9,9 (0,1)	9,9 (0,1)
xvi. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	9,9 (0,4)	9,9 (0,4)	9,9 (0,4)
xvii. Ortalama Tarife Oranı	9,3 (1,8)	8,9 (2,7)	9,9
xviii. Tarife Oranının Standart Sapması	10,0 (386,4)	10,0 (355,6)	10,0 (287,3)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			10,0
XVII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	9,7	9,7	9,6
(u) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	10,0 (95-100)	10,0 (95-100)	10,0 (95-100)
(v) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	8,8	8,8	8,3
(w) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0 (87,6)	10,0 (87,5)	10,0 (82,9)
(x) Yabancılarla Ortak İş Yapma	10,0	10,0	10,0
GENEL PUAN	9,0	9,4	9,3
İndeksteki Sıralaması	2	2	2

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

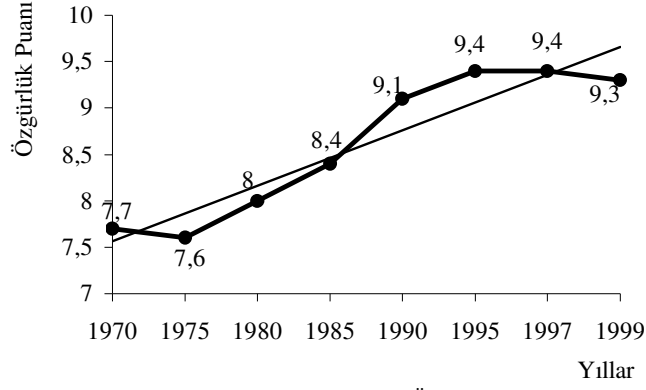
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

yer almaktadır. Bu farklılığın temel nedeni Freedom House'un indeksinde şöyle açıklanmaktadır (Messick, 1996; 6): Singapur'da vergi oranları oldukça düşüktür, toplam üretimin çok az bir kısmını devlet gerçekleştirmektedir ve yabancı yatırımlar hukuki güvence altına alınmıştır. Bu kriterler diğer iki indeks için ekonomik özgürlüğün oldukça önemli kriterleridir. Freedom House'nin indeksinde ise ülkenin ekonomik özgürlükler düzeyini düşüren diğer üç önemli husus mevcuttur. Bunlar; i) ticari birleşmeler siyasi partilerin kontrolü altındadır; ii) özel firmalar çeşitli alanlardaki kamu işletmeleri ile rekabet etmekte zorlanmaktadır; ve iii) Singapur idarecileri çalışma özgürlüğünü ya da firma kurma özgürlüğünü bir haktan çok kendileri tarafından ihsan edilen bir ayrıcalık olarak görmektedirler. Yani, Singapur'da yabancı firmalar için olumlu bir hava ve destek varken, ülkenin kendi vatandaşları tam anlamıyla ekonomik özgürlüklere sahip bulunmamaktadır.

Singapur'un kişi başına gelir miktarı 1965'ten bu yana oldukça fazla artmış olmasına rağmen bir çok ülkenin temel problemi burada da mevcuttur: Ülkede gelir dağılımı oldukça bozuktur. Singapur'da nüfusun ilk % 20'lik dilimi toplam gelirin sadece % 5,1'ini almaktadır. İkinci dilim % 9,9'unu, üçüncü dilim % 14,6'sını, dördüncü dilim % 2,4'ünü almaktadır. Son % 20'lik dilim ise gelirin çok önemli bir kısmı olan % 48,9'luk kısmını almaktadır.

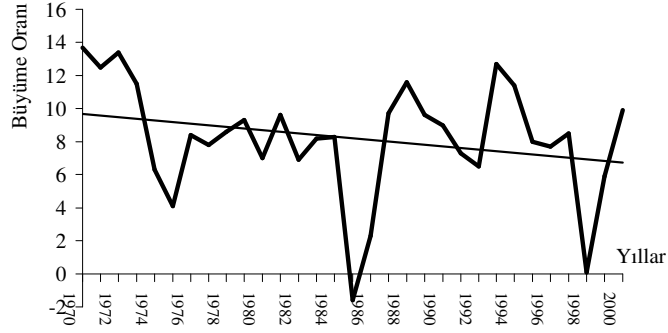
Singapur'un ekonomik özgürlükler trendi Şekil 3.13'de, ekonomik büyüme trendi ise Şekil 3.14'de gösterilmektedir. Singapur'un ekonomik özgürlükler düzeyi Hong Kong'unki gibi yükseliş gösterirken, aynı şekilde ekonomik büyüme trendi düşmektedir. Ancak Hong Kong'un tersine Singapur 1985 yılında yaşadığı düşüşten sonraki yıllarda yüksek düzeyde ve istikrarlı sayılabilecek bir büyüme süreci yaşamıştır. Ancak bu ülke de Asya Krizinden payını almıştır. Bir önceki yıl ekonomik büyüme oranı % 8,5 olarak gerçekleşmişken 1998 yılında bu oran % 0,1 olmuştur. Bununla birlikte 1999 ve 2000 yılları büyüme oranları* Singapur'un önceki büyüme sürecini yeniden yakalama azminde olduğunu göstermektedir.

* Bu oranlar IMF verilerine göre, 1999 yılı için 5,9, 2000 yılı için 8,9 düzeyindedir.

Şekil 3.13: Singapur'un Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.14: Singapur'un Ekonomik Büyüme Trendi
(1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.3. Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte olan ülkelere örnek olarak Şili, Malezya ve Türkiye ele alınacaktır. Türkiye diğer ülke örneklerine oranla daha geniş bir şekilde ele

alınmaya çalışılmıştır. Özellikle son dönemlerde Şili özelleştirme uygulamalarıyla, Malezya ise gerçekleştirdiği sanayileşme hamlesi ile gündeme gelmiş ülkelerdir.

3.2.1.3.1. Şili

Şili’de 1970’lerin başlarında Keynesyen politikaların etkisiyle kamu kesiminin genel ekonomi içindeki payı oldukça yüksektir. Yine enflasyon oranı ve mali açık düzeyi de yüksektir. 1970 yılında % 42 olan mali açık oranı 1999 yılı itibariyle % 20’lere gerilemiştir. 1980’lerden buyana Şili’de ekonominin temel kurumlarına yönelik ciddi reformlar gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yeni bir anayasa hazırlanmış ve mülkiyet hakları garanti altına alınmıştır. Devletin ekonomik alandaki rolü sınırlandırılmıştır. Bürokratik işlemler azaltılmış bütçe süreci basitleştirilmiştir. Devlet üretici olarak yer aldığı bir çok sektörden çekilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi gözden geçirildi ve yardım ve sağlık sigortası sistemi özelleştirildi. Aynı şekilde hizmet ve ulaştırma sektöründe büyük ölçekli bir çok kamu kuruluşu özelleştirildi. Böylelikle rekabete dayalı bir piyasa yapısı oluşturulmaya çalışıldı. Eğitim ve sağlık hizmetleri yerelleştirildi. Tüm bu uygulamalar sonucunda kamu harcamalarında kayda değer azalmalar oldu ve rant kollama faaliyetleri önemli ölçüde azaldı ve böylece kamu hizmetleri daha etkin hale geldi.

Şili’nin son 20 yılla ilgili ekonomik verileri ekonomik özgürlüklerin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Şili’nin ekonomik özgürlükler alanında geçirdiği aşmalar Tablo 3.33’de görülmektedir. Şili ekonomisi 1975 yılında para arzı istikrarsızlığı, hiper-enflasyon, çok yüksek kamu harcamaları, yüksek vergi oranları ve uluslararası ticaret üzerindeki çeşitli sınırlamalarla karakterize edilmekteydi. 1975-1999 periyodu itibariyle Şili’nin ekonomik özgürlükler puanında ciddi artışlar olmuştur. Hatta bu periyotta ekonomik özgürlükler puanı en yüksek sığrama gösteren ülke Şili’dir. 1970 yılında 3,6 olan ekonomik özgürlükler puanı, 1999 yılında 8,0’a yükselmiştir.

Şili’nin sergilediği bu yüksek trendde bir çok faktör rol oynamıştır. Yıllık parasal büyüme oranında çok ciddi bir düşüş olmuş ve bu oran, 1975 yılındaki % 210,7’lik düzeyinden 1999 yılında % 3,9’luk düzeye gerilemiştir. Döviz cinsinden hesap açtırabilme serbestisi, özelleştirme, kamu tüketim harcamalarındaki azalma, en yüksek marjinal vergi oranındaki önemli azalmalar ve uluslararası ticarete yönelik bazı

Tablo 3.8: Şili'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları	6,6	6,9	7,0	6,4
(a) Kamu tüketimi	7,2 (15,5)	6,6 (17,7)	7,4 (15,0)	6,9 (16,7)
(b) Transferler ve Desteklemeler	5,9 (15,4)	7,3 (10,5)	6,3 (12,9)	6,0 (15,3)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	2,0 (42,1)	1,1 (7,7)	3,1 (32,2)	4,7 (16,1)
(b) Fiyat Kontrolleri		0,0 (60)	4,0 (58)	8,0 (56)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	3,0	2,0 (60)	2,0 (58)	2,0 (56)
(d) Askere Alma	3,0	3,0	3,0	0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	3,4	0,0	1,4	6,0
(a) Yıllık Para Arzı	1,0 (44,9)	0,0 (210,7)	0,0 (99,5)	7,9 (10,7)
(b) Enflasyondaki Değişme	7,5 (6,2)	0,0 (233,7)	0,0 (80,6)	6,2 (9,6)
(c) Enflasyon Oranı	1,9 (40,7)	0,0 (334,7)	4,2 (28,8)	3,9 (30,7)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	5,1	4,5	6,9	7,8
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	0,0	5,0	10,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,2 (49,0)	9,0 (5,0)	8,8 (6,0)	5,6 (22,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	0,0	3,8	7,3	5,4
(a) Hukuki Güvence	0,0	3,8	6,4	4,2
(b) Hukukun Üstünlüğü	0,0	8,3	8,3	6,6
VI. Uluslararası Ticaret	4,2	3,8	8,3	6,7
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,2 (1,2)	6,3 (5,6)	8,1 (2,8)	6,2 (5,7)
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				
ii. Ortalama Tarife Oranı	0,0 (105,0)	0,0 (55,0)	8,0 (10,0)	4,0 (30,0)
iii. Tarife Oranının standart Sapması			10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	2,8 (28,6)	6,6 (52,8)	5,5 (49,8)	6,4 (50,9)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü		3,5	5,9	6,5
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü		2,0 (10-40)	5,0 (40-75)	8,0 (75-85)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi		7,5 (75,0)	9,6 (96,2)	8,6 (85,5)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma		2,0	8,0	8,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	2,0	2,0	2,0	2,0
GENEL PUAN	3,6	3,5	6,0	6,2
İndeksteği Sıralaması	54	70	31	31

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

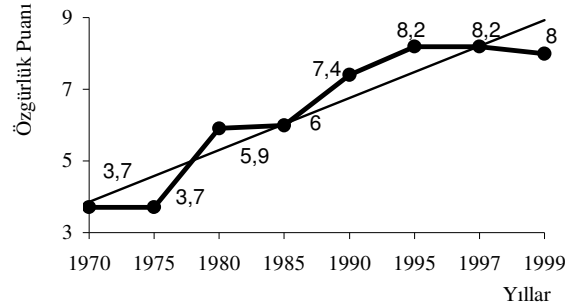
Tablo 3.8 (Devamı): Şili'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990		1995		1999	
XXV. Devletin Boyutları	7,5		7,6		7,2	
(m) Kamu tüketimi	7,8	(13,6)	7,8	(13,6)	7,6	(14,3)
(n) Transferler ve Desteklemeler	7,3	(10,5)	7,4	(10,0)	6,8	(12,1)
XXVI. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	4,9		7,5		6,6	
(y) Kamu Girişimleri	7,0	(20,5)	8,0	(16,6)	8,0	(19,2)
(z) Fiyat Kontrolleri	4,0	(50)	10,0		9,0	
(aa) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0		6,0	(45)	4,0	(45)
(bb) Askere Alma	0,0		0,0		0,0	
XXVII. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	6,3		7,3		9,1	
(s) Yıllık Para Arzı	4,8	(25,9)	5,4	(22,9)	9,2	(3,9)
(t) Enflasyondaki Değişme	8,3	(4,2)	8,4	(4,0)	8,8	(3,0)
(u) Enflasyon Oranı	5,8	(21,2)	8,1	(9,3)	9,3	(3,3)
XXVIII. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0		9,8		8,9	
(m) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0		10,0		10,0	
(n) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0	(0,0)	9,6	(2,0)	7,8	(11,1)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	7,0		7,0		8,2	
(m) Hukuki Güvence	7,3				8,5	
(n) Hukukun Üstünlüğü	6,7		7,0		7,9	
XVIII. Uluslararası Ticaret	8,1		8,1		8,1	
(g) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	7,5	(3,7)	7,7	(3,5)	7,9	(3,1)
xix. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	7,0	(15,0)	7,8	(11,0)	7,8	(11,0)
xx. Ortalama Tarife Oranı	10,0	(0,0)	10,0	(0,0)	9,7	(0,7)
xxi. Tarife Oranının standart Sapması	7,5	(65,5)	5,7	(55,4)	5,8	(56,4)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü						
XIX. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	6,6		8,1		8,1	
(y) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	8,0	(75-85)	8,0	(84)	8,0	(86)
(z) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	9,3	(92,7)	9,9	(98,5)	9,8	(98,3)
(aa) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	8,0		10,0		10,0	
(bb) Yabancılarla Ortak İş Yapma	2,0		5,0		5,0	
GENEL PUAN	7,3		7,9		8,0	
İndekste Sıralaması	22		18		15	

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001**Not:** Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

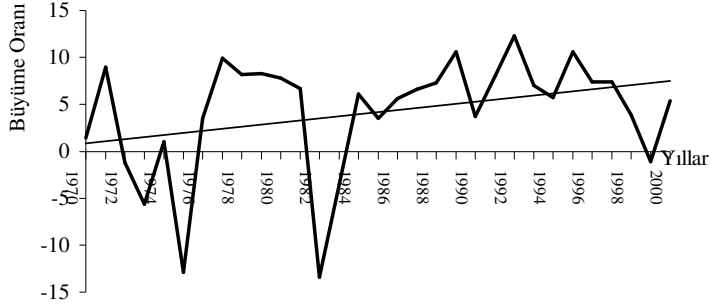
sınırlamaların azaltılması gibi faktörler Şili'nin ekonomik özgürlükler puanındaki artışın temel nedenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Şili'de marjinal vergi oranları halen yüksektir ve parası henüz tam anlamıyla konvertibil değildir. Şili'nin ekonomik özgürlükler alanında sergilediği performans tablo 3.33'de gösterilmektedir.

Özellikle başarılı bir şekilde uyguladığı özelleştirme politikaları ile dikkate çeken ve bu alanda örnek teşkil eden Şili 1970'lerden bu yana ekonomik özgürlükler alanında yükseliş trendi içindedir. 1970 yılında 3,7 olan ekonomik özgürlükler puanı 1997 yılında 8,2 ve 1999 yılında 8 düzeyine yükselmiştir. Ekonomik büyüme açısından 1985 yılından itibaren iyi bir trend yakalamıştır. 1999 yılında aksayan bu trend 2000 yılı itibariyle yeniden rayına oturmuş gözükmemektedir. Şekil 3.15'de ekonomik özgürlükler trendi, Şekil 3.16'da ise ekonomik büyüme trendi gösterilmektedir.

Şekil 3.15: Şili'nin Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute Puanları)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.16: Şili'nin Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.1.3.2. Malezya

Malezya 1970'li yıllardan bu yana ekonomik özgürlükler açısından istikrarlı bir çizgi izlemektedir. Ülke 1990-1995 döneminde dünyanın özgür ülkeleri arasında yer almıştır. Ancak 1999 yılı puanı itibariyle bir düşüş söz konusudur. 1970-1999 döneminde enflasyon oranı oldukça düşük düzeylerde seyretmiştir. Aynı dönemde kamu tüketimi, örnek ülke olarak incelediğimiz Almanya ve İngiltere ile yaklaşık aynı düzeylerde. Transfer ödemeleri ve sübvansiyonlar ise ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya'daki rakamlardan çok daha düşük düzeylerde. Yine marjinal vergi oranı diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşük düzeylerde seyretmiştir. 1999 yılı itibariyle bu oran % 30'dur. Yıllık para arzı 1995 yılı itibariyle 12,4 gibi enflasyon oranını körükleyecek bir düzeye ulaşmışsa da 1999 yılında bu oran % -2,9 olarak gerçekleşmiştir. Malezya'nın ekonomik özgürlükler puanı ortalamasını düşüren kriterler; "kamu girişimlerinin payı", "fiyat kontrolleri", "tarife oranlarındaki standart sapma", "banka sahibi olma özgürlüğü" ve "yabancılarla iş yapma oranı"dır. Malezya'nın 1970-1999 dönemine ait ekonomik özgürlükler kriterleriyle ilgili gelişmeler Tablo 3.34'de sunulmaktadır.

Tablo 3.9: Malezya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları	6,8	6,6	6,7	7,1
(a) Kamu tüketimi	5,5 (21,4)	4,7 (23,9)	4,5 (24,6)	5,1 (22,7)
(b) Transferler ve Desteklemeler	8,1 (7,3)	8,4 (6,4)	8,8 (4,8)	9,2 (3,6)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı		4,8	4,0	4,6
(a) Kamu Girişimleri	4,0 (32,3)	4,0 (37,6)	4,0 (37,3)	2,0 (46,8)
(b) Fiyat Kontrolleri				
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı		4,0 (50)	2,0 (60)	6,0 (45)
(d) Askere Alma	10,0	10,0	10,0	10,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	9,3	8,1	8,5	9,0
(a) Yıllık Para Arzı	9,3 (-3,7)	8,1 (9,4)	8,1 (9,7)	9,8 (0,9)
(b) Enflasyondaki Değişme	8,8 (2,9)	6,7 (8,3)	8,8 (3,1)	8,9 (2,6)
(c) Enflasyon Oranı	9,9 (-0,4)	9,4 (-3,1)	8,6 (6,9)	9,7 (-1,5)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	4,9	7,5	10,0	7,5
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	5,0	10,0	5,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	9,8 (1,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	6,5	4,8	7,6	7,2
(a) Hukuki Güvence	6,5	4,8	8,4	6,1
(b) Hukukun Üstünlüğü			6,7	8,2
VI. Uluslararası Ticaret	6,1	7,2	7,1	7,4
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	4,7 (8,0)	5,3 (7,0)	4,9 (7,7)	6,2 (5,7)
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				
ii. Ortalama Tarife Oranı		7,0 (12,0)	7,9 (10,6)	7,3 (13,6)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	9,1 (79,9)	10,0 (86,8)	10,0 (112,6)	10,0 (104,7)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	6,4	5,9	5,9	6,9
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	5,0 (40-75)	5,0 (4-75)	5,0 (40-75)	5,0 (40-75)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	9,9 (98,7)	8,2 (82,2)	7,9 (78,9)	8,0 (80,3)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma			6,0	10,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	5,0	5,0	5,0	5,0
GENEL PUAN	6,5	6,3	7,0	7,0
İndekste Sıralaması	26	18	13	17

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

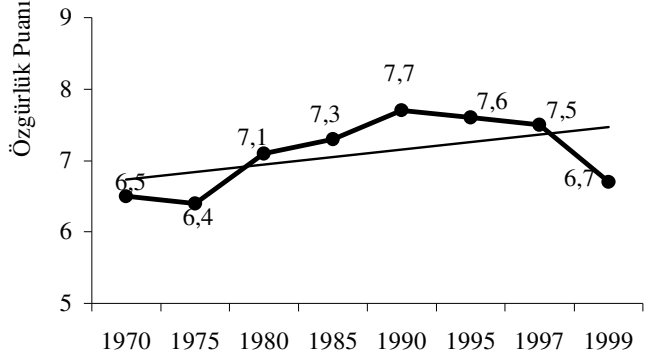
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.9 (Devamı): Malezya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XXIX. Devletin Boyutları	7,5	7,3	7,2
(o) Kamu tüketimi	5,6 (21,0)	5,6 (20,9)	5,4 (21,5)
(p) Transferler ve Desteklemeler	9,5 (2,4)	9,0 (4,0)	9,0 (4,1)
XXX. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	5,4	5,3	5,2
(cc) Kamu Girişimleri	4,0 (35,5)	4,0 (29,2)	4,0 (27,2)
(dd) Fiyat Kontrolleri	5,0	4,0	3,0
(ee) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	6,0 (45)	7,0 (32)	8,0 (30)
(ff) Askere Alma	10,0	10,0	10,0
XXXI. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	8,7	8,6	8,9
(v) Yıllık Para Arzı	8,7 (6,5)	7,5 (12,4)	9,4 (-2,9)
(w) Enflasyondaki Değişme	7,9 (5,2)	9,4 (1,5)	7,7 (5,8)
(x) Enflasyon Oranı	9,4 (3,0)	9,0 (5,0)	9,5 (2,7)
XXXII. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	10,0	10,0	7,5
(o) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	5,0
(p) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	7,5	7,0	5,9
(o) Hukuki Güvence	6,6		8,1
(p) Hukukun Üstünlüğü	8,3	7,0	3,8
XX. Uluslararası Ticaret	7,2	7,4	6,9
(h) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	7,9 (3,2)	8,9 (1,6)	8,9 (1,6)
xxii. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	7,4 (13,0)	7,4 (12,8)	8,2 (9,1)
xxiii. Ortalama Tarife Oranı	5,0 (12,5)	4,4 (14,0)	2,2 (19,6)
xxiv. Tarife Oranının Standart Sapması	10,0 (150,6)	10,0 (194,4)	10,0 (206,9)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXI. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	7,0	7,0	6,4
(cc) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	5,0 (40-75)	5,0 (40-75)	5,0 (40-75)
(dd) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	8,4 (84,3)	8,7 (86,6)	9,4 (94,1)
(ee) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	10,0	10,0	10,0
(ff) Yabancılarla Ortak İş Yapma	5,0	5,0	2,0
GENEL PUAN	7,5	7,4	6,7
İndeksteki Sıralaması	19	31	56

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

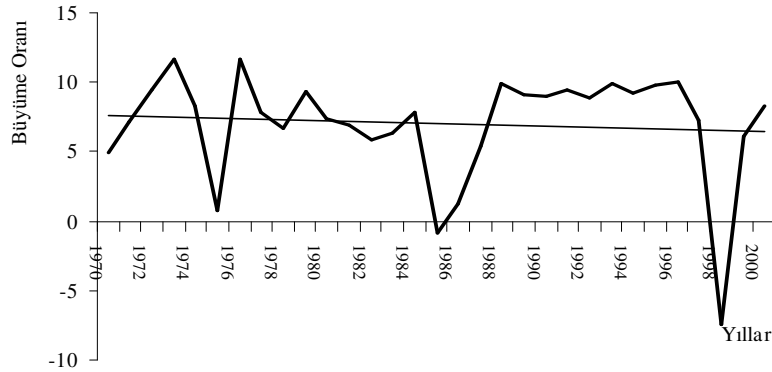
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Şekil 3.17: Malezya'nın Ekonomik Özgürlükler Trendi (Fraser Institute)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.17'de Malezya'nın ekonomik özgürlükler trendi görülmektedir. Bu trende 1970 yılında 6,5 özgürlük puanıyla başlayan Malezya 1990'lı yıllarda yaklaşık bir puanlık bir artış yakalamış olmasına rağmen 1999 yılı itibariyle neredeyse başlangıç düzeyine geri dönmüştür. Buna rağmen Malezya'nın ekonomik özgürlükler eğilimi artış yönündedir.

Şekil 3.18: Malezya'nın Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.18’de de Malezya’nın ekonomik büyüme trendi gösterilmektedir. Asya Krizi’nin Malezya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi çok yüksek olmuştur. 1998 yılında ekonomik büyüme oranı % -7,4 olarak gerçekleşmiştir. 1999 ve 2000 yılları itibarıyla ise diğer Asya ülkeleri gibi önceki performansını yakalamayı başarmıştır. Ekonomik büyüme oranı 1999 yılında % 6,1 ve 2000 yılında % 8,3 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.1.3.3. Türkiye

Türkiye’nin ekonomi tarihi incelendiğinde istisnasız her dönem içim, ekonomik hayat içinde devletin önemli bir payının olduğu görülür. Liberal politikaların uygulandığı ve kalkınmayı sağlama görevinin özel sektöre bırakıldığı 1923-1929 döneminde devlet özel tasarrufları teşvik etmek ve bu tasarrufları sanayi kesimine kanallandırmak görevini üstlenmişti. Yine kamunun sahip olduğu kaynaklar da özel sektörün kullanımına sunulmuştur. Sanayileşme için gerekli olan siyasi ve iktisadi istikrar sağlanmış, kapitülasyonlarla yabancı tüccarlara tanınan haklar uygulamadan kaldırılmıştı. Lozan Barış Anlaşması’nın gümrük vergilerinin beş yıl süreyle 1916’daki düzeyinde tutulması ve Türkiye’nin ithalat ya da ihracatta ambargo uygulamamasını öngören hükmünün olumsuz etkileri, ithal malları üzerine tüketim vergisi koyarak, yerli üreticilere prim vererek ve onları vergiden muaf tutarak azaltılmaya çalışılmıştı. Ayrıca 1927’de “Teşvik-i Sanayi Kanunu” çıkarılarak gerekli diğer teşvikler de devreye sokulmuştu. Böylelikle özel sektör tam anlamıyla koruma altına alınmıştı. 1923-1929 döneminde GSMH % 10,9 oranında artmasına rağmen sanayi sektöründe görülen büyüme % 8,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum sanayi sektörünün nispi bir dinamizm eksikliğinin ifadesidir.

İlk dönemde uygulanan liberal politikaların başarısız olması ve ayrıca 1929 yılında dünya ekonomilerinin yaşadıkları büyük durgunluk ve bunalımın Türkiye ekonomisini de derinden etkilemesi ülkeyi yeni iktisat politikaları aramaya sevk etmiştir. Bu eğilimin piyasa ekonomisini benimseyen gelişmiş ülkeler dahil bir çok ülke için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Sovyet Rusya’nın ve Doğu Bloğu ülkelerinin yaşanan krizden hiç denecek kadar az etkilenmesi, yine, kamu kesiminin genel ekonomi içerisinde, diğer Avrupa ülkelerine oranla, daha büyük paya sahip olduğu İtalya’nın da krizden çok az zarar görmesi bunun en önemli nedenlerindendir. Bu gelişme batılı ülkelerin, benimsedikleri iktisadi sistemi sorgulamalarına neden olmuş, bu sorgulama sonucunda da devlete daha fazla rol yükleyen Keynesyen iktisadi düşünce sistemi, gerek kamu oyunda gerekse bürokratik çevrelerde kabul görmeye başlamıştır.

Türkiye’de de 1930’lu yıllara girilirken devletin iktisadi hayata daha yoğun olarak girmesi yönünde güçlü baskılar oluşmaya başlamış bulunuyordu. Bunalımın olumsuz etkileri bu baskıları daha da arttırmıştır (Şahin, 1995; 52). Zaten 1927’de uygulamaya konulan teşvik tedbirleri de gerek bu tedbirlere duyarlı girişimci ruhunun olmayışı, gerekse bunalımın tesiriyle etkisiz hale gelmişti (Varcan, 1987; 45). Ekonomik kalkınmayı en kısa sürede gerçekleştirip siyasi bağımsızlığımızı pekiştirme düşüncesi devletin ekonomik hayata, özellikle de sanayi sektörüne, girişimci olarak girmesini kaçınılmaz kılmıştır. İşte bu dönemden sonra Türkiye “devletçilik” dönemine kademeli bir geçiş yapmıştır.

1931 yılında ithalata kota konulması ve ihracatın denetlenmesi hakkında çıkan kanunla korumacılığın ilk adımları atılmıştır. Bunu takiben 1932 yılında ekonomide devlet denetimini arttıran bir dizi kanun çıkarıldı. 1933 yılında Sümerbank kuruldu ve “Mevduatı Koruma Kanunu” ile “Ödünç Para Verme İşleri Kanunu” çıkarıldı. Devlet bu tarihte ilk defa faiz oranlarını belirlemeye başlamıştır (Yemişçi, 1993; 3). Devletçilik politikası tam olarak 1934 yılında uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) ile hayata geçirilmiştir. Aslında bu, bir plandan çok beş yıl içinde devlet tarafından gerçekleştirilmesi öngörülen sanayi projelerinin bir listesinden ibarettir. Ayrıca bu liste ekonominin tüm sektörlerini kapsamadığı gibi, sanayi kesimindeki tüm devlet faaliyetlerini de kapsamıyordu (Şahin, 1995; 55).

BBYSP’nda beş yılda gerçekleşmesi öngörülen yatırımlar, 2-3 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşmiş ve hemen akabinde, 1936 yılında, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) hazırlanmıştır. İBYSP’nın uygulanması II. Dünya Savaşının patlak vermesiyle sekteye uğrasa da her iki plan sanayi sektöründe büyümeyi uyarmıştır. Sanayi sektöründeki büyüme, 1933-1939 döneminde % 11,6’lık oranıyla önceki dönemin % 8,5’luk oranını hayli aşmıştır. Yine 1929-1939 döneminde kamu yatırımlarının GSMH içerisindeki payı % 3,5’den % 6,1’e ulaşmıştır. Bu oran toplam yatırımların yaklaşık % 50’sidir (Kutlu, 1990; 308).

Devletçilik politikası özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Hızlı bir büyüme sürecinin gerçekleştirilme isteği ve bunun için dış finansmana duyulan ihtiyaç Türkiye’yi dışa kapalı devletçi kalkınma planlarından uzaklaşmaya ve daha liberal politikaları uygulamaya zorlamıştır. Nitekim Türkiye’nin Marshal Planı’na dahil edilme koşullarından biri de buydu (Mortan ve Çakmaklı, 1987; 67). Ancak dış finansman desteğinin kesilmesi sonucunda liberal politikalar daha fazla sürdürülemedi. Dış finansmanın sınırlandırılması devleti ithal ikameci politikaları uygulamaya itmiştir. Bununla birlikte liberal politika vaadiyle başlayan dönem kamu

sektörünün daha da büyümesiyle sonuçlanmıştır. Sanayi yatırımları içindeki kamu payı 1950 yılında % 57'den 1960 yılında % 78'e yükselmiştir.

1960'lı yıllar benzer politikaların uygulandığı bir dönemdir. Bu arada 1960 Anayasasında "Sosyal Hukuk Devleti" ve "planlama" kavramları yer almıştır. Bu yıllar batıdan sağlanan finansal desteğin azaldığı bir dönemdir. Bu gelişme, dönemin hükümetlerini Sovyet politikalarına yakınlaştırmıştır. Nitekim 1963 yılı itibarıyla Türkiye planlı kalkınma modelini uygulamaya başlamıştır. Gerçi Türkiye, 1930'lardan buyana, dönem dönem farklı yoğunluklarda olmak üzere, planlama + KİT'ler şeklinde formüle edilebilecek olan üretimi tek merkezden örgütleme ve yönlendirme metodunu kullanı gelmiştir. Bu yöntem karma ekonomik model olarak adlandırılmaktadır. Planlama özellikle 1960-1983 yılları arasında yoğun bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. bu dönemde ağırlıklı olarak ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. Birinci plan döneminde saptanan hedeflere ulaşılmış ve fiyat artışları enflasyonist boyuta ulaşmamıştır. Ancak ikinci plan döneminin özellikle son iki yılında Dünya ekonomik konjonktürünün de etkisiyle başlayan enflasyonist süreç üçüncü plan döneminde de sürmüş ve yerleşik bir istikrarsızlık görünümü kazanmıştır (Çevik, 1980; 120).

Özellikle 1950'li yıllardan itibaren kamu harcamaları Keynesyen politikaların da etkisiyle sürekli artmış ve bu durum beraberinde sürekli bütçe açıklarını getirmiştir. Özellikle bu dönemden sonra büyüme istikrarsız bir süreç izlemiştir. Uygulanan korumacı ve planlı kalkınma politikalarının olumsuz etkileri, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, 1970'li yılların ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde GSMH büyüme hızı sürekli bir şekilde düşmüştür. Bu oran 1987 yılı sabit fiyatlarıyla, 1977'de % 3; 1978'de % 1,2; 1979'da % -0,5 ve 1980 yılında % -2,8 olarak gerçekleşmiştir (Çelebi, 2000; 82).

24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda kamu kesimini küçültmeye yönelik liberal politikalar ve beraberinde ihracata yönelik sanayileşme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle 1983 yılından sonra, piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamış ve ekonominin dışı açılması, KİT'lerin özelleştirilmesi, konvertibilite gibi uygulamalarla planlamanın ağırlığı azaltılmıştır. Bununla birlikte ekonomik alanda yapılan bütün reform niteliğindeki yeniliklere rağmen kamunun denetim altında tuttuğu kaynakların hacmi küçültülememiştir. İzlenen politikaların etkisiyle yeniden büyüme sürecine girilmişse de büyüme oranlarındaki istikrarsızlık devam edegelmiştir. Son dönemde, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin etkisiyle büyüme oranı eksili rakamlara düşmüştür.

Tablo 3.10: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları	8,1	7,8	7,8	7,9
(a) Kamu tüketimi	6,8 (16,9)	7,1 (15,7)	7,1 (15,9)	8,4 (11,4)
(b) Transferler ve Desteklemeler	9,5 (2,4)	8,5 (6,0)	8,5 (6,0)	7,3 (10,4)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	2,0 (44,0)	1,0 (47,1)	1,0 (40,0)	1,7 (45,5)
(b) Fiyat Kontrolleri		2,0 (68)	2,0 (75)	2,0 (63)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0	0,0	0,0	0,0
(d) Askere Alma	0,0	0,0	0,0	0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	5,3	6,4	0,7	3,1
(a) Yıllık Para Arzı	0,0 (-64,8)	5,7 (21,6)	1,9 (40,6)	3,7 (31,7)
(b) Enflasyondaki Değişme	8,2 (4,5)	7,6 (6,0)	0,0 (27,8)	5,7 (10,7)
(c) Enflasyon Oranı	8,2 (8,8)	5,9 (20,5)	0,0 (85,0)	0,0 (52,2)
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	0,0	3,9	3,4	4,7
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (55,0)	7,8 (11,0)	6,8 (16,0)	9,4 (3,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	4,5	2,3	6,1	6,5
(a) Hukuki Güvence	4,5	2,3	4,0	4,8
(b) Hukukun Üstünlüğü			8,3	8,2
VI. Uluslararası Ticaret	0,0	0,3	2,8	5,9
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	0,0 (20,7)	0,5 (14,3)	5,8 (6,3)	8,0 (3,0)
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler			1,2 (44,0)	4,7 (26,6)
ii. Ortalama Tarife Oranı			0,0 (15,0)	4,3 (34,8)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması			0,0	0,0
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	0,0 (10,3)	0,0	0,0 (17,1)	4,3 (34,8)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü		3,9	3,0	5,0
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	6,0 (60,4)	5,9 (58,9)	4,0 (39,8)	8,0 (82)
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma		2,0	0,0	4,0 (39,6)
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	0,0	0,0	0,0
GENEL PUAN	3,1	3,3	3,6	5,0
İndeksteği Sıralaması	57	72	93	63

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

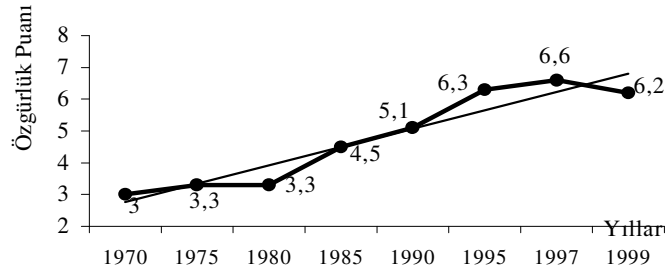
Tablo 3.10 (Devamı): Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XXXIII. Devletin Boyutları	8,4	7,9	8,3
(q) Kamu tüketimi	7,7 (13,8)	7,9 (13,3)	7,2 (15,5)
(r) Transferler ve Desteklemeler	9,1 (3,9)		9,3 (3,0)
XXXIV. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	5,1	5,4	6,1
(gg) Kamu Girişimleri	4,0 (31,8)	8,0 (17,5)	7,0 (23,7)
(hh) Fiyat Kontrolleri	8,0	5,0	6,0
(ii) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	4,0 (50)	4,0 (55)	7,0 (40)
(jj) Askere Alma	1,0	1,0	1,0
XXXV. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	1,1	0,9	0,0
(y) Yıllık Para Arzı	0,2 (49,0)	0,0 (61,9)	0,0 (76,6)
(z) Enflasyondaki Değişme	3,1 (17,2)	2,8 (17,9)	0,0 (45,2)
(aa) Enflasyon Oranı	0,0 (58,2)	0,0 (87,0)	0,0 (64,9)
XXXVI. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	9,8	9,8	9,9
(q) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	10,0	10,0	10,0
(r) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	9,6 (2,0)	9,6 (2,0)	9,8 (1,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	4,6	4,1	5,7
(q) Hukuki Güvence	5,9		7,7
(r) Hukukun Üstünlüğü	3,3	4,1	3,8
XXII. Uluslararası Ticaret	4,4	7,8	5,6
(i) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	8,1 (2,8)	9,0 (1,5)	9,4 (0,9)
xxv. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	5,5 (22,7)	8,2 (9,0)	7,3 (13,5)
xxvi. Ortalama Tarife Oranı	0,0 (35,7)	7,7 (5,7)	0,0 (25,4)
xxvii. Tarife Oranının Standart Sapması	3,4 (30,9)	4,9 (44,2)	5,9 (53,0)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXIII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	4,0	6,2	5,9
(gg) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	8,0 (75-90)	8,0 (75-90)	8,0 (75-90)
(hh) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	6,2 (62,1)	7,3 (73,4)	5,8 (57,9)
(ii) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	2,0	8,0	8,0
(jj) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	2,0	2,0
GENEL PUAN	5,4	6,2	6,2
İndeksteki Sıralaması	58	57	72

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Türkiye, modern sanayi ile halen istihdamın % 40'ını bünyesinde barındıran geleneksel tarımın bileşiminden oluşan dinamik bir yapıya sahiptir. Bu ekonomik yapı içinde özel sektör güçlü ve hızlı bir şekilde büyümektedir. Ancak devlet halen temel endüstrilerde, bankacılıkta, taşımacılıkta ve iletişim sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Ülkenin en önemli ve en fazla ihracat gerçekleştiren sanayi sektörü tekstildir. Bu sektörün hemen hemen tamamında özel sektör faaliyette bulunmaktadır. Son yıllarda ekonomik yapı, düzensiz ekonomik büyüme ve ciddi dengesizliklerle karakterize olmuştur. Bir çok yılda reel GSYİH % 6 oranını aşmıştır. Ama bu güçlü genişleme süreci 1994 ve 1999 yıllarında ani ve keskin bir gerileme ile kesilmiştir. Bu arada kamu kesimi borçlanma gereği sürekli olarak GSMH'nın % 10'unun üzerinde seyretmiştir. Bunun temel nedeni merkezi hükümet harcamalarının % 40'ından fazla olan faiz ödemelerinin getirdiği ağır yüküdür. Bu arada faiz oranları ve enflasyon oranı yüksek iki haneli rakamlarda, hatta bazı yıllar üç haneli rakamlarda seyretmektedir. Belki de bu nedenle olsa gerek, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımları yıllık 1 milyar dolar gibi düşük bir düzeyde kalmaktadır. Kişi başına gelir düzeyi, 2000 yılı itibariyle satın alma gücü paritesine göre 6800 \$ olarak tahmin edilmiştir.

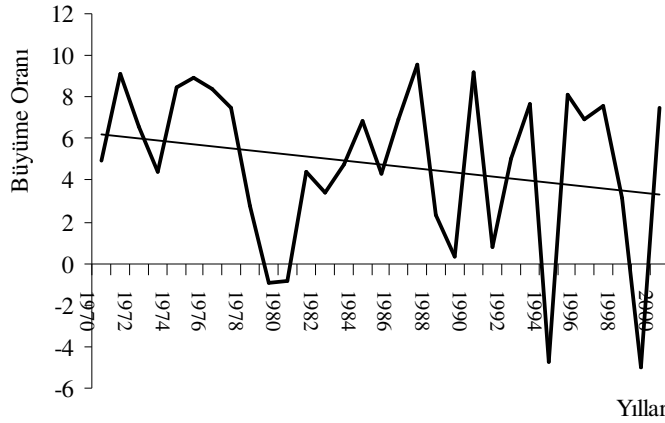

Şekil 3.19: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Türkiye'nin ekonomik özgürlükler trendi ile ekonomik büyüme trendi, sırasıyla Şekil 3.19 ve Şekil 3.20'de sunulmaktadır. Buna göre Türkiye 1970'den bu yana ekonomik özgürlükler alanında yükselen bir grafik

izlemektedir. Ancak geline nokta henüz arzulan düzeyde değildir. 1970'lerde 3 puan ile başlayan trend, 1997'de 6,6'ya çıktıktan sonra aşağı yukarı bütün ülkeler gibi 1999 yılında düşmüştür. Bu yıla ait puan 6,2'dir. Ekonomik büyüme trendine baktığımızda ise Türkiye'nin çok dalgalı bir süreç izlediğini görüyoruz. Üstelik eğilim çizgisi düşüş yönündedir.

Şekil 3.20: Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Trendi
(1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.2. Geçiş Sürecindeki Ülkeler

Bu başlık altında incelenen ülkeler 1990'lı yıllar öncesinde merkezi planlamayı temel alan ülkelerdir. Aşağıda incelenen Rusya ve Ukrayna eski SSCB'nin en önemli birimini oluşturan iki ülkedir. Bu nedenle bu iki ülkenin seçilmesi uygun görülmüştür. Bulgaristan ise yine aynı ekonomik modelin uygulandığı eski bir Demir Perde ülkesidir. Diğer bir ifadeyle sosyalist sistemin beslediği yavru ülkelerden biridir. İncelediğimiz diğer bir ülke Çin ise ABD'den sonra en büyük potansiyel güç olarak görülmektedir. Çin uzun yıllar komünist rejimi uygulamış bir ülkedir. Günümüzde ise piyasa ekonomisini yavaş yavaş ekonomik bünyesine yerleştirmeye çalışan bir ülke konumundadır. Bu ülkelerin geçiş dönemi öncesindeki ekonomik performanslarıyla ilgili veriler sadece Çin ve Bulgaristan için sağlanabilmektedir. Rusya ve Ukrayna'nın ekonomik büyüme rakamları 1991 sonrası için temin edilebilmiştir.

3.2.2.1. Rusya

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana geçen on yıldan sonra Rusya hala modern bir piyasa ekonomisi kurmaya ve güçlü bir ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmaya çabalamaktadır. Dağılım sürecinden sonraki ilk beş yıl içinde Merkezi Avrupa'daki müttefikleri piyasa ekonomisini yerleştirmeye yönelik üç önemli reformu gerçekleştirmesine karşılık, piyasa ekonomisinin temel kurumlarının pek çoğunu uygulama konusunda kararsız kalan Rusya'nın ekonomisi daralmıştır. Rusya 1997 yılında önemsiz sayılabilecek bir iyileşme yaşadı. Ancak, 1998 yılı boyunca devam eden global finansal kriz, hükümetin inatçı bütçe açığı politikası ve ülkenin zayıf ticari yapısının da etkisiyle ekonominin yeniden zayıflamasına neden olmuştur. 1998 yılı Ağustosunda kriz doruğa ulaştı: Ruble çok fazla değer kaybetti, hükümet borçlarını ödeyemedi ve nüfusun çok önemli bir kısmının yaşam standartları keskin bir şekilde düştü. 1999 ve 2000 yıllarında ekonomi düşük değerli rublenin ve dünya petrol fiyatlarındaki yükselmenin desteklediği rekabet ortamının etkisiyle yeniden canlandı. 2000 yılında kurulan yeni hükümetin çabaları ve peşi sıra gelen yapısal reformlarla birlikte yaşanan bu iyileşme, ikinci on yıllık geçiş sürecine yönelik olarak yatırımcıların olumlu beklentilerini ve ticaret sektörünü cesaretlendirmiştir.

Bununla birlikte halen ciddi sorunlar devam etmektedir. Rusya halen ihracatının % 80'ini oluşturan petrol, doğal gaz, madenler ve kereste gibi ürünlerin ihracına bağlı durumdadır. Rusya'nın tarım sektörü, gerekli yatırımları ve yeniden yapılanma çabalarını caydıran arazi mülkiyeti konusundaki belirsizlik nedeniyle tam bir çıkmazın içindedir. Eğer ülke ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak istiyorsa Rusya'nın eskimiş endüstriyel yapısı yeniden yapılanmalı ya da modernize edilmelidir. Ekonominin diğer önemli sorunları ise yaygın bir yozlaşma, sermaye kaçıışı ve beyin göçüdür (<http://www.cia.gov> 14.11.2001). 1990 yılında % 90 olan kamu girişimlerinin payı 1999 yılında % 35 düzeyine gerilemiştir. Kamu tüketiminin payı ise, % 30'lardan % 22'lere gerilemiş olmasına rağmen, halen yüksek boyutlardadır. SSCB'nin dağılışının ardından Rusya, 1990'lı yıllarda yüksek enflasyon oranlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın ekonomik özgürlükler kriterleri açısından yaşadığı süreç Tablo 3.36' sunulmuştur.

Tablo 3.11: Rusya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları		2,2	2,5	2,3
(a) Kamu tüketimi		2,5	3,0	2,6
(b) Transferler ve Desteklemeler		2,0	2,0	2,0
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı		0,0	0,0	0,0
(a) Kamu Girişimleri	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Fiyat Kontrolleri		0,0	0,0	0,0
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı		0,0	0,0	0,0
(d) Askere Alma	0,0	0,0	0,0	0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı		8,9	8,6	8,7
(a) Yıllık Para Arzı		8,3	7,9	8,1
(b) Enflasyondaki Değişme		9,6	9,3	9,4
(c) Enflasyon Oranı				8,5
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü		0,0	0,0	0,0
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0	0,0	0,0	0,0
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence				
(b) Hukukun Üstünlüğü				
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler				
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				
ii. Ortalama Tarife Oranı				
iii. Tarife Oranının standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü				
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü		0,0	0,0	0,0
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi		0,0	0,0	0,0
(c) Negatif Faiz Oranından Kacınma	0,0	0,0	0,0	0,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma				
GENEL PUAN		1,6	1,6	1,6
İndeksteği Sıralaması		83	108	112

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

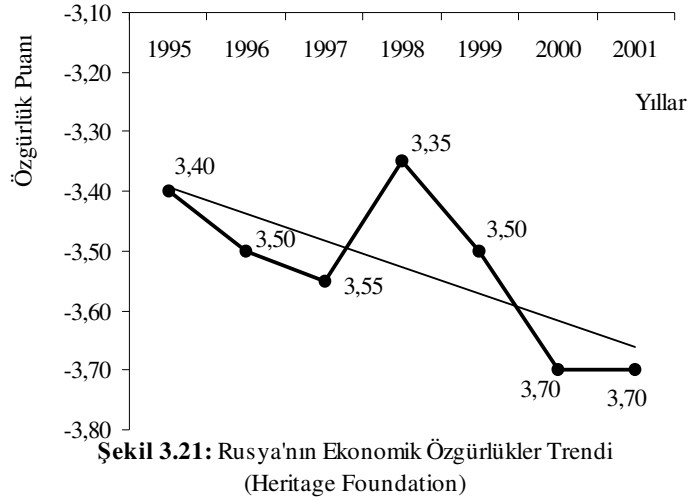
Tablo 3.11 (Devamı): Rusya'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XXXVII. Devletin Boyutları	2,5	5,8	5,2
(s) Kamu tüketimi	3,0 (29,8)	3,7 (27,3)	5,2 (22,4)
(t) Transferler ve Desteklemeler	2,0 (30,0)	7,9 (8,2)	
XXXVIII. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	0,0	2,8	3,0
(kk) Kamu Girişimleri	0,0 (90,0)	2,0 (45,0)	4,0 (35,0)
(ll) Fiyat Kontrolleri	0,0 (100)	5,0	5,0
(mm) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0	2,0 (54)	0,0 (61)
(nn) Askere Alma	0,0	0,0	0,0
XXXIX. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	7,9	0,0	0,0
(bb) Yıllık Para Arzı	8,1 (9,7)	0,0 (401,4)	0,0 (141,9)
(cc) Enflasyondaki Değişme	8,9 (2,7)	0,0 (522,9)	0,0 (125,9)
(dd) Enflasyon Oranı	6,8 (15,9)	0,0 (170,7)	0,0 (85,7)
XL. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	0,0	7,5	3,2
(s) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	5,0	5,0
(t) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (1969,0)	10,0 (0,0)	1,4 (42,9)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları			4,2
(s) Hukuki Güvence			4,7
(t) Hukukun Üstünlüğü			3,8
XXIV. Uluslararası Ticaret		6,8	7,3
(j) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler		7,1 (4,4)	6,6 (5,1)
xxviii. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler		7,7 (11,5)	7,5 (12,6)
xxix. Ortalama Tarife Oranı		5,0 (12,4)	6,6 (8,4)
xxx. Tarife Oranının standart Sapması		7,7 (47,7)	9,4 (58,5)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXV. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	0,0	4,1	2,7
(kk) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0 (0)	2,0 (32)	2,0 (22)
(ll) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	0,0 (5,0)	5,0 (50,4)	5,2 (51,5)
(mm) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	0,0	8,0	2,0
(nn) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	2,0	2,0
GENEL PUAN	1,5	4,8	3,9
İndeksteki Sıralaması	115	100	117

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

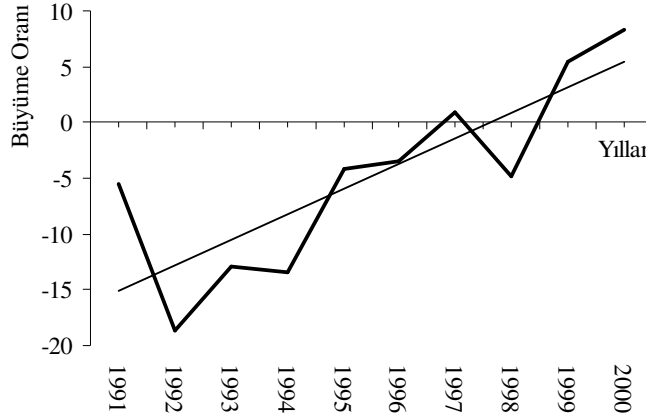
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Gerek Dünya Bankası verilerinde, gerekse IMF verilerinde Rusya'nın SSCB'nin dağılma sürecinden önceki ekonomik büyüme rakamlarına ulaşamamıştır. Gerçi SSCB'nin "genel koordinatör"ü olan Rusya'nın bu dönemde yüksek büyüme hızına sahip olduğu bilinmektedir. Ancak bu büyüme süreci çok sağlıklı bir yapının ifadesi değildir. Nitekim dağılma süreci sonunda Rusya çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Önceki döneme ait verilere ulaşamamış olması nedeniyle Rusya'nın ekonomik büyüme trendi ancak 1991-2000 periyodu için izlenebilmiştir. Buraya kadar ele aldığımız ülkelerin ekonomik özgürlükler trendini Fraser Institute'nin indeksinde ülkelere verilen puanlar itibarıyla göstermiştik. Ancak Rusya ve Ukrayna için ekonomik özgürlükler trendini Heritage Foundation indeksinin puanlarını kullanarak göstereceğiz. Bunun nedeni Fraser indeksinde 1991 yılı sonrasına ait sadece üç yıla ait (1995, 1997 ve 1999) adet veri bulunması, buna karşılık Heritage Foundation indeksi puanlarının ekonomik büyüme rakamları gibi yıllık olarak sunulmasıdır. Bu Rusya'nın ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme trendlerini daha net bir şekilde karşılaştırma imkanı verecektir. Heritage Foundation'un puanlama yöntemi farklı olduğundan ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlükler puanı Şekil 3.21'de (-1) ile çarpılarak sunulmuştur. Rusya'nın ekonomik büyüme trendi ise 1991-2000 yılları itibarıyla Şekil 3.22'de gösterilmektedir.

Kaynak: <http://www.heritage.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Rusya 1998 yılından itibaren ekonomik özgürlükler puanı açısından düşüş yaşamıştır. Aynı durum Fraser Institute puanları içinde söz konusudur. 1995 yılında 408 olan ekonomik özgürlükler puanı, 1999 yılında 3,9'a düşmüştür.

Şekil 3.22: Rusya'nın Ekonomik Büyüme Trendi
(1991-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.22'ye göre Rusya SSCB'nin dağılmasından hemen sonra yaşadığı krizi atlattığı görünmektedir. 1998 yılından itibaren büyüme rakamları yeniden pozitif değer almıştır.

3.3.2.2. Ukrayna

Ukrayna Cumhuriyeti, Rusya'dan sonra eski Sovyetler Birliği'nin en önemli üyesi konumundaydı. Sovyetlerin tarımsal üretiminin dörtte birini oluşturacak bir üretim kapasitesini sağlayan verimli topraklara sahiptir. Bu arazilerde kurulu çiftliklerde birlik üyesi diğer cumhuriyetlerin de ihtiyacını karşılayacak düzeyde et, süt, hububat ve meyve üretilmekteydi. Aynı şekilde, ülkedeki ağır sanayi, SSCB'nin diğer bölgelerine yönelik olarak, nadir bulunan teçhizatı ve sanayi ve madencilik alanları için gerekli ham maddeyi sağlamaktaydı. Ukrayna ülkenin enerji ihtiyacının yaklaşık % 85'ini karşılamak amacıyla özellikle doğal gaz olmak üzere enerji, özellikle doğal gaz, ithal etmek durumundaydı. Diğer bir ifadeyle tüm bu üretim imkanlarına sahip olmasına rağmen özellikle sanayii üretimini gerçekleştirebilmesi için diğer cumhuriyetlerden enerji almak zorundaydı.

Tablo 3.12: Ukrayna'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi			4,6 4,6	4,4 4,4
(b) Transferler ve Desteklemeler			(24,2)	(25,0)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri				
(b) Fiyat Kontrolleri				
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı				
(d) Askere Alma				
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı				
(a) Yıllık Para Arzı				
(b) Enflasyondaki Değişme				
(c) Enflasyon Oranı				
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü				
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü		0,0	0,0	0,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı		0,0 (391,0)	0,0 (359,0)	0,0 (637,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence				
(b) Hukukun Üstünlüğü				
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler				
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				
ii. Ortalama Tarife Oranı				
iii. Tarife Oranının standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü				
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü				
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi				
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma				
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	0,0	0,0	0,0
GENEL PUAN				
İndeksteki Sıralaması				

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.12 (Devamı): Ukrayna'nın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

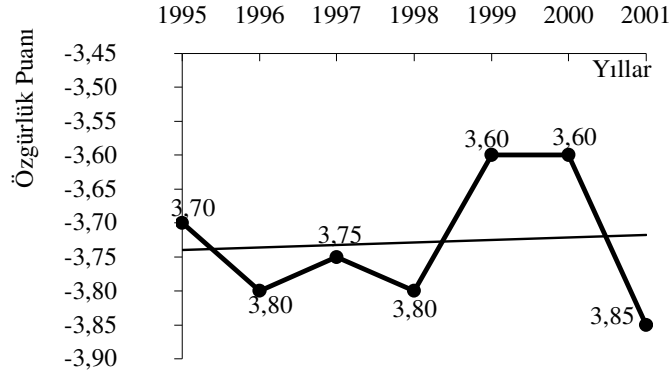
EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XLI. Devletin Boyutları	5,2	3,6	2,5
(u) Kamu tüketimi	5,2 (22,4)	3,6 (27,8)	2,5 (31,7)
(v) Transferler ve Desteklemeler			
XLII. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı		1,8	3,0
(oo) Kamu Girişimleri	0,0	0,0	0,0
(pp) Fiyat Kontrolleri		4,0	6,0
(qq) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı			4,0 (42,5)
(rr) Askere Alma		0,0	0,0
XLIII. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı		0,0	2,1
(ee) Yıllık Para Arzı		0,0 (1158,3)	0,0 (106,5)
(ff) Enflasyondaki Değişme	6,7 (16,3)	0,0 (415,5)	0,0 (378,2)
(gg) Enflasyon Oranı			6,6 (17,2)
XLIV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	2,5	7,2	6,4
(u) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	5,0	5,0	5,0
(v) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (1969,0)	9,4 (3,0)	7,8 (11,1)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları			5,3
(u) Hukuki Güvence			4,8
(v) Hukukun Üstünlüğü			5,8
XXVI. Uluslararası Ticaret			7,2
(k) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			
xxxi. İthalat ve İhracatın Yüzdesi			
Olarak Vergiler			8,0 (10,0)
xxxii. Ortalama Tarife Oranı			5,6 (10,9)
xxxiii. Tarife Oranının standart Sapması		9,9 (97,3)	8,4 (82,7)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXVII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	0,0	0,9	3,7
(oo) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	(0)	0,0 (0-10)	0,0 (0-10)
(pp) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi		1,7 (17,2)	7,9 (79,3)
(qq) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	0,0	0,0	6,0
(rr) Yabancılarla Ortak İş Yapma		2,0	2,0
GENEL PUAN		2,8	4,6
İndeksteki Sıralaması		121	106

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001**Not:** Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

1991 yılının sonlarında SSCB'nin dağılmasıyla elde edilen bağımsızlıktan kısa bir süre sonra Ukrayna hükümeti fiyatları liberalize etmiş ve özelleştirme için gerekli hukuki yapıyı inşa etmiştir. Ancak, reform çalışmalarına yönelik hükümet içindeki ve meclisteki yoğun direniş reform çabalarını yavaşlatmış ve kısmen eskiye dönüşe neden olmuştur. 1992-1999 sürecindeki üretim düzeyi 1991 yılındaki düzeyin altında gerçekleşmiştir. Dengesiz bir şekilde uygulanan para politikaları 1993 yılı sonlarında hiper-enflasyonun oluşmasına neden olmuştur. Ukrayna'nın enerji temini açısından Rusya'ya olan bağımlılığı ve önemli sayılabilecek yapısal reformların yapılamaması ekonomiyi dışarıdan gelecek şoklara karşı hassas kılmıştır. Günümüzde Ukrayna önemli bir gelişme içindedir: kamu girişimlerinin sayısı azaltılmakta; regülasyonlar verimliliği arttırmak amacıyla yönlendirilmekte; özel girişimlerini teşvik edecek ve mülkiyet haklarını güvence altına alacak bir hukuki çerçeve oluşturulmaya çalışılmakta ve vergi sistemini yenilemek amacıyla kanunlar çıkarılmaktadır. Politik duyarlılığın fazla olması nedeniyle özelleştirme alanındaki reformlar ise oldukça yavaş ilerlemektedir. Ekonomik alandaki düzenlemelerin bir sonucu olarak 2000 yılında bağımsızlık tarihinden bu yana ilk kez görülen ekonomik büyüme % 6 oranında gerçekleşmiştir. Yine sanayi üretimi % 12,9 oranında artmıştır. 2000 yılı için kişi başına gelir 3,850 \$ düzeyindedir. Halen halkın % 50'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2000 yılı enflasyon oranı % 25,8'dir.

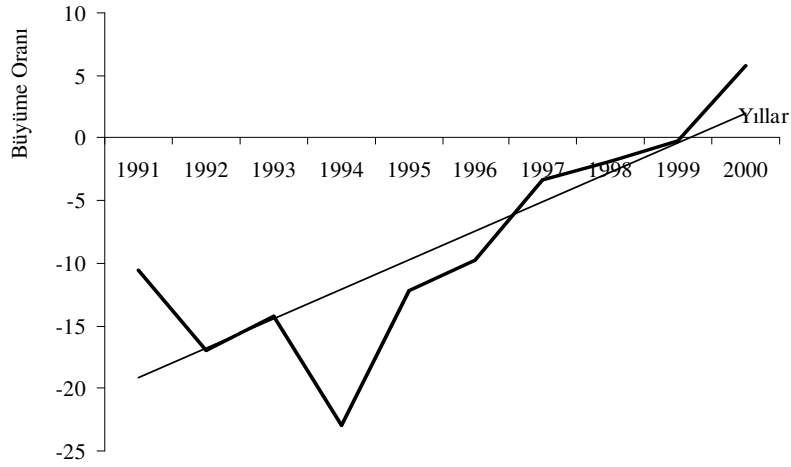
Şekil 3.23'te Ukrayna'nın Heritage Foundation indeksindeki puanlara göre ekonomik özgürlükler trendi gösterilmektedir. Buna göre Ukrayna'nın puanları 1995-1998 periyodunda yaklaşık aynı düzeyde seyretmiş 1999'da 3,60'a yükselmiştir. 2001 yılı puanı ise yine eski düzeylerine geri dönmüştür.

Şekil 3.24'de ise Ukrayna'nın ekonomik büyüme trendi yine 1991-2000 periyodu için sunulmuştur. Ukrayna'da Rusya ile aynı kaderi paylaşan bir ülkedir. 1990'lardan sonra ekonomik büyüme oranı sürekli olarak negatif değerler taşımıştır. Üstelik ekonominin küçülme düzeyi oldukça yüksektir. Ancak, yine Rusya'ya benzer şekilde ekonomik büyüme oranı artış eğilimi içindedir.

Şekil 3.23: Ukrayna'nın Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Heritage Foundation Puanları)

Kaynak: <http://www.heritage.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.24: Ukrayna'nın Ekonomik Büyüme Trendi (1991-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.2.3. Bulgaristan

Bulgaristan, piyasa ekonomisine geçme mücadelesi veren eski bir komünist ülkedir. Bu geçiş sürecinde Bulgaristan ekonomisi 1996 ve 1997 yıllarında, üç haneli enflasyon ile % 10,6 ve % 6,9'luk küçülme şeklinde kendini gösteren önemli bir düşüş yaşamıştır. Bu dönemden sonra ülkede istikrarlı bir para ve maliye politikası, hızlı bir özelleştirme uygulaması ve yapısal reformlar sayesinde ekonomik yapı sağlamlaştırılmış ve büyüme yeniden sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde IMF destekli politikalar uygulanmıştır. Bu politikalarla ülkeye 1998 yılında 900 milyon dolar kaynak sağlanmıştır. Neticede, kargaşa içinde geçen birkaç yıldan sonra ülke ekonomisi istikrara kavuşmuştur (<http://www.cia.gov> 14.11.2001). 2000 yılı için % 5'lik ekonomik büyüme oranı söz konusu olmuştur. Aynı yıl için satın alma gücü paritesine göre kişi başına gelir 6.200 \$, enflasyon oranı % 10,4 ve işsizlik oranı % 17,7 düzeyindedir. Halen nüfusun % 35'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bulgaristan'da kamu girişimlerinin payı oldukça yüksek düzeylerde (1999 yılı için % 54,1). Bulgaristan'ın ekonomik özgürlükler kriterleri alanındaki gelişim trendi Tablo 3.38'de sunulmuştur. Buna göre Bulgaristan 1990'lı yıllarda transferler ve desteklemeler oranında azaltmaya gitmiştir. Buna rağmen kamu girişimlerinin payı oldukça yüksektir. Mülkiyet hakları alanında ekonomik özgürlükler puanı itibariyle bir gerileme söz konusudur. Bununla birlikte ticaret sektörü genişlemeye başlamış ve ülke sınırları dış ticarete açılmıştır.

Şekil 3.25'de Bulgaristan'ın ekonomik özgürlükler trendi Heritage Foundation indeksinin puanları itibariyle sunulmaktadır. Bulgaristan son birkaç yılda ekonomik özgürlükler puanı açısından yükselen bir trend izlemektedir. Şekil 3.26'da ise 1970-2000 dönemi için ekonomik büyüme trendi sunulmaktadır. Bulgaristan 1970 yılından üyesi bulunduğu Demir Perde'nin dağılmasına dek sürekli bir düşme trendi yaşamıştır. Ekonomik büyüme oranındaki bu düşüş 1990'lı yılların başında daha yüksek boyutlarda gerçekleşmiştir. Ancak 1998 yılı itibariyle Bulgaristan yeniden pozitif değerli büyüme oranlarını gerçekleştirmeye başlamıştır.

Tablo 3.13: Bulgaristan'ın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1970	1975	1980	1985
I. Devletin Boyutları				
(a) Kamu tüketimi			9,0	6,74
(b) Transferler ve Desteklemeler				8,1 (12,4) 5,4 (17,5)
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	0,0	0,0		0,0
(b) Fiyat Kontrolleri				
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı				
(d) Askere Alma	0,0	0,0		0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı				
(a) Yıllık Para Arzı				9,7
(b) Enflasyondaki Değişme				9,4 (1,4) 10,0 (0,2)
(c) Enflasyon Oranı				
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü				
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (161,0)	0,0 (175,0)	0,0 (175,0)	0,0 (435,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence				8,5
(b) Hukukun Üstünlüğü				8,7 8,2
VI. Uluslararası Ticaret				
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler				6,4
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler				6,4 (5,4)
ii. Ortalama Tarife Oranı				
iii. Tarife Oranının standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			4,7 (66,4)	6,5 (86,0)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi				
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma				
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	0,0	0,0	0,0
GENEL PUAN				6,0
İndekste Sıralaması				37

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

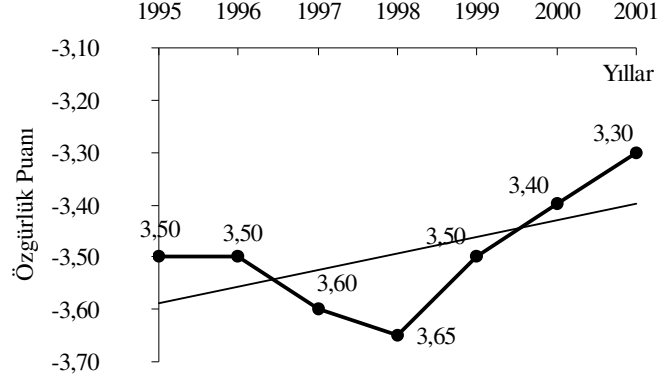
Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.13 (Devamı): Bulgaristan'ın Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XLV. Devletin Boyutları	3,8	6,6	6,6
(w) Kamu tüketimi	4,9 (23,3)	6,5 (17,8)	6,7 (17,1)
(x) Transferler ve Desteklemeler	2,7 (27,2)	6,6 (13,0)	6,5 (13,3)
XLVI. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	0,0	2,2	4,2
(ss) Kamu Girişimleri	0,0	0,0 (55,6)	2,0 (54,1)
(tt) Fiyat Kontrolleri	0,0	4,0	6,0
(uu) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0	3,0 (50)	5,0 (40)
(vv) Askere Alma	0,0	1,0	3,0
XLVII. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	6,0	0,0	3,1
(hh) Yıllık Para Arzı	7,4 (13,1)	0,0 (67,0)	0,0 (127,2)
(ii) Enflasyondaki Değişme	5,6 (10,9)	0,0 (66,4)	0,0 (35,8)
(jj) Enflasyon Oranı	4,8 (26,2)	0,0 (62,9)	9,5 (2,6)
XLVIII. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	0,0	7,0	7,5
(w) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	5,0	5,0
(x) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (100,0)	9,0 (5,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	8,5	7,0	6,0
(w) Hukuki Güvence	8,6		6,2
(x) Hukukun Üstünlüğü	8,3	7,0	5,8
XXVIII. Uluslararası Ticaret	7,7	6,4	7,6
(l) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	9,1 (1,3)	7,9 (3,2)	8,5 (2,2)
xxxiv. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler	7,7 (11,4)	6,6 (17,2)	7,5 (12,6)
xxxv. Ortalama Tarife Oranı	5,0 (69,8)	4,7 (13,3)	
xxxvi. Tarife Oranının standart Sapması		9,9 (102,7)	5,9 (91,5)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXIX. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	1,0	4,5	5,0
(ss) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0 (0-10)	2,0 (3,0)	5,0 (56)
(tt) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	0,0 10,0	3,0 (29,8)	6,2 (62,2)
(uu) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	4,0	8,0	4,0
(vv) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	5,0	5,0
GENEL PUAN	3,9	5,1	5,9
İndeksteki Sıralaması	95	91	79

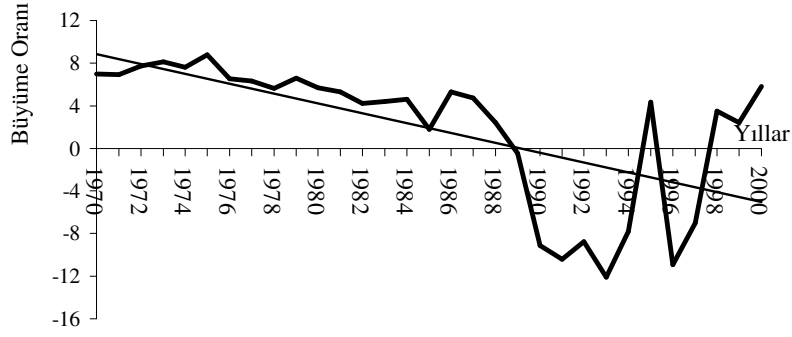
Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Şekil 3.25: Bulgaristan'ın Ekonomik Özgürlükler Trendi (Heritage Foundation Puanları)

Kaynak: <http://www.heritage.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.26: Bulgaristan'ın Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.2.4. Çin

Kendine yeterli ve çok çeşitli üretim yapısına sahip olan Çin, 1950'lerden bu yana dört farklı kalkınma strateji izlemiştir. İlk olarak, Birinci Beş Yıllık Plan döneminde (1953-1957), yüksek büyüme hızını ve ağır sanayinin kurulmasını öngören Sovyet kalkınma stratejisi takip edilmiştir. Bunun için gerekli olan yüksek bir yatırım oranı ve dolayısıyla yüksek tasarruf düzeyine ulaşabilmek için ekonomide kurumsal değişimlere gidilmiştir. Gerek tarım sektöründe gerekse sanayi sektöründe mülkiyet toplumsallaştırılmıştır. Bu dönemde sanayi, taşımacılık, ticaret, bankacılık ve hizmet sektörlerinde planlamanın da etkisiyle üretim düzeyi artmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama büyüme oranı % 6,4 olarak gerçekleşmiştir.

Ancak uygulanan sanayi öncelikli kalkınma stratejisi Çin'in toplumsal ve demografik yapısına uymamıştır. Şehirlerin nüfusu hızla artmıştır. Buna karşılık tarım sektöründeki nüfus artışı şehirlerdeki artışın çok altında kalmıştır. Doğal olarak yeterli besin maddesi üretilememiştir. Bunun yanı sıra, tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının üretim miktarı hammadde üretiminden daha hızlı arttığından, gerekli hammaddenin ithal edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Tüm bu sorunlar Çin'de yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. "Büyük atılım projesi" olarak adlandırılan ve Sovyet kalkınma stratejisiyle aynı dönemde uygulanan bu strateji doğrultusunda, tarım ve sanayi sektörlerinin dengeli bir şekilde geliştirilmeleri ön görülmüştür. Bu dönemde, sahip olduğu beşeri sermaye Çin'in kalkınmasında en önemli kaynağı oluşturmuştur. Bu dönemin diğer bir özelliği yerinden yönetimlere daha geniş hareket alanı tanınmış olmasıdır.

Bununla birlikte 1959-1961 döneminde tarımsal üretimde, iklimden ve planlama hatalarından kaynaklanan nedenlerle aşırı bir düşme oldu. Bu durum tarıma dayalı sanayi sektörünü de olumsuz yönde etkiledi ve ülkede ciddi bir durgunluk yaşandı. Bunun üzerine 1961 yılından itibaren kalkınmada öncelik tarım sektörüne verildi. Bu kez sanayi sektörünün tarıma hammadde sağlaması öngörülmüş ve yapılanma buna göre değiştirilmiştir. Bu dönem 1970'lerin sonuna kadar devam etmiştir. 1957-1979 periyodunda Çin'in büyüme oranı yıllık ortalama % 2,7 olarak gerçekleşmiştir.

1978 yılının sonlarında Çin ekonomisi, Sovyet stili merkezi planlamaya dayalı ekonomik düzenden daha çok piyasa merkezli ekonomik düzene yönelmeye başladı. Ekonomik düzen katı bir komünist kontrol sistemine bağlı iken, sivil yöneticiler ve girişimcilerin ekonomi üzerindeki etkileri bu

Tablo 3.14: Çin'in Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999	1990
I. Devletin Boyutları	8,6	8,6	5,3	5,7
(a) Kamu tüketimi	8,6 (10,7)	8,6 (10,9)	5,3 (22,1)	5,7 (20,5)
(b) Transferler ve Desteklemeler				
II. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı				
(a) Kamu Girişimleri	0,0	0,0	0,0 (81,9)	2,3 (66,1)
(b) Fiyat kontrolleri				0,0 (45)
(c) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0	0,0	0,0	6,0 (45)
(d) Askere Alma				0,0
III. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	8,7	9,8	8,2	8,0
(a) Yıllık Para Arzı	8,4 (4,0)	9,7 (0,8)	6,0 (20,0)	7,3 (13,3)
(b) Enflasyondaki Değişme	9,1 (-4,7)	10,0 (-0,1)	9,5 (1,3)	8,6 (3,4)
(c) Enflasyon Oranı	1,0	2,6	2,5	3,9
IV. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	1,0	2,6	2,5	3,9
(a) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0	0,0
(b) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	2,0 (40,0)	5,2 (24,0)	5,0 (25,0)	7,8 (11,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları				
(a) Hukuki Güvence				7,8
(b) Hukukun Üstünlüğü				7,4
VI. Uluslararası Ticaret				8,2
(a) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler			3,0	3,6
i. İthalat ve İhracatın Yüzdesi Olarak Vergiler			6,2 (5,7)	3,3 (10,0)
ii. Ortalama Tarife Oranı			0,1 (49,5)	2,1 (39,5)
iii. Tarife Oranının Standart Sapması				
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü	0,0 (5,2)	2,0 (10,2)	2,9 (12,9)	7,0 (24,0)
VII. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü				
(a) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0 (0-10)	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
(b) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi				
(c) Negatif Faiz Oranından Kaçınma			0,0	0,0
(d) Yabancılarla Ortak İş Yapma	0,0	0,0	0,0	2,0
GENEL PUAN			3,2	4,3
İndekste Sıralaması			101	82

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

Tablo 3.14 (Devamı): Çin'in Ekonomik Özgürlük Kriterlerinden Aldığı Puanlar

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KRİTERLERİ	1990	1995	1999
XLIX. Devletin Boyutları	5,9	6,1	5,8
(y) Kamu tüketimi	5,9 (19,8)	6,1 (19,4)	5,8 (20,4)
(z) Transferler ve Desteklemeler			
L. Ekonominin Yapısı ve Piyasanın Kullanımı	1,9	2,8	2,0
(ww) Kamu Girişimleri	0,0 (66,2)	0,0 (54,4)	0,0 (24,1)
(xx) Fiyat Kontrolleri	5,0 (45)	6,0 (45)	4,0 (45)
(yy) En Yüksek Marjinal Vergi Oranı	0,0	0,0	0,0
(zz) Askere Alma			
LI. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	8,6	7,1	8,5
(kk) Yıllık Para Arzı	8,1 (9,3)	6,1 (19,7)	7,7 (11,5)
(ll) Enflasyondaki Değişme	8,9 (2,8)	8,1 (4,8)	8,2 (4,4)
(mm) Enflasyon Oranı	8,9 (5,7)	7,4 (13,2)	9,7 (-1,4)
LIİ. Alternatif Para Kullanma Özgürlüğü	0,0	4,3	5,0
(y) Döviz Bulundurma Özgürlüğü	0,0	0,0	0,0
(z) Kara Borsadaki Döviz Kuru Oranı	0,0 (159,0)	8,6 (7,0)	10,0 (0,0)
V. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Hakları	6,4	7,0	7,0
(y) Hukuki Güvence	4,6		6,1
(z) Hukukun Üstünlüğü	8,3	7,0	7,9
XXX. Uluslararası Ticaret	3,7	4,7	7,3
(m) Uluslararası Ticarete Yönelik Vergiler	7,5 (3,7)	9,2 (1,2)	9,3 (1,0)
xxxvii. İthalat ve İhracatın Yüzdesi			
Olarak Vergiler	1,9 (40,3)	2,5 (37,5)	6,5 (17,5)
xxxviii. Ortalama Tarife Oranı	0,0 (32,1)	0,0 (28,0)	4,8 (13,0)
xxxix. Tarife Oranının Standart Sapması	7,4 (26,8)	10,0 (40,4)	9,8 (39,0)
(b) Ticaret Sektörünün Büyüklüğü			
XXXI. Finans Piyasasında İşlem Yapma Özgürlüğü	1,7	4,4	5,8
(ww) Banka Sahibi Olma Özgürlüğü	0,0 (0)	0,0 (0)	0,0 (0)
(xx) Özel Sektöre Yönelik Kredilerin Gelişimi	0,0	9,8 (98,0)	9,4 (94,3)
(yy) Negatif Faiz Oranından Kaçınma	5,0	4,0	10,0
(zz) Yabancılarla Ortak İş Yapma		5,0	5,0
GENEL PUAN	3,7	5,1	5,8
İndeksteki Sıralaması	101	91	81

Kaynak: http://fraserinstitute.ca/publications/books/econ_free_2001

Not: Parantez içindeki değerler o kriterin ilgili ülkedeki gerçek değerini göstermektedir.

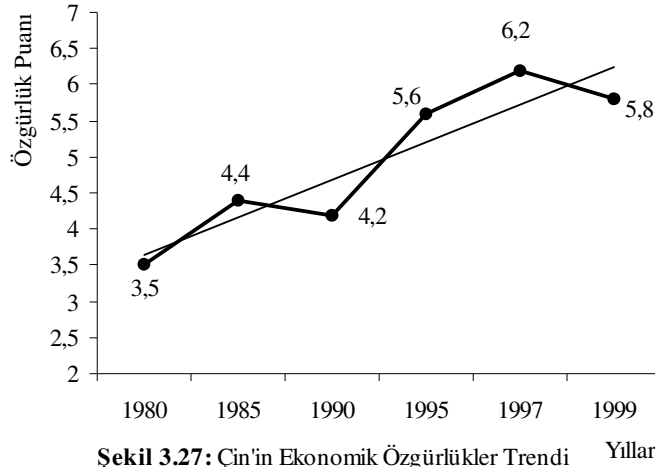
süreçte giderek artmıştır. Bu dönemden sonra ekonomik düzende değişiklikler yapıldı: Tarım sektöründe önceki döneme ait kolektif sorumluluk anlayışı, bireysel sorumluluk anlayışına dayalı bir sisteme dönüştürüldü; sanayide fabrika yöneticilerinin ve yerel görevlilerin yetkileri arttırıldı. Hizmet sektöründe ve beyaz eşya üretiminde küçük ölçekli firma çeşitliliğine izin verildi ve ekonomi dış ticaret ve yatırımlara açıldı (<http://www.imf.org>).

Dörtlü modernleşme stratejisi olarak adlandırılan bu dönem politikaları, tarım, sanayi, savunma ve bilim ve teknoloji alanında modernleşmeyi ve gelişmeyi amaçlıyordu. Ancak bu köklü değişim 1979 ve 1980 yıllarında planlanmayan bütçe açıklarına, enflasyon oranlarında iki katlık bir artışa ve ekonomik belirsizliğe neden olmuştur. Bunun üzerine fiyat denetimleri sıkılaştırıldı ve merkezi politika uygulamaları söz konusu oldu. Uygulanan serbestleştirme politikaları yaşanan sorunların kısmen giderilmesine yol açmıştır. Sonuçta GSYİH 1978 yılından bu yana dört kat artmıştır. 2000 yılı itibarıyla 1 milyar 260 milyon nüfusun kişi başına geliri sadece 3,600 \$ olmasına rağmen Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisidir. Tarımsal üretim 1980'li yıllarda ikiye katlanmıştır. Benzer gelişmeler, yabancı yatırımların hem yerli hem de ihraç malları üretimini kamçilediği ülkeler olan Hong Kong ve Tayvan'ın varlığına rağmen, sanayi alanında da yaşanmıştır. Tüm bunlarla birlikte Çin'in karma ekonomik düzeni, sosyalizm (bürokrasi ve yılgınlık) ve kapitalizmin (belirsiz hedefler ve artan enflasyon) en kötü yanlarına sahiptir. Bu nedenle dönem dönem gerileme ve daralmalara yaşanmaktadır. Devlet, vergi gelirlerini zamanında toplamaya, yozlaşmayı ve diğer ekonomik suçları azaltmaya, sübvansiyonlar aracılığıyla rekabetten korunan büyük kamu girişimlerini ayakta tutmaya ve ödeme gücünü yitirmiş olan ücretleri ve emekli maaşlarını ödemeye çabalamaktadır. Merkezi politikadaki değişimlere ve yetkilerin kırsal alana kaymasına yönelik yaygın direnç, yaşam standardındaki artışı devam ettirebilmek için gerekli görülen nüfus kontrol programını zayıflatmaktadır. Yüksek ekonomik büyümeyi devam ettirebilmenin önündeki diğer bir tehdit, özellikle hava kirliliği, toprak erozyonu ve daha çok kuzeydeki su kaynaklarının sürekli azalışı gibi çevre sorunlarıdır. 2000 yılı itibarıyla yoksulluk sınırının altındaki nüfus oranı % 10, enflasyon oranı ise % 0,4'tür. 1980 yılında % 81,9 olan kamu girişimlerinin payı 1999 yılında % 24,1'e gerilemiştir (<http://www.imf.org>).

Tablo 3.39 incelendiğinde Çin'de kamu tüketimi payının % 20'ler düzeyinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 1990'da %66,2, 1995'te ise %54,4 olan kamu girişimlerinin payı 1999 yılı itibarıyla önemli boyutta azaltılarak % 24,1'e düşürülmüştür. Aynı yıl döviz piyasası sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuş ve dış ticaret alanında öneli gelişmeler yaşanmıştır. Çin'in

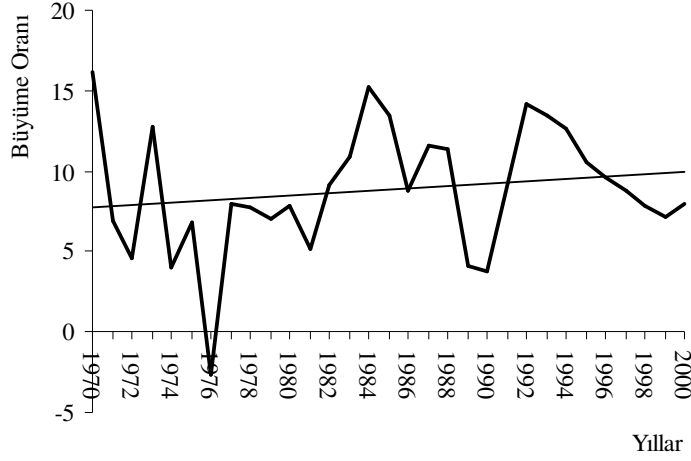
“uluslararası ticaret” kriterinden aldığı puan tarife yapısında gerçekleştirilen düzenlemelerle 4,7’de 7,3’e yükselmiştir. Genel ekonomik özgürlükler puanı itibarıyla da 1995 ve 1999 yıllarında yükselme söz konusudur.

Şekil 3.27’de Çin’in ekonomik 1980-1999 dönemine ait ekonomik özgürlükler trendi, Şekil 3.28’de ise ekonomik büyüme trendi aktarılmaktadır. Şekil 3.27’ye göre Çin ekonomik özgürlükler alanında gelişme kaydetmekle beraber henüz yeterli düzeye ulaşabilmiş değildir. Çin’in ekonomik büyüme performansı ise oldukça iyi düzeylerde seyretmektedir.

Şekil 3.27: Çin'in Ekonomik Özgürlükler Trendi
(Fraser Institute)

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Şekil 3.28: Çin'in Ekonomik Büyüme Trendi (1970-2000)

Kaynak: <http://www.imf.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

3.2.3. Ülkelere Yönelik Genel Değerlendirme

Bu kısımda örnek olarak ele aldığımız ülkelerin ekonomik büyüme, kişi başına gelir ve özgürlük puanlarıyla ilgili süreç değerlendirmesi yapılacaktır. Önce ülkelerin ekonomik özgürlükler puanları verilecektir. Ardından bu ülkelerin ekonomik büyüme trendleri on birer yıllık periyotlar itibariyle ortalama olarak verilecektir. Son olarak da kişi başına gelirleri 1970-2000 periyodu itibariyle verilecektir. Bu amaçla ilk olarak Tablo 3.40 ve Tablo 3.41 hazırlanmıştır. Tablolarda ülkelerin Heritage Foundation ve Fraser Institute indekslerinden aldıkları puanlar gösterilmektedir.

Tablo 3.15: Ülkelere Heritage Foundation Tarafından Verilen Ekonomik Özgürlükler Puanları

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Japonya	1,85	2,05	2,05	2,00	2,05	2,15	2,05	2,45
İngiltere	1,90	1,90	1,90	1,85	1,80	1,90	1,80	1,85
Almanya	2,10	2,20	2,20	2,30	2,20	2,20	2,10	2,10
ABD	1,90	1,85	1,80	1,85	1,80	1,80	1,75	1,80
Yeni Zelanda	-	1,80	1,80	1,85	1,70	1,70	1,70	1,70
Hong Kong	1,30	1,30	1,40	1,30	1,30	1,30	1,30	1,35
Singapur	1,50	1,50	1,50	1,40	1,40	1,45	1,55	1,55
Şili	2,60	2,55	2,20	2,15	2,10	2,00	2,00	1,85
Malezya	2,40	2,70	2,80	2,60	2,60	2,70	3,00	3,10
Türkiye	2,80	2,90	2,70	2,60	2,80	2,75	2,90	3,35
Rusya	3,40	3,50	3,55	3,35	3,50	3,70	3,70	3,70
Ukrayna	3,70	3,80	3,75	3,80	3,60	3,60	3,85	3,85
Bulgaristan	3,50	3,50	3,60	3,65	3,50	3,40	3,30	3,55
Çin	3,60	3,60	3,60	3,50	3,60	3,40	3,55	3,40

Kaynak: <http://www.heritage.org> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Tablo 3.16: Ülkelere Fraser Institute Tarafından Verilen Ekonomik Özgürlükler Puanları

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1997	1999
Japonya	7,3	7	7,4	7,7	8,3	8,2	8,3	7,9
İngiltere	6,6	5,9	6,8	8,2	8,6	8,8	8,9	8,8
Almanya	8,2	7,7	7,8	7,9	8,3	8,2	8,1	8
ABD	8	8,1	8,5	8,6	8,8	8,9	9	8,7
Yeni Zelanda	7	6	6,4	6,2	8,1	9,1	9,1	8,9
Hong Kong	9,4	9,3	9,6	9,3	9,3	9,8	9,4	9,4
Singapur	7,7	7,6	8	8,4	9,1	9,4	9,4	9,3
Şili	3,7	3,7	5,9	6	7,4	8,2	8,2	8
Malezya	6,5	6,4	7,1	7,3	7,7	7,6	7,5	6,7
Türkiye	3	3,3	3,3	4,5	5,1	6,3	6,6	6,2
Rusya	-	1,8	1,8	1,8	1,7	5	5,4	3,9
Ukrayna	-	-	-	-	-	3,1	4,5	4,6
Bulgaristan	-	-	-	-	3,8	5,2	5,3	5,9
Çin	-	-	3,5	4,4	4,2	5,6	6,2	5,8

Kaynak: <http://fraserinstitute.ca> adresinden sağlanan veriler aracılığıyla düzenlenmiştir.

Tablo 3.42’de ülkelerin 1970 yılından 2000 yılına kadar olan süre için ekonomik büyüme süreçleri gösterilmektedir. Ancak bu periyot kendi içinde üç periyoda ayrılarak verilmiştir: 1970-1980 periyodu, 1980-1990 periyodu ve 1990-2000 periyodu. Bu periyotlar itibarıyla her bir ülkenin ortalama büyüme rakamı hesaplanmıştır.

Tablo 3.17: Seçilen Ülkelerin Ekonomik Büyüme Trendi

	1970-1980	1980-1990	1990-2000
Japonya	5,6	4,6	1,7
İngiltere	2	2,2	2
Almanya ¹	2,9	2,1	2,2
ABD	2,9	2,9	3,1
Yeni Zelanda	2,1	2,4	2,5
Hong Kong	9,5	7	4,3
Singapur	9,3	7,3	7,9
Şili	2,6	3,7	6,3
Malezya	7,7	6,1	7,3
Türkiye	5,4	4,6	4,2
Rusya ^{2, 3}	-	-	-4,8
Ukrayna ^{2, 3}	-	-	-8,6
Bulgaristan	6,9	2,44	-4,5
Çin	7,2	9,2	9,5

1. 1970-1980 ve 1980-1990 periyodu için Batı Almanya’nın rakamları dikkate alınmıştır.
2. Bu ülkelere ait 1991 yılı öncesi verilere ulaşılamamıştır.
3. 1991-2000 ortalaması

Kaynak: IMF verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.43’de incelenen ülkelerin, kişi başına gelir düzeyleri gösterilmektedir. Tabloda ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri 1990 yılına dek beşer yıllık periyotlar halinde sunulmuştur. 1990 yılından sonra ise yıllık olarak verilmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında piyasa ekonomisinin uygulandığı ya da uygulanmaya çalışıldığı ülkelerde kişi başına gelir düzeyinin sürekli olarak arttığı görülmektedir. Eski SSCB ve Doğu Blok’u ülkelerinde ise SSCB’nin dağılma sürecinden sonra ciddi düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Gerçi dağılma süreci öncesine yönelik veriler tablodan izlenememektedir. Ancak, örneğin Rusya’nın dağılma dönemi öncesinde, 1990 yılında kişi başına gelir düzeyi 6685 dolar civarındadır. Aynı dönem için bu rakam, ekonomik özgürlükler düzeyi itibarıyla de üst sıralarda bulunan Japonya’da 24.000,

**Tablo 3.18: Örnek Olarak Seçilen Ülkelerin Kişi Başına Gelir Düzeyleri
(Amerikan Doları)**

	Japonya	İngiltere	Almanya	ABD	Yeni Zelanda	Hong Kong	Singapur
1970	1967	2215	2425	5067	2294	981	896
1975	4482	4149	5379	7568	4496	2274	2609
1980	9165	9481	10484	12282	7047	5635	5010
1985	11294	8111	8088	17671	6769	6391	7126
1990	24722	17291	18919	23228	13099	13110	13556
1991	28097	17893	22134	23701	12420	14948	15494
1992	30601	18513	25069	24745	11722	17325	17418
1993	35122	16518	24115	25728	12594	19833	20243
1994	38514	17790	25703	27059	14641	21842	23819
1995	42236	19246	30119	28124	16950	22799	27554
1996	37416	20099	29116	29422	18510	23987	28896
1997	34298	22373	25738	31026	18142	26291	29065
1998	31255	23835	26159	32445	14671	24697	24440
1999	35632	24255	25668	33977	14862	23752	24758
2000	37528	23844	22826	35069	13451	24124	26767
	Şili	Malezya	Türkiye	Rusya	Ukrayna	Bulgaristan	Çin
1970	2229	405	513	-	-	-	102
1975	872	918	1063	-	-	-	178
1980	2540	1780	1577	-	-	2940	307
1985	1397	1990	1339	-	-	3057	292
1990	2409	2465	2682	6685	5863	2286	342
1991	2716	2700	2665	5412	9941	840	353
1992	3165	3174	2720	576	399	948	414
1993	3317	3505	3027	1236	266	1190	508
1994	3738	3796	2125	1818	463	1071	454
1995	4717	4405	2779	2273	566	1450	580
1996	4884	4883	2788	2826	833	1094	671
1997	5272	4740	2963	2902	856	1136	730
1998	5059	3335	3075	1920	828	1381	762
1999	4623	3567	2796	1323	630	1406	791
2000	4728	3951	2885	1720	638	1404	855

Kaynak: <http://imf.org> adresinden sağlanan verilerden oluşturulmuştur.

İngiltere’de 17.000, Almanya’da 18.000, ABD’de 23.000, Hong Kong, Singapur ve Yeni Zelanda’da 13.000 \$ civarındadır. IMF verilerine göre örnek olarak incelediğimiz ülkeler kişi başına gelirdeki gelişmeler şöyledir: a) Japonya: 1970-2000 periyodunda kişi başına gelir yaklaşık 19 kat artmış, b)

İngiltere: Aynı periyotta kişi başına gelir 10 kat artmış, c) Almanya: 1970-1995 periyoduna göre 12 kat, 1970-2000 periyoduna göre ise 9 kat artmıştır. Görünen o ki Doğu Almanya'yla birleşmek Batı Almanya'ya bu anlamda da bir yük getirmiştir. d) ABD: Kişi başına gelir, 1970-2000 periyodunda 7 kat artmış, e) Yeni Zelanda: Aynı periyotta 5,5 kat artmış, f) Hong Kong: Aynı periyotta 24 kat artmış, g) Singapur: Aynı periyotta 29 kat artmış, h) Şili: 2 kat artmış, ı) Malezya: 10 kat artmış, i) Türkiye: 5,6 kat artmış, j) Rusya: 1991-2000 periyodunda 3,8 kat azalmış, k) Ukrayna: 1991-2000 periyodunda 9 kat azalmış, l) Bulgaristan 1977-1989 periyodunda 2 kat artmış, 1989-2000 periyodunda 3,7 kat azalmıştır.

Buraya kadar ele alınan konular ve kullanılan veriler ekonomik özgürlükler düzeyini arttıran ülkelerin ekonomik büyüme düzeylerinin diğer ülkelerinkinden daha yüksek düzeyde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu ülkeler içinde özellikle Hong Kong, Singapur, Şili ve Yeni Zelanda'nın sergilediği performans gerçekten dikkat çekicidir. Bu ülkeler 1970 yılından bu yana yüksek düzeyde büyüme hızı yakalamışlar ve kişi başına gelir düzeylerini çok yüksek düzeylere taşımışlardır. Tüm bu deliller, ekonomik büyüme için gerekli faktörler olan sermaye birikiminin, yatırım ve tasarruf artışının, teknoloji geliştirme arzusunun ekonomik açıdan özgür olunan ülkelerde çok daha arzu edilir düzeylerde gerçekleştiğini göstermektedir.

SONUÇ

Özgürlük, bireyler için vazgeçilmez değerlerden biridir. Bütün sistemler özgürlüklerin sağlanması iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Bununla birlikte bu sistemlerin bazıları, bireylerin doğuştan sahip olduğuna inanılan doğal özgürlüklerin dahi sınırlandığı baskıcı rejimlere dönüşmüştür. İlk dönemlerde, bireylerin diğer bireylere karşı güvence altına almaya çalıştıkları özgürlüklerinin, sonraki dönemde siyasal iktidarlara karşı da savunulması ve güvence altına alınması zorunluluğu doğmuştur. Doğal özgürlük anlayışı, yaşanan toplumsal değişmelerin bir sonucu olarak, devlet ya da iktidarlar tarafından tanınan sınırlı bir "serbesti"ye dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle bireyler, ancak kanunların ya da iktidarların belirlediği çerçevede özgür olabilmektedirler.

Bireyler çeşitli dönemlerde değişik sebeplerle, iktidarlar tarafından gasp edilen özgürlüklerine sahip çıkabilmek için büyük mücadeleler vermişlerdir. Bu mücadele, batı dünyasında çok çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yapılan mücadeleler sonucunda bir çok özgürlük bildirgesi yayınlanmış ve bireylerin doğuştan sahip olduklarına inanılan özgürlükleri, iktidarların keyfi uygulamalarına karşı güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Özgürlük mücadelesi görünürde, siyasal alanda yapılmış olsa da aslında bu mücadelenin ekonomik özgürlüklerin kazanılmasıyla doğrudan ilgisi vardır. Ekonomik açıdan güçsüz olan bireyler, siyasal alanda da özgürlüklerini talep edemeyeceklerdir. Özellikle, ticari kapitalizmin geliştiği dönemde önem kazanan ekonomik özgürlükler son dönemde çok daha canlı bir şekilde gündeme gelmiştir.

Ekonomik özgürlüklerin bu derece ön plana çıkmasının en önemli nedeni, bireylerin ve toplumların daha fazla refaha ulaşma arzularıdır. Gerçi, neredeyse siyasal toplumun ortaya çıkışından bu yana toplumların temel hedeflerinden biri ekonomik büyümenin sağlanması olmuştur. Bireyler, siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki özgürlüklerinin mücadelesini verirken, devletler de ekonomik büyüme mücadelesi vermişlerdir. Ekonomik açıdan büyüyerek daha fazla gelir elde etmek ve güçlü bir devlet haline gelmek

bütün toplumların ortak amacıdır. Bu amaca ulaşabilmek için geliştirilen bazı ideolojileri topluma hakim kılabilmek için, Bolşevik ihtilalinde olduğu gibi, bir çok insanın kanı dökülmüştür. Bütün bu ideolojiler ve ekonomik sistemler temelde hep özgürlükler adına ortaya atılmışlardır. Merkezi yönetime dayalı ekonomik düzen tipi, bireyi özgür kılabilmeyi en azından belirli bir süre onun özgürlüklerini sınırlandırmakta görmüştür. Bireysel özgürlükler yerine toplumsal özgürlükler ikame edilmiştir. Ekonomik büyümeyi sağlamak ve toplum refahını arttırmak amacıyla, ekonomik kararlar merkezi planlar aracılığıyla verilmiş ve yönlendirilmiştir. "Bireysel mülkiyet", "toplumsal mülkiyet"e çevrilmiş ve "birey, toplum için" anlayışı hakim kılınmıştır.

Ancak aradan geçen yıllar bireyin doğasının dışında geliştirilen ve ona empoze edilen sistemlerin uzun süre varlıklarını devam ettiremeyeceklerini göstermiştir. Bir dönemin, devasa gücü SSCB mevcut ekonomik işleyişi daha fazla sürdürmemiş ve bireyin doğasına aykırılığın bedeli olarak tarihe gömülmüştür. Üstelik kendisinin en büyük iki mirasçısı konumundaki Rusya ve Ukrayna bu mirasın ağır yükünü halen üzerlerinden atabilmiş değildir. Özellikle SSCB'nin dağılması sürecinden sonra bir çok araştırmacı, neden halen bazı devletler ekonomik büyüme sürecini tamamlayıp müreffeh bir yaşam sürerken, diğerlerinin aynı düzeye ulaşamadıkları sorusuna cevap aramışlardır. Bu cevabı ararken, son dönemde gelişme sürecini tamamlamış ve kişi başına gelir düzeyini diğer ülkelerinkine oranla çok daha fazla arttırmış ülkelerin tecrübelerini göz önünde bulundurmuşlardır. Yapılan bütün çalışmaların ortak tespiti; bu ülkelerde piyasanın sorunsuz bir şekilde işleyişini mümkün kılmaya yönelik reformların yapılmış olmasıdır.

Liberal iktisadi öğretinin ortaya çıkışından bu yana, mülkiyet hakları başta olmak üzere, ekonomik alanda tanınacak serbestinin ve ekonomik özgürlüklerin arttırılmasının ekonomik büyüme sürecini olumlu yönde etkileyeceği söylenegelmektedir. Teorik olarak yıllarca savunulan bu düşünce, son dönemde ampirik çalışmalarla delillendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda, kamu harcamalarının artışının genellikle, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Aynı dönemlerde ortaya atılan "yeni büyüme teorileri" de ticari alanda dışa açıklığın, özel yatırımların, uygulanan ekonomi politikalarının ve mülkiyet hakları güvencesinin ekonomik büyüme üzerinde çok fazla etkili olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, 1990'lı yıllarda ekonomik özgürlüklerin kriterlerini belirlemek ve dolayısıyla ekonomik özgürlüklerin ölçülebilmesini sağlamak amacıyla çeşitli toplantılar ve çalışmalar yapılmıştır. Bütün bu çabalar sonucunda üç ayrı kuruluş tarafından ekonomik özgürlükler indeksleri hazırlanmıştır. Bu indekslerde, belirlenen kriterler aracılığıyla her bir ülkeye ekonomik özgürlükler puanı verilmiştir. Daha sonra ülkelerin ekonomik özgürlükler düzeyleri ile ekonomik

performansları arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Ortaya çıkan tablo, ekonomik özgürlükler açısından üst düzeylerde bulunan ülkelerin, ekonomik büyüme ve kişi başına gelir düzeyi açısından diğer ülkelerden çok daha iyi konumda olduklarını göstermektedir.

Yeryüzünde mevcut kaynakların sınırlı oluşu nedeniyle, sermaye birikimine ve yapılacak yatırımlara dayalı ekonomik büyüme teorileri, günümüz itibarıyla yetersiz hale getirmiştir. Yeni teoriler, artık, ekonomik büyümeyi teknolojik gelişmeye, araştırma-geliştirme faaliyetlerine, uluslararası ticaretin teşvik edilmesine ve daha anlamlı olarak bilgi toplumu olmaya dayandırmaktadır. Bu değerlendirmelerin ışığında, liberal devlet anlayışı ve kapitalist ekonomik sistem, geçmişte ve günümüzde ciddi eleştirilere maruz kalsa da, en azından yakın geleceğe damgasını vuracak gibi görünmektedir. Bununla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sisteme yönelik bazı düzenlemelerin yapılması gereği, genel kabul görmektedir. Bu noktada devlet, önemli bazı görevler üstlenmek durumundadır. Devletin bir girişimci ve istihdam kaynağı olması yerine; özel mülkiyete dayalı rekabet sisteminin işlemesine imkân sağlayacak şartları sağlaması, bu görevlerin başında gelmektedir. Devletin rekabeti teşvik edecek kararlar alması, mülkiyet ve sözleşme garantisini sağlaması ve özel sektör faaliyetlerini kolaylaştıran, özellikle alt yapı yatırımları gibi, faaliyetleri yürütmesi genelde arzulanan politikalarlardır.

Özellikle, nüfusu hızla artan gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyümenin temel amacı, bireyleri ekonomik refaha ulaştırabilmek ya da refah düzeylerini arttırabilmek için kişi başına üretimi arttırmaktır. Bunu yapabilmek içinse yatırım düzeyinin ve verimliliğinin arttırılması gerekecektir. Diğer yandan, üretime dahil edilen üretim faktörü miktarının artması da ekonomik büyüme sürecini hızlandıracaktır. Ancak bu artış da bir noktaya kadar mümkün olabilmekte; bu noktadan sonra ilave ürün artışını sağlamak, ancak teknolojik yenilenmeye bağlı bulunmaktadır. Teknolojik yenilenme ise, yeni büyüme teorilerinin de ortaya koyduğu gibi, piyasada daha fazla kâr peşinde koşan firmaların çabaları sonucunda gerçekleşmektedir. Ekonomik kurumlar ve bu kurumlara olan güvenin tesis edilmesi, diğer bir ifadeyle ekonomik özgürlüklerin güvence altına alınması, yatırımları arttıracaktır. Ekonomik alandaki verimliliklerinin karşılığını daha fazla gelir olarak alan bireyler, kendilerini ve ekonomik faaliyetlerini daha da geliştirmenin yollarını arayacaklardır. Burada önemli olan, bireylerin bu çabalarını toplum yararına bir sonuca ulaştırmak için, piyasa ekonomisinde tam rekabet işleyişinin sağlanmasıdır.

Son dönemde, Şili, Estonya, İtalya, Japonya ve ABD gibi kültürel ve tarihi farklılıklara sahip bir çok ülke aynı ekonomik özgürlükler düzeyine sahip olma

çabası içindedirler. Özellikle Hong Kong, Singapur, Yeni Zelanda ve Güney Kore gibi ülkelerin sergilediği ekonomik performans, diğer ülkeler için örnek teşkil etmektedir. Gerçekten bu ülkeler son yirmi-otuz yıl içerisinde yüksek bir büyüme performansı yakalamışlar ve bunun sonucu olarak kişi başına gelir düzeylerini de diğer ülkelere oranla çok daha fazla arttırmışlardır.

Yaşanan bütün bu tecrübeler göstermiştir ki, bireyleri ve ülkeleri müreffeh kılabilmenin yolu, ekonomik faaliyetleri serbestleştirmekten ve bu alandaki özgürlüklere işlerlik kazandırmaktan geçmektedir. Son bölüm içerisinde yapılan analizlerin de gösterdiği gibi, ekonomik özgürlükler alanında yapılacak iyileştirmeler bir müddet sonra, ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkılar sağlayacaktır. Belirli dönemlerde, yaşanan krizler nedeniyle aksamalar olsa da, ekonomik kurumların piyasa ekonomisi şartlarına uygun olarak oluşturulması ekonomik büyüme sürecinin istikrarlı olmasını sağlayacaktır.

Konuyla ilgili değerlendirmeler ve genellemeler yaparken, ekonomik büyümeyi olumlu ve olumsuz yönde etkileyen çok sayıda faktörün söz konusu olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte bu faktörlerin büyük bölümünde ekonomik özgürlüklerin etkisi oldukça fazladır. Zira, ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi ile ilgili olarak yayınlanan indekslerde tespit edilen kriterlerin neredeyse tamamı ekonomik büyümeyi de doğrudan etkileyen faktörlerdir. Diğer yandan, özellikle gelişmekte olan ülkeler, yabancı yatırımları ülkelerine çekebilme ve büyük şirketlerin tecrübelerinden yararlanabilme yarışı içerisindeyler. Bu yarışta öne geçebilmek için de ekonomik bünyelerinde reformlar yapmaktadırlar. Bu ülkeler, ekonomik bünyelerini piyasa ekonomisiyle daha iyi bir şekilde entegre etmeye çalışmaktadırlar. Uluslararası sermaye ve işgücü çevreleri de ekonomik alanda reformlar yapmak için hükümetler üzerinde baskı uygulamaktadır. Bununla birlikte bir çok Avrupa ülkesinde sermaye ve kalifiye işgücünün kaçıışı, vergileri ve dolayısıyla harcamaları azaltması için hükümetler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Diğer yandan, sermaye, daha verimli kaynaklara ulaşabilmek için diğer ülkelere yönelmekte ve gittiği ülkeleri ekonomik özgürlükler alanında reformlar yapmaya zorlamaktadır. Sermaye göçü veren ülkeler de, bu kaçıışı engelleme adına ekonomik özgürlükleri genişletmek zorunda kalmaktadırlar. Kısaca ekonomik özgürlükler bir zorunluluğun sonucu olarak da genişlemektedir.

Günümüzde ekonomik yapı ve bu yapının işleyişi çok boyutlu ve karmaşık bir hal almıştır. Bu karmaşık ortamda bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasını sağlayabilmesinin tek yolu ekonomik yapısını güçlendirmektir. Türkiye gibi, güçlü bir potansiyele sahip olduğu halde, bu süreci tamamlayamamış ülkelerin bu anlamda çeşitli avantajları vardır. Öncelikle bu

ölkeler, gelişmiş ölkeler tarafından yüksek tutarlar harcanarak geliştirilmiş teknoloji seviyesine, nispeten daha düşük bedeller ödeyerek sahip olma imkânına sahiptirler. Ancak sadece halihazırdaki teknoloji seviyesine sahip olmak, büyümenin sürdürülmesi için yeterli olmayacaktır. Bunun yanı sıra teknoloji üretebilecek düzeye gelinmelidir. Yeni büyüme modelleri içerisinde de vurgulandığı gibi, gelişmiş ölkelerin sahip olduğu teknolojiye sahip olmak, daha da önemlisi bu teknoloji seviyesini ileriye taşımak o kadar kolay değildir. Teknolojik gelişme her şeyden önce ilmi gelişmeyi gerekli kılmaktadır. Bunun ötesinde toplumun sosyal ve kültürel yapının ekonomik büyümeyi teşvik edecek yapıya kavuşturulabilmesi ise, ekonomik alan başta olmak üzere, bütün alanlarda özgürlüklerin güvence altına alınmasıyla mümkün olabilecektir. Teknolojik gelişmeyi, daha fazla çalışma arzusunu, yatırım ve tasarruf arzusunu etkileyen en temel faktör ekonomik özgürlüklerdir. Özellikle Asya ölkelerinin ekonomik büyüme süreçlerine bakıldığında bu ölkelerin, ithal ikameci sanayileşme stratejisinden daha ilk aşamada vazgeçip, ihracata dönük sanayileşme stratejisine yöneldikleri görülür. Bu ölkelerde, özellikle teknoloji üretimi hızla gelişmiş ve üretilen teknoloji bir çok ölkeye pazarlanmıştır. Bütün bu gelişmeleri sağlarken uygulanan en önemli politika ise devletin ekonomik kararları etkileyecek faaliyetlerden el çektilmesi olmuştur. Bununla birlikte devlet rekabet ortamını geliştirecek ve teknolojik gelişmeyi teşvik edecek politikaları uygulamaya devam etmektedir.

Ekonomik büyümeyi sadece sermaye ve tasarruf birikimine, ya da sadece teknolojik gelişmeye ve hatta sadece piyasa ekonomisine bağlamak pek akılcı görülmemektedir. Bu anlamda yapılması gereken, bilinçli ve istikrarlı politikaların uygulanmasıdır. Ancak bu politikaların uygulanacağı alan, serbestinin değil özgürlüklerin ve rekabete dayalı piyasa ekonomisinin hakim olduğu bir sistemdir. Bu noktada, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve daha bir çok ülkenin, bu günkü ekonomik konumlarının ve başarılarının arkasında piyasa ekonomisi ve ekonomik özgürlükler anlayışıyla bağdaşmayan bir çok uygulamanın olduğu düşünülebilir. Örneğin, sömürge politikalarından kaynaklanan geniş ve ayrıcalıklı pazarlara sahip olmasının İngiltere'nin yaşadığı parlak başarının temel nedeni olduğu düşünülebilir. Yine, ABD başta olmak üzere, bir çok gelişmiş ölkeden uygulanan ticari korumacılığın, bu ölkelerin ekonomik başarılarının önemli bir unsuru olduğu söylenebilir. Ancak gelişmekte olan ölkelerin ve dolayısıyla Türkiye'nin bu gün için, ne İngiltere gibi sömürge ölkelerden oluşan pazarlar bulması, ne de ticari korumacılık politikalarını uygulayabilmesi mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla bu ölkeler adına bu gün için mümkün olan tek çözüm ekonomik özgürlüklerin yaygınlaştırılması ve güvence altına alınmasıdır. Ekonomi

sağlıklı bir yapıya kavuşturulmadan ekonomik büyüme sürecinin istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi oldukça güç görülmektedir.

Günümüze doğru işleyen süreç içinde, bireylerin sahip olduğu özgürlükler, sosyal refah devleti anlayışıyla şekil değiştirip yozlaşarak, hükümetler tarafından sağlanan birer ihsana dönüşmüşlerdir. Devletin sosyal alandaki faaliyetleri, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bir çok ülkede artmıştır. Bunun sonucu olarak geline nokta, sosyal hizmetlerden yararlanarak devlet güvencesi altına girme oranının, üretim artışından daha fazla olmasıdır. Gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu günümüz itibarıyla sosyal nitelikli harcamalarını arttırmış durumdadırlar. Bu ülkelerde salt piyasa ekonomisi anlayışının uygulanması çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Piyasa sürecinin neden olduğu özellikle gelir dağılımındaki aksaklıklar, sosyal yapının bozulmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, bir çok batılı devlet sosyal refah devleti niteliğine bürünmüştür. Ancak sosyal refah devleti yaklaşımının da çok fazla uzun soluklu olamayacağı görünen bir durumdur. Nitekim İsveç'in son dönemdeki ekonomik göstergeleri bu anlamda çeşitli sorunların yaşandığına işaret etmektedir.

Yaşam şartlarını yükseltme amacını güden ekonomik büyümenin, her şeyden önce sermayeye ihtiyaç gösterdiği, gelişmekte olan ülkelerin ise, düşük milli gelir ve diğer bazı sebepler dolayısıyla çeşitli yetersizlikler içinde bulundukları bir gerçektir. Sermaye oluşumu için tüketimden kaçınma anlamına gelen tasarruf ile yatırımın bir araya gelmesi gerekir. Tasarrufların ve yatırımların en verimli şekilde gerçekleşeceği ortam, ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı bir ortamdır. Sermaye sıkıntısı içinde olan ve halen eskimeye yüz tutmuş üretim tekniklerini ve teknolojiyi kullanan gelişmekte olan ülkeler açısından, yabancı sermaye bir çıkış yolu gibi görülmektedir. Son dönemde ortaya çıkan küreselleşme akımı, sermayenin uluslararası dolanımı daha kolay ve hızlı hale getirmiş. Bu süreç içinde özellikle, doğrudan yatırım şeklindeki yabancı yatırımları ülkeye çekebilmenin yolu ise gelen yatırıma ve yatırımcıya ekonomik özgürlüklerin genişletildiği bir ortam sunmaktır. Ekonomik özgürlükler indekslerinde belirlenen kriterler dikkate alındığında, bunların bir kısmının yabancı yatırımcılara, o ülkenin ekonomik bünyesini tahlil etme imkânı sağlayan bilgiler içerdiği görülür. Diğer bir kısmı da mülkiyet güvencesinin boyutlarını görebilmeyi mümkün kılar. Dolayısıyla, daha yeni üretim yöntemlerini elde etme ve geliştirme imkânı bulunmayan ülkelerin çıkış yolu ekonomik özgürlükler alanında gerçekleştirecekleri reformlardan geçecektir. Bu alanda yapılan reformlar gerek yerli gerek yabancı yatırımcıların daha güvenli bir şekilde ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirebilme imkânı sağlayacaktır.

Ekonomik özgürlüklerle, genel anlamdaki özgürlük arasında sıkı bir ilişki vardır. Ekonomik özgürlüklerin olması, piyasa ekonomisinin iyi bir şekilde işlemesi anlamındadır. Zira özgürlüğün varlığını sağlayan kanunlar ya da anayasalar değil, piyasa ekonomisinin bizzat kendisidir. Kanunlar özgürlükleri düzenlemek değil, yaşanabilir kılmak amacıyla düzenlenmelidir. Devlete düşen en önemli rol piyasadaki aksaklıkları ve sapmaları giderek önlemleri almaktır. Bu anlamda sözleşme güvencesinin sağlanması, mülkiyet haklarının gerek diğer bireylere gerekse devlete karşı korunması en öncelikli görevler içinde yer almaktadır. Piyasa başarısızlığını telafi etmek amacıyla uygulanan planlamacı ve müdahaleci Keynesyen politika uygulamaları devletin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemden sonra devletin sınırları küçültülmeye çalışılmıştır. Bir çok ülkede, mülkiyet haklarını daha fazla güvence altına alacak, anlaşmazlıkların uygulanmasını ve karara bağlanmasını sağlayacak bir hukuk sistemi oluşturmaya çalışılmıştır. Devletin koruyucu nitelikteki bu fonksiyonları, piyasa ekonomisinin sorunsuz bir şekilde işleyebilmesi için gerekli şartlardır. Bunların yanı sıra istikrarlı bir para rejimini sağlamak bireylerin ve firmaların geleceğe yönelik planlar yapmalarına yardımcı olacak nitelikte bir faaliyettir.

Günümüzde ülkelerin gelir düzeyleri ve gelişmişlik düzeyleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların temel nedeni ilk etapta, sahip olunan doğal kaynaklarla, iklim koşullarıyla, eğitim düzeylerindeki farklılıklarla, tarihsel ve kültürel miras farklılıklarıyla vs. açıklanabilir. Bütün bu faktörler ekonomik büyüme sürecini etkilemektedirler. Bununla birlikte, bu farklılıkların gerçek nedeni, sahip olunan doğal kaynaklar olsaydı, aynı şekilde doğal kaynaklar açısından zengin olan Rusya, Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler de bu gün diğer batılı ülkelerle aynı gelişmişlik düzeyine sahip olurlardı. Benzer durum teknoloji seviyesi için de geçerlidir. Bazı ülkeler, bilimsel ve teknolojik anlamda diğerlerinden çok daha üst düzeylerde bulunmaktadır. Diğer ülkelere aynı gelişmelerden yeterince yararlanamamaktadırlar.

Ülkelerin ortalama olarak ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında, bazı ülkelerin hızlı bir şekilde büyüyerek gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farklılıklarını azalttığı görülür. Diğer yandan bir çok ülke içinse bu farkın daha da büyüdüğü görülmektedir. Ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının çok çeşitli nedenleri olduğu aşikardır. Ancak, tezde de incelenen bazı ülkeler, bütün bu faktörler açısından sahip oldukları olumsuzlukları bertaraf ederek kısa sürede yüksek büyüme hızları yakalamışlardır. Bunun bir sonucu olarak da kişi başına gelir düzeylerini yüksek düzeylerde arttırmışlardır. Şüphesiz bu ülkelerin sergiledikleri başarıyı tesadüflere bağlamak mümkün değildir. Bu ülkelerin ekonomik başarılarının ardındaki en temel faktör ekonomik özgürlükler alanında gösterdikleri gelişmelerdir. Bu ülkelerin sergilediği

başarı, devlet yönetiminin, ekonomi politikalarının, hukuk düzeninin ve rekabeti teşvik etmeye yönelik politikaların büyüme ve gelir düzeyi üzerinde etkili olduğunun ispatı niteliğindedir. Günümüzde etkili olmaya başlayan, yakın bir gelecekte ise daha da etkili hale gelerek hemen hemen her türlü oluşuma yön vermesi beklenen küreselleşme ve küresel bütünleşme olgusu dikkate alındığında, genel olarak kişilere sağlanan temel hak ve özgürlüklerin, özel olarak da ekonomik özgürlüklerin kalkınma, büyüme ve diğer bazı makro ekonomik hedefler üzerinde çok daha önemli ve belirleyici bir unsur haline geleceği ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

- *World Development Indicators Database.*
http://devdata.worldbank.org (Ekim 2001, Aralık 2001)
- http://www.imf.org
- http://www.oecd.org/publications/figures/2001/anglais/078_gdppdf
- http://www.cia.gov (14.11.2001)
- Abadan ve diğerleri. (1970). *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri (9-11 Aralık 1968)*. Ankara: Ankara Ün. Hukuk Fakültesi Yay. No:256, Kamu Hukuku ve Siyasal Bilim Enstitüsü Yay. No:1.
- Abel, Andrew B. & Ben S. Bernanke. (1992). *Macroeconomics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Acar, Yalçın. (1990). *Büyüme Teorileri*. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yay. No: 43. Bursa.
- Adelman, Irma. (1972). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri*. Çev. Vural Savaş. Bursa İTİA Yay. No: 3. Sermet Matbaası: İstanbul.
- Akalın, Güneri. (1999). Liberalizm Açısından Devletin Ekonomideki Rolü. *Yeni Türkiye*. Yıl 5. Sayı 25.
- Akalın, Güneri. (2000). Türkiye'de Devletçilik Hareketi ve Sosyo-Ekonomik Maliyeti. http://www.liberal-dt.org.tr/1dd/m2/Dddakalin.htm (30.10.2001).
- Akın, İlhan F. (1993). *Kamu Hukuku*, 6.b. Beta Basım yayım Dağıtım A.Ş.: İstanbul.
- Aktan, Coşkun Can. (1993). 24 Mart-3 Nisan 1993 Tarihli *Friedrich August Von Hayek'te Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum* Adlı Sempozyumda Sunulan Tebliğ.
- Aktan, Coşkun Can. (1996). *Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde*. EĞİAD 1996 Raporu. İzmir.

- Aktan, Coşkun Can. (1998a). Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler. *Yeni Türkiye*, Yıl. 4. Sayı. 22. s.1075.
- Aktan, Coşkun Can. (1998b). *Türkiye Dünyanın Neresinde*. EĞİAD 1998 Yılı Raporu. İzmir.
- Aktan, Coşkun Can. (1999). *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*. Yeni Türkiye Yayınları: 3. Ankara.
- Alkin, Erdoğan. (1992). *Gelir ve Büyüme Teorisi*. Filiz Kitabevi: İstanbul.
- Allen, Clark Lee. (1966). *Economic Freedom and Public Policy*. Ed. Robert Smith & Frank T. De Vyner. Duke University Press, Durham, N.C.
- Arasıl, Ömer. (1993). Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Ekonomik Büyüme Süreci Üzerindeki Etkileri. *IX. Maliye Sempozyumu*(6-8 Mayıs 1993)’unda Sunulan Tebliğ.
- Ataç, Beyhan. (1999). *Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*, 5.b. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 118. Eskişehir.
- Baltagi, Badi H. (1996). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons: Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore.
- Barry, Norman. (1997). *Komünizm Sonrası Dönemde Klasik Liberalizm*. Çev.: Mustafa Erdoğan. LDT Yayınları: 11. Ankara.
- Berggren, Niclas. (1999). Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?. *Public Choice*. 100(3-4): 20,-223.
- Berlin, Isaiah. (1958). *Two Concepts Of Liberty*. Oxford University Press: Clarendon.
- Bognetti, Giovanni. (1982). *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler*. Uluslararası Seminer. 5-7 Şubat 1982.
- Brenkert, George G. (1991). *Political Freedom*. Routledge.
- Buchanan, James M. (1985). *The Limits of Liberty Between Anarchy and Leviathan*. The University of Chicago Press.
- Butler, Eamonn. (1996). *Hayek*. Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Liberal Düşünce Topluluğu Yay. No: 7. Ankara.
- Caslin, Terry. (1993). Ekonomi ve Devlet. Çev.: Mansur Akgün. *Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler* Adlı Kitaptan. Der. Kemali Saybaşı. Bağlam Yay. s.293. İstanbul.
- Ceylan, Yasin. (1999). Özgürlük ve Sorumluluk. *Yeni Türkiye*, Yıl: 5, Sayı: 29, ss.192-193.

- Cranston, Maurice. (1967). *Freedom: A New Analysis*. Longmans: London.
- Çağlar, Bakır. (1999). Politika ve Hukuk'da Neo-Liberalizm –Bir Deneme. *Yeni Türkiye*. Yıl 5, Sayı 25.
- Çaha, Ömer. (1999) Liberalizmin Temel İlkeleri. *Yeni Türkiye*. Yıl:5, Sayı 25.
- Çelebi, Kemal. (2000). Ekonomik Büyüme, Piyasa Ekonomisi ve Planlama İlişkisi. *Liberal Düşünce*. Yıl 5. Sayı 19.
- Çevik, Seyfullah. (1980). Türkiye’de Planlı Dönemde Karşılaşılan Belirgin İstikrarsızlık Durumları. *Ege Üniversitesi Dergisi*. Yıl.1, Sayı 1.
- Demir, Osman. (1997). *Ekonomide Devlet*. Sermaye Piyasası Kurulu Yayını No: 71. Ankara.
- Devrim, Fevzi ve Asuman Altay. (2000). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki değişimlerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi. *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi -15. Türkiye Maliye Sempozyumu*. Akdeniz Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü: Antalya.
- Devrim, Fevzi. Ömer Arasıl, Asuman Altay ve Fatih Saygılı. (1992). *Maliye Politikası (Ders Notları)*. Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Resmi Teksir Yayınları: 326. İzmir.
- Dülgeroğlu, Ercan. (1999). *Kalkınma Ekonomisi*. 4.b. Vipaş A.Ş.: Bursa.
- Erdoğan, Mustafa. (1993). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Erdoğan, Mustafa. (1999). Kamu Alanı ve Liberalizm: Birkaç Not. *Yeni Türkiye*. Yıl 5, Sayı 25. s.10.
- Erkan, Hüsnü. (1987). *Sosyal Piyasa Ekonomisi- Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması*. İzmir.
- Ertek, Tümay. (1987). *Ekonometriye Giriş*. Beta Yayınları: İstanbul.
- Farr, W. Ken. Richard A. Lord & J. Larry Wolfenbarger. (1998). Economic Freedom, Political Freedom, and Economic Well-Being: A Causality Analysis. *Cato Journal*, Vol. 18. No. 2.
- Friedman, Milton. (1988). *Kapitalizm ve Özgürlük*. Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu. Altın Kitaplar Yayınevi.

- Gillis, Malcolm. Dwight H. Perkins. Michael Roemer & Donald R. Snodgrass. (1992). *Economics of Development*. 3.b. W.W. Norton & Company: New York-London.
- Gould, Carol C. (1993). *Rethinking Democracy*. Cambridge University Press.
- Gökbunar, Ramazan ve Birol Kovancılar. (1998). Sosyal Refah Devleti ve Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı 3.
- Gören, Zafer. (1995). *Temel Hak Genel Teorisi*. 3. b., Dokuz Eylül Ün. Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yay. No:57. Ankara.
- Göze, Ayferi. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. 5.b. Beta Yayım Dağıtım A.Ş.: İstanbul.
- Gray, John. (1986). *Liberalism*. University of Minnesota Press.
- Grubel, Herbert. (1998). Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings. *CATO Journal*. Vol. 18, No: 2.
- Günaydın, Osman. (1995). Politika-Ekonomi İlişkileri ve İktisadi Kalkınma. *Türk İdare Dergisi*. Sayı 409.
- Günsoy, Güler. (2001). Yeni Teoriler Çerçevesinde Beşeri Sermayenin Büyüme Sürecindeki Önemi. *AKÜ İİBF Dergisi*. Cilt II. Sayı 2.
- Gürbüz, Yaşar. (1982). Cumhuriyet Dönemi Anayasa'larında Sosyal ve Ekonomik Haklar. *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler*. Uluslararası Seminer. 5-7 Şubat 1982.
- Gwartney, James D. & Robert Lawson. (1998). *Economic Freedom of the World 1997*. Fraser Institute.
- Gwartney, James D. & Robert Lawson. (1999). *Economic Freedom of the World: 1998/1999 İnterim Report*. Fraser Institute: Canada.
- Gwartney, James D. & Robert Lawson. (2000). *Economic Freedom of the World 2000*. Fraser Institute. <http://www.fraserinstitute.ca>.
- Gwartney, James D. Randall Holcombe & Robert Lawson. (1998). The Scope of Government and The Wealth of Nations. *Cato Journal*. Vol. 18. No: 2.
- Gwartney, James D., Robert Lawson & Walter Block. (1996). *Economic Freedom of The World 1975-1995*. The Fraser Institute: Canada.
- Gwartney, James D., Robert Lawson. Walter Park & Charles Skipton. (2001). *Economic Freedom of the World: 2001Annual Report*. Fraser Institute. <http://fraserinstitute.ca>.

- Gwartney, James D., Walter Block & Robert Lawson. (1992). Measuring Economic Freedom, in *Rating Global Economic Freedom*. ed. Stephen T. Easton and Michael A. Walker, The Fraser Institute. Vancouver.
- Haan, Jakob De and Jan-Egbert Sturm. (1998). Further Evidence on The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth. *Public Choice*. Vol 95, 3(4), p.363.
- Hamitoğulları, Beşir. (1982). *Çağdaş İktisadi Sistemler*. 3.b. Ankara Üniversitesi SBF Yay. No: 508. Ankara.
- Han, Ergül. (1995). *Kalkınma Planlaması*. 4.b. Eskişehir.
- Hanke, Steve H. And Stephen J.K. Walters. (1997). Economic Freedom, Prosperity, And Equality: A Survey. *Cato Journal*. Vol 17. p.117.
- Hayek, Friedrich A. Von. (1999). *Kölelik Yolu*. Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Liberte Yayınları: Ankara.
- Holmes, Kim. Bryan T. Johnson & Melanie Kirkpatrick. (1998). *1997 Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation.
- James, Michael. (1987). *How Much Government?* The Centre For Independent Studies Limited: Australia.
- Johnson, Bryan T. & Thomas P. Sheehy. (1999). *1998 Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation. <http://www.heritage.org> (02.03.1999).
- Johnson, James. P. & Tomasz Lenartowicz. (1998). Culture, Freedom and Economic Growth: Do Cultural Values Explain Economic Growth?. *Journal of Business*, Vol. 33. Issue 4.
- Kapani, Münci. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. 7.b. Yetkin Yayınları: Ankara.
- Kaya, Ayten Ayşen. (1999). İçsel Büyüme Kuramlarına AK Yaklaşımı. *Anadolu Ün. İİBF Dergisi*. Prof. Dr. Rifat Üstün'e Armağan, Cilt. 15, Sayı. 1-2.
- Kılıçoğlu, İsmail. (1998). İnsan ve Özgürlük Üstüne Bir Deneme. *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl. 4, Sayı. 22, ss.691-695.
- Kocaoğlu, A. Mehmet. (1998). İnsan Hakları Çerçevesinde Ekonomik ve Sosyal Hakların Vazgeçilmez Önemi. *Yeni Türkiye*, Yıl 4. Sayı 22. s.1065.
- Kutlu, Erol. (1990). Devletçilikten Liberal Oluşuma Yönelen Türk Ekonomisi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt:VIII. Sayı 1-2.
- Lukes, Steven. (1973). *Individualism*. Harper Torchbooks: New York.

- Manisalı, Erol. (1975). *Gelişme Ekonomisi*. İstanbul.
- Marlow, M. (1986). Private Sector Shrinkage and The Growth of Industrialised Economies. *Public Choice*. 49(2).
- Messick, Richard E. (1996). *World Survey of Economic Freedom, 1995-1996*. Freedom House.
- Mortan, Kenan ve Cemil Çakmaklı. (1987). *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*. Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Mumcu, Ahmet. (1994). *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*. 2.b. Savaş Yayınları: Ankara.
- Norton, Seth W. (1998). Poverty, Property Rights, And Human Well-Being: A Cross-National Study. *Cato Journal*. Vol. 18. No: 2.
- Olson, Mancur. (1982). *The Rise and Decline of Nations*. Yale University Press: Yale.
- Öner, Necati. (1990). *İnsan Hürriyeti*. Kültür Bakanlığı Yay. No: 781, Kültür Eserleri No:80, Sistem Ofset: Ankara.
- Öney, Erden. (1977). *İktisadi Planlama*. Ankara Üniversitesi SBFYay. No: 406. Ankara.
- Özgüven, Ali. (1988). *İktisadi Büyüme , İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*. Filiz Kitabevi: İstanbul.
- Parasız, İlker. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*. Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Peterson, Wallace C. (1976). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. Çev. Servet Mutlu. Eskişehir İTİA Yayınları: 145. Eskişehir.
- Riker, William H. (1990). Civil Rights and Property Rights. in *Liberty, Property and The Future of Constitutional Development*. Edt, by. Ellen Frankel Paul & Howard Dickman, State University of New York Press: New York.
- Robertson, H. M. (1933). *Aspects of The Rise of Economic Individualism*. Cambridge.
- Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth, A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press.
- Sadequl, Islam. (1996). Economic Freedom, Per Capita Income and Economic Growth. *Applied Economics Letters*, Vol. 3. No: 9.
- Sariaslan, Halil. (1990). *Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*. Turhan Kitabevi: Ankara.

- Saunders, P. (1985). Public Expenditure and Economic Performance in OECD Countries. *Journal of Public Policy*. 5(1).
- Saybaşı, Kemali. (1986). *Devletin Ekonomiye Müdahalesi (1963-1985)*. Birey ve Toplum Yay. Siyasal İktisat Dizisi: 2. Ankara.
- Schavey, Aaron. (1999). Why Economic Grow. *Ideas on Liberty*. 51(11): 47-50.
- Serin, Necdet. (1968). *İktisadi Kalkınma İçin Planlama*. 2.b. Ankara Üniversitesi SBF Yayını No. 257. Ankara.
- Simhony, Avital. (1993). Beyond Negative and Positive Freedom. *Political Theory*, Vol. 21, Issue 1, p28.
- Sönmez, Nezihe. (1994). *Kamu Bütçesi ve Bütçe Politikası*. İzmir.
- Şahin, Hüseyin. (1995). *Türkiye Ekonomisi*, 3.b, Ezgi Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Tanör, Bülent. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*. MAY Yayınları: İstanbul.
- Tanzi, Vito & Ludger Schuknecht. (1999). Kamu Kesiminin Yeniden Yapılandırılması: Son Yıllara İlişkin Bir Değerlendirme. Çev. Mustafa Sakal. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt 14. Sayı 1.
- Titiz, Tınaz. (1993). *Yeni Bir Politik Platform İçin Çağrı: Eko-liberal Hareket*. 2.b. İnkılap Kitabevi.
- Türk, İsmail. (1970). *İktisadi Planlama Prensipleri*. Emel Matbaası: Ankara.
- Türkkan, Erdal. (1999). Kısmî Ekonomik Liberalizm ve Güven Sorunu. *Yeni Türkiye*. Yıl 5. Sayı 25. s.356.
- Ülgüroy, Metin. (1974). *Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu*. Varlık Yayınevi: İstanbul.
- Üstünel, Besim. (1982). Çağdaş Toplumlarda Özlemleri ve Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler Üzerine Bir Yorum. *Çağdaş Anayasalarda Ekonomik ve Sosyal Haklar ve Ödevler*. Uluslararası Seminer. 5-7 Şubat 1982.
- Varcan, Nezihe. (1987). *Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)*. Anadolu Ü. Yay. No:208. İİBF Yay. No:43. Eskişehir.
- Walker, Michael. (1996). The Historical Development of The Economic freedom Index. in James Gwartney, Robert Lawson and Walter Block, *Economic Freedom of The World: 1975-1995*. The Fraser Institute: Canada 1996.

- Wu, Wenbo & Otto A. Davis. (1999). The Two Freedoms, Economic Growth and Development: An Empirical Study. *Public Choice*. 100(1-2): 39-64.
- Yaman, Berker.(1980). *Sosyalist ve Kapitalist Sistemlerde Büyüme ve Birikim Biçimleri ve Türkiye Uygulaması*. Bursa İTİA Yay. No: 42. Bursa.
- Yayla, Atilla. (1993). Liberal Bakışlar. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Yayla, Atilla. (1998). *Liberalizm*. 2.b. Liberte Yayınları:17. Ankara.
- Yayla, Atilla. (2000). *Özgürlük Yolu- Hayek'in Sosyal Teorisi*. 2.b. Liberte Yayınları No: 35: Ankara.
- Yemişçi, Feyyaz. Alev Kösetorunu ve Gülin Taşkın (1993). 1923-1993 Döneminde Türkiye Ekonomisine Genel Bakış. *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*. Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı.